

ספר

בית רחל

משנה הלכות

דרך ישרה שיבור לו האדם לראות חיים עם האשה אשר אהב כל ימי
חיי הבלו אשר נתן לו תחת השמש

ובסופו

משנה בפרק האיש מקדש
וקונטרס שערי קדושה

אשר חנן ה' את עבדו מקים מעפר דל

מנשה הקטן

אבדק"ק אונגוואר וראש ישיבת בית שעדים בברוקלין נוא יארק
בן לאאמו"ר הקדוש חסיד ועניו מרן ר' אליעזר זאב
שנהרג ונשרף עקה"ש הי"ד

יוצא לאור ע"י

מכון משנה הלכות גדולות

שנת ה'שבת"ן

Published by

Mishne Halachoth Gedoloth Institute

Under the leadership of

Rabbi Menashe Klein

of Ungvar

Dean of Yeshiva Beth Shearim

1578 53rd Street

Brooklyn, NY 11219

לרכוש ספר זה או תקליטור תורני של כל הספרים
עם תוכנית חיפוש ובתבנית צילום, להתקשר:

To purchase printed copies of this volume or a Compact Disk
containing all the volumes in searchable text files & PDF format,
contact:

ארה"ב (888) 498-8642 Toll Free

ניו יורק (718) 851-0806

ארץ ישראל (02) 587-0613

MishnaHalachos@mail.com

תרומתכם תאפשר לנו להמשיך בהפצת תורה בישראל

Your financial contribution is appreciated as it will help us continue to spread torah
through publishing seforim and making them available on computer.

נא לשלוח תרומתכם החשובה:

Please send your generous donations to:

Machon Mishne Halachos

3301 W. Strathmore Ave.

Baltimore, MD 21215

USA

כל הזכויות שמורות תשס"ד

Copyright © 2004

ע"ש האשה הצנועה והקדושה פייגא רחל ברעכער הי"ד, בת אחי היקר וכו'
מוה"ר צבי קליין הי"ו בנעימים, שמטרה נפשה ליהרג על טהרת וקדושת
ישראל, כ"א אדר ה'תשל"ז

Published and copyrighted 1992

by

MISHNE HALACHOTH GEDOLOTH INSTITUTE
5306 16TH AVENUE, BROOKLYN, NY 11204

Author

RABBI MENASHE KLEIN
OF UNGVAR

Dean of Yeshiva Beth Shearim
1578 53rd Street, Brooklyn, NY 11219

Printed in the U.S.A. by
EDISON LITHOGRAPHING CORP.
37-25 Tonnelle Ave
North Bergen, NJ
(212) 741-2212 / (201) 902-9191

יצחק אייזיק גראס
בנו, חיים אלימלך
חתנו, יוסף אסטרייכער

תוכן הענינים

- הקדמה להוצאה שלישית..... ה
- מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד אחד בחור ובתולה מצד אחר... ז
- חוסר אמונה ובטחון כי מה' אשה משכלת..... י
- ריבוי ההתראות קודם השידוכין..... יג
- גודל ההיזק מריבוי ההתראות לאחר השידוכין..... יח
- התערבות ההורים בחיי הזוג הצעיר גורם הירוס..... כא
- כבוד להורים – אל ההרים אשא עיני..... כג
- לדור בבית ההורים או בשכונתם..... כו
- הקנאה מחרבת הבית..... כז
- ביקורים אצל רופאי בית ללא צורך..... כט
- ביקור אצל רופאים פסיכאלאגע"ן..... לב
- דרכו של איש להמשך אחר ריעיו ושכניו..... לד
- קריאה במאגאזיני"ם ועתונים למיניהם והסתכלות בכלי
טעלעוויזי"א..... לה
- נשים ההולכות לעבודה בין האנשים במשרדים..... לז
- להיטות אחר הלוקסוס..... מ
- קישוט נשים בחוץ ולא בבית..... מד
- חסרון הבטחון כי מה' אשה משכלת..... מח
- הנושא אשה יבדוק באחיה..... נג
- נישואין ממדינות שונות ומקומות שונים..... נה
- אכזבות מדמיונות וסיכויים שלא באו לידי המציאות..... נז
- למסדרי גיטין שלא למהר לסדר גט פטורין..... ס
- תקנת רגמ"ה שלא לגרש בעל כרחו והיתר מאה רבנים..... סו
- איסור הליכה בערכאות ומסירה בין לבעל ובין לאשה
- לפי הרוח והזמן..... סז
- גט שניתן בערכאות או ע"י ערכאות פסול..... עב
- גט מעושה ע"י ישראל..... עו
- חיובי הזוג שקיבלו עליהם להתנהג כדת משה וישראל..... עח
- גורל הילדים לאחר שנתגרשו ההורים..... פב
- שלא יכנס אחד בתחום חבירו ובגבולו..... פד
- הנהגות ישרות המביאות לקירוב הדעת ושלוש בית..... פז

חיוב ללמוד ולדעת ההתחייבות שנישואין מחייבין זה לזה

- פח ..... והאחריות המוטל על שניהם
- צה ..... כמה מחיובי הבעל לגבי אשתו
- צו ..... שיתנהג עצמו לעולם במדת הזריזות
- צז ..... לקבוע עתים לתורה
- צח ..... ללמוד תורה בבית המדרש דוקא
- צט ..... עצה טובה ואזהרה לבעל
- ק ..... שתלמוד האשה חיובי האשה לבעלה ע"פ התורה
- קב ..... שתקום בעוד לילה ותשתדל בצרכי הבית בזריזות
- קג ..... תהא האשה מכבדת ביראת הכבוד את בעלה
- קד ..... דרך ישרה שיבור לו ושלא יהא הבעל קפדן בביתו
- קה ..... אשה שצנועה בביתה זוכה לבנים ראויין לכהונה גדולה
- קז ..... תוקפא בביתא כי קריא לשומשמא והכעס בחק כסילים ינוח
- קט ..... הרבה תקנות חז"ל לאשה שלא תתגנה על בעלה
- קיא ..... אל תרבה שיחה וסייג לחכמה שתיקה
- קיג ..... האשה לא תדבר בשבח אנשים אחרים
- קiz ..... לברור להם חכם אחד שיפטר ביניהם אם יהיה להם אי־הבנה
- קיח ..... במצוה דפרו ורבו ומלאו את הארץ
- קכב ..... מחשבות טהורות בשעת הזיווג
- קכג ..... הממאסים בברכת ה' ומושכים עליהם קללתו ח"ו
- קכד ..... להזהר מרופאי הזמן בלתי יראי ה'
- קכו ..... להזהר הרבה בחינוך הבנים
- קכח ..... זריזות בשעת טבילה
- קל ..... להשמר בטהרה כל הימים
- קלא ..... להתפלל לה' בשעת עיבורה
- קלב ..... השפעת האבות על הבנים
- קלד ..... שלא להתיימש מן הרחמים
- קלה ..... תפלת האם לרחמי בנה
- קלו ..... שלום בית אינו בא ממילא אלא צריך השתדלות כל ימי חייו

הקדמה להוצאה שלישית

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר יצר את האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בנין עדי עד, לפרות ולרבות ולעזרו בכל צעד, וברכם עוד בברכת אשר ברא, ובברכת שוש תשיש ותגל העקרה, ושמח תשמח רעים האהובים, כשמחך יצירך בגן עדן מקדם, וברא במעונו בריאה חדשה, ששון ושמחה לחתן וכלה, שהשמחה במעונו מאוד נתעלה, גילה רינה דיצה וחדוה אהבה ואחוה ושלוש וריעות, חי שלום בלי חלוקי דעות, ולאדם מצא עזר כנגדו, זכה נעשית לו עזר לשרתו ולעמוד על צדו, אשר מטרדת הזמן תוציאו, מפגעי הזמן לחפשו, ושימח את אשתו אשר לקח, בעמלו בתורה שנקראת לקח, כי לקח טוב נתתי לכם, להנצל מפח יקוש ומכל מזיקים למיניהם, לא זכה נעשית כנגדו, לצערו לשנאתו למררו להאבידו, מיתה יבקש, ממנה להפרידו, ויתברך צור חכמה קדומה, בין ימין ה' לימין משה נתרוממה, ואלף דור צוה לקיימה, מבן שנה ועד אלף אין לסיימה, ואמנם לא עליך המלאכה לגמרה, ואי אתה בן חורין להבטל הימנה, זכה נעשית לו עזר לתמכו ולסעדו, מגן וצילה לטהרו ולקדשו, מצא אשה מצא טוב נאמר בעדו, אם בתורה הכתוב מדבר, כמה אשה טובה שמדמה לתורה לחבר, אם באשה ממש כמשמעו, טובה היא ועזר כפי פעלו, וזה יותר משלשת אלפים שנה, שבני ישראל ניתן להם מתנה, מתנת ה' זו תורה, טוב סחרה מכל סחורה, ואשת חיל מי ימצא, כל כבודה פנימה בביתה טהור בלי שמצא, ושקדו חז"ל בתקנת שלום בית, לאהבה ואחוה ושלוש ורעות, כי כן מצינו ביוצר האדם, שקלעה ותקנה ושיפרה והביאה לאדם, שימצא בה קורת רוח שהוא בשר ודם, ואברהם אבינו הזקן הטביע מטבע, זקן וזקנה מצד זה כאח וכריע, בחור ובתולה מצד אחר, שהמלין קטטה עובר בבל תאחר, ושינה הכתוב ואני זקנתי, ללמוד לשונו לומר לא הבנתי, והכל בשביל לעשות שלום, ללמדנו דמותר לשנות מפני דרכי שלום, ולא יתערב מחשבת זר, אלא כל ימיהם שכינה עמהם ולא אחר, ואם ח"ו עלו קמשונים, במי סוטה המה נידונים, להחזיר הקדושה והשכינה השורה ביניהם, ולא יהיה שום מפריד כל ימיהם, אמנם ברבות הימים, כנגע נראה בבית עולמים, ונתלכלך במיני כתמים, ונשתנו הזמנים והעתים, והתקרבו לארץ שטים, ורבו מועלי מעל, איש באשתו ואשה בבעל, ונתנו עיניהם בעץ הדעת רע וטוב, והזניחו זה מזה מה שעליהם החוב,

ורבו הקטטות, ונתרבו המי סוטות, ולא בדקו כהוגן, כי גם הוא לא נמצא הגון, ונתמעטו הדורות, ובפרט בדורינו אנו, אשר כמעט למשבר באנו, במשפחת בית ישראל, מי יתן היום יבוא גואל ישראל, ונתבקשתי זה לפני כמה שנים, לברר קצת מהני ענינים, וליתן קצת עצות בדברים הנידונים, והוצאתי קונטרס קצר, במילי דמיצר, ושבחוהו רבים, שהוא כמים לאש מכבים, ובקשו ממני שנית להדפיסו, ונענתי בשמחה להוציא ולהפיצו, ומאז גם אלה אזלו מן השוק.

ומעתה זה כמה שנים אשר ספו תמו הקונטרסים שנדפסו, ורבים מאחינו בני ישראל מבקשים הקונטרס לעיין בדברים הנאמרים שם, אולי יהיה גם להם עלים לתרופה, וראיתי שהוא בכלל עת לעשות לה', ועברתי על דעתי ולקחתי לי קצת פנאי לעבור על הענינים ועשיתי קצת תיקונים בישן, והוספתי קצת ענינים שנתחדשו, וקצתם נשאר על מקומם. והנני בתפלה ובקשה מאת השי"ת שמו שכל מי שיעיין בקונטרס הזה יראה האמת, ויהיה לו לתועלת להרבות שלום ואהבה ואחווה ושלוש וריעות בבתי ישראל, הן בין איש לאשתו והן בין אדם לחבירו, ומלך השלום שלו ישים עלינו ברכה חיים ושלום, על הכלל ועל הפרט, ולא מצא הקב"ה לישראל כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, ופרוס עלינו סוכת שלומך סוכת רחמים חיים ושלום על כל עמו ישראל ועל ירושלים.

אלו דברי נפש שפלה לב נשבר ונדכה עבד נרצע לאדוניו כי לי בני ישראל עבדים המצפה לישועת ה' כהרף עין בשוב ה' את שיבת ציון בביאת משיח צדקינו המחכה בלב ונפש.

א' לסדר אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, ברוקלין נ"י יצו"א.

מנשה הקטן

בעזה"י

מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד אחד בחור ובתולה מצד אחר

לכבוד אבינו הזקן ראש המשפחה של כלל ישראל אתחיל במאמר חז"ל (ב"ק צ"ז ע"ב) ת"ר כו' מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד אחד בחור ובתולה מצד אחר. ובתוס' שם (וד"ה מטבע של א"א) בב"ר דריש "ואגדלה שמך" — שיצא לו מוניטי"ן בעולם, ומהו מוניטי"ן, זקן וזקנה מכאן בחור ובחורה מכאן. ונראה שלא היה בה צורת זקן וזקנה מכאן בחור ובחורה מכאן, דאסור לעשות צורת אדם, אלא כך היה כתוב מצד אחד זקן וזקנה ומצד אחר בתור ובתולה. וכך פי' בקונט' גבי דוד ושלמה וירושלים עיה"ק שכך היה כתוב במטבע, ע"ש ובתוס' (ע"ז נ"ב ב' ד"ה דינריו) ע"כ.

וי"ל מה ענין זה ל"ואגדלה שמך". והנראה דאברהם ושרה היו מראים בהתנהגותם היפוך טבע העולם, דמטבע העולם "שמח בחור בילדותיך", והוא בשמחה הולך אחר תאות לבו כל זמן שהוא צעיר וחזק ובריא, ולעת זקנותו כשנחלש כבר בו כח התאווה והגוף נתמוטט הרי הוא כאילו מת ועבר ובטל מן העולם, ועליהם אמרו חז"ל זקני עמי הארץ כל זמן שמזקינים דעתן מטורפת עליהן, וזה מטבע של כל העולם כולו. אבל אברהם ושרה מטבע שלהם הפוך — זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחר, כלומר כשהיו צריכים לקיים מצות ה' ותורתו ולרדוף אחר המצוות היו בבחינת בחור ובתולה, וקיימו והוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה. וזקן וזקנה מצד אחר, כלומר באותו זמן שהיו בבחינת בחור ובתולה אם היה רואים צורך לישוב הדעת היו מתנהגים כזקן וזקנה, כל זמן שמזקינים דעתם מתיישבת עליהם, והיה מתהפך כחומר חותם, והעיקר כי לעולם כל מעשיהם לעשות רצון קונם.

א"י כי למדו דרך ה' אמונה ובטחון לאנשי דורו שהיו מואסים בזקנה וזקנים והיו טוענים שאין בהם תועלת, עד שבא אברהם ושרה והראו להם לבטוח בה', ואפילו זקן וזקנה אפשר שיתן להם ה' לפרות ולרבות ולשנות הטבע ולחזור מזקנה לבחורות, וכמ"ש "אחרי בלותי

היתה לי עדנה" שפירסה נדה, ונעשה נס גדול "וה' פקד את שרה כאשר אמר" וילדה לעת זקנתה עם קדוש גוי הנבחר זרע ברך יצחק אבינו. ועי"ז נתרבה האמונה והבטחון בה', וכמבואר במדרש שעם שרה נפקדו כל העקרות שבעולם והאמינו כי ה' הוא האלקים, ונתבטלה טבע העולם ונהפכה להשגחה מן השמים. וכדי לפרסם האמונה והבטחון בה' כתב על המטבע שלו זקן וזקנה מצד זה, כלומר אפילו הוא כבר זקן ואשתו זקנה ומ"מ בחור ובתולה מצד אחר, כי עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים, כבחור ובתולה. ולכן אין למאס בזקנה, אלא אדרבה "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן".

עוד יש להוסיף קצת, שבא ללמד להאדם שלא לצאת מן השויון שהוא המביא את האדם לשלימות, כי לשון בחור מורה לימי הבחורות רתיחות הדמים ופחיתות יוצא מן השויון לצד רתיחות הדמים מהיר לכעוס ולשאר דברים, וזקנה הוא ההיפך מורה על המתינות יותר מדאי, ולפעמים אף למאס בחיים, וכדכתיב "כל אוכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות". גם בימי הבחורות מזרזין המזורזין לכל דבר בזריזות, וגם בענין שלום בית המה דואגים יותר. לא כן לעת זקנה ככלות הכחות מזניחים הדברים בלי להתעניין בדברים, ואפילו באשתו הזקנה האהובה לו בימי עלומיו זקנה גרמה לו להזניחה. אבל לא כן אברהם ושרה שהיו מזוגים מבחורות וזקנה יחדיו, ואם במקום שהי' רתוחות יותר מדאי הי' זוכר הזקנה, ואם היה התרשלות והזנחה מזוגו אותו בבחורות, ולכן כל הימים היו בשלימות ובשויון והשלמה גמורה. וזה שאמר נמי, "ואברהם זקן בא בימים" – שכולם לטובה, שלא הי' אצלו בחרות וזקנה. וזה שאמרו נמי בשמחת בית השואבה, אשרי ילדותינו שלא בישה את זקנתינו ויש שאמרו אשרי וגו' זקנתינו שלא בישה את ילדותינו. וזה שרמזו מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחר והבן, ע"כ.

וראיתי בני עליה והמה מועטים ולא הרבה יכולים להיות מהם, ורוב מאחינו בני ובנות ישראל טרודים בכל יום על המחיה ועל הכלכלה לפרנס את משפחותיהם ורודפים אחרי הפרנסה, ועי"ז נפגשים עם שכנים רעים אשר כל חייהם מושפעים מהבלי עוה"ז ותענוגיהם, ובפריצות מפריצי הדור פרוץ מרובה על העומד, ובפרט בחיי המשפחה ויצרא דעריות אשר נפשו של אדם חמדתן. וזה הגורם

להריסות משפחות, כידוע מהמשבר הגדול בחיי המשפחות בכל העולם ובמדינה זו בפרט, ויתערבו עמהם וילמדו ממעשיהם. ובעונ"ה כבר הגיע פגע ונגע גם בחיי משפחות חשובות ח"ו וזוגים צעירים שומרי התורה, ונתרבו ח"ו מחלוקות ביניהם עד שמביאים לידי פירוד לבבות ואפילו ח"ו לידי גיטין. ונתבקשתי מידידי וחברי לכתוב קצת הדרכה לזוגים צעירים ע"פ התורה שילכו בהם כל ימי חייהם חיי נחת ועונג ואישור, וגם לכתוב קצת סיבות וגורמים להמצב של ריבוי גיטין, וקצת עצות להזוג הצעיר מה לעשות כדי למנוע קטטות ולהרבות שלום בית. ולפי שאמר ר' יוסי מעולם לא עברתי על דברי חברי, נענתי ראש וחיברתי וכתבתי קצת ענינים בזה, וחלקתי הענינים לנ"ה נתיבים. וזה כמה שנים אשר הדפסנו פעם ראשונה ואח"כ פעם שניה עם קצת הוספות, ונתקבל בין לומדי התורה יראי ה' וגם אלו כבר ספו, ולכן הוחלט להוציא מהדורא שלישיית עם עוד קצת תיקונים והוספות. ויה"ר שיהיו דברי אלו לתועלת להרבות שלום בית בישראל ולעשות נחת רוח ליוצרי מעתה ועד עולם.

והנה הגם כי לעצם הסיבה או הסיבות והגורמים למשבר הנישואין המביאין לידי קטטות ומריבות ולאי־שלום בית, ולפעמים ח"ו לידי פירוד וגט, א"א לפורטם כי רבים הם, ולא ראי זה כראי זה, וכל מריבה יש לה תחילה ושורש למעלה ולמטה. ואמרו ז"ל (סנהדרין ז' ע"א) אמר רב הונא, האי תיגרא דמיא לצינורא דבידקא דמיא, כיון דרווח רווח. ופירש"י, כשהנהר גדול פעמים שהוא יוצא לשדות שעל אגפיו כעין ניגרים וצינורות קטנים, ואי אינו סותמו מיד הולך ומרחיב ושוב אינו יכול לסותמו. והיינו דקאמר קרא "פוטרי מים ראשית מדון" ומשלי י"ז י"ד, כלומר ראשית מדון ומריבה דומה לפוטרי מים. "פוטרי" — פותח, כמו "פטר רחם" (שמות י"ג א'). והכי נמי כן הוא, דלפעמים מפני סיבה קטנה על לא־דבר ממש תתחיל המריבה, ואם לא יסתום מיד ח"ו ילך וירחיב עד שיחריב הבית כולו. ולכן אמינא לכתוב עכ"פ איזה סיבות לדבר בכדי שידע מי שהוא בר דעת צלולה לשמור שלא יתחיל התיגרא, ואם אעפ"כ יתחיל אז יחזק הבדק מיד ויסתמו קודם שירחיב ויחריב את הבית כולו ח"ו, וישמע חכם ויוסף לקח ומשלי א' ה'.

נתיב א

חוסר אמונה ובטחון כי מה' אשה משכלת

בראשית הדברים יש לחקור מתי באה מחשבת גירושין בהזוג הצעיר ומה הסיבה שגרמה למחשבה כזו.

ונראה שעל פי רוב מחשבת הגירושין תפסו מקום בראש עוד קודם הנישואין מפני שהשידוכין והנישואין אינם בהחלט גמור בשעת השידוכין, והטעם מחסרון אמונה ובטחון בה', שבשעה שהם מזדווגים ונושאים אינם מאמינים שזהו זיווגם שנכרז להם מ' יום קודם יצירת הולד בת פלוני לפלוני, והראוי להם מששת ימי בראשית ומהכרזת המלאך של מ' יום קודם יצירת הולד ש"בת פלוני לפלוני", וחסר להם הבטחון בה' וההחלט הגמור, אלא הם נכנסים לנישואין כמסופקין הן ולאור ורפיא בידם. וכיון שהאמונה והבטחון חלושה אצלם, ואינם מאמינים ש"מה' אשה משכלת" ומשלי י"ט י"ד) היושב ומזווג זיווגים, אלא חושבים שהם הבוחרים לעצמם הזיווג, על דרך דכתיב "ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו" (בראשית ו' ב'), ומוציאים לעצמם פסוקים וראיות שעליהם לבחור לעצמם הזיווג, ואינם בוטחים בהשגחה פרטית, וכמ"ש יעקב אבינו "עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ" ותהלים קכ"א ב', ולכן מיד אחר הנישואין במקום להיות שמח כמשוש חתן על כלה, שהזמין להם הקב"ה זיווגם מן השמים, מזדנזין ומהססים ומסתפקים, ובכל צעד מחשבים אם זה הוא אשר הוא או היא תיארו לעצמם לזיווג. ואם יעשה אחד מהם פעולה אשר השני לא תיארו לפני החתונה, מיד נכנס ספק בלבם על עיקר המקח, וככה ממשיכים איזה זמן באכזבות כביכול שהם מחזיקים בפנים בעצמן, ולפעמים מוסרים גם לידידיהם חבר או חברה דאגת לבם הכואב, עד שבמשך הזמן נאספים עוד איזה ענינים שכבר נראים על המצב רוח מבחוץ.

הנה פשוט שההפקרות והפריצות השורר בשוק במדינה זו ובכל המדינות בכלל בזמן הזה בעונ"ה, ובפרט המגפה הנקרא שחרור נשים [ווימענ"ס לי"ב בלע"ז] — כלומר, שיצאו הנשים במלחמה כביכול נגד השעבוד ממין האנושי, דבר זה גרם למשבר במצב המשפחתי ולהשבתת שלום בית בכל העולם, עד כדי כך שלפי

הסטטיסטיק שלהם עכ"פ במדינה זו ובזמן הזה כמעט חמשים אחוז [50%] מהנישואין מתגרשים אצל האומות ואצל החפשים להבדיל שהולכים בעקבותיהם. הבתי משפט, הערכאות עם השופטים שלהם מסייעים לזה במה שלאחר הגירושין, או במשך המשא ומתן של הגירושין, נותנים להנשים כל מיני הטבות וגמולים מן הבעל ונגד הבעל ככה שאין כדאי להם להשאר עם בעליהם. ומחמת גאותן להראות שויותן עם האנשים, או יותר משהו בשהו, נח להם לוותר על חיי משפחה כדי להבזות בעליהן בעיניהן.

הן אמת כי המצב הזה באומות העולם יש לו סיבה קצת כי נשי עובדי כוכבים היו משועבדים תחת בעליהם כשפחות כל השנים, והיו מזלזלים בהן יותר מדאי, ודבר זה גרם להן להיות מורדות בבעליהן ובכל חיי המשפחה, כידוע דיש עוד כהיום אצל כמה מהאומות העולם פראים שמחזיקים נשותיהם כשביות חרב. אבל לא כן בבני ישראל הקדושים, שאמרו ז"ל לאוהבה כגופו ולכבדה יותר מגופו ויבמות ס"ב ע"ב, ואמרו ז"ל ושמ"ר א' אודות שרה אמנו, דאברהם אבינו הי' טפל לשרה בנבואה. וכמה מאות ואלפים הלכות ניתנו לנו כדי שנדע האיך לחיות בדרך קדושה וטהרה, ושלא לצערם וכיוצא בזה. ולא עוד, אלא שבכל העולם כולו זכה מין הנשים על ידינו, כי עד שלא בא רבינו גרשום מאור הגולה [רגמ"ה] וגזר חרם שלא לישא יותר מאשה א', הי' כל העולם נושא נשים רבות, ואחר שגזר רגמ"ה קיבלו גם העכו"ם את גזירתו וגזרו על עצמן, ובכל המקומות שהיו שם בני ישראל שלא נשאו הרבה נשים גם העכו"ם לא נשאו. ופלא הוא, דבמדינות הערביים ששם אחינו בני ישראל לא קיבלו על עצמן החרם, ולא מנעו עצמן מלישא שתי נשים, גם העכו"ם עד היום נושאים נשים רבות — ומזה נראה עד היכן היתה ההשפעה של היהודים על האומות.

אבל עם כל זאת בעונ"ה מושפעים הרבה נשי עמינו ונופלים תחת האוירה של שויון לנשים גם להם, ובמקום שאמרו חז"ל על האשה הכשרה והצנועה "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מ"ה י"ד) — איזהו אשה כשרה כל שעושה רצון בעלה ותדבאר ט' ומובא ברמ"א א"ע סי' ס"ט, נשתנו העתים גם להן ורוצות דוקא להיות מהנשים היצאניות, ושאין מקומה עוד בבית כשבוי' וזה שבתה הבית מעט, וממילא לאט לאט מתרגלים לדרכיהם. וכבר אמר דוד המלך ע"ה

"ויתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם" ותהלים ק"ו ל"ה, ואמר ר' יהודה החסיד בספר חסידים שכמו שמתנהגים האומות העולם, כן עושים אחריהם היהודים, ומזה בא פתגם העממי "אזוי ווי עס קריסטעלט זיך אזוי אידישט זיך".

ובאמת כי שויון זה המדומה איננו חדש בעולם, וזה דרכם מעולם בנשי עמי הארץ שהאשה הולכת בראש. וכבר אמרו בגמ' וברכות ס"א ע"א ועירובין י"ח ע"ב) מנוח עם הארץ הי', שנאמר "וילך מנוח אחרי אשתו" (שופטים י"ג י"א), ומדאמר ע"ה הי' משמע דזה הי' דרך העמי הארץ גם אז שאשתו מסגי ברישא ואחריה הבעל. ובגמ' וברכות ס"ו פריך למ"ד אדם הראשון דו פרצופין נבראו, הי מינייהו מסגי ברישא, אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא דגבר מסגי ברישא. הנה כבר מיבעיא לי' מי מסגי ברישא, וכנראה מפורש דבע"ה הי' ההיפוך. וכל זה אצל ע"ה, אבל בנשים צדקניות כתיב "ותקם רבקה וגו' ותלכנה אחרי האיש" (בראשית כ"ד ס"א) ולא לפני האיש, ובאברהם כתיב "ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל" (שם י"ח ט"ו), צנועה היא. והנה שרה אמנו אף שהיתה נביאה גדולה, עד שאמרו ז"ל אברהם הי' טפל לשרה בנבואה ובת ק' כבת כ' ועיין רש"י פ' חיי שרה, אפ"ה היתה באהל בצניעות, וזה כבודה, ולא יצאה להתראות להאנשים שבאו הביתה לאברהם אבינו, אלא עשתה מלאכתה באהל כאשר כשרה וצדקנית לאפות ולבשל לבעלה ולביתה, ונתנה לאורחים לאכול ועשתה מלאכתה, וזה כבודה.

המצב הזה וההשפעה של השוק השפיעה גם על סדר הנישואין של עם ישראל — אפילו בני תורה ושומרי התורה, ממה שהיו מלפנים בדרך צניעות רובם ע"י ההורים וקרובים ובדרך כבוד כל כבודה בת מלך בבית פנימה, ואם אחר שהסכימו ההורים על השידוך ומכל הבחינות והצדדים מרוצים, אז אם רצו לראות הצעירים זה את זה נכנסו לחדר אחד בבית הורי הבתולה, ובשאלת פיה גמרו את הענין בלי להתראות עוד, וזה היה דרך בני ובנות ישראל הכשרים. לא כן עכשיו ע"י כח השפעת השוק מבחוץ נהפך דרך הצניעות לדרך עקלקלות בריבוי ההתראות מבחורים ובתולות, ויצאות רבות לחוץ קודם השידוכים ולאחר החיתון קודם החתונה, היפך מ"כל כבודה בת מלך פנימה". ובמדינות אייראפע הי' זה דרך המשכילים, וישראל בני

קדושים לחמו נגד המתחדשים אלו שרצו להנהיג ח"ו פריצות ומנהגים רעים כאלו בבית ישראל, ומנעו בניהם מלילך עמהם ורגליהם מנתיבותם. ואם ראו בחור עם בתולה יחדו ידובקו יצאו בשוק, "צא טמא" אמרו לו, והי' כן בדורות שלפנינו. ובדורנו אנו אשר בני ישראל הכשרים זרע קודש לא הלכו בדרכיהם, ואדרבה מאסו בהם ובדרכיהם המקולקלים, ובושו כי חפרו מבקשי דרכיהם, ובפרט לבני תורה, ולא היו צריכים לדבר מזה.

אמנם בזמן האחרון, ובפרט במדינה זו בעונ"ה נעשה כהיתר, ואם הבנים שמחה שבניהם מצליחים במין השני, ואדרבה איפכא מסתברא, העולם עושין צחוק באיש זה אשר מאן ימאן לצאת כהם, סחי ומאוס ישימוהו וחסיד שוטה יקראוהו וועיין מש"כ בקונטרס שערי קדושה בהקדמה מהגאון מוהר"י אייבשיטץ בעל התומים ז"ל. וכל זה נמשך מפאת החסרון באמונת השגחה פרטית מאת ה' שכתבנו למעלה, והגורם לזה הוא הרוח החילוני שבשוק שהשפיע גם על זרע קודש ולמדו ממעשיהם. והשינוי הזה הוא הסיבה העקרונית למשברים ח"ו, וכמוהם יהיו עושיהם, ולא עדיף המושפע מהמשפיע.

נתיב ב

ריבוי ההתראות קודם השידוכין

והנה אחד הגורמים לההיסוס והספיקות לאחר החתונה אם זה זיווגם האמיתי או לא הוא ריבוי ההתראות מבחורים עם בתולות רבות קודם החיתון, דבהגיע תור בחור [או בתולה] לבוא בברית הנישואין, מקבץ בתולות רבות ע"י שדכנים ומקורבים על פינקס הפגישות [אפוינטמענט בוי"ק בלע"ז], ובהגיע תור נערה ונערה, מצלצל לה על הטעלעפאן ועושה פגישה. בערב הוא בא אל בית ההורים ולוקח הנערה במכונית ויוצאת עמו יחידה בלילה למקום שאין מכירין אותן [להכיר זה את זה], וההורים דואגים ומתפללים שהבת תשא חן וחסד לפניו ותצא בשלום ותבוא בשלום ושתצליח בדרכה. ויהי כחצות הלילה או לאור הבוקר היא שבה אל בית אביה, ההורים שואלים אותה ואומרים מי את בתי, ותגד להם את כל אשר עשה לה האיש, ואומרים לה ההורים שבי בתי עד אשר תדעי איך יפול

הדבר כי לא ישקוט האיש. והנה הדבר חוזר ככה כמה לילות זה אחר זה, ששה פעמים או עשרה פעמים פחות או יותר כל אחד לפי דרכו וקבלתו, גם השכנים כבר ראו אותה לצאת עם בחור כמה פעמים ונעשית כבר שיחה בפי השכנים והבריות וההורים, פעם ברצון ופעם שלא ברצון מספרים להשכנים ממה שראים ואשר מקוים לתוצאות טובות. ולאחר שיצא סכום פעמים ודיבר על לב הנערה ותדבק נפשה כבר לשמוע ממנו תוצאות לטובתה, פתאום הוא מחליט שזו אינה ראוי' לו, ומניחה מעולבת ומבוישת מההורים והשכנים, שראו אותה כמה פעמים יוצאת עם בחור זה. לבה כואב לה — למה ציערה כמה לילות ושבועות ולא אמר לה מיד שאינה נושאת חן בעיניו קודם שמסרה לו לבה ומחשבתה עליו. ומשפחתה גם הם בצער, ההורים מנסים להרגיעה, והבחור הולך לו.

ובהגיע תור נערה שניה, הבחור שאסף כמה שמות נערות בתולות בפינקס הוא לוקח הטעלעפאן ומצלצל לשניה, ומפטירין כדאמתול — בערב הוא בא וכו', ולאחר עשרה ראיות או יותר סוף סוף מחליט שזו היא הראויה לו וכבר לבו בטוח בה. הביאה לבית ההורים שלו וכיוצא בו, אלא שכאן הגורל נתהפך, שכשכבר החליט לשאול את פיה שתאמר הן, פתאום נודע לו שבתולה זו שבטח בה לבו מיאנה בו ונשתדכה הלילה עם בחור שהוא חבר שלו [כי היא יצאה עם שני בחורים בזמן אחד, עם זה היום ועם השני למחר, והם לא ידעו זה מזה]. עכשיו הוא יוצא בלב נשבר ונדכה, אינו מוצא לעצמו מקום, ונתמלא חמה על מה שעשתה לו. והנה גמולו ישוב בראשו — מדה כנגד מדה כאשר עשה כן יעשה לו.

לאחר התיישבות קצת הוא מסתכל עוד בפינקס על הטור ומצלצל להשלישית, או שבינתיים שדכו לו אחרת, וככה הוא עושה לפעמים עד לעשרים או שלשים בתולות — עם כל אחת הוא יוצא ובא כמה פעמים פחות או יותר, ובין כך נמצא שבחור קודם שנשדדך ומצא מה שחושב שראויה לו, אם יחשוב את כל הפגישות שפגש ויצא עם בתולות שונות יחד ימצא שכבר בילה חמשים או מאה, ולפעמים אפילו מאתיים לילות עם בתולות שונות. וכ"ש אם יחשוב גם הזמן שלקח לו לסדר את כל הפגישות האלה כמה זמן מבטל ומבלה פחות או יותר איש איש לפי ערכו. והנה אין אנתנו מדברים פה מהביטול

תורה והרהורים שעברו עליו בכל הזמנים האלו, וח"ו אולי גם יותר ממחשבה אשר ליבא לפומי לא גליא

ופשוט דבחור לאחר שראה כבר כל כך בתולות ונשים רבות, אין בכחו כבר להחליט איזה מהם רוצה, ואינו מוצא קורת רוח באחת מהן, שכיון שראה כל כך נשים ודעותיהן שונות זו מזו, בכל עת שוקל בדעותיהן את זו לעומת זו אולי רעותה טובה הימנה, וכל ימיו הוא בהרהור זה. וכ"ש כי ימצא אשר מיאנו גם בו והוא יושב ומהרהר עליהן ואחריהן, ובגמ' וקידושין כ"ט ע"ב) כיון שעברו עליו עשרים ולא נשא כל ימיו בהרהור עבירה. ופי' בעוללות אפרים לשון "כל ימיו", דאפילו נשא אשה אח"כ, מ"מ כיון שכבר נתרגל להרהר אחר נשים כל ימיו, והרגל נעשה טבע, כבר ישאר בהרהור עבירה ע"ש. והכ"נ כן הוא, ולא זאת אלא כ"ש הוא מהתם, שכיון שנתרגל ללכת עם הרבה נשים ולהרהר אחריהן, אפילו ישא אחת מהן מ"מ כל ימיו הוא בהרהור עבירה ח"ו. וכעין זה פי' היעב"ץ מה שאמר איוב "ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה", דלא רצה להסתכל אפי' על הבתולה ואפי' אי ראוי' היא לבנו, דשמא למחר תנשא לא נמצא מהרהר בא"א, ע"ש.

ולדעתי פירשתי בזה מה שאמר שלמה המלך ע"ה, "ואשה בכל אלה לא מצאתי" וקהלת ז' כ"ח, פי' שאם רואה אלף אי אפשר למצוא בכל אלה אשה, כי לא ראוייה זו כראוייה זו, וכל ימיו בהרהור אחר נשים אחרות שנתרגל להרהר בהן. וכן הוא גם בתולה שראתה עשרות בחורים שיצתה עמהם כמה פעמים, ובפרט היכא שכבר היו בטוחים זה עם זה ונותנים לב אהבה לשני, ואח"כ משליכים זה את זה, ודאי שא"א להם עוד להתקשר לאחר בלב שלם והו"ל כגרושת הלב דהרבה דעות יש בהם (ועיין פסחים קי"ב וב"ב קמ"ה ע"א). ופוק חזי מה דקיי"ל שאם לאחר שידוכין חזרו ובטלו את השידוך או היא או הוא, אפילו לא ראו זה את זה אלא פעם אחת, או אפילו בלא כלום רק עשו שידוכין, מ"מ כמה שבירת לב יש אם אחד רוצה לפסוק השידוכין, ותקנו חז"ל קנסות על זה ופיוס וכולי האי ואולי (ועיין טור אהע"ז סי' ג'-נד"ג), כי לא דבר ריק הוא לשבר לב בן או בת ישראל. וא"כ כ"ש אם יקרה להם מקרה כזו כמה פעמים וכמו שציירתי לעיל, נכנס בלבם אייאיומן במין השני ככה שלעולם הם כמסתפקים ולא מחליטים

בהחלט גמור, או מטעם שמהרהרים על האחרים, או מטעם האי-אימון. ודבר זה גורם אח"כ להאי-הבנה או ח"ו לפירוד במשך הזמן, כמ"ש לעיל בקונטרס פ' האיש מקדש וד"ה והנה בנמ' מגילה דף ט"ו, ובשם החינוך שם) באשה בוגרת אפילו היא בתולה שאינה ראוי' לכהן גדול עוד, אף שעדיין לא נשאה מ"מ חיישינן שמא כבר קבעה מחשבתה באחר ולא תהיה לו לעזר בכל לבה ונפשה. וכ"ש זו שודאי כבר קבעה מחשבתה כמה פעמים בבחורים אחרים, או להיפך, וזה לפענ"ד אמת ויציב. ומהאי טעמא החפשיים כל שרואים יותר ויותר קודם החתונה שכיח אצלם יותר הפירוד.

ובדרך הערה נראה מה שאמר בועז לרות "ברוכה את לה' בתי הטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר וגו' ותאמר לה חמותה שבי בתי עד אשר תדעין איך יפול דבר כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום" (רות ג' י"ח). ונראה, דגם בזמננו הי' כבר הענין אצל עמי הארץ שהבתולות הלכו אחרי הבחורים, אבל אין זה לאשת חיל. ואמר לה בועז ברוכה את שלא הלכת אחריהם, ונעמי הבטיחה שיגמר הדבר היום ולא יאחר הדבר לעגן ולצער אותה בראיות פעמים וחשבונות אלה הן או לאו, ואם נראה לו הדבר יגמור מיד, ואם לאו יאמר ג"כ. ועיין ספר חסידים וסי' תקי"ד) וז"ל, כתיב "ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל" (בראשית כ"ד מ"ט), זה מודיענו מי שמשדך באשה, אם אינה רוצה להנשא לו ואמרו לו אין אנו רוצים, מיד יפנה לדבר באשה אחרת. ובגמ' מגילה וי"ג ע"א דרשו רבותינו ז"ל אהא דכתיב "ובבוקר היא שבה" ואסתר ב' י"ד, א"ר יוחנן מגנותו של אותו רשע למדנו שבחו שלא הי' משמש מטתו ביום, ע"ש. ולי הענין נראה לפ"ז לדרוש סיפא דקרא "לא תבא עוד אל המלך" (שם), ואומר אני מתוך גנותו של אותו רשע למדנו שבחו, שלא עינה אותן כמה לילות זה אחר זה שמא תמצא חן בעיניו ואח"כ ישלחנה אם לא מצאה חן בעיניו, אלא כל שלא נשאה חן בעיניו מיד בבוקר היא שבה ולא תבוא עוד אל המלך, דאפי' לגבי' הו"ל דבר מאוס.

ובשו"ע ואו"ח סי' נ' סע' ו' כתב הרמ"א, דכל קנסות שעושים בשידוכין אין בהם משום אסמכתא, וכן המנהג פשוט לגבות קנסות שעושים בשידוכין כמו שיתבאר (חו"מ סי' ר"ז) והכל כדי שלא להקל

בכבוד בני ישראל הקדושים ולזלזל בהן, ושלא יהא כדרך משא ומתן בעלמא, היום אומר לו כך ולמחר חוזר בו, כדרך העכו"ם מימי הביניים שכבשו נשים להנאתם ואח"כ מכרו אותן לשפחות. ומהאי טעמא אמרו ומו"ק י"ח, כתובות ל"ח, קידושין ט' ע"ב) הן הן הדברים הנקנים באמירה. ובכל התורה כולה אמרו תוך כדי דיבור כדיבור דמי חוץ מקידושין וגירושין, דאינו יכול לחזור בו ועיין ב"ק ע"ג וב"ב קכ"ט ושבועות ל"ה, והטעם כדי שהנושא אשה יחליט בבריות בלי שום היסוס אלא יהא בהחלט גמור ואינו יכול לחזור בו אפילו תוך כדי דיבור. והכל לטובת בני ובנות ישראל ושלא לצערן ולהקל בכבודן ח"ו.

וכל זה שכתבנו לבד האיסור של הסתכלות בנשים, שלא התיירו רק לראות אם מצאה חן בעיניו לישאנה ולא יותר עד לאחר הנישואין. ועוד שיתרגל להסתכל בנשים נכריות ומוליד בו תאוה להסתכל בעריות ונשים אחרות ומהרהר בהן ומביא לידי קישוי לדעת ח"ו. וריבוי שיחה עמהן, שלדעת הגר"א וי"ד סי' קצ"ה ועיין עוד ביאור הגר"א א"ע סי' ו' גבי אשתו נדה דהוי דברים בטלים) אפילו סתם דברים בטלים ולא של חיבה הם בכלל איסור ד"לא תקרבו", ועיין משנ"ה וח"ט סי' קפ"ו) ביאור דברי הגר"א באריכות ומקורם טהור מאדר"נ. ולפעמים הדברים הם לא סתם דברים אלא גם דברי אהבה וחיבה שזה גורם התקרבות. ובפרט בזמה"ז דכולן כבר רואות ובחזקת טמאות הן, שהוא בכלל אביזריהו דעריות. ובגמרא ושב"ס"ה ע"א) מצינו באבהו דשמואל שלא הניח לבנותיו לישן בהדדי שלא יתרגלו לגופין נוכראין, ועיין רש"י שם, ומי שמתרגל בכך אח"כ כל ימיו הוא בהרהור עבירה אחר נשים שונות. ובתרגום ירושלמי עה"פ "בנות צעדה עלי שור" ובראשית מ"ט כ"ב) וז"ל, והווי בנתיהון דמלכיא ובנתיהון דשלטוניה מרקדן עלך על כוויא ומציתן עלך מן חרכיא והווי מזרקן קדמך שירין עזקין קטילין מניכין וכל מני דהב, סבירין דאת תלי עינד ומסתכל בחדא מנהון, חס לך יוסף ברי דלא תליתא עינד בחדא מנהון, והוון בנתיהון דמלכיא ובנתיהון דשלטוניה אמרין אלין לאלין דין הוא גברא חסידא יוסף דלא הלך בתר חיזו עינו ולא בתר הרהור לביה, ארום חיזו עינו והרהור לביה מובדין בר נשא מגו עלמא, בגין כדין יקומו מניך תרין שבטיא מנשה ואפרים וכו', ע"ש. הרי דלא זכה יוסף הצדיק לכל הכבוד אלא לפי שלא רצה ח"ו להרים עיניו ולתלות אותם באחת מהבנות שעשו כל מה שאפשר שיסתכל בהן. ובתרגום יב"ע עה"פ "ונקרב את

קרבו ה" (במדבר ל"א ז') וז"ל, דכל דא חס לן למיתלי עינן בן ולא איסתכלון בחדא מנהון דלא דמחייבא בחדא מנהון ולא נמות במיתותא דמייתין בה רשיעיא לעלמא דאתי ודא יידכר לן ליום דינא רבא למכפרא על נפשתן קדם ה', ע"כ.

בקיצור לפענ"ד הסיבה להפירוד בין הזוגים או רק הבלתי-שלום לאחר החתונה היא שמחשבות אלו כבר תפסו מקום בראשם עוד קודם השידוכין או הנישואין שמתראין הרבה, ולאחר ספיקות כאלו ומשברים וכיוצא בהם אפי' כשהם מחליטים, ההחלטה אינה בלב ונפש אלא בספק, ולכתחילה נכנסים בספק זה אולי יצליח, ואם לא יצליח אז הברירה להתגרש. וכבר בשעת השידוך מחשבת הגירוש תופס מקום, וסוף מעשה במחשבה תחילה.

נתיב ג

גודל ההיזק מריבוי ההתראות לאחר השידוכין

עד פה דיברנו מההתראות קודם השידוכין. עכשיו נדבר קצת מריבוי ההתראות מהחתן וכלה לאחר השידוכין קודם החתונה, שכבר העידו לן חכמי התלמוד וגדולי הראשונים ואחרונים שגורם שימאסו זה בזה, וגם זה פשוט. וכבר הזהיר בזה הרבה ההפלאה ז"ל. ובספר אלה מצוות להגאון מהר"ם חגיז (מצוה תקנ"ב) כתב וז"ל, ראוי לכל בנות ישראל שלא יתעסקו עם אנשים, ובפרט עם בחורים לא תראה פניהם, כי רוצה אשה בקב ותיפלות מעשרה קבין ופרישות, ופירצה קוראת לגנב, וח"ו נמצא שהן גורמין לבחורי ישראל שיעשו הרע בעיני השי"ת, כי עינים שלהם רואה ולבם חומד ואין אפוטרופוס לעריות. ועל טוב יזכרו בני ארץ ישראל ששומרין בנותיהן שלא ישלוט בהן עין רואה. ואפילו החתן אם לא בשעת קידושין דאז יראה את משודכתו, והשי"ת נותן את חנם בעיני בעליהן ומצאו מנוחה להאשה בבית אישה. וכן ראוי שינהגו כן כל ישראל קדושים, וכל ראשי ומנהלי העיר מוטל חובה זו לתקן כל אופן הפריצות. והשי"ת ירחם על עמו ויחזק בלבם אהבתו ויראתו, עכלה"ק זי"ע ועכ"י.

והא לך לשון רבינו הרד"ק בפ"י עה"ת (בראשית כ"ד ס"ה) "ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותפל מעל הגמל וגו' ותקח הצעיף ותתכס". פ"י, כיון שראתה אותו השמיטה עצמה מעל הגמל ונפלה לארץ, ולקחה צעיפה וכסתה פניה ואח"כ עמדה. בסיפור הזה למדה תורה דרך ארץ צניעות שראוי לאשה לבייש מארוסתה ושלא תתראה אליו עד שתנשא לו, עכ"ל"ק. והנה כמה מוסר למדנו מדברי רבינו הרד"ק שהוא איסור מה"ת להתראות הכלה והחתן קודם החופה, ואף שרבקה היתה על הדרך נהגה עצמה בצניעות וכ"ש בביתה ובעירה. ועיין יש"ש ויבמות פ"ח סי' י"ט) על "כל כבודה בת מלך פנימה" אפילו על הדרך.

ומה שטוענים רבים כי נשתנו העתים ובזמננו דרגילי אנשים ונשים יחד ליכא איסור בהסתכלות כלל כי דמי עלן כקאקי חיורי. הנה באמת כי דבר זה ח"ו הוא קשה יותר מההסתכלות בעצם, שח"ו אינו מאמין שהתורה נצחית היא ולא תשתנה ברבות העתים, ואדרבה ההרגל הוא גורם לעבור באיסור יותר. וכן מבואר בספר חסידים וסי' תתשל"ח) שהקשה כיון שעוורו עיני יצה"ר של תאוה דלא איגרי בקרובתא וכמבואר יומא ס"ט ע"ב וסנהדרין ס"ד ע"א, א"כ אמאי לא יתייחד עם קרובתו, והאיך מצינו בגמ' על זה שהיתה לה בנה קטן מבנה הגדול — איך הי' להם יצר. ותירץ דהכל תלוי בראייתו, אע"פ שמתחילה אינו שולט בקרובים, מ"מ המלאך מסיתו עוד ומחטיאו ע"פ רגילתו אף בקרובים. וכ"כ הרמב"ן עה"ת דהמוסיף היצה"ר מוסיף לו תאוה על תאוותו לשכב אפי' עם זכר. וכן ראיתי בשם הגאון מהרש"ם דאי נימא דההרגל מועיל שלא ליגרי היצה"ר, א"כ למה היו צריכין אנשי כנה"ג לנקר עיני היצה"ר של הקרובים ולעשות תקנה דלא ליגרי בקרובתא באמו ואחותו — הלוא כיון דרגיל הוא עמהם תדיר, דאין לך הרגל באנשים יותר מאמו ואחותו, ממילא לא יתאוה להן. וע"כ דאין ההרגל מועיל שלא להרהר אחריהם, ואדרבה מפורש אמרו (וקידושי פ"א) שאני רב ביבי וכו' דגייסי ביה, הרי דהיכי דגס בה עשו הרחקה יותר וועיין רמב"ם פכ"ב מא"ב הי"ב ובטוש"ע א"ע סי' כ"ב ס"ח וברי"ו נתיב כ"ג ח"א. וא"כ הכ"נ במשודכת צריך הרחקה יתירה שלבו גס בה, והיא טמאה נדה, וכ"ש שח"ו לפעמים מביאו לידי הוצאת ז"ל ע"י ההרהור וגורם לעצמו רעה בזה ובבא.

ז"ל הרוקח בספר השם, יש קבלה בידינו אשר היא בדוקה ומנוסה בנסיון, שכל הרגיל בעון הוצאת ז"ל ר"ל, אפי' אם נולד במזל טוב מתהפך להיות לו מזל רע, ויהי גבר לא יצלח בימיו, וכל אשר הוא עושה במלאכה או בסחורה הוא מפסיד, ואפי' אם זהב בידו מתהפך ברוע מזלו לנחושת מדה כנגד מדה — הוא שלח ידו וחילל את בריתו ברית קודש, לכן בכל מעשה ידיו ישלח השי"ת את המארה ואת המגערת שיהי' עני ודל כל ימיו. וזה שאמר הכתוב "אוי לרשע כי גמול ידיו יעשה לו" (ישעי' ג'). ולכן **מוציא זרע לבטלה** ר"ת מז"ל. וגם גורם להיות נע ונד, כי אותו המקום שהוציא שם זרע לבטלה תשליך אותו למקום אחר בארץ, ולא תסבול אותו. וזה סוד האמור אצל רודפי זימה "ולא תקיא אתכם הארץ כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם" (ויקרא כ' כ"ב), עכל"ק.

והא לך מעשה נורא (ומובא במדרש אכביר ובילקוט ויחי רמז קס"א), מעשה בר' מתיא בן חרש שהי' יושב בביהמ"ד ועסק בתורה והי' זיו פניו דומות למלאכי השרת, שמיימו לא נשא עיניו לאשה בעולם. פעם אחת עבר שטן ונתקנא בו — אפשר אדם כמו זה לא חטא. אמר לפני הקב"ה, ר' מתיא בן חרש מה הוא לפניך, א"ל צדיק גמור הוא. א"ל תן לי רשות ואסיתנו. א"ל אין אתה יכול לך, אעפ"כ לך. נדמה לו [השטן] כאשה יפה שלא היתה כדמותה מעולם מימות נעמה אחות תובל קין שטעו בה מלאכי השרת, שנאמר "ויראו בני האלהים את בנות האדם" ובראשית ו' ב'. עמד לפניו, כיון שראה [ר' מתיא ב"ח] אותו הפך פניו ונתן לאחריו. שוב בא ועמד לו על צד שמאלו, הפך פניו לצד ימין. הי' מתהפכת לו מכל צד, אמר מתיא ר' מתיא אני שמא תגבר עלי יצה"ר ויחטיאני. מה עשה אותו צדיק, קרא לאותו תלמיד שהי' משרת לפניו, א"ל לך והביא לי אש ומסמר. הביא לו מסמרין ונתנום בעיניו. כיון שראה השטן נזדעזע ונפל לאחוריו. באותה שעה קרא הקב"ה לרפאל וא"ל לך ורפא את ר' מתיא בן חרש. בא ועמד לפניו, א"ל מי אתה, א"ל אני הוא מלאך רפאל ששלחני הקב"ה לרפאות את עיניך. א"ל הניחני, מה שהי' הי'. חזר לפני הקב"ה וא"ל רבש"ע כך וכך אמר לי מתיא. א"ל [הקב"ה] לך ואמור לו אני ערב שלא ישלוט בו יצה"ר, מיד ריפא אותו. מכאן אמרו חכמים כל מי שאינו מסתכל בנשים אין יצה"ר שולט בו.

נתיב ד

התערבות ההורים בחיי הזוג הצעיר גורם הירוס

רוב פעמים הגורם העיקרי והמכריע [דעצדירענדע"ר] הם ההורים משני הצדדים שנתערבים בדרך החיים של הזוג. האם רוצה בתקנת הבת ושתהי' מאושרת, ומדריכה כיצד להתנהג עם בעלה הצעיר והחדש כדי שיעשה לה כרצונה שלא יחסר לה כלום. ומצד השני אם החתן מדריכה את בנה, ומתערבים בענינים חיצוניים ופנימיים, ומסבירים שהנישואין צריכין להיות זבת חלב ודבש — רק תענוגים, ואין מסבירים להם שהנישואין הם אחריות גדולה ועבודה קשה וסבלנות זה לעומת זה. ולפעמים אף שאין ההורים מתערבים לכתחילה, אבל כשאירע איזה קטטה בין הזוג, והבנים מספרים להוריהם כדרך הארץ, אז במקום שהי' להם להרגיע ולהשקיט הרוחות ולהסביר להם שכן הוא דרך החיים, שאי אפשר לעולם להסכים לכל דבר, ויש ללמוד לעצמו מדת הסבלנות ולעבור על דברי עצמו ועל מדותיו, ושגם אצלם לפעמים נמצאים דברים איינעימים — אבל במקום להיות להם למורה דרך ולהשקיט הרוחות, אדרבה הם מעודדין הצדדים זה לעומת זה.

ודכירנא פעם ישבה אצלי אם הבעל וטפחה בידה על השלחן שהיא לא תנוח עד שיתגרש בנה מאשתו, שכבר היה לו שני בנים ממנה אלא שלדעתה לא מצאה חן בעיניה, והי' בנה ראוי לאשה טובה הימנה. והסוף שכן הי' שגירשה, וגירש אח"כ עוד שלש נשים אחרות ונשאר גלמוד בעצמו, וגם גרם צער ועגמ"נ לכמה נשים ומשפחות. והכל בשביל האם שלו שאשתו לא מצאה חן בעיניה. וכמה פעמים שהצלחנו לפשר בין הזוג ע"י שאסרנו מלספר שום דבר בבית ההורים מהמתרחש אצלם לשנה תמימה או יותר וכיוצא בזה. ועל כיוצא בזה כתיב "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו" (בראשית ב' כ"ד), שהיא עצם מעצמותיו ו"לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת" (שם כ"ג).

ורבינו הגדול הראב"ד בהקדמתו לספר בעל הנפש כתב וז"ל, כל מעשה האיל אשר עשה בחכמה ובתבונה ובדעת עשה את

הכל, ואומר אני בקלות שכלי כי לטובת האדם ולהנאתו בראו אחד, שאילו נבראו זכר ונקבה מן האדמה כשאר כל הנבראים, היתה האשה אצל האדם כבהמה הנקבה אצל הזכר שאינה מקבלת עליה שולטנות הזכר ולא עומדת אצלו לשמשו, אף כי זה חוטף מלפני זה וזה מלפני זה, וזה בועט בזו וזו בזו ואיש לדרכו יפנה, וגם אינן מיוחדים זה לזה לפי דבתחילה נבראו זה בפני עצמו וזו בפני עצמה. ולכן ראה הבורא צורך האדם והנאותיו וברא אותו יחידי ולקח אחד מצלעותיו ובנה ממנה את האשה, והביא אל האדם להיות לו לאשה ולהיות לו לעזר ולסעדו ולמסעדו מפני שהיא נחשבת אליו כאחד מאיבריו אשר נבראו לשמשו, וכי יהי' מושל עליה כמושלו על אחד מאיבריו היא, כי משתוקקת אליו כאחד מאיבריו משתוקק להנאת גופו. וזש"ה "ולאדם לא מצא עזר כנגדו" ובראשית ב' כ"ג, ואמר "לא טוב היות האדם לבדו" – כלומר, כמו הבהמה שאינה מתייחדת אל הזכר, ולכן אעשה לו עזר כנגדו שתהי' עומדת אצלו תמיד. אך טוב שיהי' האדם מתאחד עם האשה, כי הבהמות הם מתבודדות ואין הנקבות מיוחדות לזכרים, ולכן "אעשה לו עזר כנגדו" – אבראנו בענין שיהי' לו עזר ממנה, שתהא מיוחדת לו. וזהו "כנגדו", לומר שתעמוד אצלו יום ולילה. ולכך הזכיר יצירת הבהמה וחי' אצל בריאת האשה, לומר שאילו נבראת האשה לאדם כענין יצירת הבהמה וחי', לא הי' לאדם עזר מן האשה. ע"כ בראה הבורא מגוף האדם, והאדם בראותו אותה, וידע כי ממנו נלקחה, אמר ובראשית ב' כ"ד "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו" – כלומר, ראוי' זו שתהא מיוחדת לאדם והאדם מיוחד אליה. וע"כ ראוי האדם לאהוב את אשתו כגופו ולכבדה יותר מגופו ולרחם עליה ולשמרה כאשר ישמור אדם אחד מאיבריו. וכן היא חייבת לעבדו ולאהוב אותו כנפשה, כי ממנה נלקחה. וע"כ צוה הבורא את האדם על אשתו וכו', ע"ש דברים נפלאים כנתינתן מסיני מפי מרנא חכם ונביא רבינו הגדול הראב"ד ז"ל.

ולהיפך אביא כאן מעשה שהי' באשה אחת צעירה, כמשלש חדשים אחר הנישואין באת לבית הוריה ובדמעתה על לחיה התחילה לספר לאמה באשר כך וכך אמר לה בעלה והתקוטטו על זה. והאם נכמרו רחמיה על בתה הצעירה, רק ג' חדשים אחר הנישואין כבר דמעתה על לחיה, והסבירה לעצמה מה יהיה לאחר שנים אם בזמן קצר כזה כן והבת תצטרך לחיות עם בעל כזה כל ימי חייה מוטב

לפטור ממנו מיד, וגם שעדיין אין להם בנים. נכנסה האם לחדר בעלה וסיפרה לו מה שקרה, ואמרה לו "נא מה אתה אומר להתרוג שלך" [כך הי' קורא החותן את חתנו]. וכרחם אב על בנים קרא את בתו ואמר לה, "בתי, מה את עושה כאן, וכי אין לך בית". והבת התחילה בבכיותיה לספר לו, והאב הפסיקה ואמר לה "בתי, איני רוצה לשמוע ממך דבר מזה, יש לך בית ויש לך בעל, לכי הביתה. אם יש לך איזה דברים עם בעלך לכי והתפשרי עמו ולא תבואי לביתי עוד מבלעדי אישך. איני מבקש ממך לספר לי מה שקרה בביתך כמו שאין אני מספר לך מה שקרה בביתי. זה הענין שלך עם בעלך, ותראי שלא תבואי לידי מריבות וקטטות מהיום והלאה, ולכי הביתה תיכף ומיד". הבת חזרה קצת מבויישת, אבל שינתה את דעתה. ולאחר שנה שלימה סיפרה האשה לבעלה שלולי הפקחות של אביה כבר היא לא היתה אשתו, שאז אחר המריבה הראשונה החליטה בדעתה כבר להתגרש ממנו, שטוב יותר בעוד שאין להם בנים וכיוצא בו, ואמה החזיקה בה. ודברים כאלו ישנם לאלפים, וצריך להזהיר על זה ההורים מב' הצדדים.

נתיב ה

כבוד להורים — אל ההרים אשא עיני

עוד אחת וגדולה הוא אשר מביא לידי מחלוקת וקטטות, והוא מה שהרבה פעמים הזוג הצעיר אין להם דרך הארץ הראוי להורים משני הצדדים. וכבר אמרו ז"ל (וטור יו"ד סי' ר"מ ושו"ע שם סע' כ"ד) חייב אדם בכבוד חמיו. ובמכילתא (פ' יתרו), אמה דכתיב בתורה (שמות י"ח ז') "ויצא משה לקראת חותנו וישתחו וישק לו", איני יודע מי נשק למי, כשהוא אומר "וישאלו איש לרעהו" מי קרוי איש, הלוא משה שנאמר "והאיש משה", הוי אומר לא השתחוה ולא נשק אלא משה לחמיו, מכאן אמרו שיהא אדם מוכן לכבוד חמיו. ובדוד המלך כתיב (שמואל א' כ"ד י"ב) "אבי ראה גם ראה", ודוד אמר לשאול כן שהי' חמיו וקראו אבי, וה"ה דמחוייב לכבוד חמותו. וכ"כ בספר צדה לדרך (ובט"ז יו"ד סי' ר"מ סקי"ט) ובשאר פוסקים דאין חילוק בין חמיו לחמותו שמחוייב לכבדם ולנהוג בהם כבוד, וכן האשה חייבת לכבוד את חמיה וחמותה במה שתוכל, דאיש ואשה שוו בשיעוריהן, אלא שאשה רשות אחרים

עליה, אבל במה שתוכל מחויבת לכבד. ויוגדל עוד חיוב האשה כיון שהיא חייבת יותר בכבוד בעלה, וזהו כבודו לכבד הוריו. ובתנא דבי אליהו רבה וכ"ו) כבד ולא תנאף — מה ענין זה אצל זה, ללמדך שאם נשא אדם אשה אשר היא אינה מכבדת את אביו ואת אמו לעת זקנתם כאילו הוא נואף כל ימיו, לכך נאמר כבד ולא תנאף, והוא פלא. וצ"ל בביאור הדבר, דכיון שהיא מזלזלת בהוריו שהם ילדו אותו, אין זו ראויה להיות אשתו מאחר שהתורה חייבה לאשתו שתכבד את הוריו, ונמצא כאילו גר עם אשה שאינה שלו כיון שאינה ראויה לו, והו"ל כאילו נואף כל ימיו והבן.

והנה פשוט כשהבעל רואה את אשתו מזלזלת בהוריו, או להיפוך כשהאשה רואה שהבעל מזלזל באביה ואמה, אשר מיום הלידה בחלב שדים הניקוהו ומלבושים הלבישוהו והאכילוהו והשקוהו, התפללו לה' בשחקים שיתן לו חיים ארוכים ועל שכמם כאומן נשאוהו, וכמה יגיעות עמלו עמו מחלקים, לילות וימים לא ישנים, בתפלה על שפתם זועקים, ליתן לו לחם חוקים, תפנוקי מעדנים, ולנוות בית סוגה בשושנים. וכן להיפך האשה שהוריה עשו לה כל זה, וכמה לילות עברו בפחד ותפלות על הצלחת בתם, ועכשיו כשהם רואים אשר אחד מזלזל את הורי השני ח"ו ואינו מכבדם כראוי, מיד מזה מבצבץ שנאה. והגם שמתחילה אינם מראים זה לזה מפני שאינם רוצים להתחיל במלחמה וקטטות, או מחמת אהבה השוררת עדיין ביניהם, אבל במחשבה המה מאד מצטערים מזה בין הוא ובין היא, ודבר זה הוא התחלה לריב ומדון. ובעונ"ה דבר זה שכיח מאד אשר האשה אומרת לפני בעלה שהוריו הם כך וכך, או כך וכך אמרו לי, או להיפך הבעל אומר על הורי האשה כך וכך, וזה אח"כ ממשיך דיבור אחר דיבור שהבעל רוצה לחפות על הוריו או להיפך. ולכן לבד מה שהוא חיוב ומצוה לכבד חמיו וחמותו יש בזה עוד משום שלום בית למי שמבין דבר זה, והלוא לעולם לא יוציא ח"ו דבר שאינו הגון על חשבון כל אדם, וכ"ש על חמיו וחמותו שהוא רע לשמים ורע לבריות ומביא על עצמו ח"ו רעה בביתו, וכ"ש ח"ו להוציא דבר קללה מפיהם. ובגמרא (כתובות ע"ב) אמרו דאשה המקללת את יולדיו בפניו יוצאת שלא בכתובה, ובש"ע (ואהע"ז סי' קט"ו ס"ד) כתב המחבר או שהיתה מקללת אבי בעלה בפני בעלה, וי"א דה"ה אם קללה אפילו אבי בעלה בפני עצמה, ואם התרה בה תצא שלא בכתובה. הרי עד כמה מגיע דבר

זה שהתירו חז"ל להוציאה ולהפסיד לה כתובתה, הגם שאמרו ושליח מס' גיטין קשים גירושין כחורבן בית המקדש, ואפילו מזבח מוריד עליו דמעות וסנהדרין כ"ב ע"א, אבל כה"ג אין אדם דר עם נחש בכפופיא אחת ופשוט דהבעל ג"כ מצווה על זה כמו האשה שלא לקלל או לבזות הוריה.

ואפילו אם לפעמים ההורים אומרים דבר שנראה לו נגד רצונו, אין להשיב, והמשכיל ידום בעת ההוא. וכל ערום יעשה בדעת אם יראה שאין זה לטובתו לפי דעתו ושכלו, אין חיוב לשמוע לעצתם, אבל מ"מ ח"ו לבזותם, אלא הבעל יחליט בעצמו כיון שהם הורי אשתי, או האשה תחליט לעצמה כיון שהם הורי בעלי צריך אני לקבל, כמו שאני מקבל מהורי לפעמים שאומרים דבר שלא לרצוני, ואפ"ה אין אני מתרגז עליהם, כי הם רק לפי דעתם ושכלם אומרים לטובתינו, ואם דעתי אחרת ואני חושב שאין זה טובתי, מ"מ אין לבזות את מי שהוא חושב שזה טובתי.

ועתה אמשול לך משל לאדם שהוא ידידי וחברי מנוער אין לי חבר וידיד נאמן יותר ממנו, וכל שנותי היה בעל סוד שלי, ולפי שיודע כל מצבי מיום הולדי בין לטוב ובין דאגת לבי, שום דבר לא העלמתי הימנו – הן מצב גופי והן מצב פרנסתי. והוא בטוב לבו לאחר שישב וחשב והצטער על מצבי, נפל בלבו ובא אלי ואמר לי שהיות כי הוא רואה שאין לי פרנסה בריוח ה' מיעץ אותי שאלמוד להיות נגר כי הוא אומנות טוב בשבילי. ואני לא רוצה להיות נגר, מ"מ אין אני בכעס על ידידי הנ"ל, אלא אדרבה אני מכיר לו טובה על שדואג עבורי אלא שהוא אינו מבין שאין אני רוצה להיות נגר, אלא נוקב מרגליות וכיוצא בו, והן אמת שאפשר לפעמים הוא יהי' צודק מפני שאין אני ראוי להיות נוקב מרגליות והוא רואה יותר סגולתי ממה שאני רואה. ועתה הגע עצמך, אם חברך כן, כ"ש ההורים שהם מכירים ויודעים את בניהם מיום הולדם, ואפשר שעצתם היא נכונה, ואם אפ"ה אינו רוצה בעצתם, מ"מ אין ח"ו סיבה לבזותם בשביל זה. והוא אפילו על אדם מן השוק, וכ"ש אב ואם. והאמנם אפילו לפעמים א"א לו להתאפק או לה שרואה באמת עוולה מצדם, מ"מ השתיקה יפה בזה, ואדרבה בזה מותר להם להחניף קצת, כי באם לא ישיב להם כלום הם לא ידעו ולא יעשו לו עוולה, אבל אם לא יתאפק אלא ידבר

עמהם קשות יגרום עי"ז שההורים כשידברו אל בנם או אל בתם ילשינו אח"כ ויוציאו דיבה על חתנם או כלתם, ועי"ז יביאו שנאה וקטטות בין הזוג בלי רצונם. אלא העיקר צריך לכבד הורי שניהם כפי האפשר, וכבר הבטיח לנו הכתוב (שמות כ' י"ב) "כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימידך".

ובגמ' (ב"ב פ') תנן, הלוקח פירות שובך מחבירו מפריח בריכה ראשונה, ואמר רב כהנא הא לה והא לאמה כו' אמה אברתה מצטוותא בריתה אמה לא מצטוותא, ע"כ ע"ש. וביאור הענין שם, דהלוקח יונים סתם הנוולדים משובך, הדין הוא שהלוקח צריך להניח להמוכר את הבריכה הראשונה, שכן דרך מוכרי פירות שובך לעכב לעצמן בריכה ראשונה, שהם הוולדות הראשונים להיות צוותא לאמהות שע"ז יתקיים השובך, שאם לא כן פן יברחו האמהות כשיטלו מהן הבנים ויתבטל השובך. וביאר רב כהנא דלהבת מניחין עוד בריכה אחרת ולא די במה שהניח לה האם, ולהאם סגי בחדא. ופריך מאי שנא האם דסגי בחדא, כלומר בבתה שהיא בריכה הראשונה, והבת לא סגי לה בבריכה אחת. ותי' דהאם רוצה בצוותא דבת וסגי לה בזה, אבל הבת לא מצוות על האם לבד ואפילו בן זוגה, רק אם יש לה בנים, לפי שרחמי האם על הבת ע"ש. ומבואר דאפילו בעופות וחיות רחמי האם על הבנים.

ובאמת כי לאו דוקא לכבד ההורים אלא ה"ה כל המשפחה כולה, צריך לכבד אחים ואחיות של שני הצדדים. וכבר אמרו חז"ל המקרב את קרוביו אז תקרא וה' יענה, וקרוביו כולם משמע. והיודע ומבין ושומע לזה דעת ה' בלבו וזוכה לשתי עולמות.

נתיב ו

לדור בבית ההורים או בשכונתם

הרבה פעמים נמצא שהזוג הצעיר דרים בבית ההורים ממש או בשכונתם סמוך ונראה, ודבר זה גורם הרבה פעמים קטטות, ובפרט הוא שכיח להתקוטט עם חמותה או אחות הבעל. ואם רואים זה אז טוב ליעץ להזוג שירחיקו את דירתם מבית ההורים, ולפעמים

אפילו לעיר אחרת אפילו רק לזמן, וכבר הצליחו כמה נישואין עי"ז. וכבר כתב הר"ן ז"ל באגדה וז"ל, אם ידור גדי עם נמר תדור כלה עם חמותה. ועיין לב ארי' וחולין דף ס"ג מה שפ' בו. אבל הפשוט בזה דכלה עם חמותה א"א להם לדור ע"פ רוב בשלום, אם לא על הכלל כולו. והרי בגמ' יבמות וקי"ז ע"א אמרו דהכל נאמנים להעיד עדות לאשה שמת בעלה במדינת הים, אפילו אם העד עבד או שפחה אשה או קרוב, ואפילו עד מפי עד או אשה מפי אשה או עבד או שפחה או קרוב כשרים להעיד לעדות זו, ואפ"ה פסלו חמש נשים לעדות זו ואלו הן – חמותה [ואפילו אינה עתה עוד חמותה שהרי מת בנה לפי עדותה, ואפילו רק אם יבמה שעתידה להיות חמותה] ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה, וכן היא לא תעיד להם, והטעם שנשים אלו שונאות זו את זו, וכיון שחזקתן בכך פסלו עדותן [ועיין א"ע סי' י"ז ס"ד]. וכיון שהני נשים שונאות זו את זו, ודאי צריך לראות להתרחק מזה ככל האפשר, לבד ממה שמבואר בצואת ר"י החסיד. ולכן אם ימצא לפעמים שיראה קטטות באים ח"ו, יתקן עצה להרחיק עצמו מן המריבות באופן שאפשר.

עוד אמרו בגמ' וב"ב צ"ח ע"ב קמ"ל דלאו דרכא דחתנא למידר בי חמוה, כדכתיב בספר בן סירא הכל שקלתי בכף מאזנים ולא מצאתי קל מסובין, וקל מסובין חתן הדר בבית חמיו כו'. ובגמ' קידושין וי"ב ב' רב מנגיד אמאן דדר בבית חמוה ווהובא גם בסמ"ג לאוין קנ"ו, והובא גם בס"ח והרמב"ם פכ"א מהל' איסורי ביאה הט"ו. וכן אסרו חכמים על האיש שידור בבית חמיו שזו עזות פנים הוא, והגם שהראב"ד השיגו דאם ייחד לו בית מותר, וגם בש"ע לא נפסקה הלכה זו, מ"מ שומר נפשו ירחק מזה מכמה טעמים.

נתיב ז

הקנאה מחרבת הבית

אמרי אינשי דפרע קינייה מחרייב ביתיה וסנהדרין ק"ב ע"ב פרש"י קנאה, הפורע נוקם חמתו וקנאתו מחרייב ביתו כרוח של נבות שנקם כעסו מאחאב ויצא ממחיצתו של הקב"ה. והנה כתיב בתורה וויקרא י"ט י"ח "לא תקום ולא תטור", והוא לאו בתורה שלא לנקום. ומה היא

נקמה, שהוא גומל למריע לו כמו שעשה לו, כגון אמר לו ראובן לשמעון השאילני קרדומך, א"ל איני משאילך כדרך שלא השאלת לי מגלך, וכן כל כיוצא בזה. והטעם עיין ספר מצות המלך ומצוה רמ"א וז"ל, כי כל האדם צריך שישים אל לבו אשר כל שיקרוהו מטוב ועד רע לא יהא בלתי רצון ב"ה וב"ש, ע"כ כשיצערהו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עונותיו גרמו לו והשי"ת גזר בכך, ולא מחשבתו לנקום מהאדם כי הוא אינו סיבה לרעתו רק העון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה על שמעי בן גרא שקללו שיניחוהו ולא יעשו לו דבר כי "ה' אמר לו קלל", והרי שתלה הענין בחטאו ולא בשמעי. ויש בזה תועלת גדול להשבית ריב ולעשות שלום בין בני אדם ובין איש לאשתו, והוא רצון הבורא ב"ה.

והעובר והנוקם בישראל עובר על לאו זה, ורעה רבה היא מאד, ואין זה מדת זרע ישראל הכשרים רחמנים בני רחמנים. ואמרו "והגבעונים לא מבני ישראל המה" (שמ"ב כ"א ב') על שהיו אכזרים. וכל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו פשעיו. ויוסף הצדיק כשבאו אחיו ונפלו לפניו ואמרו כי רעה גמלוך, "ויבך יוסף בדברים אליו" ודיבר על לבם דברי נחמה, והראה להם שאין בלבו עליהם ואינו מחזיק שנאה ושטמה ח"ו עליהם. ונטירה נמי גדולה היא, אף שלא נוקם מ"מ נטירת השנאה היא רעה בפני עצמה כי זה היפוך השלום, וכל הנוטר שנאה על חבירו על שעשה לו עוולה או נראה לו שעשה לו עוולה, אע"פ שאינו נוקם בו מ"מ נטירת השנאה היא החטא.

והנה כמה פעמים שמתלקחת מחלוקת בבית מפני נקימה ונטירה, שהבעל או האשה נוטרים שנאה זה על זה ורוצים לנקום זה בזה, ומתחיל המחלוקת על לא-דבר, אלא שהוא או היא מתלונן כך וכך עשית לי ולכן אני עושה כך וכך, וגם אם הוא או היא אומרים באמת לא הייתי צריך לעשות לך זה מפני שכך וכך עשית לי רק שאני טוב ממך — זה כבר בכלל נטירה, וגם זה גורם שנאה כי סוף סוף רואה חבירו שנוטר לו השנאה בלבו או בלבה, והתורה אמרה "ואהבת לרעך כמוך". וכשרואה הצד השני שנוטר שנאה, אזי כבר מבקש לעצמו ג"כ עילה וינטור שנאה על מעשיה וכיוצא בזה, וזה ח"ו מביא לידי קטטות ומחלוקת ונקימה ופירוד ח"ו. אלא צריך לא להשים לב כלל, וימחול כל אחד לחבירו כאילו לא היה.

ויותר יש להזהיר בזה הנשים, כי האנשים נוחים להתפייס ולשכח הנעשה להם, וכמבואר בגמ' נדה (ל"א ע"ב) איש מקבל פיוס ואין האשה מקבלת פיוס, וב"ר (ו"ז) איש נוח להתפייס. ובגמ' שם נתנו טעם לדבר, מפני מה האיש מקבל פיוס ממקום שנברא, פרש"י שהאיש נברא מן האדמה עפר תיחוח נוח ליבטל, והאשה אינה מקבלת פיוס שנבראת מבשר ועצמות וקשין הן ואין נוחין ליבטל ע"ש. ולכן צריכין הנשים להתאמץ יותר במדה זו לתקנה ולהתפייס יותר, ומיהו גם על האנשים להבין ולהתפייס כמדתם ואז ודאי ינעם להם ויהי שלום בחיליהם שלווה בארמנותיהם. עכ"פ ח"ו לישא שנאה או כוונת נקימה ונטירה שהיא מחרבת את הבית, כמאמר חז"ל דפרע קיניה מחריב ביתיה (סנהדרין ק"ב ב'). ואם מה שהוא באמת כואב לו ישליכנו ויסיח דעתו הימנו, ויתאר לעצמו שאם הכה ידו השמאלית בקורנוס האם יתרגז על ידו הימנית שהכתה ידו השמאלית ולא יסלח לידו השניה, הרי זה לחסר דעה יחשב. והכי נמי, הרי אשתו כגופו והם גוף אחד, ואם ח"ו אחד יצער חבירו יסלח לו ויבקש ממנו שלא יצערו זה את זה עוד לעולם, עכ"פ לא ינטור ולא ינקום אלא יקיימו "ואהבת לרעך כמוך".

נתיב ח

ביקורים אצל רופאי בית ללא צורך

ולא אוכל להתאפק מלהביא רחשי לבבי בענין הרופאים, שנעשה מנהג בין הנשים לבקר אצל רופא הנקרא רופא בית (הויז דאקטאר) בעתים קבועים לבדיקות, והרופא נעשה ידיד נאמן למשפחה ויודע את כל מצפוני לבבות שלהן. והנה ידוע שההרגל נעשה טבע, ואשה המתרגלת אצל אנשים זרים גורמת רעה לעצמה ולמשפחתה. ובגמ' שבת (ס"ה ע"א) אבוב דשמואל לא הניח למגני בנתיה אהדדי בכדי דלא לילפי לגופא נכראה, פי' שלא הניח לישן שתי בנות יחד שלא ילמדו ויתרגלו לגופין אחרים ויבואו לידי עבירה ח"ו, כ"ש הני רופאים.

והגם שאמרו אומן באומנתו טרוד, אבל המציאות מעיד שבעונ"ה שרוב מן הרופאים מושחתים הם, ואפי' רוב העולם בזמן הזה. ואף לפמ"ש חז"ל וב"ב קמ"ה ע"א דרובם בגזל ומיעוטם בעריות, היינו בזמניהם, אבל בזמנינו בעונ"ה שהשחיתו דרכם ורק מיעוטא דאנשים שזוכין להשאר בקדושה, ובפרט הרופאים, והיחתה אדם אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה. והנה אשה ההולכת אצל רופא כשהיא חולה ח"ו וצריכה לה לרופא מעולם לא אסרו, אבל ההולכים ע"פ רוב בעתים קבועים רק לשם טשעק-אפ"ס והוא שכיח מאד, ובודאי אשה שאין לה מחלה ואין צריכה לרפואה אסור לה לילך לרופא לבדיקות.

והגע בעצמך, אשה כשרה וצנועה בכל דרכיה בבית ובחוץ נכנסת לבית הרופא ובודק וממשמש במקום התורפה או בשאר מקומות המכוסים, והוא איסור גמור שהרי הרופא אצלה עכשיו כשאר אדם זר. וכמה ממון הי' מפזר בעלה שאשתו לא תפשוט בפני איש זר, וכמה היתה האשה מסרבת ומוסרת נפשה ולפעמים עד למיתה ח"ו שלא יכניס איש זר ידיו במקומות המכוסים ומסתכל בה, ועתה היא ברצונה הטוב הולכת אל איש הזר הזה הנקרא רופא ומשלמת לו ממון והוא עושה לה מעשים האלו. אלא שכיון שכבר התרגלה אצלו, אינה מתביישת ואינה מצנעת עצמה. ולפעמים מבעלה בושה יותר ממה שמתביישת מהרופא שלה, שהוא נעשה לה לידיד. ופשוט דהרגילות מביא כמה פעמים ח"ו הנאה, כי דרך של הני רופאים למשמש בהן באופן כזה, והני רופאים רובם רשעים נינהו ומנצלים את חולשת טבע האשה שדעתן קלות ואין אפטרופוס לעריות. והרי אמרו ז"ל וכתובות נ"א ע"ב, ירושלמי סוטה ד' תחילתו באונס וסופו ברצון, וכ"ש שתחילתו ברצון אלא שלא לשם איסור. ואין רצוני להאריך בדברים אלו, אבל המבין יבין כי יותר ממה שכתוב כאן הוא נקרא.

וכדאי להזכיר כאן זה לפני כשנה הופיע מודעה בעתון [ליידי"ס האו"ם זשורנא"ל וגם בנו"א יאר"ק טיימ"ס] אשר חלק גדול מהרופאים, לכל הפחות 25% והרבה יותר מכל הרופאים מודיעים שיש להם קירוב בשר עם הפאציענטים, וברשעותם שלהם טוענים שאין רואים בזה שום חסרון ר"ל, ואדרבה טוב הוא לכמה מהנשים. והני נשים כשרות שהולכין לרופא כזה פעם ופעמים ומתרגלות עמהם, והרופא נעשה ידידה, ומתחילה באונס וסופה מי יודע, ונופלת ח"ו בפך

ר"ל. ובעונ"ה כמה וכמה מעשיות שמענו וגם ראינו בזה שהחריבו הרופאים כמה בתים ומשפחות קדושות וכשרות, אוי לאזנים שכך שומעות. וזה לפני שבועיים נכנס אצלי תלמיד אחד מתלמידי הכולל דישיבתינו הקדושה, ממש כמעט יצא מדעתו, שאשתו חזרה הביתה וסיפרה שהיתה אצל רופא, ואחר הבדיקות חבקה ונשקה וכמעט נתעלפה מפחד, וכשחזרה הביתה סיפרה לבעלה, ומיד צלצל הבעל אל הרופא מה זה ועל מה זה עשה ככה, השיב זה טוב לה. וכשהתחיל לצעוק עליו, אמר "נוא, אפשר האב איך געמאכט א מיסטעק". וזה הי' רופא שיש לו יארמיקע ונקרא דתי, ור"ל וד"ל.

ומעשים כאלו בעונ"ה הם שכיחים מאד אצל הרבה רופאים, והרבה נשים לא משימין לב וחושבין שזה ענין של כלום כמו שחשב הרופא הרשע הנ"ל, אבל ליהוי ידוע כי הוא בכלל אבזריהו דעריות והוא בכלל יהרג ואל יעבור אם עושה כן ברצון ועכ"פ בהסכמתה. ואם אצלה היא אונס, אין אונס בעיר, ואצל הרופא ודאי שהוא מזיד ורשע גמור. ופשוט שמדובר באשה שאין לה מחלה. והנה האיסור זה משני צדדים — אחד, שגורמת נסיון לעצמה ח"ו, והשני שגורמת מכשול להרופא. וז"ל רבינו יונה באגרת התשובה, וצריכה האשה שתהא צנועה ונזהרת שלא יסתכלו בה בני אדם חוץ מבעלה, שהמסתכלים בפניה או בידיה יורדין לגיהנם, והיא עונשה בעונש כל אחד ואחד מהם מפני שהחטיאה אותם, ולא נהגה צניעות בעצמה ונכשלו בה, עכ"ל (ע"ש ובפתשגן הכתב אות קנ"ט).

גם הנשים שהן בהריון וצריכין לרופא, אם אפשר יקחו להן רופאה אשה שישנם כהיום הרבה נשים, ומעולם המילדות היו נשים ולא אנשים, ואפילו במצרים המילדות היו שפרה ופועה ולא אנשים, ובפרט הרופאים הנקראים גיינגאלאדזיס"ט הם גרועים ביותר בענין זה, ובכלל הרבה מהוויזיט"ס שהולכין אצל הרופא לא צריכים להם, ויש לשקול בזה מה שצריך ומה שלא צריך ולא ללכת רק במקום שבאמת צריך לזה. ושלשה חדשים הראשונים ליכא שום ענין ללכת אל הרופא, ואדרבה כמה פעמים תנזק בבדיקתו, שקשה לה ולולד קודם שלשה חדשים שהוא במדור התחתון, וגם אין בידם להושיע כלום באלו החדשים — כן אמרו לי רופאים מומחים. ועיין רמב"ם וטוש"ע (אהע"ז סי' כ"ו ובש"ע ואהע"ז סי' כ"א) דכל ההיתר לרופא בנשים מפני שאין

לבו גס בה, וא"כ בנשים כהיום שהרופא לבו גס בה ומתייחד עמה אין כאן עוד טעם זה. ובמשנה הלכות (ה"ז סי' רל"ב) הבאתי דלאו מכל אדם זוכה אדם להתרפאות, ולכן א"א לאסור לנשים לבקר אצל רופא אנשים היכא שצריכה לרפואה, אבל כל שאינה צריכה לרפואה וכיוצא בזה שכתבתי ודאי יש להזהר.

נתיב ט

ביקור אצל רופאים פסיכאלאגע"ן

ועד כה דברתי מסתם רופאים, אבל יש עוד בזמנינו מיני רופאים הנקראים סייקאלאדזשיס"ט בלע"ז, והרי אלו גרועים מהראשונים יותר ויותר, לפי שהאנשים הללו מלאכתם הוא לא ריפוי ע"י רפואות אלא בדיבור, והם נכנסים במשרד יושבים ומדברים עם הנשים כל מיני שטויות ודברים אסורים, ושואלים מהם על כל מה שאפשר לשאול בחיי האשה עם הבעל וכיוצא בזה, ואומרים שהעיקר הוא שיוכלו לרפאותם שיאמינו בהם ויעשו הכל כרצונם. ולפעמים עושים גם מה שקוראים היפנאזירע"ן בלע"ז וכיוצא בו. ומלבד מה שעוברים בזה על ריבוי דברים וע"פ רוב ביחידות, שעוברים גם על איסור יחוד וסופו יורש גיהנם עם האשה יחדו. ולבי לפומא לא גליא ממעשים אשר שמענו בענין זה, שבדיבורם הרע מפתים אותן לכל מיני רשע, ושומר נפשו ירחק מפתח ביתם וישמור מצרת נפשו ונפש אשתו הכשרה והצנועה מליפול בשחת. ואם ח"ו יש בעיות בענין זה, העצה שילך אצל חכם וצדיק הדור ויתפללו עליהם ויצליחו, אבל מאותם המושחתים ירחק כמטחוי קשת. ואפילו אם נמצאים ביניהם דתיים ורוצין דוקא לילך אצלו, לא תלך האשה בעצמה אלא שילך עמה הבעל או האם וכיוצא בו.

וכבר נשמע על אחד מהם שְכִינָה עצמו רב ודתי וחרדי מאד מאד, שכתב כביכול ספר [פסול] הדרכה בעניני אישות ואף קיבל הסכמות, ובעניותי יצאתי אז נגדו ונגד הספר פסול שכתב, וב"ה וב"ש שבעוד לא זמן רב נתגלה קלונו ברבים ונאסר ע"י הממשלה במאסר על שעשה מיני נבלות, שלא יאומן כי יסופר.

ואם על הרופאים שבזמן חז"ל אמרו וקידושין פ"ב ע"א טוב שברופאים לגיהנם, מה נאמר על רופאי זמנינו שהם רובם ככולם מושחתים, ולא הגיעו לקרסולי של אבא אומנא שאמרו בגמ' ותענית כ"א ע"ב) אבא אומנא הוה אתי ליה שלמא ממתיבתא דרקיעא כל יומא ולאביי כל מעלי יומא דשבתא ולרבא כל מעלי יומא דכיפורי, הוי קא חלשא דעתיה דאביי משום דאבא אומנא, אמרו ליה מצית למיעבד כעובדיה דאבא אומנא, ומאי הוה עובדיה דאבא אומנא, דכי הוה עביד מילתא הוה מחית גברי לחוד ונשי לחוד, ואית לי' לבושא דאית ביה קרנא דהוות בזיעא כי כוסילתא, כי הוות אתיא ליה איתתא הוי מלביש לה כי היכי דלא ניסתכל בה וכו'. והנה נראה דאבא אומנא שהי' רופא להקיז דם וכיוצא בו, והי' לו מלבוש מיוחד וקרן עליו שלא להסתכל על האשה וכ"ש במקום מגולה, ורק באותו מקום הצריך לרפואה. ואוי להם לרופאי זמנינו שמסתכלים במקום שלא צריכים, והרבה יש להאריך. ולא בחנם אמרו טוב שברופאים לגיהנם, ומי שאינו נשמר מהם נמשך עמהם ואחריהם, אוי לי אם אומר וכו'.

ואמנם החושבים שהרופאים האלו יתקנו המשבר במשפחות — טועה גמור הוא, שהרי פוק חזי שהם הם הגורמים למשבר המשפחות, והם בעצמם מתגרשים כמעט חמישים אחוז, והם המורים הדרך המוליך לגיטין בבתיהם ונשותיהם, וא"כ האיך בדרכיהם האלו רוצים לרפאות את אשר שחתו ולעצמם לא ידעו לתקן. וצריכים אנו לזיהר מאד מאד שלא יפלו ח"ו בנינו ובנותינו בידם ויקלקלו גם אותם, ולשון חכמים מרפא ויתנהגו ע"פ תורתנו הקדושה המבואר בש"ע, הפך בה והפך בה. וכל המתנהג ע"פ התורה לא יאונה להם כל און, וכמו שראינו מאז ומלפנים ואבותינו סיפרו לנו שרוב מבני ישראל דרו עם נשותיהם באהבה ואחיהם ושלוש וריעות, ואפילו במקומות שנשאו בקטנותם בשנת י"ג וי"ב, אפ"ה היתה ברכה בביתם וכל נתיבותיה שלום לפי שהיתה התורה דרך החיים שלהם ולא דבר אחר, וכל שאיפותיהם היתה להשלים חובתם לה' ולבני אדם, והיו מחבבים זה את זה ומכבדים זה לזה.

נתיב י

דרכו של איש להמשך אחר ריעו ושכניו

ולפעמים הגורמים הם החברותא שלו או שלה או של שניהם. וכבר כתב הרמב"ם ופ"ו מהל' דעות ה"א) דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר (משלי י"ג כ') "הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע", ואומר "אשרי האיש וגו'". וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה, ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי, ישב לבדו יחידי כענין שנאמר "ישב בדד וידום". ואם היו רעים וחטאים שאין מניחין אותו לישוב במדינה אלא א"כ נתערב עמהם ונוהג במנהגם הרע, יצא למערות ואל ינהג עצמו בדרך חטאים, כענין שנאמר "מי יתנני במדבר מלון אורחים" וכו', ע"ש.

ואם כתב הרמב"ם על זמנו שהיו כל המדינות שהוא יודעם שומע שמועתם נוהגים בדרך לא טובה, מה נאמר על זמנינו שנפלו אלף פעמים אחורנית, ובהתגברות התאוות בכל העיניים, ובפרט בעיני אישות ופריצות בעריות וקלות ראש והפקרות כידוע, וגם זה בפרהסיא בלי בושה וכלימה, ודרכם שמתגרשים ארבעים וחמשים אחוז ואין בזה ביניהם שום עיכוב, ואדרבה מפרסמין בעתוניהם כמה מיני נבלות – ושזה כבר נשא וגרש ח"י פעמים וזו נשאה ונתגרשה מזה עשר או עשרים וארבעה פעמים וכיוצא בו. ואמר דהמע"ה "ויתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם" (ותהלים ק"ו ל"ה). והנה לרוב פעמים שמתחברים עם חברותא של חברים או חבירות שאינם כשרים וכיוצא בהם, והולכים לטיולים ולמשחקים החברתות יחד ומתערבים האנשים עם הנשים והם מסיתים זה את זה, ומים גנובים ימתקו, ורואה ומסתכל באשת חבריו והיא מסתכלת בבעל חברתה ומרמזין זה לזה ברמיזות וקריצות, ומרבים בקאמפלימענטי"ם לנשי חבריהם ומשבחים

ומפארים אותם ביפּים וכיוצא בזה. וכבר כתב החסיד רבינו יונה בספר היראה, אל תשבח אשה ביפיה בפני חברך פן על ידך יחמדנה, וכתוב "לא תחמוד" (שמות כ' י"ד) קרי בי' לא תחמוד וכן קרי ביה לא תחמד — אל תקשט נפשך ותלך בין הנשים עדי שתתאוונה לך, עכ"ל. וכ"ש לשבח אשת איש בפניה ומרבה שיחה עם אשת חבירו וגורם גיהנם לעצמו ולאחרים. ופשוט דדבר זה אח"כ מתקשרת אהבה ביניהם ומביא לידי קטטות בבתיהם, ומבקשים מבעליהם דברים שא"א להשיגם ובאים לידי מריבות ופירוד ח"ו, והם לא יודעים שבידיהם הביאו לעצמם הצרה הזאת. ולכן העצה שמיד לאחר החתונה יבחרו להם מיעוט חברים מקשיבים בני תורה בעלי מדות טובות, וימעטו אפ"ה מבית חבריהם, וכבר אמר החכם "הוקר רגלך מבית רעך" וינעם לך ולהם.

נתיב יא

קריאה במאגאזיני"ם ועתונים למיניהם והסתכלות בכלי טעלעוויזי"א

עוד נגע אחת ראיתי בין המהלכין והוא חולי רע ר"ל, מה שהרבה מהנשים כשיש להם זמן פנוי ורוצין לבלותו, ובמקום אשר להשתמש בזמן היקר להוציאו ללמוד במצוות הלכות השייכות לנשים, כגון לידע כל תרי"ג מצוות וכל העשין והלאוין שיש בתורה ובאיזה בהם חייבין וכיוצא בהם, או בכלל לעשות דברים הנצרכים לצרכי הבית לשפר את המשפחה, במקום זה הן קוראין במאגאזיני"ם שונים ועתונים, ושומעים לראדיא ואפילו לטעלעוויזשאן לפעמים ושאר מיני עתוני עת וביכע"ר בלע"ז. והנה דבר ידוע לכל מי שיש לו רק קצת יראת שמים, שהני עתונים והמאגאזיני"ם הם רובם ככולם מלא כפירה ומינות וניאוף עד למדי, והקורא בהם אי אפשר שלא ישפיעו עליו מהשפעתם, וכ"ש נשים שדעתן קלות. וגם הראדיא על הרוב יש שם דברים של דופי, פרסומת של כל מיני פסלנות וכל מיני הבלים, ולפעמים כיצד תתנהג האשה עם בעלה לפי דרכיהם שהם דרך באר שחת לנו שומרי התורה, וגם מיני ראמאנים וכיוצא בזה, והם יושבים ושומעים לזה כל היום, וזה מלבד שכותבי העתונים והמאגאזיני"ם הללו הם מינים וכופרים ואפיקורסים ומושחתים

בטבעם. ובפרט שאם ח"ו נמצאים עוד שהולכים לליברארי"ס ולוקחים שם ספריהם לקרות וספרי עגבים וכיוצא בהם, ואפילו ספרי הטבעים נמי כיון שהכותבים מינים אל יקרא בהם, והרי אפילו ס"ת שכתבה מין ישרף (גיטין מ"ה ע"ב) ואסור לקרות בה, וכ"ש ספריהם אפילו אין בו מינות ולא שום דבר נגד תוה"ק אסור ללמוד בהם, שהרי אפי' היו ד"ת היה אסור ללמוד בהם.

וכן אמרו חז"ל בגמרא שבת וע"ה ע"א) והלומד דבר א' מן המגוש חייב מיתה, ופירש"י אפי' ד"ת אסור ללמוד ממנו לפי שהוא מין הממשיכו לע"ז, ועיין שו"ע ויו"ד סי' קע"ט ובש"ד שם סק"ט. וכ"ש שספריהם מלאים מינות וכפירה, אפילו ספרי טבעי שלהם שידוע הוא שהטבעונים מהם לא מאמינים שהטבע הוא מעשה אלקים ושהוא ית"ש הוא יושב ומשגיח על כל העולם כולו ועל כל הנברא מקרני ראם עד ביצי כינים על כל פרט ופרט, וזולתו אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה וחולין ז' ע"ב, וגם אין מאמינים שביד ה' לשנות טבע הבריאה לפי רצונו לקצר כנף העוף ולהאריך רגל השור וכיוצא בו, והרי הכל בכלל מינות. ובגמרא אמרו, כל הקורא בספרי מינות אין לו חלק לעוה"ב, וכתב הריב"ש וסי' מ"ה) דלא אמרו כל המאמין בספרי מינות אלא כל הקורא בספרי מינות אין לו חלק לעולם הבא, והאיסור אף על הקריאה לבד ע"ש.

ודאי דבר זה משפיע הרבה על הילוך המחשבה ומביא לדעות כוזבות שלא כתורה, וממילא גורם ח"ו לפירוד הלבבות וגורם רעה לעצמו. והרבה יש להזהר בזה בין לנשים ובין לאנשים — אפילו שומע חדשות וכיוצא בזה, שלא לשמוע לדברים בטלים האלו לא על הראדיא ולא לקרותם בעתונים ומאגאזינים, ואם צריך לשמוע חדשות מיד לאחר החדשות ילכו לעבודתם, והאנשים יראו לקבוע להם שיעורים לתורה בזמן הפנוי והנשים תכבד עליהן עבודת הקודש לניהול ובנין הבית, ועליה נאמר (משלי י"ד א') "חכמת נשים בנתה ביתה", או ללמוד איזה ספרי קודש של מוסר או הלכות הנוגעות להם או מעשיות מצדיקי אמת. ואפילו אין להן מה לעשות, מוטב להן לנוח לישן מעט ולחדש כוחותיהן מה שצריכין ודאי לנהל הבית, ואל ישעו בדברי שקר ורכילות ולשה"ר שמביא לידי מחלוקת וקטטות ח"ו.

ולא אמנע להגיד דגם אותם הנשים או אנשים שיושבים רוב היום והלילה על הטעלעפאן ומדברים דברים בטלים או אפילו לשה"ר ח"ו או כיוצא בזה, גם הם בכלל הנ"ל. וגם כי לפעמים ע"י שהיא טרודה בדיבור על הטעלעפאן אין לה זמן לעשות עבודת הבית ומזניחה את הבית ואינה מבשלת ומתקנת לבעלה, ואם הניחה על התנור המאכל נתקלקל ונשרף, ועל כיוצא באלו אמר ר' עקיבא אפילו הקדיחה את תבשילו, כלומר שלא איכפת לה כי היא עסוקה בהבלי הבליים.

נתיב יב

נשים ההולכות לעבודה בין האנשים במשרדים

עוד זאת לא אוכל לעבור מלהגיד קושט דברי אמת שהוא בכלל הנ"ל וגרוע מזה, הוא מה שהנשים הולכות לעבודה במשרדים [אפיסע"ס בלע"ז] או בבתי חרושת, ואפילו בין אנשים כשרים, וכ"ש ובפרט בין אנשים שאינם מהוגנים. וידוע שההתערבות אנשים עם הנשים בכלל הוא רע מאד, וכ"ש כשאשה עובדת אצל בעה"ב אחד, ושתי רעות יש שם – חדא, שלפי הרוב המשרד הוא סגור שלא יוכל אדם ליכנס שם בלי צלצול, ולרוב פעמים הבעה"ב הוא שם ביחד עם המזכירה כל היום, ועוברים על איסור יחוד, ודבר זה נוגע אפילו הבעה"ב הוא אדם כשר וצדיק, וחוץ מזה הרבה מהם מושחתים בטבעם, ולפעמים הוא אפילו בחור פנוי וכ"ש אם אינו שומר התורה והמצוות, שהרי כי אין אפוטרופוס לעריות אפילו לשומרי התורה אמרו. ואדרבה, כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ועיין סוכה מ"ב ע"א. ועינינו ראו ושמעו כמה מעשיות מהמזכירות בעונ"ה שאינן אלא מזכירת עון בכמה מקומות, והמפורסם אין צריך ראייה. ואף שח"ו מלהוציא דיבה על נשים צדקניות הכשרות שמוסרות עצמן לפרנס את משפחתן, ומיהו המציאות שאפילו אשה כשרה שח"ו אין דעתה עליה, מ"מ הסביבה עושה רושם בלי ספק. ואפילו עובדת בבית חרושת דליכא משום יחוד, אבל ע"פ רוב ורובא דרובא בבתי חרושת גדולות עם הרבה אנשים, רוב מן העובדים הם שם בעלי תאוות ובהפקרא נחא להו ועושים כל מיני דברים מאוסים, ומדברים דברי ניוול פה וכיוצא בו. ולפעמים עושים שם סעודות [פארט"י בלע"ז]

ומשתאות, וגדולה לגימה ואש בנעורת ובגדיו לא תשרפנה, ושאני יצרא דעריות שנפשו של אדם חומדתן, ובפרט בנשים שדעתן קלות להתפתות, וברוריה תוכיח. והאשה מתרגלת כל היום וכל השנה עם אנשים זרים ומוזרים, והאשה שומעת ביטויים גסים ניבול פה וליצנות, ולאט לאט מתרגלת להם ולמהלכם וההרגל נעשה טבע. וזה לשון הרמב"ם ופ"ו מהל' דעות ה"א דרך בריאתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחבריו ונוהג כאנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר ומשלי ג' כ': "ההולך את חכמים יחכם ורוע כסילים ירוע", ואומר "אשרי האיש וגו'". וכבר כתב בכעין זה החינוך ז"ל ומצוה י"ז כי אחר פעולות האדם יפעל האיש.

ז"ל החינוך, ועתה בני בינה ושמעה זאת והטה אזניך ושמע ואלמדך להועיל בתורה ומצוות. דע כי האדם נפעל לפי פעולותיו ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות אפילו שלא לשם שמים מיד יטה אל הטוב, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ובכח מעשיו ימות היצה"ר כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות, ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים וחפץ בתורה ובמצוות אם יעסקו תמיד בדברים של דופי, כאילו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומנוהו באומנות רעה באמת, אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אומנות ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל האדם נפעל כפי פעולותיו כמו שאמרנו וכו', לכן אתה ראה מה מלאכתך ועסקיך כי אחריהם תמשוך ואתה אל תמשכם, ואל יבטיחך יצרך לאמר אחרי היות לבי שלם ותמים באמנות אלקים, מה הפסד יש אם אתענג לפעמים בתענוגי אנשים לשבת בשווקים וברחובות להתלוצץ עם הלצים ולדבר צחות, שאין מביאים עליהם חטאות ואשמות, הלוא גם לי לב כמוהם, וקטני עבה ממתניהם, ומדוע ימשכוני הם אחריהם, אל בני השמר מפניהם פן תלכד ברשתם, רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם ואתה את נפשך תציל, ע"ש דברים אמיתים כנתינתם מסיני. ואחרי קרא הדברים האלה מגאון קדמון אין לנו מה להוסיף ביאור, כי הדברים מבוארים

לעצמם אשר כמה רעות תגרום החברותא והתרגלות עם אנשים כאלו.

אבל מה שנכון שתעשו נשים צדקניות בסיוע להפרנסה בבית, אשר שלמה המלך ע"ה משבח אותן (משלי ל"א) אשת חיל מי ימצא דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחוק לנערותיה ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני, ועוד טובות גדולות. וכמה נשים צדקניות שאננות שהן הביאו הפרנסות, אבל זה דרכן בקודש היתה מלאכת יד עשתה בביתה ובצנעה, או בבית חרושת עם בעלה וחנות עם בעלה, ובאמת כמה נשים שעושין כן גם כיום שמביאין להם עבודה הביתה והן עושין אותה ואח"כ מחזירין לבעל העבודה ע"י בעליהם, או שבעל הבית בא עבור הסחורה ומסייעין כן בפרנסה וגם משגיחין על בתיהן, וגם יש עובדות בבתי חינוך עם ילדות ובתולות וכיוצא בזה, וזה ע"פ רוב אינו מזיק.

ובגמ' פסחים ו' ע"ב) ת"ר המצפה לשכר אשתו וריחיים אינו רואה סימן ברכה לעולם שכר אשתו מתקלתא, ופרש"י נוטלת מאזנים בידה ומהלכת בשוק כו' דשכר מועט הוא ומתבזה, אבל עבדה ומזבנה אישתבוחי משתבח בה קרא, דכתיב "סדין עשתה ותמכור". אבל שתלך אשה לבית חרושת או משרדים עם המון עם, זה סיבה גדולה להשבתת שלום בית והריסת הצניעות והקדושה מהאשה. ובאמת כי גם האנשים צריכים להזהר מאד במקום שעובדים שם שלא יהיו במקום איסור, אלא יבחור לו מקום מוכשר, ואפילו אם לא יקבל שכירות כל כך גבוה במקום כשר ובין אנשים כשרים יבחור בזה, דהרי מחויב הוא לפזר כל ממונו שלא לעבור פעם אחת על איסור, וכ"ש בשביל הרווחת ממון שאסור לעבור על איסור בכל יום כמה פעמים, מלבד שאפשר שימשך ח"ו אחריהם.

נתיב יג

להיטות אחר הלוקסוס

להיטות אחר הלוקסוס והתאוות שכל אחד רוצה שיהיו לו כל הלוקסוס שיש להשני, ולזוג צעיר שבוע אחת לאחר החתונה צריך להיות הדירה מקושטת עם כלי כסף ורהיטים וכל מיני ציוד כאחד הגבירים באמעריקא שהם כבר שלושים שנה אחר החתונה – מלבושים נאים ומתוקנים, וחליפות להחליף בכל יום חמשה פעמים מבגדי לבן לבגדי זהב ומבגדי זהב לבגדי כסף, ומלבוש שלבשה היא או לבש הוא על חתונה זו אין לצאת בו שנית אלא והניחו שם צריך קבורה כי כבר יכירו אותם במלבוש זה, ודיימאנד"ס בעד ג' או ה' אלפים ושאר תכשיטי זהב וכיוצא בו – הוא סיבה וסרסור גדול להשבתת השלום לפי שלא כל אדם זוכה לשתי שולחנות, והברירה הוא או שהבעל עובד וגוזל יומם ולילה לא ישבות למלא תאות ותענוגי הבית [הענג און ברענג] או שח"ו מביא לידי פירוד, ואח"כ הבזבוז שעשו בשעת החתונה והציוד הכל כאשר לכל הולך לאיבוד. אבל הירא אלקים באמת יודעים ומאמינים שמה' יצא הדבר. וכבר מצינו שדרש ר"ח בר פפא (נדה ט"ז ע"ב) אותו מלאך הממונה על הריון לילה שמו ונוטל טיפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע טיפה זו מה תהא עליה, גבור או חלש חכם או טיפש עשיר או עני, וגזירה היא מלפניו ואין להשיב. ואם יעשה עושר שלא במשפט בחצי ימיו יעזבנו, והמסתפק במועט ושמח בו זה הוא העשיר כמ"ש איזה עשיר השמח בחלקו ואבות פ"ד מ"א, אדר"נ כ"ג א', "ונתת שמחה בלבי מעת דגנם ותרושם רבו" (תהלים ב'). ואדרבה, אם תראה האשה שבעלה בדוחק, תראה לו פנים שוחקות ותפייסהו.

ז"ל השבט מוסר (פכ"ד), אם תראה האשה שבעלה דחוק אל תרבה עמו בשאלות אף על פי שהם צורך הבית מאד תצמצם עצמה, דכיון שרואה שאין בידו יכולת להביא מה תועיל שאלתה, ובראותו שנוהגת עמו באכזריות גם הוא מסיר אהבתו ממנה ומתאכזר עמה ושנאתו אותה שמרה נצח. ואם מתבייש ממנה מוכרח לעמוד על פרשת דרכים לגנוב ולגזול כדי למלאות שאלתה, או לשום לדרך פעמיו בימים ומדברות או נופל מן ההר וימות או חיה דורסתו, ויקבר שם

ואין מעיד עליו ונשארה אלמנה כל ימי חייה ובניו כיתומים. לכן כראות האשה בעלה בדוחק, תרבה עליו ברחמים לפני המקום ערב ובקר וצהרים, וירחמו בזכותה או בזכותו או בזכות בניו או בהצטרפות שלשתם יחד. ואדרבה, בימי דוחקו תראה לו פנים שוחקות, ותפייסהו בדברים ותחזקהו בהבטחות. ובראות האיש אהבת אשתו עמו אף שהוא בחוסר כל, נכנס שמחה בלבו ומסיר דאגתו, ע"י כך יתעלה ויתרומם כוכב מערכתן בבני חיי ומזוני. ואם רואה האשה שיארע לבעלה איזה תקלה או עלילת ממון שהעלילו עליו והוא עצב ודאג, תדבר על לב של אדם מדברי חן ופנים שוחקות, ותאמר לו אהבת עולם אהבתיך, ראות פניך כראות פני מלאכי אלהים, ועל כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך, לכה דודי נרוה עד הבקר נתעלסה באהבים. וכשמוע האיש דברי פיוסים כי נעמו, מסיר עצבותו מלבו, ואם מזדקק עמה יהיו בניה טובים וחכמים מחוכמים. היפך המזדווג עם אשתו בעצבות ודאגה, שנוצר הוולד משועמם וטיפש כאשר אמרו חכמי המחקר, עכ"ל.

ומאחר שעסקנו כאן בענין הלוקסוס שהוא עומד על הפרק, ובפרט בזמן האחרון שעלה למעלה ראש בכל חלקי החיים, וגם כבר פגע בבני תורה שהרבה מהם נרתעים מזה והרבה פעמים גורם ר"ל פירוד בין הדבקים כשרואים לאחר החתונה שאין להם כל הלוקסוס שיש לחברותיהם, או שמוציאים ועוזבים את הישיבה והכולל הולכים לדזשא"ב להביא בבית מה שיש לאחרות. והלוקסוס הזה מתחיל שהחתן צריך ליתן להכלה טבעת של דיימאנ"ד בעד אלפים, ואח"כ עוד מתנות יקרות הרבה עד להחתונה, ואח"כ עושין חתונה עם כל מיני לוקסוס, ורק הפרחים עולים לאלפים דאללאר, והכל צריך להיות מעט"ש בלע"ז — הכל מתאים כולו מקשה זהב עד ירכה עד פרח. המפה, הכלי מאכל — הכל פורפעק"ט מעט"ש בלע"ז. אך ורק השאלה הוא אם המחתונים הם פורפעק"ט מעט"ש, כי באמת אילו היו נוטלין מעות האלה שהם מבזבזים לחתונה והיו נותנין זה להזוג הצעיר, היו יכולין לישב בנחת ללמוד תורה כמה שנים. גם המחותרים היו יכולים לקבוע עתים לתורה בזמן הזה שצריכים לאסוף ממון זה כדי להוציאו ללוקסוס הנ"ל, ובאמת ללא תועלת כלל רק עבור כמה שעות. גם לקידוש שעושין הנקרא אויפרופע"ן מבזבזין כמה מאות כסף, ולרוב משליך השמש באשפה את העוגות והדגים והטשולענ"ט וכיוצא בו. גם

בר מצות עושים בזבז עם הסעודות שאינן צריכות עד למדי. והגם כי סעודת מצוה הם אלו, אבל לכל יש גם גבול. על החתונה מביאין איזה ליצן ועושה ליצנות מכל ומפסוקי תורה, ובמקום הקדושה שהחתונה צריכה להיות, ח"ו מהפכין אותה למושב לצים. גם בהדירה יש להסתפק ברהיטים צנועים בכל האפשר.

והנני להעתיק כאן קצת תקנות שנתקנו בכעין זה ע"י מופת הדור מרן הגאון בעל נודע ביהודה בפראג וש"ת נו"ב מהד' ג' במופת הדור, ואלה המה התקנות:

א) לסעודת בר מצוה יזמינו רק עשרה אנשים, לבד בעל הסעודה, הבר מצוה, המשרת, החזן, וגם אנשים הבאים ממקום אחר וכו'. מזמרים ובדחנים לא יביאו אל הסעודה. האיש המשלם מס ארבע מאות שקל כסף לשנה אין לו לכבד את קרואיו מן הדגים רק בקארפע"ן, לא במינים אחרים הטובים ויפים מאלה. ומן הבשר לא יתן רק בשר שור או אווזים או תרנגולים, אבל אין ליתן משני מינים יחד. מיני תפונים ופרפראות לקינוח הסעודה לא יתן לפניהם, והשתיה כדת. האיש אשר כסף ארנונותיו, מסו וגלגלתו לא יעלו למאה כסף בשנה אין לו ליתן יין לפני המסובין. והאיש אשר ישלם את הסך הזה ולמעלה יכול ליתן יין לשותיו לכל היותר מדה בת שלשה פינד יכול. ואשר ישלם ארבע מאות כסף ולמעלה לו הותרה הרצועה ויוכל להתהלך ברחבה בתרנגולים מפוטמים ככל אוות נפשו, אולם בקאפפע לא ולא.

ב) לסעודת אירוסין אין לקרוא רק עשרה אנשים מלבד שארי בשר היותר קרובים. החתן כשהוא בחור רשאי לקרות מצדו חמשה בחורים, אם הסעודה תהיה בשבת בערב אזי סדר המאכלים הוא ככל האמור אצל סעודת הבר מצוה בכל אופניו. אך אם יחוגו את הסעודה באחד מימות השבוע אז יתן לפני הקרואים מרק תרנגולים וחלת לחם כו'. אין לקחת לסעודה זו יותר משני משרתים.

ג) בעת אשר מביאין להחתן והכלה דרונות [שערבער"ל געל"ד] אל יקראו נשים אחרות לבד האמהות של המאורשים עם בנותיהן

וכלותיהן. לרגלי התשורות האלה אסור לקדם את פני הנאספים במטעמים ומיני מתיקה בתפוחים אשורים [ציטראנע"ן] בתפוחי זהב, רק בקאפּע יש לכבד.

(ד) הנשים אינן רשאות בהיותן בבית הכנסת לברך ברכת מזל טוב את חברותיהן בעלות השמחה ביום שמחתן כי בניקל יסובב על ידי זה הפרעת התפלה וביטול עבודה. אם הנשים תלכנה לבית בעל השמחה אין לכבד אותן לא בממתקים ותפוני נופת ולא בקאפּע.

(ה) ביום החתונה רשות ליקח מנגנים ולא יותר מארבעה. לסעודת נשואין אל יקראו רק חמשה עשר אנשים ושש נשים, חוץ משארי בשר הקרובים. והאנשים אשר ישלמו מס משלש מאות כסף ומעלה המה יכולין לסדר את השלחן כנפשם אבל לא בלאק"ס פארעללי"ן וגם לא בכלים מכלים שונים היקרים ביותר. אולם אשר ישלמו שש מאות כסף לשנה יכולין להתנהג בסעודת נשואין ביד רחבה בלי מצרים, בכל זאת נפן בעצתינו גם אל פני העשירים לתת מדה וקצב להמותרות היתירות בכדי שלא לבייש את מי שאין ידו משגת, וגם לחוס על ממונם ולא יכלו כחם להבל ולריק כל יגיעם בהוצאות עודפות.

(ו) בסעודת ברית מילה האיש המשלם עד חמשים כסף מס אל יקרא רק עשרה אנשים ויתן שני מיני מאכלים, בשר עגל ויין אל יתן. האיש המשלם מאה כסף ועד שלש מאות יוכל לקרות עשרים אנשים ולכבדם בתפונים ותרנגולים ויין. האיש המשלם משלש מאות ולמעלה יוכל להזמין חמשה ועשרים אנשים ויערוך לפנייהם שלחן ככל אוות נפשו, אולם אם יום הסעודה יקרה בערב שבת או בערב פסח אז גם המשלם מס היותר גדול איננו רשאי לקרות יותר מחמש עשרה קרואים ובסדר המאכלים מוגבל הוא כמו האיש המשלם מס ממדרגה נמוכה.

(ז) המנהג הרע אשר השתרש בינינו זה שנים אחדות אשר מעשה מאפה יקרים מאד עומדים להמכר בפומבי ברחובות קרי', ואשר בעבור זה באים בני אדם לידי רעבתנות ולידי נטיה למותרות למשוך את בשרם בתענוגים. מעתה נאסר בכל תוקף, ורק תפונים קטנים

בשביל הילדים אשר מחיר כל אחד הוא צ"ל אחד או חצי מותר למכור. עיי"ש עוד תקנות חשובות.

הנה ראה ראינו מרבתינו הגדולים עד כמה שקדו על בני ישראל שלא יכנסו בריבוי המותרות בסעודות ברית מילה, אירוסין, בר מצוה, נשואין וכיוצא בזה, ומאד מעניין הסעיף ז' שאסרו למכור מיני מאפה שעיי"ז באים בני אדם לרעבתנות, וזה היפך מה שנהוג בזמנינו שמפרסמים כל מיני מאכלים וכל מיני רעבתנות בהכשר גלאט כשר מטעם הבד"צ זה או בד"צ אחר, רק שתקנו ותטעמו טעם טוב ותמשכו בשרכם בתר תענוגים, שהוא היפך התורה לגמרי כמבואר זה בכל הפוסקים. וכבר כתבתי במקום אחר כי מה מועיל ההכשר של גלאט כשר כשהתאוה בעצמה הוא טרפה לנו. והגם כי לההמון עם אין כח בידינו לתקן כעת תקנות, כי אין אתנו הקהילה והכח המאורגן, אבל מ"מ לבני תורה הצגנו סעיפים אלו כדי שאם יראו עד היכן הדברים מגיעין ודאי מהם ילמדו וכן יעשו.

נתיב יד

קישוט נשים בחוץ ולא בבית

וראיתי להעיר על דבר אשר ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם והוא שְכמה מהנשים דרכן כשהן יוצאין לשוק או לבית חבריו או לבית המשתה — בכל מקום שהוא מחוץ לביתן, הן לובשות עצמן ומקשטות בכל הקישוטים ובמלבושים הנאים ביותר כדי לישא חן בעיני האדם הרואים אותן. וכשהן בבית הן הולכות בבגדים ישינים ולפעמים אפילו קרועים ובלועים עד שבעלה הרואה אותה נפחד ממנה שנראית כנשתנית צורתה כקוף בפני האדם, במה שנועלת ולובשת כל שהוא, ואינה מקפידה על עצמה ועל הילוכה ולבושה כלום, ועיי"ז גורמת לעצמה שתמאס בעיני בעלה. וזה היפך דרך התורה, וע"פ דרכי התורה נהפוך הוא שהאשה בביתה צריכה לקשט עצמה לבעלה שתשא חן בעיניו ולא בעיני אחרים. ובגמרא אמרו דאפילו בימי נדתה התירו לה להתקשט שלא תתגנה עליו ועיין שבת ס"ד ע"ב, ובש"ע וי"ד סי' קצ"ה ס"ט) בקושי התירו לה להתקשט בימי נדתה אלא כדי שלא תתגנה על בעלה ועיין ביאור הגר"א שם סקי"ג. ולעומת זה אדרבה הזהירו ז"ל שאין

לה לצאת מקושטת לחוץ בין אנשים שלא יכשלו בה בנ"א, כמבואר בש"ס ורבינו יונה והבאתי דבריו לעיל נתיב ח' ד"ה ומעשים) ובפוסקים.

ובמד"ת פ' וישלח לא תצא אשה בעיר של זהב בשבת ורבנן אמרי אף בחול אסור מפני שהעם מסתכלין בה, שלא ניתנו תכשיטין לאשה אלא להתקשט בתוך ביתה, שאין נותנין פירצה לפני הכשר וביותר לפני הגנב, לכך צריכה אשה להיות יושבת בביתה ולא תביא מכשול לבני אדם להסתכל בה ע"כ. ומבואר דלא נתנו תכשיטין לאשה אלא להתקשט בתוך ביתה לבעלה שתמצא חן בעיניו, ולא לצאת לחוץ מקושטת ומבושמת בין אנשים ואפילו צדיקים, וכ"ש פוחזים וריקים.

ובמגילת רות וג' ב' כתוב, "ועתה הלא בועז מדעתנו אשר היית את נערותיו הנה הוא זורה את גרן השעורים הלילה ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך וירדת הגרן אל תודעי לאיש עד כלתו לאכול ולשתות וגו' ותרד הגרן ותעש ככל אשר צותה חמותה". ודרשו ז"ל ושבת קי"ג ע"ב) "ורחצת וסכת ושמת שמלותיך", א"ר אלעזר אלו בגדים של שבת, "תן לחכם ויחכם עוד" — אמר ר"א זו רות המואביה ושמואל הרמתי, רות דאילו נעמי קאמרה לה "ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך וירדת הגורן", ואילו בדידה כתיב "ותרד הגורן" והדר "ותעש ככל אשר צותה חמותה". ופירש"י שם, סכה ולבשה שמלות נאות, שלא יפגשו בה כשהיא מקושטת ויאמרו זונה היא ע"כ. ועיין מהרש"א שם, דלבשה בגדי חול, ובגדי שבת לקחה עמה ולא הלבשתן עד אחר שירדה לגורן כדי שלא יאמרו זונה היא. ובהא נעמי נמי חששה שלא תלבש בגדים נאים של שבת עד אחר שתרד הגורן, והיינו דכתיב "ושמת" ולא כתיב "והלבשת". והיינו "תן לחכם ויחכם עוד" (משלי ט') ברחיצה וסיכה עכ"ל.

ובמ"ר כתיב "אשר תאמרי", וקרי "אשר תאמרי" — אמרה לה שמא יבוא אחד מן הכלבים ויזדווג, ואעפ"כ עלי ליישב הדברים. והכוונה כנראה שחששה לעשות כפי אמירתה שמא ימצא בדרך אחד מהכלבים ואנשי בליעל ויזדווג לה בחשבה לזונה, ואמרה ואעפ"כ עלי ליישב הדברים, שהכוונה קודם לירד הגורן ואח"כ לרחוץ ולסוך בבשמים ותמרוקי נשים וללבוש בגדי שבת. מבואר עכ"פ דאין לאשה לצאת מקושטת בבגדי שבת וסכה בבשמים ובתמרוקי הנשים לשוק,

או משום טעם רש"י שלא יפגשו בה כשהיא מקושטת ויאמרו זונה היא, או משום אנשי בליעל הנמצאים בשוק וימצאוה ויתעללו בה, ואם תהיה צנועה ולא תתרחצה להם יהרגו אותה כדאמרין בכתובות (דף ג') משום צנועות דמסרן נפשייהו ומשום אשת כהן, ולדרוש להו דאונס שרי, ומשני משום פרוצות. עכ"פ מבואר דאשה אין לה ללבוש בבגדים חשובים ובתמרוקי הנשים ולצאת מקושטת בשוק שלא יחשבוה לזונה ויכשלו בה. ובפרט בכרכים גדולים כנזארק וכיוצא בה שנמצאים בהם בני בליעל מושחתים האורבים על מין הנשים ורעבים וצמאים לעריות ומורא מלכות אין, ונמצאת גם היא וכל הבית נכשלים.

וכדאי להביא מעשה מאבא חלקי' בן בנו של חוני המעגל ותענית כ"ג ע"א דכי איצטריך עלמא למיטרא הוו שדרו רבנן לגביה ובעי רחמי ואתי מיטרא, פעם אחת היה צריך העולם לגשם, שלחו זוגא דרבנן לגביה למיבעיא רחמי ולא מצאוהו בביתו, הלכו אחריו ומצאוהו עובד בשדה ולא נתן להן שלום כל היום, לעת ערב נתן להם שלום והלך לביתו והיה מוליך עצים הביתה והניח העצים על כתף אחד ומלבושו על כתפו השני, כל הדרך היה הולך יחף וכשהגיע למים נעל מנעליו, כשהגיע לקוצים וברקנים הגביה בגדיו שלא יקרעו, כיון שהגיע לעירו יצאת אשתו לקראתו מקושטת בתכשיטין, כשהגיע לביתו נכנסה אשתו מקודם ואח"כ נכנס הוא ואח"כ נכנסו רבנן, ישב ואכל ולא ביקש לרבנן לאכול עמו נתן פת לבניו, לבנו הגדול נתן פרוסה אחת ולקטן נתן שתי פרוסות, כשגמר סעודתו עלה עם אשתו על הגג והתפללו על הגשמים וירדו גשמים ובאו העבים מצד אשתו. כשירד מן הגג שאל להו לרבנן למה באתם לכאן, אמרו לו שלחו חכמים למר שיבקש רחמים על הגשמים, אמר להו ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקי' [והוא שלא להחזיק טובה לעצמו אמר כן], א"ל ידענו שבזכות דמר בא הגשם אלא יסביר לנו מר הני מילי דתמיה.

מ"ט כי נתנו למר שלום ולא השיב, א"ל שכיר יום הייתי ואמרתי שלא אתבטל ממלאכתי ויהיה גזל בידי. מ"ט נשאת הטלית על הכתף אחת ולא נתת הטלית תחת משאך, א"ל טלית שאולה היא להכי שאלתי' להתעטף בה ולא להטיל עליה קוצין ולקרעה. מ"ט על הדרך לא נעל מנעליו ובמים נעל, א"ל על הדרך אפשר לראות על מה

לדרוך, ובמים אי אפשר לראות מה שיש שם ושמה ישכנו שרץ או נחש. מ"ט כשהגעת לקוצים הגבהת בגדיך, א"ל זה מעלה ארוכה [כלומר שלא יקרע הבגד]. מ"ט יצתה אשתך נגדך כשהיא מקושטת, א"ל כדי שלא אתן את עיני באשה אחרת. מ"ט נכנסה אשתך קודם והדר עייל מר והדר אנן [כלומר דמדינא האיש קודם ואח"כ האשה], א"ל משום דלא בדיקותא לי אם כשרים אם פרוצים, דאמר מר כל אדם יהא בעיניך כליסטיים. מ"ט כשאכלת לא אמרת לנו בואו ואכלו עמי, א"ל משום שאין לי הרבה פת ואמרת לי לא אחזיק בכס טובה לחנם. מ"ט יהיב לינוקא קשישא פת אחת ולקטן שנים, א"ל הגדול בבית כל היום ואוכל והקטן כל היום בבית המדרש אצל רבו. ומ"ט בא הענן מצד האשה קודם לא מצדו, א"ל משום דאשה שכיחא בבית ונותנת פת לעניים ונהנים מיד, ואני נותן מעות ולא מקרבי הנאתן, א"ל משום הני בריוני, שאני התפללתי שימותו והיא התפללה שישובו לה' ע"ש.

והנה לן אבא חלקיה שהיו כל גדולי הדור שולחין אליו לבקש אליהם על הגשם, והיה צדיק הדור, ואפ"ה היתה אשתו יוצאת לנגדו מקושטת בכל יום ונתן להם טעם שלא יתן עיניו באחרת, ובכל ביתה לבוש שנים כשבעלה בביתו ואפילו לא היה להם הרבה, שהיה עני משכיר עצמו לשכיר יום ולא היה לו אפילו די לחם ליתן לבניו, מ"מ הסתפקו במועט ונתנו גם מזה צדקה, והאשה לא יצתה מביתה. וזה דרך נשים הצנועות והצדקניות מתקשטות לבעליהן בבתיהן, וע"ד זה אמרו בת"ח אשה מקושטת בליל שבת וכתובות ס"ה, ובדברי קבלה "כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה" (ותהלים מ"ה י"ד). ומרגלא בפומי הפרש, שכל כבודה כשהיא פנימה ושם ממשבצות זהב לבושה, כלומר בבית היא לובשת משבצות זהב מלבושי כבוד הכל בבית, אבל לא לאחרים, וההיפך ברשעים. ובאחשורוש כתיב (אסתר א' י"ב) "להראות העמים והשרים את יפיה", ופוק חזי מה עלתה לו. אבל בנות ישראל הצנועות "פנימה ממשבצות זהב לבושה", והבן זה כי באמת זו נקודה יקרה וגדולה לענין שלום בית, וכמה ענינים עשו חז"ל לאשה שלא תתגנה על בעלה ושתשא חן בעיני בעלה ולא שתבקש לישא חן בעיני אנשים אחרים ח"ו. והרבה יש לדבר מזה, כי בזמה"ז לא איכפת להו מה שהוא בבית אלא מה שיאמרו אחרים, והעיקר לישא חן בעיני אחרים, וזה גורם להתגנות בבית ח"ו ולתוצאות בלתי נעימות ויותר מזה.

נתיב טו

חסרון הבטחון כי מה' אשה משכלת

עוד יש סיבה גדולה לפירוד לבבות או יותר ח"ו חסרון הבטחון ואמונה בה', ע"ד שאמר שלמה המלך "בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת" ומשלי י"ט י"ד, פי' דאשה משכלת היא מה', דמ' יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני. והנה אמרו שלהי מסכת תענית וכ"ז ע"ב) בחרור שא נא עיניך מה שאתה בוחר לך אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה, "שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל". והנה בגמרא ריש סוטה וב' ע"א) כי הוה פתח ר"ל בסוטה אמר הכי, אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו, ופריך והא אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, ומשני לא קשיא הא בזיווג ראשון והא בזיווג שני. ובתוס' שם תמהו דבפרק אין מגלחין (מו"ק י"ח ע"ב) אמר שמואל מותר לארס בחוש"מ שמה יקדמנו אחר, ופריך ליה מהכא מ' יום וכו' ואמאי לא מוקי התם מילתיה דשמואל בזיווג שני, ונשאר בתימה ועיין באחרונים.

ולפענ"ד דודאי אדם הסומך על הקב"ה שיזווג לו זיווגו הראוי לו מן השמים אין מזווגין לו אלא לפי מעשים, אבל כשרוצה לבחור בעצמו הזיווג ורוצה להתחכם אז מניחים לו מן השמים, דגם בזה ודאי יש בחירה אלא שאח"כ מתחרט בו, וכמ"ש (מו"ק שם) והובא לעיל בדברינו בפרק האיש מקדש (ודף כ') במעשה דהאי גברא דבעי רחמי ואמר תזדמן לי פלוניתא וכו' בתר הכי שמעיה דקאמר או איהו לימות מקמה או איהי תמות מקמיה, א"ל לאו אמינא לך לא תיבעיא עלה דמילתא וכו'. ומבואר דהבוחר לעצמו לבסוף הוא מתחרט ומבקש להפרד ממנה בכל אופן. ואולי זה מה שאמר שלמה המלך (קהלת ז' כ"ז) "ומוציא אני מר ממות את האשה" — כלומר, האשה שאני בעצמי מצאתי דייקא, זו היא מר ממות, שאח"כ מתפלל או שהיא תמות או ימות הוא והבן. ובזה אתי שפיר הסתירה שהקשו האחרונים והבן.

ובזה אני רגיל לפרש הקרא ומשלי י"ח י"ב) "מצא אשה מצא טוב וגו' ומוציא אני את האשה מר ממות". והנה לשון מצא הוא לשון

מציאה, ואמרו בגמרא ריש קדושין ודף ב' כי דרך וכו' מה דרכו של איש לחזר אחר אשה, כי מי מחזיר על מי בעל אבידה מחזיר על אבידתו. והנה במציאה אם זכה והתפלל לה' שימציא לו אבידתו שהיא זיווגו, זוכה ומצא בהיסח הדעת כדרך מציאת המציאה, זה אות שהשם הזמין לו זיווגו ואז "מצא אשה מצא טוב", כיון שבאת לו בבחינת מציאה מורה שמן השמים הזמינו לו, ונתקיים בו "ומה' אשה משכלת". אבל "ומוצא אני את האשה", כלומר שחושב שאני הוא המוצא והמבין ואינו סומך על השם אלא על "מוציא אני" — אשה זו מר ממות. ובזה אמרתי לפרש נמי מאמרם ז"ל קשה זיווגו של אדם כקריעת ים סוף, והקושיא מפורסמת שהרי מ' יום קודם יצירת הולד מכריזין וסוטה ב' ע"א. אבל התנא דייק קשה זיווגו של אדם, שהאדם רוצה בו ולא זיווגו של הקב"ה שמזמין לו, אלא הוא רוצה בה באשה שהוא מוציא לעצמו וכפי בחירתו ותאוות לבו, וכיון שהוא בעל בחירה לפעמים משנה ולוקח אשה שאינה בת זוגו, וכיון דבאמת אין זה זיווגו זה קשה כקריעת ים סוף, וזיווגו מה' הולך אצלו.

ולפי פי' זה שכתבתי נראה להסביר קצת למה השוו קשה זיווגו של אדם לקריעת ים סוף דוקא, וכבר דיברו מזה כל המפרשים. ולפמ"ש נראה דבקריעת ים סוף הקישוי היה שהי' צריך להבדיל ולהפריד בין הדבקים, דהיינו בין מים למים שהם דבקים ומעורבים והם שייכים זה לזה ושוכנים אהדדי בחיבור טבעי שהקב"ה הוטבע בהם משעת הבריאה, והנה עתה בא האדם שהוא דבר נפרד מהם וממקום אחר ומפריד ביניהם לעבור, והגם שהוא רק לשעה אבל הוא מפריד ביניהם. ולא רצו המים להפרד זה מזה כי קשה הפירוד לעולם אפילו לזמן ולכל דבר כי הם עושים רצון קונם, ורצון ה' בשעת הבריאה היתה שלא להפריד אלא יהיו יחדו דבוקים, וכמו שטען נהר גינאי לר' פנחס בן יאיר וחולין ז' אני עושה רצון קוני. ומיהו אעפ"כ ע"כ נקרע הים ונפרדו הדבקים לשעה בשביל שיכנס האדם ויעבור שם, ושוב יחזרו המים לאיתנן. והכ"נ בזיווגו של אדם שבוחר לעצמו ונכנס בגבול חבירו ורוצה באשה שמוכנת לאחר, והוא דבוקה בזה שנוצרה לו בנשמתה, וכיון שבא זה ולקחה ובחר בה, הרי צריך להפריד לשעה בין האשה זו ובין בעלה המוכן לה משעת הבריאה. ומיהו שלא לעכב בחירת האדם ע"כ צריך לעשות פה קרע בין הדבקים, והוא קשה כקריעת ים סוף. אבל זיווג שהקב"ה מזווג "מה' אשה משכלת" אין זה

קשה כלל, והבן.

ואמרו ז"ל (סנהדרין כ"ב ע"א) המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, כי זה מה שהזמין לו הקב"ה מ' יום קודם יצירת הולד והוא עושה פירוד בשתי הנשמות אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, אבל שניה שהוא לפי מעשיו אם נשתנו מעשיו בע"כ חייב לגרש. עכ"פ הסומך על ה' ומאמין שזהו זיווגו, וכן היא שתאמין בזה, ודאי לא יעשו דבר שאפילו מזבח יוריד עליהם דמעות, וכ"ש הם שיורידו דמעות שכל חייהם יסבלו מזה.

ואפילו אם לפעמים יסבלו קצת זה מזה לפי מיזוג גופם ושינוי הטבע, מ"מ לא יבעטו ביסורים כאלו ולהפרד ולהתגרש, שזה צער ויסורים יותר גרועים, אלא יראו לסדר הענינים ביניהם ולהבין דרכי החיים שהם משונים לסיבות החינוך וכיוצא בו, שהרי המציאות הוא שלא יהיה מזגם שוה, וכמו שאמרו ז"ל כשם שאין פרצופותיהם שוות כך אין דעותיהם שוות, ומ"מ צריך לקבל גם זה באהבה כמו שמצינו בר' חייא ויבמות ס"ד) שהיתה אשתו מצערתו הרבה ואפ"ה לא גירשה, ואדרבה אמרו ז"ל שהביא לה מתנות, שאלו אותו חז"ל למה, והשיב כי די לן שמצילתן מן החטא. וכן מצינו בכמה תנאים שהאשה ציערה אותן וסבלו מהן. ובאמת כי במשך הזמן מתרגלים זה לזה ומסתדרים, וכל ערום יעשה בדעת ויראו זרע ויאריכו ימים. ועיין ש"ע אהע"ז וסי' קי"ט, הבאתי בסמוך דבריהם) עד כמה צריך להתרחק ח"ו מלגרש אשתו הראשונה, ופשוט דלתרווייהו נאמר שצריכים להתנהג בזה האופן שלא יבואו לידי גירושין וצריכין לעשות כל ההתאמצות לזה.

ואם יאמרו אין אנו רוצים לסבול, או אחד מהם יאמר שלא ירצה לסבול אלא יגרש, יצייר לעצמו שני דברים — חדא, דהגירושין בעצמו הוא ג"כ לסבול הרבה, הרי הוא כמו מי שעושה ניתוח שהוא חולה, וחותכין ממנו פלג גופא, כלומר יד אחת עין אחת רגל אחד וחצי הראש, בקיצור בכל אשר לכל חותכין ממנו חצי הגוף. ועוד, כמה בושת יסבלו שיאמרו עליהם הרי היא גרושה או הוא גרוש. ואם יש להם בנים יסבלו הבנים, הן עד שינשאו והן אח"כ, שיאמרו הם בני גרושה, מה ראו אלו שנתגרשו. ולא תחשוב זה לדבר קטן, שהרי התורה אסרה לגרושה לינשא לכהן מהיום והלאה (ועיין נדרים פ"ט),

ואפילו לישראל אמרו ז"ל להרחיק ממנה, אלא שלא אסרו אותה להדיא, כמבואר בגמ' פסחים (ק"ב ע"א) ארבע דעות במטה, ועיין רש"י שם.

והנה אמרו ז"ל (זוה"ק ח"א צ"א וח"ב נ"ז) שהאשה היא פלג הגוף וכן להיפך, והרוצה להתגרש הוא מפני שסובל ממנה או ממנו או משניהם ורוצים להפרד מהיסורים. אבל האמת כי הגירוש הוא שעושה ניתוח וחותך מעצמו פלג גופא כדי להפטר מן היסורים, ואם אפילו יצליח ומ"מ כבר נשאר כל ימי חייו בעל מום פלג גופא. גם בזה איננו בטוח — חדא, דלאחר הגירושין כבר הוא פלג גופא ולא יוכל לישא בתולה שתכרות לו ברית כמו שצריך ע"פ רוב ורובא דרובא, וכבר אמרו ז"ל (סנהדרין כ"ב ע"א) אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, והוא בעל הראשון. וגם הוא אינו מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה ויבמות ס"ג ע"ב וסנהדרין כ"ב ע"א, וא"כ ממ"נ אם ילך כמה שנים בלא אשה הנה ודאי שיסבול מהיות בלי אשה, דהוי פלג גברא ושרוי בלא אשה ובלא טובה ובלא שמחה ובלא תורה. ואם יזכה וישא אחרת שהיתה כבר לאיש, הנה מי יודע שתהיה טובה מהראשונה, שהרי סוף סוף גם בעלה הראשון גירשה מפני שהיה לו יסורים ממנה, וא"כ זה הוציא רשעה מביתו שציערה אותו וזה השני מכניס אותה הגרושה. ואם היא גרושה אשר גירשה את בעלה שמאסה בו או מיאנה בו בכלל או שנתנה עינה באחר ח"ו, א"כ כל שכן שהיא אשה שאינה מכנעת עצמה לבעלה, וא"כ גם עליו תשתלט ואם לא יכניע עצמו תחתיה ולא ישמע לה תגרשהו כמו להראשון, אלא מאי שלאחר הגירושין כשישא שנית שוב הוא וגם היא כבר ינסו להתפשר ולא לגרש כל כך במהרה, אלא יסבלו קצת זה מזה, א"כ זו הרפואה כבר אפשר בזיווג הראשון ולא יצטרכו להתגרש כלל. בקיצור, הגירושין אינם רפואה להפטר מהצער ויסורים, אלא הרפואה הוא להתפשר ולהחליט, דא"א לקבל הכל רק כפי רצון זה או זה רק ישלטו בנכסיהון שוה בשוה.

ובפרט אם לפעמים כבר ישנם ילדים אז הוא באמת כבר ענין עוד יותר חמור, שהרי הילדים נשארים יתומים חיים, שהאב והאם חיים נפרדים, ואז הוא כמעט בגדר של לא תעמוד על דם בניך הילדים שלוקחים מהם ההורים, ולפעמים בא האב לראות הילדים ולפעמים האם, והם גדלים בלי אב או אם ע"פ רוב. ועתה הגע עצמך,

אם מי שהוא אדם אחר יבוא בע"כ ויקח האם או האב מהבנים, אין לך רציחה גדולה מזו, ואפילו על קן צפור הגיעו רחמי הקב"ה שלא ליקח האם מהבנים. ואיך לא תרחמו ההורים על בניהם, ויקחו מהם האם או האב באכזריות גדולה ובלי להתחשב על דמם של הני בנים שהם ילדו וגדלו עד היום ומסרו נפשם עליהם. ואם ישא הוא אשה אחרת או תשא היא איש אחר, אז יהיו הילדים אצל שטיב מאמע או שטיב טאטע, ועל זה וכיוצא בזה אמרו ז"ל שהוא בכלל הקללה של "בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ואין לאל ידיך" ודברים כ"ח ל"ב, ו"עם אחר" היינו שתנשא אשתו לאיש אחר ויהי' בניך נתונים לו ואתה אין בידך להושיע, וכן להיפך אצלה אם יארע כן, כי כל אלו הדברים בין לו ובין לה נאמרו ואין חילוק ביניהם לענין זה.

וכמה צער אדם סובל מהילדים לגדלם עד שהמציאו ענין של צער גידול בנים, והאדם מוכן לסבול את כל זה, וכמה לילות אינם ישנים ההורים בשביל הילדים וכיוצא בזה. ואם הם יתגרשו ישארו הילדים כמעט הפקר. ואמרו ז"ל לענין היתר נזרים ונזרים פ"ט מ"ט פותחין לאדם בכבוד עצמו ובכבוד בניו, אומרים לו אילו היית יודע שלמחר אומרים עליך כך היא ווסתו של פלוני מגרש את נשיו, ועל בנותיך יאמרו בנות גרושות הן, מה ראתה אמן של אלו להתגרש, מסתמא מצא בה ערות דבר, ואמר אילו הייתי יודע שכן לא הייתי נודר ה"ז מותר. מבואר דהאדם מתחרט ואינו מגרש בשביל טענת אילו היה יודע שכך יאמרו הבריות לולי ראה באמה של זו דבר ערוה לא היה מגרש וידברו על הבנים, ועי"ז מתירין לו הנדר. וגם הכא כשיגדלו הבנים יהיה להם קשה למצוא שידוך הגון, אפילו אם יגדלו כבר בטוב ועל דרך התורה, ע"פ רוב בנים כאלו גדלים שלא כהוגן. וא"כ אם יראה את כל אלו התוצאות, ודאי יותר טוב לסבול קצת מן הזיווג זה מזה מלהפרד ואח"כ ממילא לסבול כל הנ"ל. ועוד יותר, שמי הבטיחו שאשתו שניה אם ישא תהיה טובה הימנה. ואם אמור יאמר שישא ויתגרש עד שימצא אחת הגונה, אוי לו ואבוי לנפשו, ואם מִבִּין האלף אמר החכם לא מצאתי, א"כ לשוא יגרש ויגרש, כי העיקר שצריך לעשות כל מה שאפשר לפשר ולחיות חיי נחת. ואם יחליטו שניהם שדרך זה להתגרש אינו דרך, ממילא לא ירצו לסבול לא הוא לא היא, אלא יסתדרו בין עצמן ויוותרו על העקשנות או איזה שטויות שיש ביניהם, והכל יבוא על מכונו בשלום.

נתיב טז

הנושא אשה יבדוק באחיה

והיות כי ע"פ הרוב הבלתי-הבנה לאחר הנישואין בא מחמת שלא הכינו וחקרו די על הצדדים ולא בררו די על השורש שיצא משם הענף, כי ידוע דע"פ רוב הבנים הולכין אחר האבות, ואמרו חז"ל רוב בנים הולכין אחר אחי האם (ועיין ב"ב ק"ט, ורש"י עה"פ ולרבקה אח ושמו לבן). והנה מלפנים זאת בישראל כשרצו לשדך הבנים, בראשונה בדקו אחר יחוס משפחה ולא רצו לשדך עם מי-שהוא שאינו ידוע להם. ובתורה כתוב ופ' (וארא) "ויקח את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון", ודרשו ז"ל וב"ב ק"ט ע"ב) א"ר אלעזר לעולם ידבק אדם בטובים, שהרי משה שנשא את בת יתרו יצא ממנו יהונתן, ואהרן שנשא את בת עמינדב יצא ממנו פנחס. ודרשו עוד, "אחות נחשון" — ממשמע שנאמר "בת עמינדב" איני יודע שהיא אחות נחשון, ומה ת"ל "אחות נחשון", ללמד שהנושא אשה צריך לבדוק באחיה, והטעם דרוב בנים דומים לאחי האם (וב"ב ק"י). ועיין מהרש"א (וח"א שם) שעל הרוב ימשך הזרע אחרי הטבע ומעשה האבות, שלכן היה מטתו של יעקב אבינו שלימה לפי שכבר נשתלשל היחוס מטובים שלשה דורות. ובמס' תענית (פ"ד מ"ה) בחור שא נא עיניך במשפחה, ועיין תוי"ט "אשה יראת ה'" — שמן הסתם המיוחסות הן יראת השם, א"נ מיוחסות דהכא היינו אנשי חיל יראי ה', כדרך שקורין גם בזמנינו מיוחסים אותם שיש בהם גדולים בחכמה ויראה, ושאין במשפחתם חכמים ויראי ה' אותם בשם יקראו שאינם מיוחסים. ובגמרא יבמות (דף מ"ה) ההוא דאתא לקמיה דרב ושאל על עצמו אי כשר הוא לבוא בקהל ואמר ליה הן, א"ל הב לי ברתך, א"ל רב אפילו אי ניהוי כיהושע בן נון לא יהיבנא ליה ברתאי. ואמר עוד שם דרב יהודה א"ל לאחד זיל איטמר או נתיב בת מינד, ועיין תוס' שם. ובגמרא כתובות (ס"ב ע"ב) רבי איעסק ליה לבריה בי רבי חייא, כי מטא למיכתב כתובה נח נפשיה דרביתא, אמר רבי ח' פסולא איכא, יתיבי ועיינו במשפחות רבי אתי משפטי' בן אביטל בן אביטל ור' חייא אתי משמעי אחי דוד, ופירש"י שפטי' בן אביטל בן דוד היה, אביטל שם אשת דוד, ור' חייא אתי משמעי, וזהו הפסול שרבי היה מבית דוד ולא היתה בת הבאה משמעי הוגנת לבנו, שלא

היתה בת מלכים, ע"כ. הנה שלפעמים ח"ו מת צד אחד מפני שלא ראוי לבוא זה בזה.

ובגמרא קידושין (ע"א ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב אם ראית שני בני אדם שמתגרין זה בזה, שמץ פסול יש באחד מהן ואין מניחין אותו לידבק אחד בחבירו. ופירש"י, ואין מניחין אותו מן השמים לידבק בחבירו, לכך הטילו מן השמים מריבה ביניהם. ואמר ריב"ל, אם ראה ב' משפחות המתגרות זו בזו, שמץ פסול יש בא' מהן ואין מניחין אותה לידבק בחברתה, ע"ש. ובש"ע (אהע"ז ס' ב') ישתדל כל אדם לישא לו אשה הגונה, ואע"פ שכל המשפחות בחזקת כשרות, אם ראית ב' משפחות שמתגרות זו בזו תמיד או שני בני אדם שמתגרים זה בזה, או ראית משפחה שהיא בעלי מצה ומריבה תמיד, או ראית איש שהוא מרבה מריבה עם הכל ועז פנים ביותר, חוששין להם וראוי להתרחק מהם שאלו סימני פסלות הם. וע"ש מה שחשב כל מיני חששות שלא ישא וראוי להתרחק מהם, והיה זה התנאי הראשון בעיניני שידוכין.

ובאבות דר"נ (פכ"ד ד') ור"ע אומר כל הנושא אשה שאינה מהוגנת לו עובר משום חמשה לאוין — משום "לא תקום" (ויקרא י"ט) ומשום "לא תטור" (שם) ומשום "לא תשנא את אחיך בלבבך" (שם) ומשום "ואהבת לרעך כמוך" (שם) ומשום "וחי אחיך" (שם כ"ה), ומתוך ששונא אותה רוצה הוא שתמות ונמצא מבטל פרי' ורבי' מן העולם. ופשוט דאשה שאינה הוגנת היא, שאינה הוגנת במעשיה הטובים ושקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל.

והשנית שידעו ההורים את הבחור והורי הבחור את הבתולה, וגם ידעו ויבררו התנהגותם כל מה שאפשר וכיוצא בזה. ועי' משנה הלכות (ח"ז ס' רי"א-רט"ו) לא כן במדינה זו ע"פ רוב אין משגיחין ומסתכלין כלל בן מי הוא או בת מי היא, אלא כל שנראה שהבחור הוא גבוה קומה רגלים גבוהים, אפילו הראש קטן כקופה של מחט לית לן בה כיון שהוא נראה לעינים יפה תואר. ולעומת זה אפילו אם הוא בחור חשוב ות"ח רק שהוא קטן בגידולו אז כבר אינו ראוי לחיתון, והחיצוניות קובע ולא הפנימיות [והיפוך מרצון הבורא שאמר "אל תבט אל מראהו"]. וממילא לאחר הנישואין רואין שרגלים בלי הראש

ויופי החיצוני בלי פנימיות לא שוה כלום, וממילא מביא אח"כ לידי משבר ופירוד שא"א שידורו יחד שמעולם לא היה זה זיווג ראוי. אלא כיון שנתנו הבירור להילדים והם אינם ראויים לכך, כי בחור או בתולה אז רואים אחר יופי הגשמי ולא אחר הפנימיות ע"פ רוב ורובא דרובא, שא"א להם לומר לבי חלל בקרבי, ויצה"ר דעריות לא מת ומגביר על השכל ומחליט שכדאי קצת לוותר על הפנימיות בשביל החיצוניות, אבל ההורים כשהם הקובעים הם הולכין אחר התכלית כמובן. והיות כי במדינה זו הוא תערובות מכל מיני פסולים וכיוצא בהם וכן נמצאים כל הני, לכן צריך לדקדק יותר ויותר שלא להכשל ח"ו בהם.

והנה אמרו בגמרא (סוטה מ"ז ע"ב) משרבו היהירים התחילו בנות ישראל להנשא להיהירים, שאין דורינו רואה אלא לפנים. ופריך והא אמר מר, האי מאן דמיהר אפילו אינש ביתיה לא מיקבל, שנאמר "גבר יהיר ולא ינוה לו ינוח" אפילו בנוה שלו. ומשני, מעיקרא קפצה עליה לסוף מיתזיל עלייהו, ופירש"י מיתזיל עלייהו, נמאס בעיניהם ע"ש, ועיין מהרש"א וב"ב צ"ח. ומיהו נראים הדברים כפשוטן שהיהירים מראין עצמן היהרות שהם כאנשים חשובים וגדולים, והאדם יראה לעינים וקופצים עליהם הנשים, ואח"כ רואות שהכל היה שקר ובלא"ף ומואסים בהם ומביא לידי פירוד לבבות, וזה כי לפי מראה עיניהם ישפוטו, אבל אם ההורים יחליטו אז לא היה בא להם כל זה.

נתיב יז

נישואין ממדינות שונות ומקומות שונים

עוד סיבה מה שבמדינה זו, ובפרט לאחר המלחמה השניה הקבצו פה האודים המוצלים מאש שנשאר מכל מדינות אייראפע — פולין ליטא רוסיה אונגארן אשכנז צרפת טשעכאסלוואקיא, ואחינו בני ישראל מעדות הספרד ועוד מכל ארבע כנפות ארץ, וכמובן שדתיים ומנהגיהם שונות בכל מדינה ומדינה. הגם בעזה"י תורתינו הקדושה לא נשתנה ולא תשתנה לעולם בעיקרי האמונה, אמנם לענין מנהגים ישנם חילוקים גדולים, וגם ההילוך מחשבה של אנשים ממדינה זו חלוקה

מאנשים של זו. ובחור הבא מאשכנז אם ישתדך עם בתולה שהוריה מרוסלאנד או ליטא וכיוצא בזה וכן להיפוך, או ליטאי עם אונגארישען, ודאי שימצאו הזוג הצעיר לאחר החתונה כמה שינויים ומנהגים שונים, וכ"ש שאם ישא בתולה מאחינו בנ"י שבארצות הספרד הערביים וכיוצא בזה. וכן לענין מנהגי התורה, וכן לענין מנהגי המדינה והבית הם שונים ומשונים, וצריך הרבה החלטה לזה מצד שניהם להשוות מדותיהם. והגם דלענין ההלכה קיי"ל דהאשה הולכת אחר הבעל וגם לענין מנהגים, מ"מ למציאות הדברים משתנים המנהגים וגורמים הרבה לחילוקי דעות ובלתי־הבנה.

ואמרו בגמרא נדרים (ס"ו ע"ב) בהוא בר בבל דסליק לארץ ישראל ונסיב איתתא, ואמר לה בשילי לי תרי טלפי [פי' שני רגלי בהמה] והיא לא הבינה לשונו וחשבה שלבשל עדשים אמר לה, ובישלה לו שני עדשים וכעס עליה, ולמחר אמר לה בשילי לי מדה גדולה, בישלה ליה הדר, אמר לה זילי אייתי לי תרי בוציני — הוא סבר אבטיחים, והיא לא הבינה והביאה שני נרות. ומחמת כעס אמר לה שברניהו על ראש הבבא — על האסקופא, והיא לא הבינה גם זה, וישב שם בבא בן בוטא וסברה שצוה בעלה לישברניהו על ראשו, והלכה ושרה הנרות על ראש בבא בן בוטא. ואמר לה בבא בן בוטא מאי האי, אמרה כך צוני בעלי, ואמר עשית רצון בעליך המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא. והנה עכ"פ לפי שהוא היה מבבל ואשתו מארץ ישראל גרמה להם אי־הבנה ועי"ז גרם להרבה כעס, אלא שאשתו היתה כשרה וסבלה ועשתה הכל כאשר צוה לה, והוא גם הוא מסתמא אח"כ ראה שדעתה עליה טובה ונתפייס. עכ"פ דברים כאלו גורמים אי־הבנה גדולה, ויש להתחשב גם בזה כפי האפשר להסביר להזוג שאם ישאו כעין זה צריכין להבין שהם משני מיני סוג ומנהגים, שלא יגרום ח"ו לקטטות ולפירוד.

ובשם הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל שמעתי שפעם בא לפניו ת"ח אחד לפני הפסח ואמר לו שמנהגו לאכול קניידלעך בפסח ואשתו אינה רוצה לבשל קניידלעך, שבביתה לא אכלו געבראגק"ט, ורוצה שהגאון יגיד לה ההלכה שמחוייבת לבשל לו ביו"ט כרצונו וכמנהגו. ופתח הגאון ז"ל והסביר לה שמצד ההלכה האשה צריכה לעשות רצון בעלה והולכת אחריו במנהגים ולכן תבשל כרצונו. והאשה

כששמעה לדבריו השיבה לו באימה ובחרדה, רבי אני אעשה כל מה שרוצה בעלי כי אני רוצה להיות אשה כשרה, אבל היאך אכניס חמץ בפסח לביתי — בשום אופן לא. הגאון ז"ל ראה שהיא לתומה לא תוכל להסכים לבשל קניידלעך בפסח, קרא את הבעל לצד ואמר לו ראה אשה כשרה היא, אבל כך קבלה מאבותיה שגעבראגק"ט הוא חמץ בפסח ואתה רואה שלא תוכל לשנות דעתה, וכנראה שהיא באה מבית חסידי ואצליהם לעבור על מנהגים היא בגדר יהרוג ואל יעבור, כי אצלם המנהגים מאד חמורים ונשמרים ועומדים על "לא תטוש תורת אמך", לכן איעצך שלא תעמוד על זה, ואי"ה אצל בנך תאכל קניידלעך כי היא תגדיל בנים כשרים. סיפר הבן של אותו ת"ח, שלאחר חתונתו על פסח ראשון רצה אביו לבוא אליו על הסדר, ושאלה הכלה מה פתאום נתהפך הסדר, הלוא מדרך העולם שהצעירים הולכים לההורים. סיפר לה הבן המעשה מהקניידלעך, והכלה בתומה השיבה מה פתאום קניידלעך בפסח, חס מלהזכיר, אצלנו לא אכלו קניידלעך וגם אני לא אבשל קניידלעך חמץ בפסח. הבן לא השיב כלום לאשתו, אלא חזר ואמר לאביו הרי כבר יש לי פסק מאותו הגאון. והמעשה סיפר הבן על שבע ברכות של נכדו שהיתה גם כן מבית חסידי, ואמר כנראה קניידלעך בפסח כבר לא נאכל. והנה צריך לזה חכמת הגאון והצדיק של ר' משה זצ"ל להסביר שבשביל דברים כאלו לא מתגרשים ולא משברים השלום בית.

נתיב יח

אכזבות מדמיונות וסיכויים שלא באו לידי המציאות

עוד ראיתי סיבה לקטטות ופירוד ח"ו, שהכלה קודם החתונה מצוירת לעצמה שבעלה צריך להיות גדול כמו ראש ישיבה זה או רב זה וכיוצא בו, וגם בשעת השידוך כשנתנו אינפארמאצ"ע הראשי ישיבות שלו או ידידים, כולם שבחו והודו בשבחים מופרזים על החתן שהוא עדין לגאון ולתפארת ממש, והוא כמעט מגדולי הדור ובזמן קצר הוא יהיה כאחד הגדולים וכיוצא בו. ולאחר החתונה לאחר איזה חדשים או שנה וכיוצא בו עוד לא ראו בחתן הנ"ל הגדלות שאמרו עליו, מיד התחילה אכזבה בהכלה, ולאט לאט מתחילים הקטטות. והנה פשוט דשום גדול לא נעשה גדול ביום אחד. ומספרים מהרה"ק השר שלום

מבעלז זצוק"ל שהיה לו אשה צדקנית, וסייעה לו הרבה לעלות למדרגות הגדולות שזכה להן, ומיד לאחר החתונה החליטו בחברותא להיות ער אלף לילות רצופים וללמוד תורה, כי הי' קבלה שמי שלא ישן אלף לילות רצופין ועוסק בתורה זוכה לגילוי אליהו, וכן היה. ושם אשתו היה מלכה ושמו הי' שלום. ואמר בדרך מליצה, "ומלכי צדק" – כשיש לו מלכה צדיקת, אז "מלך שלם" – יוכל שלום להיות מלך. ואשה צדקנית כשרואה בעלה מוכשר להיות גדול, בתורה עליה לסייעו בכל האפשר, ולא יבוא זה ביום אחד ולא בחודש ולא בשנה אחת, ויש גדולים שלא זכו לגדלותם עד סוף שנותיהם, וצריך לזה סבלנות וסייעתא דשמיא.

וידוע דהגר"א ז"ל, שהאיר כל העולם כולו בתורתו ובקדושתו, ג"כ היו נשים שדברו על לב הרבנית שלו לעזבו, שאינו מפרנסה כידוע שהיו זמנים אשר לא היה ככר לחם בביתו. והרבנית הצדיקת ממרן אדמו"ר בעל דברי חיים זצלה"ה, שהיתה בת בעל ברוך טעם, בעצמה מכרה קדרות לפרנס את ביתה.

ושמעתי שהגה"ק מהרמ"מ מרימינוב זצוק"ל בילדותו נשא אשה בת עשיר גדול, אבל היות שרצה חותנו שילך לבקש פרנסה לאשתו ובניו, וכשלא רצה לילך לעבוד גרשו עם אשתו מביתו ושלחם, ובתו הלכה אתו ושכרו להם חדר, והגרמ"מ ישב ועסק בתורה כל היום והלילה בביהמ"ד, והיא הביאה לו בכל יום מזון. פעם אחת לא היה לה מה להביא, ולא הביאה לו שלשה ימים ולילות רצופים כלום. ויהי ביום השלישי לעת ערב ראתה אשתו כי א"א להמתין עוד, הלכה לבית אופה וביקשה ממנו שיתן לה פת לחם עבור בעלה, והאופה צעק עליה לך ולבעלך לא אתן כלום שילך לעבודה, אביך עשיר ובעלך עצלן לא רוצה לעבוד או יגרשך וחזרי לבית אביך, ובדמעתה על לחיה ביקשה ממנו פת לחם, אמר לה אם תתני לי עוה"ב שלך, בלית ברירה אמרה הן, וחתמה לו על נייר שנותנת לו עוה"ב, ונתן לה ככר לחם ואמר שיתן לה לשני שבועות לחם. ומיד רצה לביהמ"ד ונתנה לבעלה הלחם, והגרמ"מ מיד נטל ידיו ובירך המוציא, וכשאכל קצת הרימה קולה בבכי, ושאל אותה בעלה מה קרה, והשיבה לו עזבתי את הורי ועזבתי עשירות אחרי וכל המשפחה בשביל שראיתך צדיק, ואמרתי כדאי לי לאבד עוה"ז בשביל עוה"ב, עכשיו כבר חתמתי ונתתי עוה"ב שלי

להאופה, ואין לי לא עוה"ז ולא עוה"ב ולא ההורים ולא כלום. הרגיע אותה בעלה הקדוש, אל תבכי ואל תדאגי רעיתי היקרה, כי תדעי שכבר הייתי בסכנת מות, אחזני בולמוס, ואם לא הבאת לי לחם זה ח"ו לא הייתי עוד בין החיים, ועתה אמרו ז"ל כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, והרי קיימת אותי וקנית לך עוה"ב אתי במחיצתי. ולפי שסבלה מכ"ז זכתה אח"כ לבעל גאון וקדוש שהאיר העולם כולו.

וידוע בפי כל המעשה מרבי עקיבא וכתובות ס"ב ע"ב שנשא בת כלבא שבוע שהי' עשיר גדול מעשירי ירושלים, ונקרא כלבא שבוע על שם שכל הנכנס לביתו רעב ככלב היה יוצא שָׁבַע, וכשנשאת לר"ע גירשה אביה מביתו, שלא היה אז ת"ח, והלכה עם בעלה שקיבל על עצמו ללמוד וראתה בו שיהיה גדול, ולאחר שנה שלחה אותו לשיבה ללמוד תורה ונתנה לו רשות להיות שמה י"ב שנה. לאחר הזמן כשחזר מהשיבה הביא אתו שנים עשר אלף תלמידים, שנעשה שם ראש ישיבה גדול, ואשתו שהיתה בביתה בצער בא זקן אחד ואמר לה עד כמה תתנהג כאלמנה חיה, אמרה לו אשתו של ר"ע אי לדידי ציית יתיב תרי סרי שני אחריני, שמע ר"ע דברים אלו מאחורי הדלת, עוד לא נכנס לביתו אלא מיד חזר והלך לשיבה עוד שנים עשר שנים. לאחר כ"ד שנים שהלך מביתו חזר לביתו ולאשתו, והביא אתו עשרים וארבעה אלף תלמידים. וכששמעה אשתו שבעלה חזר, יצאה לנגדו לקבל פניו. והיתה שם שְׁכָנָה שלה, אמרה לה שתשאל לה מלבושים נאים להתכסות בהם, אמרה לה אשת ר"ע יודע צדיק נפש בהמתו — כלומר שלא צריכה להתקשט בפני ר"ע כי יודע מהכל. כיון שיצאה לקבל פני בעלה, כשהגיע לפניו נפלה על פניה ונשקה כפות רגליו, והיו התלמידים רוצים לדחותה, השיב ר"ע הניחו לה כי שלי ושלכם שלה הוא. והנה לקח עשרים וארבעה שנים ולבסוף נעשה ר"ע, אמנם אעפ"כ גם אצלו שהיה ר"ע לקח עשרים וארבע שנים, והיודע זה מחכה לו עד שיבא, ואדרבה צריך עידוד וחיזוק לבעל מן האשה. וכבר אמרו ז"ל ג' דברים צריכים חיזוק ואחד מהם תורה, וע"י חיזוק ועידוד לבעל מאשתו יעלה מעלה במעלות התורה, וזה שאמרה תורה "אעשה לו עזר".

והכתב סופר ז"ל פי' על מה שאמר שלמה המלך ע"ה "אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי", וביאר ז"ל דשלמה המלך נתן טעם על התמיה למה לא מצא באדם אלא אחד מאלף, והלוא כולם נולדו ילודי אשה ולכולם ניתנה תורה ונתן ה' חכמה, וראי' לדבר כשיבא משיח מהרה יתגלה יהיו כולם יודעי דעת ובינה, כדכתיב "ומלאה הארץ דעה". ותי', כי "אשה בכל אלה לא מצאתי" – כלומר, דאם היו האנשים שלא מצא להיותם כראוי, אם היה להם נשים כזה שהוא האחד מאלף היו כולם הגיעו להיות גדולי תורה. בקיצור שהוא נתינת טעם למה אדם רק אחד מאלף מצא ולא יותר לפי שאשה בכל אלה – התשע מאות ותשעים ותשע, לא מצא ביניהם שיהי' להם אשה כשרה כמו זה האיש, ולכן הוא רק אחד מאלף שמצא. והעיקר שהאשה הוא שעושה את בעלה, וכמו באשת ר"ע, שלולי בת כלבא שבוע הי' נשאר רועה צאן כל ימי חייו. ועיין ספר חסידים וסי' קל"ה) מעשה בחסיד אחד שנשא אשה חסידה, לימים נתן לה גט, הלך ונשא אשה רעה בת בליעל, וזאת הלכה ונשאת לרשע גמור, החסיד עזב מדתו ונהפך בעצת אשתו הרעה, והרשע שב מרשעתו ונעשה חסיד גמור ע"י אשתו ע"כ ע"ש. ועיין פדר"א ופרק מ"א, ורד"ל שם אות ל"ז.

נתיב יט

למסדרי גיטין שלא למהר לסדר גט פטורין

ולא אחדל מלכתוב עוד אחת אשר בזמן האחרון הקילו מסדרי גיטין לקבל גט פטורין בלי שום עיכוב, ולפנים זאת בישראל עשו תקנות והחמירו על בן ובת ישראל שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, וגם היא שלא תתן עיניה באחר ומקלקלת על בעלה ותוציא את עצמה ממנו, הרבה תקנות מצינו לחז"ל בזה.

וראשונה אתחיל במה דכתיב בתורה (דברים כ"ב) המפתה את האשה ושכב אותה ונתן לאבי הנערה חמשים כסף כמוהר הבתולות יעשה לה, והמאנס את האשה ונתן חמשים כסף ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו. וכתב הרמב"ן ז"ל שזו הוא קנס שלא יזלזלו בני עשירים בבנות ישראל שמדרך בני העשירים למלאות

תאותן עם בת ישראל העניה שאין לו כח לעמוד נגדה ואח"כ ישליכנה ואין לאל ידה נגדו. לכן אמרה תורה מדה כנגד מדה "ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו". ובגמ' כתובות ודף מ' תנן האונס שותה בעציצו, והמפתה אם רצה להוציא יוציא, כיצד שותה בעציצו אפי' היא חיגרת אפי' היא סומא ואפי' היא מוכת שחין, ואפ"ה אם מאן ימאן אביה לתתה לו או היא עצמה תמאן בו, אחד האונס ואחד המפתה יכולין לעכב, ואמר אביי הטעם שלא יהא חוטא נשכר ורבא אמר ק"ו ממפותה ע"ש. ועיין בגמ' שם (מ' ע"א) וברמב"ם (פ"א ופ"ב מהל' נערה המאורסה) ובטו"ש"ע (אהע"ז סי' קע"ז ס"א-ד).

וכתב הרמב"ם ז"ל, כל הנבעלה בשדה היא בחזקת אנוסה ודנין בו דין אונס עד שיעידו עדים שלרצונה נבעלה, וכל הנבעלת בעיר היא בחזקת מפותה מפני שלא צעקה עד שיעידו שהיתה אנוסה, כגון ששלף חרבו ואמר לה אם תצעק אני אהרוג אותך. וכתב הראב"ד ז"ל בהשגות, חזקה זו איני יודע מה תועלת יש בה — אם יש עדים יבואו עדים ויעידו, ואם אין עדים אין שם קנס. ואם לענין שלשה דברים אם יש טענה ביניהם, כלל גדול בדין המוציא מחבירו עליו הראי' והעיר והשדה שווים ע"ש. ובטור (אהע"ז סי' קע"ז) דיני צער ורפוי ובושת שחייב התורה, ולא הניחה התורה בנות ישראל להיותם הפקר ח"ו וענשו העוברים והמתעללים בהם עונשי כסף, וגם שלו תהיה לאשה שזה עונש לו אם לא רצה בה רק רצה למלאות תאותו בה, ואם היא לא תרצה בו ענשו אותו עונש כסף והיא ממאנת בו. מבואר דהתורה שקדה על בנות ישראל אפילו בכה"ג שלא הי' שם אישות.

ומדרבנן תיקנו הרבה תקנות בדיני אישות ולטובת חיי המשפחה, ולא מיבעיא באשתו ראשונה דמדינא אסור לגרש דתנן בשלהי מס' גיטין (צ' ע"א) ב"ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה ערות דבר וב"ה אומרים אפילו הקדיחה את תבשילו, ר' עקיבא אומר אפילו מצא אחרת נאה הימנה, שנאמר "והיה אם לא תמצא חן בעניו וגו'". ואע"ג דב"ש וב"ה הלכה כב"ה, הכא פסקו כב"ש משום דבגמ' אמרינן (ושם) אמר ר"פ לרבא לא מצא בה לא ערוה ולא דבר מהו, אמר ליה מדגלי רחמנא אבל הכא מאי דעבד עבד כבר ומינה. נראה דרבא ור"פ דאינהו אמוראי בתראי סבירא להו דלא יגרש אדם א"כ מצא בה ערוה או דבר, וערוה הוא חשש זנות, ודבר

הוא דבר מכוער כדאיתא בפ"ב דיבמות וכ"ד ע"ב ועיין תוס' שבת פ"ט ע"א), או דבר פריצות כגון שתהא יוצאת וראשה פרוע ופרומה משני צדיה ורוחצת פניה במקום שבנ"א רוחצין כדאיתא בפרק המדיר וע"ב ע"א. ואמרו שם בגמרא (גיטין צ' ע"ב) דאזיווג ראשון קאי, דאמרינן התם בגמרא "כי שנה שלח" — אמר רב יהודה שנאת שלח, ור' יוחנן אמר שנוי המשלח, ולא פליגי הא בזיווג ראשון הא בזיווג שני, דא"ר אלעזר כל המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר "וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' ואמרתם על מה על כי העיד ה' בינך ובין אשת נעורידך", ואשת נעורידך משמע אשתו ראשונה. וכן אמרינן ביבמות פרק הבא על יבמתו (ס"ג ע"ב) ובסנהדרין (דף כ"ב ע"א) אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה, שנאמר "יהיה מקורך ברוך ושמח מאשת נעורידך".

ובשו"ע אהע"ז (סי' קי"ט ס"ג) לא יגרש אדם אשתו ראשונה אלא א"כ מצא בה ערות דבר, הג"ה אבל בלאו הכי אמרינן כל המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות (טור), ודוקא בימיהם שהיו מגרשין בע"כ, אבל אם מגרשה מדעתה מותר ואגודה פ' המגרש וכ"כ הר"ן, ואין ראוי למהר לשלח אשתו ראשונה, אבל שניה אם שנאה ישלחנה. וכתב החלקת מחוקק (סק"ב) שאף ברצון אשה שאז אין איסור בדבר מ"מ אין ראוי לעשות כן. ובס' בית מאיר שם כתב, ויראה לע"ד דהיינו דוקא כשהוא תובע הגירושין, בזה י"ל אף שהיא מתרצה ג"כ מ"מ לבה דוה אלא שאינה יכולה לסרב, אבל כשהיא תובעת פשיטא שהיתר גמור הוא, ע"ש ובאחרונים. ומינה פשוט דהיכא דהיא אינה רוצה שאין לב"ד לאיים עליה שתקבל גט כיון דאסור לגרש אשתו ראשונה. ובירושלמי (גיטין כאן) ס"ל דאם גירש עובר בלא תעשה, אלא שרבוותא ס"ל דאינו מסכים עם ש"ס שלנו (ועי' תוס' שלהי גיטין הל"ל). וכולם תפסו על הרמב"ם ז"ל (פ"י מהל' גירושין) שאם שנה אשתו ראשונה יכול לגרשה, שהרי בגמרא אמרו דוקא באשתו שניה (ועיין טור שם).

ובשו"ת הרשב"א (סי' תי"א) כתב דאשה כזו שאינה רוצה להתגרש והוא רוצה לגרשה שהוא חייב מזונותי', וכ"ש שאין בית דין נזקקין לו להתגרש, ואני אומר דבי דינא דמזקקין ליה משמתין להו לפי שהוא עובר על דברי חכמים ז"ל, כדאמרינן בנדרים פ"ב וכ' ע"א מי שנזר ועבר על נזירותו נוהג איסור כימים שנהג בהם היתר, ובי

דינא דמזקקין ליה משמתין ליה. אלמא כל שאסור לעשות לכתחילה ועבר הבית דין ההדיוט ההוא ונזקק לו משמתין לההוא בי דינא, וחייבים הב"ד למנוע הסופר לכתוב והעדים לחתום כיון דאיכא איסור בו עכ"ל. הנה דבגט לאשתו ראשונה אסור לבית דין לתווך בדבר להביא לידי גט ומשמתין לב"ד אם נזקקין לגט כזה, ואפילו היכא דשניהם מסכימים מ"מ סוף סוף מזבח מוריד דמעות כי שערי דמעות לא ננעלו.

ואגב דע דהאחרונים כתבו דזיווג ראשון מיירי בחור ובתולה, דהיינו משני צדדים הוא זיווג ראשון ועיי' פר"ח א"ע סימן קי"ט ורש"ש שלהי גיטין וכ"כ הבית מאיר סימן קי"ט הביאו בפת"ש שם סק"ב. ומיהו, בחידושי הבאתי דאישתמיטתיה מינייהו דאחרונים ז"ל התוס' שאנ"ץ ריש סוטה שכתב וז"ל, זיווג שני כגון אלמנה לאלמן, אבל בחור שנשא אלמנה או איפכא הוי כמו זיווג ראשון וכ"כ עוד ר"ן וסנהדרין דף כ"ב ע"א וצ"ע. ונפ"מ נמי לענין גירושין, דבכה"ג מקרי אשתו ראשונה זיווג ראשון.

מבואר מיהו לדידן דאשתו ראשונה שנוי המשלח, ואין לגרש לא מיבעיא בעל כרחה וע"י תחבולות שאסור לגרשה, אלא אפילו מדעתה נמי ראוי שלא למהר, אלא אפילו בכל הנשים נמי תיקנו שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, ולכן תיקנו לה כתובה. ובראשונה היה מיוחד לה מעות כתובתה, כיון שראו שאכתי כשכעס עליה נתן לה כתובתה והוציאה תיקן שמעון בן שטח שיתחייב ליתן לה כתובה וישתעבד כל נכסיו ועי"ז ימנע מלגרשה. ובגמרא וכתובות פ"ב ע"ב תניא נמי הכי בראשונה היו כותבין לבתולה מאתים ולאמנה מנה והיו מזקינין ולא היו נושאים נשים, התקינו שיהיו מניחין אותה בבית אביה ועדיין כשהוא כועס עליה אומר לה לכי אצל כתובתך, התקינו שיהיו מניחין אותה בבית חמיה וכו' ועדיין כשכועס עליה אומר לה טלי כתובתך וצאי, עד שבא שמעון בן שטח ותיקן שיהא כותב לה כל נכסי אחראין לכתובתה ע"כ ועיי' תוס' שם ד"ה בתחילה. מבואר מיהו דשקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שלא יהיו בעליהן מזלזלין בהן, והגם שלא תיקנו רק מאתים לבתולה ומאה לאלמנה, היה זה בזמניהם הון רב לפי ערכם שהיו רובם עניים בזמן התקנה.

וכבר נשאלה השאלה הזו לרבינו הריב"ש וסי' קנ"ג איך תיקנו חז"ל דבר מועט כזה לכתובת אשה והם אמרו כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, והלוא אפילו עני שבישראל כשיהיה לו קטטה עם אשתו תהא קלה בעיניו להוציא בדבר מועט כזה. תשובתך, אתה שערת באנשי מיורקה שעשירים היו והיו להם בתים מלאים כל טוב — אוצרות כסף וסחורה ומטמוני מסתרים מרגליות ורב פנינים ומערות מלאות דינרי זהב, ואשר אין לו כל אלה, אף אם יהיו לו חפצים ותכשיטים ואלפי זהב ואומנות נקיה להרויח בה פרנסתו והותר, נקרא עני. אבל תשער בתושבי הארץ הזאת שאינם מספיקים ללחם צר ומים במשורה ועל הארץ ישנים או שטיח עור, ובכסות יום מכסים בלילה ומלבושיהם טלאי על גב טלאי ורובם הולכים יחפים. ובימי חז"ל כך היו, כמו ששערו במזונות האשה למשרה אשתו על ידי שלישי וכתובות ס"ד ע"א טוש"ע סי' ע"ג, וגם מגדולי חכמים היו כמה בעלי אומנות כמו שאמרו על ר' יהושע שהיה פחמי וברכות כ"ח, והלל שהיה מזרע דוד היה משתכר זוז אחד ויומא ל"ה להביא מן היער חבילות עצים, ורב כהנא היה מוכר סלים לנשים מחמת עניות כדאיתא בפ"ק דקדושין ומ' ע"א, ובדורו של רבי יהודה בר' אלעאי וסנהדרין כ"ו היו חמשה מתכסים בטלית אחת ועוסקים בתורה. ואנשי כנסת הגדולה המתקנים התקנות בישראל כשעלו מן הגולה כבר היו עניים עד מאד, כמו שמוזכר ספר עזרא שבימי נחמיה היו נושים באיש וכובשים בניהם ובנותיהם לעבדים, מהם לוו כסף למדת המלך ומהם לקחת דגן ברעב. וגם מנורת בית המקדש אשר עשה משה רבינו ע"ה ככר זהב טהור — יש מן החכמים ז"ל אומרים שמלכי בית חשמונאי עשאוה מעץ ויש מן החכמים אומרים ששפודין של ברזל היו וחפום בעץ העשירו עשאו של כסף, חזרו והעשירו עשאו של זהב כמוזכר במסכת ראש השנה וכ"ד ע"ב ובמנחות וכ"ה ע"ב. וגם ההבדלה במוצאי שבת קבעה בתפלה עד שהעשירו וקבעה על כוס, כדאיתא בפרק אין עומדין וברכות ל"ג. ושנינו במסכת פאה ופ"ה מ"ט) מי שיש לו נ' זוז והוא נושא ונותן בהן הרי זה לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני לפי שאינו בגדר עני, וחמשים זוז הם חצי כתובת אלמנה. ותמה על עצמך, איך אשה מתקדשת בפרוטה, שיש בדינר קצ"ב פרוטות והוא דבר מועט עד מאד, וגם בית דין נזקקים לתביעת פרוטה וב"מ וטוח"מ סי' ר"ו לפי שלא ניתנה למחול מן הסתם. וחכמים ז"ל תיקנו כתובה לאשה בכולן שוה שלא לבייש את מי שאין לו וטור אהע"ז סי' ס"ז וברמ"א סי' א"א ושיערו בעני,

ואמרו שאם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף, והעני אם ירצה לגרש את אשתו את כל אשר לו צריך ליתן. ועוד, שהרי אמרו חז"ל הגרושה אין שמין מה שעליה אלא נוטלתן מלבד כתובתה ועיין גמ' כתובות דף נ"ד ע"א ובר"ף ורא"ש שם ובטוש"ע א"ע סי' צ"ט ס"א, וכתב הרשב"א בתשובה דבין בגדי חול בין בגדי שבת ע"כ. ובגמ' וב"ב ק"ס ע"ב) דורות הקדמונים תיקנו גט מקושר בשביל הכהנים דהוּו קפדי טובא [כדכתיב "ועמך כמריבי כהן"] ומתוך כעס היו מגרשין את נשותיהן והגט פשוט נכתב במהרה, וכשנחים מרוגזם מתחרטין ואינם יכולים להחזיר גרושותיהם דכתיב "ואשה גרושה מאישה לא יקחו", עמדו ותיקנו גט מקושר ומתוך כך שעדיו מרובין וזמן רב אדהכי והכי מיתבו דעתייהו. ועוד מצינו כמה מעשיות בגמרא שבשביל שכתובתה מרובה נמנעו לגרש את נשותיהם, ותקנה זו תיקנו על הבעל ועיין שבת י"ד ע"ב, כתובות י"ז ע"א, ל"ט ע"ב, נ"ד ע"ב, פ"ב ע"ב, יבמות פ"ט ע"א.

וכמו שתיקנו לבעל שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, תיקנו נמי באשה שלא תהא נותנת עיניה באחר ועיין לבוש סי' ס"ה) ומקלקלת על בעלה ותוציא את עצמה ממנו, כי הא דתנן (נדרים צ' ע"ב) בראשונה היו אומרים שלש נשים יוצאות ונטולות כתובה, האומרת טמאה אני לך שמים ביני לבינך ונטולה אני מן היהודים, חזרו לומר שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר מקלקלת על בעלה האומרת טמאה אני תביא ראייה לדבריה וכו'. ועי' ר"ן שם שהקשה שבשביל שלא תהא נותנת עיניה באחר האיך התיירו, וכי איסור שבה להיכן הלך. יש מי שתירץ דמשום מיגדר מילתא שרו ליה רבנן ומבטלי מילתא דאורייתא בקום ועשה דגדר גדול גדרו בה שלא תתן עיניה באחר להפקיע עצמה מיד בעלה, והרשות בידם לעשות כן כדאמרינן (יבמות ו') מיגדר מילתא שאני וכו', וע"ש מה שתירץ באופן אחר. עכ"פ מבואר דמשום שלא להפקיע עצמה מידי בעלה תיקנו כתובה ומצדה שלא תתן עיניה באחר תיקנו שלא להאמינה. וגם תיקנו שעשוי עכו"ם לגט פסול שלא יתלו בנות ישראל עצמן בנכרי להפקיע מבעליהן (גיטין פ"ח).

נתיב כ

תקנת רגמ"ה שלא לגרש בעל כרחיה והיתר מאה רבנים

שוב ראה רגמ"ה בזמנו שאכתי הפירצה מרובה, עמד הוא ואנשי דורו ותיקנו שלא לגרש אשה בע"כ בשום אופן ותיקנו אפילו אינו אשתו ראשונה וכמבואר בשו"ע אבן העזר סימן א' ועוד) והיה זה תיקון גדול לחיי המשפחה בישראל. ותיקן שלא לישא ב' נשים כ"א במקום שא"א וע"י היתר מאה רבנים. ובליקוטי מהרי"ל וריש הל' גיטין) כתב דהיה מנהג קהילות שו"ם שאם יארע גט באחת מן הקהילות לא יותן גט באחת מהן אם לא ישלחו לשני הקהילות האחרות ויטכיו גם הם על הגירושין. וכתב שפעם א' היה ועד הקהילות במאגנצא ואיקלע גט שם, ולא רצה מהרי"ל להקל על הזוג שיטכיו אותם שהיו שם בשליחות אחיהם משני הקהילות על הוועד, אך הצריך לשלוח שליח מיוחד להביא הסכמות ממקום הקהילות כי אמר עיקר התקנה לא נתקנה מעיקרא רק להחמיר על הזוג להרבות ההוצאה אולי ירע בעיניהם להוציא ויבטל הגט, וע"כ הצריכו לשלוח בשלש הקהילות תמורת החתימות ע"ש.

ובשו"ת מהר"ם א"ש ושלי חו"מ השמטה מאהע"ז) כתב דמהאי טעמא תיקנו נמי שיהיו מאה רבנים מג' מדינות דוקא על היתר שיתירו לישא אשה על אשתו, ולהשליש גט וכתובה לאשתו הוא ג"כ להרבות הטורח על הבעל המבקש ההתרה. ומה"ט פסק בעובדא שהתירו חכמי דורו לאחד לישא על אשתו המטורפת אשה אחרת, ורצה הבעל לקבץ ביריד [פעסט] חתימות מרבנים מג' מדינות לבלתי הטריח לכתת רגליו ממדינה למדינה, ופסק כשם שמהרי"ל לא רצה לסמוך על שנמצאו אצלו במקומו מטעם הנ"ל ה"ה דאין להתיר חרם דרגמ"ה כ"א בהלוד לג' מדינות ממש, וכן ראוי לעשות. ועוד יש בזה שנמצא בינינו בעונ"ה רבים יושבים על כסא הוראה ואין בביתם יראת ה' אשר בודאי לא בידם נתן רגמ"ה להתיר חרמו, וגם מה שמקילים לצרף אף שאינם יושבים על כסא הוראה צריך לדקדק שיהיו ראויים להוראה ויבינו הדבר לאישורו. כי ראיתי בעיני המכשלה, פעם אחת שראיתי חתומים אשר לא הגיעו להוראה כלל ואך מפני הכבוד והחנופה הגוברת נצטרפו למספר המאה ע"ש בלש"ק.

והנה מענין המאה רבנים הרבה יש לדבר בעונ"ה בזמן הזה — אם בזמנו קונן על הרבנים החותמים, אכן מה נענה אבתי' ומיהו מה שנוגע לדין ראה ראינו שתיקנו מאז ומקדם תקנות כדי להטריח עליהם שלא יהא קל להם להתגרש. ועוד ראו רבותינו בכהנים שהיו מעמד מריבי כהן ועמדו וגרשו נשותיהם תיקנו להם גט מקושר וב"ב ק"ס ע"א כדי להטריח עליהם בכל האפשר עד שיתבטל הענין, וכיוצא בזה הרבה ענינים מצינו שתיקנו ז"ל לקיום ועידוד החיים המשפחתיים. לא כן בימינו אלה בעונ"ה, שלאחר קטטה קטנה וכיוצא בזה האחד אומר לשני מתוך איזה מריבה ומחלוקה נלך ונתגרש — "נוא לאמיר זיך גטן", ולא הוא ולא היא היה בדעתם לכך אלא כיון שכבר אמרו הגאות שבהם אינו מניח לחזור, ויוצאים ונכנסים לרב, ובמקום לפשר אותם וליתן להם אפארציע [תוכחת] מוסר, הוא קורא מיד להסופר ומסדר הגט, והם חוזרים לביתם לאחר מעשה ואין להשיב. והיה מן הראוי גם פה לתקן תקנות כאלו לעכב הגירושין לזמן ידוע שיסכימו עליהם גדולי ישראל, ובתוך הזמן הזה ינסו לפשר ולתווך ביניהם אנשים ידועים אצל ההורים שישפיעו עליהם ולהסבירם גודל האחריות והתוצאות מזה, וכ"ש אם ישנם ילדים כמה זה גורם ליתמם בחייהם. ועכ"פ לא יתנו שום גט קודם שיתברר להרב המסדר שבאמת ניסו הצדדים ע"י סרסורים לפשר ביניהם ולא עלתה בידם. אבל בעונ"ה מה נאמר, כי אין לנו לא כהן ולא נביא ולא גודרי גדר ולא מי שיעמוד בפרץ. ולכן עכ"פ כל ערום יעשה בדעת ויזהרו האיש והאשה שלא להוציא מפיו לא היא ולא הוא בשום קטטה או כיוצא בזה תיבת "גט" — בכל אופן לא יזכירו ענין של גט כלל וכלל לא ולא יזכר שם גט על פיהם ואל תפתח פה לשטן, שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו.

נתיב כא

איסור הליכה בערכאות ומסירה בין לבעל ובין לאשה לפי הרוח והזמן

עוד רעה אחת ראיתי תחת השמש במדינה זו, שכמה פעמים שהנשים או האנשים לאחר החתונה והענינים מסתבכים ביניהם ואינן

יודעים בעצמן היאך לסדר וכדת מה לעשות ע"פ התורה והנימוס, ובעת מבוכה וצרה שבא להם איזה קטטה ואכתי אין בדעתם להתגרש ולא רוצים לשבור את הכל ח"ו, ואז הם פונים להרב ומורה דרך בישראל להתייעץ עם אדם שלדעתם ייעצו אותם לעשות כדת של תורה. ופשוט כי הדרך הישרה לרב ומורה דרך ת"ח ויר"ש להראות ולהסביר להם כי הצעד הראשון לפשר ביניהם, ואם א"א אז צריכים ללכת לב"ד ולברר לפניהם הדברים. והרי נראה שהם רוצים בכך, שהרי באמת הם ראשונה באו לרב והמורה שלהם כי יודעים שבנ"י צריכים לפנות לגדולי התורה ומורי דרך ישראל, ובשום אופן לא יפנו אל האלילים – ערכאות ומשפטי עכו"ם אשר הוא בגדר של עובד ע"ז, ולרוב פעמים מסתיים במסירה ח"ו. וכן עושים מורי הוראה ורבנים אמתיים והכשרים בישראל לנסות לפשר ביניהם, שהוא בכלל הדבק בדרכיו לעשות שלום בין איש לאשתו, או אם רואה שאינו יכול בעצמו אז יצוים ללכת לב"ד, ויקוב הדין את ההר.

האמנם בעונ"ה ולדאבונינו יש הרבה מהנקראים רבנים והם מציגים כרבנים במדינה זו ומורי דרך, ולא קראו ולא שנו ולא למדו פרשה זו של אישות וההלכות הנוגעות, ולא יודעים הלכות אבן העזר והל' אישות בכלל וכ"ש שלא למדו ש"ע חו"מ, וכיון שלא למדו בעצמם אין בידם הכח לפשר ע"פ דיני התורה, וגם לצוות להם לשמוע לב"ד שבישראל אין בו מרץ כי למראה עיניו יפשוט. ומאחר שהם מושפעים מרוח הזמן וממה שקוראים בעתוננים ומאגאזינים דעות נפסדות ופסולות ממהרסי הדת וכותבי פלסתר מאנשים מושחתים, וגם מראדיאס ואפילו טעלעוויזיעס שמשמיעים שם אינשי דלא מעלי ע"פ רוח הזמן, ורב או מורה כזה עבר עליו רוח קנאה קנאת העתון והזמנים ומיעץ להם ע"פ מהלכי הזמנים, ובמקום לנסות להשוות המחלוקת ולעשות שלום ביניהם ולהשתיק ולפשר הענינים ולמעט אותם הקטטות בעיניהם, הוא מיעץ אותם להגן על הזכויות שלה או שלו בכל תוקף.

והיות כי ע"פ חוקי המדינה ע"פ רוב תוכל האשה לקבל יותר זכויות בערכאות שלהם כידוע, תיכף מיעצה שתלך מיד לעו"ד ותגש תלונותיה לבית המשפט המדיני, ותקבל שם זכויותיה המגיעות לה. והטעם שמיעץ כך, כי הוא רוצה להיות ביושר ובאמת אליה ולא

לעבור על יעצנו רעה לפי דעתו המסכלת. והוא עצת חטאין ללכת לערכאות, שבמקום ללכת בדרך התורה כדת משה וישראל הוא מיעצה לילך במשפטי עכו"ם ולעבור על הלכות מפורשות בתורה, איסורי לאוין ועשין, וליפול בבאר שחת ר"ל. והיא בתומה או אפילו שלא בתומה שומעת ומגשת התלונות. והנה זה האיסור הראשון שעוברת בזה על "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" ולא לפני עו"כ, והוא בגדר של ע"ז ח"ו והוא מקרא מלא בתורה ופ' משפטים. ובחור"מ וסי' כ"ז ס"א) אסור לדון בפני עו"כ ובערכאות שלהם [פי' מושב קבוע לשְׁרִיהֶם לדון בו], אפילו בדין שדנים בדיני ישראל, ואפילו נתרצו ב' בעלי דינים לדון בפניהם אסור, וכל הבא לדון בפניהם הרי זה רשע וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת מרע"ה. הג"ה, ויש ביד ב"ד לנדותו ולהחרימו עד שיסלק יד העו"כ מעל חבירו, וכן היו מחרימין ההולך לפני עו"כ לכפות את חבירו שיעמוד עמו בדיני ישראל. ועיין משנה הלכות וח"ז סי' רנ"ה וח"ט סי' שנ"ד) בחומר העון של הולכי ערכאות.

האמנם כשכבר הלכה לערכאות ומקבלת עו"ד, והעו"ד מסביר לה שבכדי שתקבל מה שמגיע לה צריכה למסור את בעלה ולפעמים גם את משפחתו בכל מעשהו ואת בניה ובנותיה, גם דברים שעבר על חוקי מדינה כגון שלא שילם כל המסים, ל"א-אר-עס וכיוצא בו, והיא שומעת וחותרת על כל הנ"ל, ולא יודעת שבחתימתה זו למסור את בעלה או מי שהוא אחר מבני ישראל לבית המשפט — יהיה זה בשביל ממון או בשביל שום דבר ע"פ ההלכה — הותרה עצמה למיתה, ומותר ומצוה להרוג המסור. ואפילו בזמה"ז דבטלו דיני נפשות, דיני מסור לא בטלו, וכל הקודם להרגו זכה במצוה. ואבד המסור את כל חלקו בעוה"ב כמבואר בחור"מ וסי' שפ"ה ס"ט וסי' וז"ל, אסור למסור לישראל ביד עו"כ אנסים בין בגופו בין בממונו, ואפילו היה רשע ובעל עבירות ואפילו היה מיצר לו ומצער, וכל המוסר ישראל ביד עובד כוכבים בין בגופו בין בממונו אין לו חלק לעוה"ב. עוד שם וסי' מותר להרוג המוסר לאנס קודם שימסור, אלא כשאמר הריני מוסר פלוני בגופו או בממונו אפי' ממון הקל התיר עצמו למיתה, ומתירין בו ואומרים לו אל תמסור, אם העיז ואמר לא כי אמסרנו, מצוה להורגו וכל הקודם להורגו זכה. הג"ה, ואם לא היה פנאי להתרות בו לא היה צריך התראה וה"ה פח"י דחובל ויש לו דין רודף, ע"ש לענין להצילו באחד מאיבריו דוק ותשכח. ואמרינן נמי

בגמ' ור"ה י"ז ע"א) דהמסורות יורדין לגיהנם ונידונין לדורי דורות וגופן ונשמתן כלה כו', וביו"ד וסי' ב' ס"ט) יש פוסלין שחיטת מוסר, ובסי' רפ"א (ס"ג) מבואר דס"ת שכתבה מוסר פסולה. ע"ש פרטי דינים בזה.

והנה אשה זו או בעל הזה ההולך לערכאות ובתי משפט שלהם, הרי היא מוסרת את בעלה האהוב לה מלפנים, או הוא מוסר את אשתו האהובה מלפנים ואת בניהם ובנותיהם לתוא מוכמר, וח"ו ילכו לתמיון כל היגיעות והכסף והלואי שלא יעלה בנפשות, והקולר תלוי בצואר הרב המייעץ על זה, וכבר רבות משפחות ר"ל נחרבו ונשמדו בשביל זה, ליבא לפומי לא גליא.

ופשוט כי הסיבה לזה שבעונ"ה רוב מהמורים בדברים כאלו הם קוראי עתונים שונים בענינים אלו או ספרי מירות [פסיכאלעגע"ן בלע"ז] ורוצים להיות בקיאים בענינים אלו לפי רוח הזמן והשכלותם ולא לפי דעת תורה, שאף מעולם לא למדו הלכות אהע"ז בענינים אלו ולא דיני חו"מ בעניני מסירה וכיוצא בזה. וגם הזוג לא למדו לדעת ההתחייבות זה כלפי זה, אשה כלפי בעלה והאיש כלפי אשתו. ופשוט כמו שמי שמתחיל להניח תפילין לומדין עמו הל' תפילין, כן ההולך לישא שה צריך ללמוד הל' אישות, ולא רק עניני נדות אלא כל הל' הנהגות איש ואשתו המבואר באהע"ז.

וכתבתי במקום אחר דידוע אשר מי שרוצה להיות רופא צריך לעבור שש שנים או יותר בתיכון [קאלעדז"ש בלע"ז], ואח"כ אם יעבור הבחינות ואפילו קיבל מצויין על כל הבחינות והצטיין בלימודים וידיעות, אינו יכול להיות עוד רופא למעשה עד שיעבור שלש שנים שימוש בבית חולים תחת פיקוח רופאים אחרים, ואם יעבור השימוש ויצליח גם למעשה אז יקבל רשות להיות רופא למעשה, ואם לא יצליח ידחו אותו ולא יתנו לו רשות הגם שלמד והצטיין בלימודים, כי להיות רופא צריך גם להיות אומן בפועל ולא רק בלימודים. ומעתה הגע עצמך — אם לרופא גשמי צריך לימוד כל כך הרבה שנים ואעפ"כ אינו רשאי לשמש כרופא אומן עד שלאחר השימוש ונסיון, כ"ש מי שרוצה להיות רופא רוחני וליעץ ע"פ התורה והלכה ודאי שצריך ללמוד כל התורה, ועכ"פ הנוגע להמצב ולהיות לו שימוש בענינים אלו. ואם למד ולא שימש הו"ל עדיין בכלל ע"ה ואסור

לו לפסוק בענינים אלו, כ"ש בחיי נפש שהוא ממש דיני נפשות והבן. וא"כ מי שלא למד ולא שימש ת"ח בעניני אישות או בדיני ח"מ היאך הוא יכול להיעץ אחרים.

ומורגל בפי בס"ד שהזוג כשהם מתחתנים ועומדים תחת החופה ועושים הקשר של קיימא מתנים ביניהם "הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל", והוא כעין תנאי בקידושין שמקדשה כפי דתינו דת משה וישראל, והקידושין חלין רק ע"פ דת משה, דלעכו"ם אין קידושין. וכן כל התהלכות שלהם יהיו מתנהלים כדת משה וישראל. ואם ח"ו יהיה להם לאחר זמן איזה אי-הבנה, עליהם ג"כ לפנות לדת משה ולשמוע דעת תורה אם לפשר או לגרש, כדכתיב "ויצאה והיתה" — מקיש הויה ליציאה והיציאה להויה, דכדא כן דא. אבל הגם דלקידושין רק הולכים להרב בישראל לסדר להם קידושין, כשנעשה להם בעי' אז כבר פונים לחוקי המדינה שהם היפך התנאי והקבלה כדת משה וישראל, והמיעץ שלמד ומושפע מהעתונים ומדרכי חיים של הגוים הוא הגורם לכל זה — שמעו בני ובנותי והבינו זה.

וכבר מצינו לרבינו הגדול הרא"ש בתשובה בשם רבו מהר"מ ב"ב ז"ל וכלל ארבעים ושלשה סי' ז' שכתב על תקנת רגמ"ה שתיקן שלא לגרש אשה בע"כ בזמן הזה, וכתב הרא"ש ז"ל ומיהו לא תיקן רגמ"ה שתהיה כחה גדול משל הבעל אלא שלא יוכל הבעל לגרשה בע"כ, אבל מי שמיעץ לאשה להוציא ממון מבעלה שלא כדין או כיוצא בזה מה שלא מגיע לה, הרי הוא מוחרם מחרם הקדמונים.

וז"ל רבינו הרא"ש וקודם שיחזירו לה מה שהכניסה היה מְצוה [רבינו מאיר הלוי] להחרים אם שום אדם השיאה עצה כדי להוציא מיד בעלה מה שהכניסה לו, וכשהיה רואה שיש ערמה בדבר לא היה מְצוה להחזיר אפילו מה שהכניסה לו וכו' ע"ש. הרי דאפילו מה שהכניסה לבעל והיא יוצאת ממנו שמגיע לה מה שהכניסה, מ"מ אם לא ביקשה בעצמה אלא מי-שהוא יעצה לבקש, לא ניתן לה כלום, והמשיאה עצה לבקש החרים עליו ע"ש. והארכתי בזה בתשובה אחת באריכות גדולה שאולי גט כזה בכלל גט מעושה. והרבה יש להאריך בדבר זה, כי פשוט כנראה שלא מבינים חומר האיסור והדבר שגורמים בהליכתם

לערכאות שהוא כאילו עווע"ז אפילו בלי מסירה, וכ"ש ח"ו המוסר. ולכן צריכים להיות מתון בתכלית המתינות, ובפרט בנתינת עצה לדברים כאלו שלא יקלקלו יותר משיתקנו. ולעולם לא ילכו לשאול אלא לרבנים חשובים ולהתיעץ עמם, והרב אם יראה שיש לו בעצמו ספיקות יתייעץ עם גדול הימנו ואז ינעם לו. עכ"פ בכל אופן לא ילכו ח"ו בני או בנות ישראל בערכאות לפני שיעמדו לד"ת או שיזמינו זה את זה ויסרבו ח"ו ללכת לב"ד, אז יתנו להם הב"ד היתר ויעשו כפי שיורו להם.

ולכן אלו המיעצים ללכת לערכאות קודם שילכו לב"ד ישראל עתידים ליתן את הדין שמייקרים ידי עובדי אלילים, והם מחללי השם ברבים לבד ממה שגורמים לגזול ממון שלא כדיון, שההלכה שהמוסר חייב להחזיר את הכל, ועוד מכשולים רבים אשר אין כאן מקומן לפרטם.

נתיב כב

גט שניתן בערכאות או ע"י ערכאות פסול

ולפי שדברים אלו נוגעים ברומו של עולם, ולפעמים יש לפקפק בנתינת הגט שאם נותנו רק בשביל שהערכאות מאלצים עליו ומפחד מהם, יש לחשוש לכשרות הגט אפילו גירש את אשתו, ולכן לשלימות הענין והקונטרס אציג כאן מש"כ בזה לדין גט מעושה ע"י ערכאות:

בס"ד, כ"ה אדר התש"מ בני יצו"א

מע"כ ידידי הרה"ג... תלמידי הכולל דישיבה הקדושה... שליט"א

אחדשכה"ט וכת"ה בידידות נאמנה,

בדבר בקשתכם על מה שראיתם בעתונים חרדים שיצאו בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קולות ברחובות קריתנו, אודות אנשים פושעים ומורדים שחטאו בנפשותם ובנפש נשותיהם שמרדו

בהם ומעגנין אותן ומסרבין לתת להם גט פטורין ואגרת שבוקין, ומבקשים ממון הרבה עבור נתינת הגט, או בכלל מסרבין לגרש, ומה תעשה אחותינו המדובר בה, שאין לה לשלם להפושע המסרב עפרות זהב. ולכן יצא עורך דין אחד ידוע שיודע ומרגיש בצערם של הני עגונות חיות ומרחם עליהן והולך עמהן בערכאות שלהם, ומצא מין את מינו שופט אפיקורס ומין, שצוה לאנס את בעליהם ליתן להן גט, ואמר שהוא מותר ומצוה ע"פ התורה להתיר נשים ולהצילם מלהיות עגונות חיות.

והנה קמו גם מרבנים שעומדים על צידם שצריך לרדוף האנשים האלה עד חרמה, ולהחרים אותם ולהבדילם מבין הקהל אנשים החרדים לדבר ה', ולא לצרפו למנין עשרה ולא לשום דבר שבקדושה, ולא ליתן להם עליות וכיוצא בהם בכל מה שאפשר לרדוף עד שיתרצו ויתנו גט לנשותיהם. וגם נשמעים טענות ממקצת רבנים מתחדשים ובעלי בתים אמאי לא נוכל לכוף אותם אנשים המורדים לגרש את נשותיהם באיזה אופן או שתגרש בעל כרחם, כי אי אפשר במאה העשרים להיות האשה אגודה ואסורה תחת בעלה ולעגנה כמו שהיתה לפני שלשת אלפים שנה שהאשה היתה משועבדת לבעלה כשפחה. אבל בזמננו"ז שזכו לשויון עם האנשים צריך להיות ששתיהם יוכלו לגרש זה את זה בשוה, ולא שיהא בידו לגרש או שלא לגרש, אלא האשה תוכל לגרש את בעלה כמו האיש את אשתו. ולפי שיש ביניכם בזה מימינים ומשמאילים, הוחלט ביניכם לשלוח לי לחוות דעתי העני' בזה.

וראשונה אגיד, כי העוולה הכי גדולה בזה כי דברים אלו מפלפלים בעתונים ונכנס ביד בני אדם המבקשים פרסומת [הנקרא העדלייני"ס בלע"ז] וממילא אין מבקשים האמת, רק מי שיכול לומר סענסאציי"ע הכי גדולה הרי היא נכנסת בעתון, ואח"כ עפ"ז דנין העולם ועושין התורה ח"ו פלסטר — זה סותר וזה בונה על חשבון התורה ח"ו. אבל דבר זה נמסר למורי הוראה גדולי התורה, ועליהם מוטל האחריות והחוב לעיין בהני דברים אם לרחק או לקרב בהצנע לכת, ולסדר הענינים כל אחד ואחד כפי הצורך. ואם יש בזה איזה תיקון הצריך לתיקון כללי לטובת הכלל כאשר דבר זה הי' מעולם בשעה הצריכה, לכך התאספו גדולי ישראל באסיפה או ע"י מכתבי קודש שהריצו ביניהם יצא הדבר לאור עולם ועשו תקנות לטובת הציבור

כפי הנראה להם, לפי המקום וההצטרפות תיקנו הכל ע"פ יסודי התורה והקבלה האמיתית שהי' להם מקובל על אדני פז דור אחר דור בקבלה ומסורה מסיני ע"י רבן של ישראל שעלה למרום והוריד לנו תורת ה' תמימה משיבת נפש דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. כי ח"ו אין לנו כח, ואפי' יאספו כל אסיפות שבעולם עם כל הגדולים ותלמידיהם אין לנו יכולים לשנות ח"ו אפי' קוצו של יו"ד ממה שניתן לנו מסיני, כי אין התורה שלנו מעשה ידי אדם אלא מכתב אלקים הוא חרות על הלוחות, והכתב אשר כתב וחותם המלך אין להשיב.

ואמנם דרכיה דרכי נועם, וברוב רחמיו וחסדיו לעמו ישראל אשר בחר בנו מכל העמים נתן לנו את תורתו וצוה ע"י נביאו נאמן ביתו משה רבינו ע"ה לתקן תקנות ולעשות משמרת למשמרת ככל אשר יורו לנו חכמי ישראל בכל דור ודור לפי ראות עיניהם כדי לקיים תורת ה' תמימה, ולעשות סייגים וגדרים לטובת בני האדם לכלל ולפרט ולהסיר מכשול מהם, ולהעניש למי שמעל לחבירו הן בגוף הן בממון, ולתקן תקנות בעניני אישות למען השלום וידורו באהבה ואחווה ושלום וריעות. וכל מי שלא ישמע להם, הרשות בידם לעונשם בין האיש ובין האשה עד שיצייתו לדין תורה או שיתפרדו זה מזה [אם אי אפשר לפשרם] ע"י גט פטורין. ולכן ומהאי טעמא תיקנו בשעת קידושין שהחתן המקדש אומר לאשתו המתקדשת לו "הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל" — רצה לומר, שהוא מקדשה דוקא על תנאי, ועל מנת כן קידשה שיתנהלו שניהם כדת משה וישראל ועיין תוס' כתובות ב' גיטין ל"ג רש"י ד"ה אדעתא דרבנן מקדש ובתוס' שם ד"ה כל דמקדש.

ואחר הקדמה קצרה זו: אהובי ידידי שוחרי התורה אוהבי האמת, דעו כי אין אלו הדברים הנאמרים עתונים ועוד אלא פטפוטי דברים לכסות על המעשה תעתועים של הני אנשי רשע, ואנשים הללו עם העורך דין שלהם של שוא הם של תוהו הם, רוצים לכפור באלקי ישראל ובתורת ה' ולהתנהג בחוקי העכו"ם, להפוך דברי אלקים חיים ולבנות במות לעצמם ע"פ נימוסיהם של ערכאות ומשפטי הגוים בארצותם או על פי ווימענ"ס לי"ב הידוע, ומשפטיהם וערכאותיהם להרס ולא לבנות, לעקור ולא לנטוע בתי ישראל ומשפחותיהם, בתירוצים ואמתלאות שונות עושים מעשה זמרי וכל מיני נבלות עד

למסירות ממש בממון וגוף ישראל לגוים בבתי משפט שלהם וביאי-אר-עס, ועוד כל מיני נגישות, ומבקשים שכר כפינחס תחת המסוה של קנאות שמקנאין קנאת ה' צבאות. ועל כיוצא בזה אמרו ועיין ברכות ס"ג ע"ב אמרו לאחינו שבגולה אם שומעין מוטב, ואם לאו יעלו על להר אחיה יבנה מזבח חנניה ינגן בכנור ויכפרו כולם ויאמר אין להם חלק באלקי ישראל, ואפרש שיחתי.

וראשונה נניח ב' יסודות: א) יש לנו לדעת שגט מעושה ע"י עכו"ם פסול. ובגמ' וגיטין פ"ח ע"ב גט מעושה בישראל כשר ובעכו"ם פסול, ואמר ר"נ אמר שמואל גט המעושה בישראל כדין כשר, שלא כדין פסול ופוסל, ובעכו"ם כדין פסול ופוסל, שלא כדין אפי' ריח הגט אין בו. ופריך ממ"נ, אי עכו"ם בני עישויי ניהו איתכשירי נמי ליתכשרי, אי לאו בני עישויי ניהו מיפסל לא ליפסל. ואמר רב משרשיא דבר תורה גט מעושה בעכו"ם כשר, ומה טעם אמרו פסול, שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה בעכו"ם, שוכרת עכו"ם אנס לכוף בעלה לגרשה ובאה עליו בעקיפין. ופריך דשלא כדין ליפסול עכ"פ, ומשני משום דמוחלף ודעכו"ם שלא כדין אפי' מה"ת פסול, ודרב משרשיא בדותא הוא, עיי"ש.

והרמב"ם (הל' גירושין פ"ב) ובשו"ע (ואהע"ז סי' קל"ד סע' ח') אנסוהו עכו"ם לגרש, אם הוא חייב לגרשה מן הדין פסול, ואעפ"כ פוסל מן הכהונה, ואם לא הי' חייב לגרשה מן הדין אפי' ריח גט אין בה ולא נפסלה מן הכהונה. הג"ה, ואפי' קיבל מעות על נתינת הגט לא אמרינן זה נתרצה, ע"כ. ובשו"ת להרדב"ז (ח"ה סי' ב' אלפים צ"ה) כתב דאפי' אם לא היו מכין אותו העובדי כוכבים רק הי' איום בלבד בדבר שיש בידו לעשותו נקרא אונס. וסיים שם על עובדא דידי' שהי' בענין שופט שאנס וז"ל, כללא דמילתא כל זמן שאנשי השופט שם אע"פ שיאמר רוצה אני כמה פעמים הוי גט מעושה, ואם אחר שהלכו אנשי השופט ונסתלק האונס שאלוהו אם תרצה לגרש ואמר רוצה אני הגט כשר, והקולר תלוי בצואר החכם המסדר הגט כי הוא יודע אם נסתלק האונס או לא, ויחוש לעצמו. ועדיין לבי מהסס בגט זה, כיון שגילה דעתו בתחילה בעת שהיו אנשי השופט כששאלוהו הדיין אם הוא נותן הגט מרצונו, והשיב ברצוני או שלא ברצוני אין לך מודעא גדולה מזו, ואפי' שלא נתברר האונס שתלה בו מודעתו וכו' הלכך בנ"ד כיון

שבתחילה הי' אונס וגילה דעתו שאמר ברצוני או שלא ברצוני אע"פ שהלכו משם אנשי השופט ואמר אח"כ מרצוני, יש לחוש אם לא שיברר אצל מסדר הגט שאנשי השופט לא איימו עליו ולא אנסוהו כלל, שאפי' אמר מתחילה מרצוני או שלא מרצוני שלא מחמת צד אונס הגט כשר, עכ"ל (הובא בפת"ש אהע"ז הנ"ל).

והגם כי יש להאריך בפרט זה, הרי עיקר היסוד שאם הגט מעושה ע"י עכו"ם אין הגט מתיר כלל והרי אשה זו נשארה אשת איש, אמנם היות כי הוא הלכה פסוקה דגט מעושה ע"י עכו"ם פסול, אין לן להאריך בדבר המבואר. וא"כ אין לך עישוי גדול מזה ממי ששולחין לו הזמנה [סאמענ"ס בלע"ז] מבית המשפט ערכאות שלהם, והשופט דן עליו ומאיים ומעניש כרצונו — שהגט פסול הוא מה"ת אם יתן גט מחמת אונס השופט הנ"ל. ועיין בשו"ת משכנות יעקב וסי' ל"ח תש' שלישי(ת) בשם מהרי"ט צהלון וסי' מ' דכל שיש לתלות באונס הראשון תלינן לחומרא, והב"י הביא בשם מהרי"ק דכל שיש בידה לחדש האונס הוי כאילו האונס עדיין בעינה וועיין ש"ע אהע"ז סי' קל"ד ס"ח. ולכן פשוט אם מיישהוא נאסר במאסר לשנים ע"י ערכאות ע"י מסירת אשתו וכ"ז שאינו נותן גט לא יניחו אותו לצאת, וגם אם יניחוהו בידה להחזירו ולאסרו או לעונשו בעונשים אחרים של ממון וכיוצא בזה שא"א לעמוד כנגדו, הרי גט זה בטל למפרע והרי היא א"א כמו שהיתה.

נתיב כג

גט מעושה ע"י ישראל

ב שהגם שגט מעושה פסול הוא בעכו"ם ובישראל כשר, ואפ"ה בדורות אחרונים פסקו רבותינו הצדיקים שהמעשה לגיטין חוששין לספק ממזרות, ובפרט בדורות אשר בעונותינו הרבים בנות ישראל פרוצות. עיין שו"ת הרא"ש וכלל מ"ג סי' ו' אע"פ שרבינו משה ז"ל כתב דכי אמרה מאיס עלי שכופין אותו להוציא, ר"ת ור"י חולקין עליו, וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא למה נכניס ראשינו בין ההרים הגדולים ולעשות גט מעושה שלא כדין ולהתיר אשת איש. ועוד כי בעונותינו בנות ישראל הן פרוצות בזמנ"ז ואיכא למיחש שמא נתנה

עיניה באחר, וכל המעשה בטענה זו מרבה ממזרים בישראל וכו', והביאה הב"י (ואהע"ז סי' קנ"ד) ועיין בשו"ע שם. ובלבוש (שם סעי' כ"א) כתב, וי"א שכל מי שנאמר בו בפירוש בתלמוד כופין, פירושו אפי' בשוטים, אבל בכל מקום שלא נאמר בפ' כופין אלא יוציא בלבד אין כופין בשוטים אלא אומרים לו חכמים חייבוך להוציא, ואם לא הוציא מותר לקרותו עבריין אבל אין מנדין אותו וכו'. וכתבו גדולי האחרונים שלא ראו מימיהם ולא שמעו מכמה דורות ב"ד שנזקקין לכוף להוציא אשה ששהתה עם בעלה עשר שנים ולא ילדה, וכן לא ראוי וכו' מפני שראו שאם היו נזקקין לכגון זה היו מרבים מריבות וקטטות בישראל, ולכך הוצרכו חכמי הדורות הראשונים להעלים עיניהם. ק"ו אנו יתמי דיתמי שנעצים עינינו למען לא ירבו המחלוקת בישראל, ולא יאמרו גט מעושה הוא זה ויוציאו לעז על הגיטין ועל הבנים וכו', עיי"ש. ואומר אני הקטן דכ"ש בדורנו אשר אין לו דמיון עם הפריצות של זמנם כאשר אי"ה נברר עוד בסמוך בזה.

והאמנם ודאי שדאגו חכמינו ז"ל בכל דור ודור עבור שלימות המשפחה, ואמרה תורה "ומצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות ושלחה מביתו ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר" ודברים כ"ד כ"ג, ונחלקו ב"ש וב"ה וגיטין צ' ע"א, ב"ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו אא"כ מצא בה ערות דבר, שנא' "כי ימצא בה ערות דבר", וב"ה אומרים או ערוה או דבר, ר"ע אומר וכו'. וקיי"ל כב"ה, ואפ"ה סיימו שם "כי שנא שלח" ומלאכי ב' ט"ז, ר' יהודה אומר אם שנאתה שלח, ר' יוחנן אומר שנאוי המשלח, ולא פליגי הא בזיווג ראשון הא בזיווג שני, דאמר ר' אלעזר כל המגרש אשתו ראשונה אפי' מזבח מוריד עליו דמעות. ופירש"י, דאפי' לב"ה שנוי הוא המשלח לפני המקום, ונהי דלא כייפינן לי' שלא להוציא, מיהו שנוי הוא. ודרשו לה דכתיב "וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה וגו' ואמרתם על מה על כה' העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדת בה והיא חברתך ואשת בריתך" ומלאכי שם י"ד. ופירש"י זיווג ראשון, אשת נעורים ובה מישתעי קרא, כדכתיב בתרי' "אשת נעוריך", וכתיב "ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריך אל יבגוד" ושם ט"ו. וכן איפסק בשו"ע (ואהע"ז סי' קי"ט סעי' ג') שלא יגרש אשתו ראשונה אא"כ מצא בה ערות דבר, ובלאו הכי מזבח מוריד עליו דמעות. וכתב בכנה"ג בשם הרא"ם דאשה שהיא מאוסה ביותר ומאיסה לי' אפ"ה אין לו לגרשה

בזיווג ראשון, ובאשתו שני' אם שנאה ישלחנה, וכן אשה רעה בדעותיה ושאינה צנועה מצוה לגרשה.

וכשנתמעטו הלבבות בדורות הבאים ורבו אינשי דלא מעלי, ועל לא־דבר גירשו נשותיהם, עמדו חז"ל ותיקנו כתובה לאשה שהרוצה לגרשה לא תהא קלה בעיניו להוציאה. ועוד תיקן רבינו גרשום מאוה"ג ובני דורו שאל יגרש אדם אשה בע"כ, ועוד תיקן שלא ישא אדם אשה על אשתו, והטילו חרם על העובר על זה, והדבר מפורסם לכל. והכל תיקנו לטובת המשפחה וטובת האשה ע"פ רוב. וזה ה' אפי' בשעה שהעכו"ם החזיקו נשותיהם כשביות חרב. ואמרו ז"ל (יבמות ס"ב) המכבדה יותר מגופו ואסור להכותה ולבזותה ועולה עמו ואין יורדת עמו וחייב במזונותיה. ועיין בשו"ע (ואהע"ז סי' ס"ט) כשנושא אדם אשה מתחייב לה בעשרה דברים וזכה בה בארבעה דברים, וי"א דחייב להשכיר את עצמו כפועל ולזון את אשתו (טור בשם רבינו אלי' ומהר"ם בשם רבותינו שבצרפת) ועוד כמה תקנות שתיקנו חז"ל לטובת שלימות המשפחה ושלומה, עיי"ש. ובאדם המורד על אשתו תיקנו חז"ל מתחילה להוסיף על כתובתה כל זמן שתרצה היא לישוב תחתיו, ואם היא אינה רוצה להשאר תחתיו כך כופין אותה להוציא מיד וליתן כתובתה. עיין כתובות (דף ע"ז) ואלו שכופין להוציא. ובשו"ע (ואהע"ז סי' קנ"ד סעי' א') וז"ל הלבוש, הרבה חשו חכמים לתקנת בנות ישראל שלא יהיו יושבות תחת בעליהן וליבעל לשנוי לה בע"כ כשבוי', ועוד לפעמים תיפוק מיני' חורבה שתצא לתרבות רעה כשתראה שלא תוכל ליפטר מבעלה, לפיכך אמרו ואלו שכופין אותם בשוטים להוציא וליתן כתובה וכו', עיי"ש.

נתיב כד

חיובי הזוג שקיבלו עליהם להתנהג כדת משה וישראל

ברם, כמו כן ניתנה תורה ותיקנו ז"ל חיובים על האשה לטובתה ולטובת חיי המשפחה, והם הני ד' דברים שזכרנו לעיל שנתחייבה בשעת קידושין, וכן היא שמרדה על בעלה כגון שמנעתו מתשמיש או שאינה רוצה לטבול כדי שלא תשמש עמה כמבואר באהע"ז (סי' ע"ז). וכשרבו הפריצות במשנה ראשונה אמרו האומרת

טמאה אני לך יוציא, ובמשנה אחרונה אמרו כדי שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר ומקלקלת על בעלה תביא ראיה לדבריה, ואם לא הביאה ראיה א"צ להוציאה. ועיין תוס' (נדרים צ' ע"ב) שדחקו האיך התירו לה איסור דשויה נפשה חתיכה דאיסורא, ועיין ר"ן ושם. והטעם כי אמרינן אפקעינהו רבנן לקידושין, כי יש כח ביד חכמים לעקור דבריה שאמרה טמאה אני לך בסברא גדולה כזו כדי שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר. ומטעם זה אומרים בשעת קידושין "כדת משה וישראל" — כלומר, להיות הקידושין חלין כדת תורה ושהנהיגו חכמי ישראל, והם קבעו אופני הקידושין ואופני הגירושין שנאמרו לנו במתן תורה, שנא' "כי יקח איש אשה", והם אמרו שיפקיעו ע"י גט כזה ולא באופן אחר ועיין רש"י גיטין ל"ג ע"א ד"ה אדעתא דרבנן מקדש ובגמק"י שם.

והנה בזמן האחרון ראה ראינו חזיון נורא והשקפה מסולפת ומעוקמת בבלבול הדעת ועירבוב המוחות, בשעת קידושין מקבלין עליהם כדת משה וישראל ועוד חומרות נוספות, ובכל זאת לאחר החתונה מתחילין לנהוג כל אחד לפי רצונו ודעתו ע"פ מנהגי הזמן והמאד"ע בלי להתחשב בחיובי התורה ודת משה שמוטל עליהם מתנאי הנישואין — קצתם מבלתי ידיעה מההתחייבות שלהם, ואחרים במזיד וברוע הלב ורוע המדות ואכזריות שבהם, ועוד אחרים מפני שמתערבין הורים, וע"פ רוב מפני התורה החדשה שיצאה מבטן המשכילים הנקרא ווימענ"ס לי"ב בלע"ז, אשר רעיון זה קיבל כבר שרשים ועיקרים וענפים גם בכרם ישראל ונקרא "ווימענס ליב החרדי" שרוצות להתדמות לאנשים, וממילא להשתלט עליהם. וזה גורם קטטות בבית, כי עדים אנחנו מהחיים אצל העכו"ם והחפשים אשר מתנהגים בדרך זו אשר לפי עדותם אחד מג' או אפילו למחצה נישואין מתגרשין לפי שהדרך הזה הביא משבר גמור בחיי המשפחה. ומעולם לשליש ולרביע לא שמענו ואפילו אחד מיני אלף הי' לדבר זר מאד. וכבר כתב הראב"ד בהקדמתו לספר בעלי הנפש דלכן ברא הקב"ה את האדם יחידי ואח"כ לקח אחת מצלעותיו ובנה ממנה את האשה והביאה אל האדם להיות לו לאשה ולהיות לעזר ולסעדו ולמסעדו, מפני שהיא נחשבת עליו כאחד מאיבריו אשר נבראו לשימוש.

וז"ל הרב אברהם בן דוד ז"ל: כל מעשה הא"ל אשר עשה בחכמה ובתבונה ובדעת עשה את הכל, ואומר אני בקלות שכלי כי לטובת האדם

ולהנאתו בראו אחד, שאילו נבראו זכר ונקבה מן האדמה כשאר כל הנבראים היתה האשה אצל האדם כבהמה הנקבה אצל הזכר, שאינה מקבלת עליה שולטנות הזכר ולא עומדת אצלו לשמשו, אף כי זה חוטף מלפני זה וזה מלפני זה, וזה בועט בזה וזו בזה ואיש לדרכו יפנה, וגם אינם מיוחדים זה לזה לפי שבתחילה נבראו זה בפני עצמו וזה בפני עצמה. ולכן ראה הבורא צורך האדם והנאותיו וברא אותו יחידי ולקח אחת מצלעותיו ובנה ממנה את האשה והביא אל האדם להיות לו לאשה ולהיות לו לעזר ולסעדו ולמסעדו מפני שהיא נחשבת אליו כאחד מאיבריו אשר נבראו לשמשו, וכי יהי' מושל עליה כמושלו על אחד מאיבריו כי תהי' משתוקקת אליו כאחד מאיבריו משתוקקים להנאות גופו. וזש"ה "ולאדם לא מצא עזר לנגדו" ובראשית ב' כ"ר"ל, אילו ברא את האדם כענין יצירת הבהמה לא מצא עזר כנגדו. ואמר "לא טוב היות האדם לבדו" — כלומר, כמו הבהמה שאינה מתייחדת אל הזכר, ולכן "אעשה לו עזר כנגדו", שתהי' עומדת אצלו תמיד. אך טוב שיהי' האדם מתאחד עם האשה, כי הבהמות הם מהמתבודדות ואין הנקבות מיוחדות לזכרים, ולכן "אעשה לו עזר כנגדו" — כלומר, אבראנו בענין שיהי' לו עזר ממנה שתהא מיוחדת לו, וזהו "כנגדו", לומר שתעמוד אצלו יום ולילה. ולכך הזכיר יצירת הבהמה וחי' אצל בריאת האשה, לומר שאילו נבראת האשה לאדם כענין יצירת הבהמה וחי' ולא הי' לאדם עזר מן האשה, ע"כ בראה הבורא מגוף האדם ועל זה אמר האדם בראותו אותה וידע כי ממנו נלקחה אמר "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו", כלומר ראוי' זו שתהא מיוחדת לאדם, והאדם מיוחד אליה. וע"כ ראוי האדם לאהוב אשתו כגופו ולכבדה יותר מגופו ולרחם עליה ולשמרה כאשר ישמור אדם אחד מאיבריו, וכן היא חייבת לעבדו ולאהוב אותו כנפשה, כי ממנו נלקחה. וע"כ צוה הבורא את האדם על אשתו וכו', עיי"ש דברים נפלאים כנתינתן מסיני מפי מרנא חכם עדיף הנביא רבינו הגדול הראב"ד ז"ל.

ומבואר מדברי רבינו הגדול הראב"ד ז"ל דמעיקר הבריאה רצה הקב"ה לזכות את האדם לחיים טובים לשניהם, ולכן ברא אותם כאחד, ואח"כ הוציא ממנו את האשה להיותה חלק ממנו, וכן גזרה חכמתו בתורתו הקדושה. ומי יוכל לעמוד על גודל מעשיו ונפלאותיו ולהגיע אל תכלית חכמת מעשיו, ובתורה כתיב "ואליך תשוקתו והוא ימשול בך" ובראשית ג' ט"ז. ומיהו למען ידע האדם כי יש לו בורא המושל עליו, שם לו חק ומשפט בהתחברו אל האשה אשר נתן עמו לעזרו כל ימי

הבלו כאשר שם חקיו על כל מתנות האדם אשר שנתן לו – נתן לו שדה צוה עליו לבל יחרוש בו בשור ובחמור ושלא יזרע כלאים, ובקצרו לא יכלה פאת שדהו ובעת קצירו השבלים הנושרות מתוך ידו יניח אותם לעני למלקט, ובאספו התבואה וישכח עומר בשדה לא ישוב לקחתו, ואחר כלותו התבואה ואספו בגורן יפריש תרומה ומעשר, ובעת לישו יפריש חלה, ובעת אכלו את לחמו יברך את בוראו לפניו ולאחריו, וכן בכרמו וזיתו, וכן בלבשו מחוייב בציצית וכיוצא. בקיצור, כל מה שנתן הקב"ה לאדם הראשון במתנה והנחיל לישראל אח"כ שם לו חוקים וגבולים, ואין לשנות אותם. והכ"נ הגביל הקב"ה חיי משפחתי על אופן זה, וכל הרוצה לשנות מדרכי התורה והבריאה לא יצליח, אלא יהרוס חיי וחי חבירו ח"ו.

האמנם המכחישים כל זה וסומכין על בינתם שאין להם, ולא שומעין לגבולים ששם הקב"ה לבל יעבורון לאחר שח"ו נתברו הקטטות לסיבות הנ"ל או לסיבות אחרות, במקום לבקש הסיבה בתורה ובשו"ע לראות האם הם מקיימים ויודעים דרכי ה' וההתחייבות אשר קיבלו עליהם כדת משה וישראל ולתקן העול והקטט ע"י ב"ד של ישראל הכשרים ולפשר או לפרד ח"ו [היכי דאי אפשר לפשר] ע"פ התורה ותיקון חז"ל, הם אוחזין מעשי עכו"ם ומיד הולכין בערכאות דרך הגוים, וע"פ רוב הנשים הן שהולכות לבתי משפטיהם ושולחין הזמנה [סאפיני"א] לבעל, והנשים שהן כשרות וצנועות והולכות בבגדי צניעות ומדקדקות במצוות מיד נעשות ח"ו מוסרות, וע"י העורך דין שלהן מגלות כל מיני מסירות על בעליהן בענין מסחר והברחת מסים וכיוצא בזה, ובטעם שע"ז יקבלו יותר אלעמאנ"י שהשופט העכו"ם יגזול מן הבעל. ולפי שידעות שע"פ דין תורה לא מגיע לה כלום ע"פ רוב שהיא היא שמרדה בבעלה, ולכן הולכת לבית משפטי העכו"ם, ושם ע"י המסירה ובעזרת העורך דין ועוד העומדים כביכול להגנת האשה, פוסק השופט שמגיע לה כל הדירה [שהוא נגד השו"ע המבואר דהיא נדחית מפני בעלה] וכל הרהיטים והילדים, והמעות שיש לו צריך ליתן להחזיק הילדים.

בקיצור, כל אשר לו מגיע לה ואכתי נשאר חייב על להבא. ואם אינו משלם להם מה שפסק השופט, אז מוסרים עליהם שהם עובדים אי-לעגא"ל וכיוצא בו, ושגם אבותיהם הם מחפים עליהם ולא משלמים המכס והמסים המגיע. [ואני כותב זה מנסיון ועיני ראו ולא זר, ועדיין

הסאפיני"א מונחת אצלי, שכתבה אשה אחת "כשרה בנשים" שכל יהודי בארא פארק וויליאמסבורג אינם משלמים מכס, וכל המסחרים שלהם הם על דרך גניבה והברחת המכס, ככה כתבה לבית המשפט ע"י העורך דין, וביקש שיעשו אינוועסטטיגענישא"ן מאבי הבעל ויעברו על כל הפנקסים של אבי הבעל אם הוא משקר על המכס.

נתיב כה

גורל הילדים לאחר שנתגרשו ההורים

גם בענין הילדים הערכאות והשופטים של עכו"ם מניחין להם כרצונם, וכאילו הנשים הם בלבד שילדו הילדים ואין להאב שייכות להם כלל, רק שיתנו מעות להחזיקם. ולפעמים כשנותנים להם רשות לראות פעם או פעמיים בחודש לאיזה שעות, ע"פ רוב שוב במאה תירוצים א"א לראות הילדים מפני שאין טוב להם וכיוצא בזה — בקיצור הבעל נעשה שעיר לעזאזל. וכל זמן שהילדים אצל האשה, היא מלמדת אותם לשנוא את אביהם, וכשהוא בא לראותם כבר אין רוצים לדבר אתו, ובעוד זמן תלך אח"כ שנית לבית המשפט ומביאה מכתב מרופא פסיכיאטאר "שלא טוב להילדים שיראו את אביהם, ומזיק להם לבריאותם". והעורך דין רשע עריץ וחרוץ מסייע בזה, ואז השופט "רואה האמת, ומרחם על הילדים ועל האשה מה שהבעל הרשע הזה עושה עמהם", וחוזר ולוקח כל רשות חזיון לראות הילדים, ואין לו לאב מעכשיו רק לשלם להם, או שהיא תנשא לאחר והוא יושב ובוכה ומשלם. והנה ככה יש עד למאה ענינים שא"א לברר כל א'.

ואחר שכבר הצליחה בכל זה ולקחה כל מה שהי' לבעל מיום הולדו מה שקבץ ואסף מהבר מצוה והחתונה, ומתנות, והביזנע"ס, גם מה שקיבל מאביו וכיוצא בו — אבל היא רוצה גט פטורין והבעל אינו רוצה ליתן, אז היא באה בטענה על בעלה הרשע האכזר הגדול הזה שהוא רוצה לעגנה ר"ל. ואז היא נכנסת אצל רב [שעוד עכשיו לא רצה להכירו ולדעתו] ומספרת על העוול הגדול שהיא עם הילדים הם כ"כ בצער והבעל עזב אותם [ע"פ צו השופט העכו"ם ודרכיהם דרכי נועם] והאיך זה חרץ משפטה בתורה נגדה, ומה פשעה וחטאה של אשה שהתורה עשאה שפחה תחת הרשעים כאלו. ולכן אין עצה אחרת אלא לשנות את התורה ח",

ומהיום והלאה תוכל האשה לגרש את בעלה בעל כרחו, ואם לא ירצה לגרשה אז יאסרה השופט במאסר ויניחו עוד עליו כמה מיני עינויים קשים עד שיגרש, או כי ימות הבעל מצרות, ומיתה תתיר אותה. ועיין בגיטין (נ"ח ע"א) אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב "ועשקו גבר" ומיכה ב' וכו' מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו, ושוליא דנגרא הוה, פעם אחת הוצרך רבו ללוות, א"ל שגר אשתך אצלי ואלונה וכו' עמד זה וגירשה והלך זה ונשאה, כיון שהגיע זמנו לפרוע ולא הי' לזה לפרוע, א"ל בא ועשה עמי בחובך, והיו הם יושבים ואוכלים ושותים והוא הי' עומד ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן, ועל אותה שעה נחתם גזר דין, עיי"ש.

והיות כי יש לי ב"ה הרבה נסיון בענין זיווגים, וכבר אמר החכם "אין חכם כבעל הנסיון", ואין לך מלמד גדול מן הנסיון בענינים אלו, וגדולה ידיעה וראיית עינים יותר ממאה עדים, ואומר אני שתשעים ותשע או תשעים וחמש אחוז מן הנשים הצועקות חמס, הי' אפשר לסדר אצלם כל הענינים מערב ועד בוקר רק שיקבלו עליהן לעשות כדין תורה ולהקיש "ויצאה והיתה" — מה הויה בשעת קידושין אמרה כדת משה וישראל, כן יעשו ביציאה. ואמת דהרבה והרבה לא היו באין כלל לידי גט, אלא אפילו אותן שמוכרחין לבוא לידי גט, אם ישמעו לדין תורה אם יהי' שום בעיות בזה. והנה ע"פ רוב אם הבעל מעכב הגט הוא מפני הילדים ששוללים וגוזלים ממנו לגמרי, וע"פ התורה ידוע שמגיע לו חלק, ולמשל מבואר בשו"ע דהבנים יותר מבני שש לאביהן עכ"פ ועיין בה"ג כתובות ורמב"ם הל' אישות פכ"א הי"ג ובהשגות הראב"ד שם, ועיין טור אהע"ז סי' פ"ב ובחור"מ שם, ובספרי משנה הלכות וכתובות סי' קי"ב וסי' רנ"ה הארכתי בזה בס"ד. ועכ"פ לאחר שש לכו"ע הבן אצל האב והבת אצל האם, וגם כשעדיין אצל האם חייב לחנכו לתורה, מה שהחייב הוא על הבעל ולא האם.

גם בעניני הדירה ושאר ענינים יש לו דין מפורש ודינים מסודרים בשו"ע ע"פ תוה"ק, וא"כ אין כאן צעקת גזילה מצד האשה השומעת לד"ת וגם מצד הבעל השומע לד"ת, ולכן אין הצעקת עוול על התורה וחכמי ישראל שאינם משנים התורה. וגם הנשים הכשרות שהולכות בדרכי התורה ועושות רצון בעליהן ומתנהגות בדרכי הצניעות אין צועקות עוול אלא שמחות לעשות רצון קונם ולמלא תפקידם ולבנות בתים נאמנים לה' ולתורתו, ועליהם נאמר "מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה ותהלים

ק"ג ט'. ובזכות נשים אלו הצדקניות נגאלו אבותינו ממצרים, ועוד כמה מעלות טובות למקום עלינו בזכות נשים צדקניות האלו, ו"חכמת נשים בנתה ביתה" ומשלי י"ד א', ועליהם אמר שלמה "אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה וגו'" (משלי ל"א י'). וב"ה לא פחותים הם נשים צדקניות שבדורנו בענין זה מבשאר דורות – אשרי חלקן שזכותן וצדקתן עומדת לעד. ואם יש לצעוק עוול, אינו אלא על אותן נשים אשר רוצין ללכת בדרכי ההתחדשות ורוצין לשנות דרכי התורה על דרך עכו"ם ח"ו. ולכן פלא לי על הני עתונים שיצאו ג"כ להיות מסייעים בדברים שח"ו יועיל לעקור עיקר מעיקרי התורה ח"ו. עכ"פ היסוד הראשון בזה ששום אשה או איש לא ילכו לערכאות ח"ו אלא יסדרו הכל אצל רבנים מובהקים פ"י דעת תוה"ק וינעם להם.

אמנם אם אח"כ בכל זאת ימצאו אנשים אשר באמת המה אנשי רשע, כי לעולם נמצאים כמה אנשי בליעל ודאי יעשו להם כפי המבואר בתורתנו הקדושה ע"פ פסק ב"ד צדק של שומרי התורה הולכים בדרך אבות [ולא ב"ד של איזה ראבי"ס ר"ל], אבל לפענ"ד פשוט דזה כמעט לא יצטרכו לזה.

נתיב כו

שלא יכנס אחד בתחום חבירו ובגבולו

ובשלהי המכתב הננו בזה רק להעיר קצת בדרך הערה מה שצריך לדעת ומה שקובע בכל דרך החיים חיי משפחתי שיצליחו. כתוב בתורה "הגבל את ההר וקדשתו" ושמות י"ט כ"ג, גבולים עשה הקב"ה, נשים לבד ואנשים לבד ובנ"י לבד ואהרן ומשה לבד, "ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם אל יהרסו לעלות" ושם י"ט כ"ד. הנה בשעת קבלת התורה שכולם שמעו "אנכי ה' אלקיך" וכולם נתקדשו עד למעלה ומדרגה העליונה, אפ"ה עשה הקב"ה גבולים, וכל העובר על הגבול ח"ו בנפשו הוא. וקרח טען "כל העדה כולם קדושים" – כולם שמעו "אנכי ה'" וכו' והכל שוין הם, "ומדוע תתנשאו על קהל ה'". אבל רבינו משה קבע תחומין מפי הקב"ה שאין כולם שוין ולא יהי' כעם ככהן, ואפ"י בכה"ג – כה"ג, כהן הדיוט, סגן כה"ג, מלך, שר צבא, ראש סנהדרין בישראל, כהן, לוי, ישראל – מעלת ומדרגת כהן גבוה מלוי, מעלת וקדושת לוי גבוה

מישראל. ובישראל אם ירצה להיות כהן הרי ענשו מבואר בקרח ועדתו, שאי אפשר לשנות מה שכבר עשהו, וכמ"ש גם אני רוצה בכך, אבל "ובוקר ויודע ה' את אשר לו" ובמדבר ט"ז ה'. ומה שטוענין הרשעים דעמאקראטי"ע והכל נולדין שוה, זה כפירה גמורה בתורתינו הקדושה ושקר מוחלט. ויעקב כבר מבטן ומלידה ה' צדיק ועשו ה' רשע. והגם דבגמ' נדה וכ"ט ע"ב ואילו צדיק ורשע לא קאמר, מ"מ אמרו ז"ל לעולם ידבק אדם בטובים, שהרי אהרן שנשא אלישבע בת עמינדב יצאו ממנו כהנים גדולים, ומשה שנשא בת יתרו יצא ממנו גרשון. ואינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע ביצחק ורבקה, ור' אלעזר בן עזרי' מינוהו לנשיא ולא ר"ע שאין לו זכות אבות. ועיין ר"ן גאון (ברכות כ"ז ע"ב) בכה ר"ע, לא מפני שיודע יותר תורה ממנו אלא שאין לו זכות אבות. ויש להאריך בזה הרבה.

ובגמ' יבמות (מ"ז ע"ב) אמרה לה [נעמי לרות] אסור לך תחום שבת, "באשר תלכי אלך", עכ"ל. ותמהו המפרשים למה אמרה לה דוקא תחום שבת. ועיין מהרש"א (ב"א) דהוא קלות שבשבת, דאינו אלא בלאו. ותמה בכ"ח אמאי לא אמרה לה לאו דמחמר, וכתב לפמ"ש בשם מרנא כ"ק אדמו"ר הגאון הקדוש זצוקלה"ה מגור, שאמר לפרש המדרש עה"פ ד"וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן" ודברים ל"ג ב', שהחזיר הקב"ה על כל אומה ולשון שיקבלו את התורה, וכשבא לבני עשו שאלו מה כתיב בה, אמר "לא תרצח", אמרו אי הכי לא בעינא וכו' אבל ישראל קיבלו התורה ברצון. והקשה כ"ק אדמו"ר זצ"ל, דילמא משום הכי קיבלו ישראל את תוה"ק מפני שאין בתוה"ק נגד טבעם ולכן קיבלו אותה, ואין הכ"נ אילו ה' שם דבר המתנגד לטבע ישראל לא היו מקבלין. והשיב ז"ל, דלכן צוה הקב"ה קודם קבלת התורה מצות הגבלה, להגביל את ההר סביב לבל יהרסו לעלות, ומטבע של ישראל לחקור אחר כל דבר ושורשו ולהתבונן בכל דבר כמה שאפשר. וביזה שצוה להם הקב"ה מצות הגבלה ונתן תחומין לכל אחד ואחד היכן מקום עמידתו, ביזה צוה להם דבר שהוא נגד טבעם של ישראל, ואעפ"כ אמרו "נעשה ונשמע", וזה שבחו של ישראל, עכ"ל ודפח"ח עיי"ש.

ובאמת נראה דזה יסוד של כל התורה, להגביל את שכל כל אדם לבל להרוס לעלות אל ה' יותר מכפי הראוי לו ע"פ התורה והמצוה. וזה נכלל במשמעות ד"נעשה ונשמע", ד"נשמע" הוא לשון הבנה, שקיבלו

ישראל על עצמם במתן תורה, שלא ירצו להבין יותר רק מה שישפיע להם ע"י המצוות והתורה"ק. והנה נשים הגביל להם הקב"ה עוד ביתר שאת ויתר עוז, שאמרו חז"ל (סוטה כ') אסור ללמד את בתו תורה, והיינו שכל עיקרן של עשיית נשים הוא לסייע בענייני עוה"ז כדי שיוכלו בעליהן ובניהן לבוא לדרכי התורה והיראה, כמ"ש המפרשים בקרא ד"אעשה לו עזר כנגדו", דבזה הנשים הם עזר לבעליהן במה שהן כנגדו, דהבעל עיקר תכלית שלו ללמוד תורה ולעשות מצוות, ואשה נבראת לשמש את בעלה ולגדל את בניה, דמה"ט פטורה ממ"ע שהזמ"ג כמ"ש האבודרהם. ולכאורה אינו מובן, הא בעלה ג"כ משועבד למקום ושיעבוד זה קודם. ולפענ"ד יותר קשה, שהרי בכמה דברים אמרינן אני ואתה חייבין בכבודו, והכ"נ כן. ולהנ"ל אתי שפיר, דזה תכלית הנשים שלא ללמוד תורה אלא לעשות רצון בעלה ולגדל את בניה לת"ת, ובזה אתיין לחיי העוה"ב. ולכן אם המצוה מבטלת אותה מעבודת בעלה, פטורה היא ממצוה כזו. כן כשבאת רות להתגייר, אמרה לה נעמי היסוד הראשון אסר לך תחומין, היינו דאצלינו הוגבל שכל האדם ויש בזה גבולין מיוחדים לאנשים ונשים כהנים לויים וישראלים. והשיבה נעמי דאינה רוצה להיות בעלת מעלה יותר מנעמי, עיי"ש.

ובאמת כי זה הוא המכה במדינתנו אשר נטשטשו ונאבדו הגבולים, כל אחד רוצה ליכנס בגבול חבירו ולהשיג גבולו בכל התחומין, ויש לנו לחזור לדרך התורה ולא לתלות בדברים אחרים. וכ"ש לאותן שח"ו תולין עצמן בערכאות העכו"ם שהוא באמת חששא דרב משרשיא. והגם שאמרו דרב משרשיא בדותא הוא, אינו משום דמותר לתלות, ואדרבה חמור מינה אמרו דאסור אפי' דאורייתא, אבל הא ודאי איכא איסור בדבר לתלות עצמה בערכאות העכו"ם ובשופטיהם. ובעונ"ה כל אחת שנתנה עיניה במה שאינה שלה מיד הולכת ותולה עצמה ח"ו בהם שיסייעו לה להתגרש מבעלה. ופשוט דהוא איסור חמור, והעושה כן הו"ל גט מעושה ומרבה ח"ו ממזרים בישראל. והשי"ת שמו ששמו שלום ישפות עלינו ועל כל משפחות ישראל שלום, ויערה כח טהרה עליהם מעתה ועד עולם, "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" ותהלים כ"ט.

ובזה הנני ידידכם המשתתף בצערן של ישראל ומצפה לטובתן ולישועת ה' כהרף עין בלב ונפש,

מנשה הקטן

נתיב כז

הנהגות ישרות המביאות לקירוב הדעת ושלוש בית

וכיון שזכרתי כמה מהסיבות הגורמים ח"ו לקטט ועידור ופירוד, לא אמנע מלהזכיר גם איזה סגולות והנהגות ישרות שגורמים קירוב הדעת ואהבה ואחוה ושלוש וריעות. והגם כי הסיבות הנ"ל אם לא יעשה אותם ממילא ההיפך שלהם הוא סגולה לשלוש בית, מ"מ ארשום עוד איזה גרגרים. וראשית דבר אומר שיראה האדם הבוחר לבחור לעצמו בעזרת ה' אשה כשרה ממשפחה כולם ברורים כולם צדיקים שומרי התורה כפי האפשר, כי בהיותה משורש צדיקים טבע האב מוטבע בבנים והיא גם היא מושכת עצמה מטבעה אל הטוב, ואשת חיל עטרת בעלה מעוטרת באות של שם י"ה כמארז"ל וסוטה י"ז ע"א) איש ואשה שזכו שכנה שרויה ביניהם יו"ד של איש וה"א של אשה ובשם זה ברא שני עולמות עוה"ז ועוה"ב. ופלא דבגמ' מנחות וכ"ט ע"ב) אמרו בה"א ברא עוה"ז וביו"ד העוה"ב, ונמצא דע"י יחוד האיש והאשה נתאחדו עוה"ז ועוה"ב. וכיון דה"א מרמז לעולם הזה, לכן עניני עוה"ז הם בזכות האשה, ועוה"ב בזכות הבעל. והני נשי במאי קזכין וברכות י"ז ע"א), ולכן פטורין מת"ת וועיין כל בו ריש הלכות מילה ובארחות חיים לונגל ריש הל' מילה) שהוא מעין עוה"ב. ומה"ט האשה רוב פעמים אם לא על הכלל כולו, נוטה ומבקשת עניני עוה"ז יותר מהאיש. ולכן צריך שתהיה האשה בעלת יראת שמים ושלא יצא עליה ערעור מעולם.

ואמרו ז"ל (פסחים מ"ט ע"א) לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת"ח, שאם מת או גולה מובטח לו שיהיו בניו ת"ח. ולא יתן עיניו ביופי אלא בכשרון מעשיה ולדבק בטובים, שהרי מרע"ה נשא בת יתרו ויצא ממנו כהן לע"א [יונתן בר גרשום], ואהרן עליו השלוש נשא אלישבע בת עמינדב ויצא ממנו פינחס (ב"ב דף ק"ט). וטובה גדולה עשה הקב"ה שברא לו את האשה והיא אוצר הברכה והשמחה, ואמרו ז"ל (ויבמות ס"ב ע"ב) השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה בלא טובה בלא ברכה. ובתורה כתיב "לא טוב היות האדם לבדו" ובראשית ח' י"ט), ולא מצא קורת רוח מכל עד שהביאו לו את האשה. וכשם שאי אפשר לזכות לעוה"ב ולשלימות האדם כי אם ע"י העוה"ז, וכמאמר התנא

ואבות פ"ד מכ"א) העולם הזה דומה לפרוזדור, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין, כך אי אפשר לאדם להשיג שלימות לנפשו בעיניים כדי לזכות לעוה"ב כי אם ע"י אשה טובה שבה אות הה"א שנברא העולם הזה.

והנה בגמרא יבמות וס"ג ע"ב) ואמר רבא בא וראה כמה טובה אשה טובה, דכתיב "מצא אשה מצא טוב", אי בגוה משתעי קרא כמה טובה אשה טובה שהכתוב משבחה, אי בתורה משתעי קרא כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה. עוד אמרו, איש ואשה שכינה שרויה ביניהם אם זכו (סוטה י"ז ע"א), ואשה טובה מדריכתו אל הטוב. ונוהג שבעולם האיש כרוך אחר האשה, שנאמר באחאב "אשר הסתה אותו איזבל אשתו" (מלכים א' כ"א כ"א). ובב"ר (סו"פ ט"ו, הב"ד בספר חסידים סי' קל"ה) מעשה בחסיד אחד שנשא אשה חסידה גמורה, לימים נתן לה גט, הלך ונשא אשה רעה בת בליעל וזאת הלכה ונשאת לרשע גמור, החסיד עזב מדתו ונהפך בעצת אשתו הרעה, והרשע שב מרשעתו ונעשה חסיד גמור ע"י אשתו ע"ש. ולכן הרבה צריך לדקדק בבחרו לו זיווגו שתהיה אשה כשרה יראת ה', כי האדם הולך אחר אשתו לכל אשר תחפוץ תטהו, ובהיות האשה צנועה וכשרה היא שוה לאיש.

נתיב כח

חיוב ללמוד ולדעת ההתחייבות שנישואין מחייבין זה לזה והאחריות המוטל על שניהם

והנה עיקר העיקרים מה שצריכים הזוג הצעיר לדעת בשעה שמתקשרין בקשר נישואין ההתחייבות שהם מתחייבים זה לעומת זה, כי ע"פ רוב הצעירים חושבים שנישואין הוא ענין קבלת טובה בלי התחייבות, ולכן כשאחר החתונה נתגלה להם האמת של ההתחייבות של איש ואשה הם אינם יודעים עד כמה החיוב, ובמה הוא או היא חייבים לילך ולעשות, ולפעמים מחמת מורא של ההתחייבות נסוגים אחור מכל. אבל האמת שצריכים הם ללמוד לעצמם ההתחייבות מה שהבעל מחויב לגבי האשה וההתחייבות של האשה לגבי הבעל. וכמובן שא"א לפרט כאן בפרטות, הלוא כל ההלכות מבוארות באהע"ז, ומיהו איזה עיקרי ענינים נזכיר כאן כפי האפשר

בקיצור גמור, רק בכדי להעיר על הענינים ואידך פירושא, וההלכות כולן זיל גמור בשו"ע אהע"ז:

(א) כשנושא אדם אשה מתחייב לה בעשרה דברים, וזוכה בה בד' דברים, וכל אלו הדברים אפילו לא נכתבו בכתובה, או אפילו לא כתבו כתובה כלל, אלא נשא סתם אשה בחופה וקידושין זכתה האשה בכל עשרה דברים והוא בארבעה ורמב"ם וטוש"ע אהע"ז סי' ס"ט.

(ב) אלו הן העשרה דברים: מזונותיה, וכסותה, ועונתה [ולהרמב"ם ופ"ב] שלשתן מן התורה, והרמב"ן והרא"ש והר"ן ס"ל מזונות וכסות דרבנן ועונה דאורייתא, ועיקר כתובתה [מנה או מאתיים], ורפואתה, ולפדותה אם נשבת, וקבורתה [אם מתה בחייו, שאם מת הוא קודם יורשי כתובתה קוברים אותה], ולהיות ניזונת מנכסיו ויושבת בביתו אחר מותו כל זמן אלמנותה [ואם נשאת אינו חייב עוד], ולהיות בנותיו ניזונות אחר מותו עד שיתארסו או עד שיתבגרו, ולהיות בניה הזכרים ממנו יורשים כתובתה יותר על חלקם בירושה שעם אחיהם [אם נשא שתי נשים וכתב לה כתובת בנין דכרין].

(ג) אלו הן הד' דברים שהאשה מתחייבת וזוכה בהן הבעל: מעשה ידיה כנגד מזונותיה, ומציאתה, ופירותיה, וירשתה.

(ד) מעשה ידיה כנגד מזונותיה, לפיכך אם אמרה איני ניזונת ואיני עושה שומעין לה, ותזון לעצמה, ואם יכולה לחזור בה ולומר אני ניזונת ואני עושה נחלקו בו הפוסקים, וכל שאמרה איני ניזונת ואיני עושה אין לה כסות, דהיא בכלל המזונות והר"ן.

(ה) מזונות מבוארים בש"ע (סי' ע"ג) כמה חייב ואם חייב להשכיר עצמו בשביל מזונות אשתו. ומיהו הכל תלוי לפי המקום והיכולת וטור סי' ס"ט בשם רבינו אליהו ז"ל ומהר"ם בשם רבותינו מצרפת, האחרונים ז"ל.

(ו) הבעל שאמר איני זנך ואיני נוטל מעשה ידיך, אין שומעין לו כי הוא מתנאי ב"ד, ומיהו אם אומר צאי מעשה ידיך למזונותיך ומה שאינו מספיק אני אשלים לך שפיר דמי והר"ן.

ז אם היא אומרת איני נותנת לך פירות ואיני חפצה שתפדני אם אשבה, אין שומעין לה כדי שלא תתערב בין הכותים.

ח ואם אומר איני יורש ואיני קובר, אין שומעין לו לא לו ולא לה ור"ז פ' נערה.

ט התנה הבעל שלא יתחייב באחד מהדברים שהוא חייב בהם או שהתנית האשה שלא יזכה הבעל בא' מהדברים שהוא זוכה בהם, התנאי קיים חוץ מג' דברים שאין התנאי מועיל בהם, ואלו הם: עונתה, ועיקר כתובתה, וירושתה.

י אמרו רז"ל אין לך אשה כשרה אלא שעושה רצון בעלה והגהמ"י פט"ו בשם תנא דבי אליהו, ורמ"א סי' ס"ט ס"ז.

יא חייב אדם לזון בניו ובנותיו עד שיהיו בני שש, אפילו יש להם נכסים שנפלו להם מבית אבי אמם, ומשם ואילך זן כתקנת חכמים עד שיגדלו.

יב מי שהלך למדינת הים והניח בניו כאן, מוכרין מנכסיו ומפרנסין בני עד שיהיו בני שש, ולמעלה משש נחלקו בו האחרונים וע"ש ברמ"א סי' ע"א ס"ב.

יג חייב ליתן לה בגדים הראויים בימות החמה ובימות הגשמים לכל הפחות כמו שלובשים הנשים בעלת בית באותה מדינה. ובכלל הכסות שהוא חייב ליתן לה כלי בית כפי הראוי לה (סי' ע"ג).

יד וחייב ליתן לה מדור לפי כבודו וכבודה.

טו וחייב ליתן לה תכשיטין הראויין לה.

טז כל דברים הללו נותנין לה העני לפי יכולתו והעשיר נותן לפי עשרו.

יז) אם קצרה ידו ואין ביכלתו ליתן לה אפילו כעני שבישראל, כופין אותו להוציא אם אינה רוצה להיות עמו, ותהיה הכתובה חוב עליו עד שיעשיר.

יח) בניו ובנותיו עד בני שש נותן להם כסות וכלי תשמיש ומדור, ואינו נותן להם כפי עשרו אלא כפי צרכן בלבד.

יט) כל מי שיש לו עליו מזונות בין בחייו בין לאחר מותו יש לו כסות וכלי בית ומדור, וכל שב"ד מוכרים למזונות מוכרים לכסות וכלי ביתו ומדורו.

כ) המורד על אשתו ואמר הריני זן ומפרנס אבל איני בא עליה מפני ששנאתיה, מוסיפין לה על כתובתה משקל ל"ו שעורין של כסף בכל שבוע, וישב ולא ישמש כל זמן שתרצה היא לישב תחתיו. ואע"פ שכתובתה הולכת ונוספת הוא עובר בלא תעשה שנאמר "עונתה לא יגרע", ואם היא רוצה להתגרש כופין אותו מיד להוציא וליתן כתובה (סי' ע"ז).

כא) אשה שמנעה בעלה מתשמיש היא נקראת מורדת, ושואלין אותה מפני מה מרדה, אם אמרה מאסתיהו ואיני יכולה להבעל לו מדעתי, ומבקשת גט בלא כתובה, אם רצה הבעל לגרשה אין לה כתובה כלל, ותטול בלאותיה הקיימים בין מנכסים שהכניסה לבעלה ונתחייב באחריותו בין נכסי מלוג שלא נתחייב באחריותו, ואינה נוטלת משל בעלה כלום, ואפילו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שנתנם או שלקחה לה פושטת ונותנת, וכל מה שנתן לה מתנה מחזרת אותו. ועיין רמ"א שם מה שהוסיף, ואם מרדה תחת בעלה כדי לצערו ואמרה הריני מצערת אותו בכך מפני שעשה לי כך וכך או מפני שקללני או מפני שעשה עמי מריבה וכיוצא בדברים אלו, יש לה דין מורדת המבואר בשו"ע שם באריכות (סי' ע"ז).

כב) נשבת חייב לפדותה ואינו יכול לומר הרי גיטך וכתובתך ופדי עצמך, ואפילו יאמר איני נוטל פירות אין שומעין לו אלא חייב לפדותה (וע"ח).

כג) אפילו היו דמיה יותר על הכתובה ואפילו עד י' בכתובה חייב לפדותה, ואפילו אין לו אלא כדי פדיונה, בד"א פעם ראשון, אבל פדאה ונשבת פעם שנית אינו חייב לפדותה ויכול לגרשה ונותן כתובתה והיא תפדה עצמה.

כד) אשת כהן שנשבת חייב לפדותה.

כה) אשה שאסורה לבעלה מחייבי לאוין ונשבת, אינו חייב לפדותה אלא נותן לה כתובתה ותפדה את עצמה, ומשלם לה הפירות שאכל מנכסיה ור"ן ורמ"א.

כו) אין חייב לפדותה אלא בחייו, אבל אלמנותו אינה נפדית מנכסיו, ואפילו נשבת בחייו ולא הספיק לפדותה ומת אין היורשים חייבים לפדותה וועיין פרטי דינים סי' ע"ח.

כז) חלתה חייב לרפואתה, בין רפואה שיש לה קצבה ובין רפואה שאין לה קצבה וש"ע סי' ע"ט.

כח) אלמנותו אינה מתרפאת מנכסיו אלא רפואה שאין לה קצבה שהוא דומה למזונות.

כט) אלמנה שרצו היורשים לקצוב עם הרופא כדי שיהא לה קצבה ויפטר ממנה, הרשות בידם.

ל) ראה הבעל שהחולי ארוך, אע"פ שיכול לומר לה הרי כתובתך מונחת או רפאי עצמך מכתובתך או הריני מגרשך ונותן כתובה, אין ראוי לעשות כן מפני דרך ארץ, ואין זה דרך בני ישראל הכשרים ופרטי דינים עיין סי' ע"ט.

לא) מעשה ידיה לבעל, הכל כפי מנהג המדינה — מקום שדרכן לארוג אורגת, לרקום רוקמת, לטוות צמר או פשתים טווה, ואם לא היה דרך נשי העיר לעשות כל המלאכות אלו, אינו כופה אלא לטוות הצמר בלבד וסי' פ'.

לב) דחקה עצמה ועשתה יותר מהראוי לה, המותר לבעל. והבעל נותן לה מעה כסף או כפי הצורך באותו המקום הנהוג שם.

לג) היה לו ממון הרבה אפילו יש לה כמה שפחות אינה יושבת לבטלה בלא מלאכה, שהבטלה מביאה לידי זימה, אבל אין כופין אותה לעשות מלאכה כל היום כולו, אלא לפי רוב הממון ממעטת במלאכה.

לד) כל אשה רוחצת לבעלה פניו ורגליו ומוזגת לו את הכוס, ומצעת לו את המטה, ועומדת ומשמשת בפני בעלה כגון שתתן לו מים או כלי או שתטול מלפניו וכיוצא בדברים אלו.

לה) מלאכות אלו עושה אותן היא בעצמה, ואפילו היו לה כמה שפחות אין עושין מלאכות אלו לבעל אלא אשתו.

לו) יש מלאכות שהאשה עושה לבעלה בזמן שהם עניים, ואם העשירו פטורה.

לז) היא אומרת ראוי הוא ויש לו לקנות שפחה והוא אומר אין לו, עליה להביא ראיה.

לח) כל אשה שתמנע מלעשות מלאכה ממלאכות שהיא חייבת לעשותן, כופין אותה לעשות ואינו זנה עד שתעשה מלאכתה, וב"ד משמתין אותה או מוכרין כתובתה.

לט) טען הוא שאינה עושה והיא מכחישו, מושיבין אשה ביניהם או שכנים לבירור הדבר.

מ) האשה ששברה כלים בשעת מלאכתה בתוך ביתה פטורה מלשלם (פרטי דינים עיין ס' פ"ב).

מא) החובל בא"א, השבת והריפוי לבעלה והצער שלה, והבושת והנזק אם הוא בגלוי, השליש שלה ושני שלישים לבעל, ואם הוא בסתר השליש לבעל ושני שלישים שלה ופרטי דינים סי' פ"ג.

מב) מציאת האשה לבעלה, בתוס' אמרו הטעם משום מזונות שנותן לה, או משום איבה, ובירושלמי איתא עוד שלא תהא מברחת מתחת בעלה ותאמר מציאה מצאתי, ובש"ס יש עוד דמציאה הוי כהעדפה ע"י הדחק וועיין רא"ש ובי"ש סי' פ"ד.

מג) מתה האשה בחיי הבעל, חייב לקבורה וליטפל בכל צרכי קבורתה. ובכלל זה האבן שנותנין על הקבר [מצבה], וכן לעשות לה מספד וקינים כדרך כל המדינה וסי' פ"ט.

מד) לא רצה לקבורה, ועמד אחד וקברה והלך ותבע מבעלה ולא רצה לשלם, ב"ד מוציאין מבעלה ונותנין לזה.

מה) היה הבעל במדינה אחרת, ב"ד יורדין לנכסיו ומוכרין בלא הכרזה וקוברין אותה לפי ממון הבעל ולפי כבודה או כבודו.

מו) אלמנה, יורשי כתובתה קוברין אותה ופרטי דינים אהע"ז סי' פ"ט.

מז) הבעל יורש את אשתו בין נכסי מלוג בין נכסי צאן ברזל ואהע"ז סי' צ"ג.

מח) האשה שמכרה או נתנה במתנה אחר שנשאת בנכסי צאן ברזל בין לבעלה בין לאחרים, לא עשתה כלום ופרטי דינים עיין סי' צ"ג.

הנה הבאתי קצת מההלכות שהם המחייבים להזוג מיד עם הנישואין, ואידך פירושא זיל גמור. וכמו שכל זוג לומד הלכות נדה ועוד קודם החתונה, וכן כשנעשה בר מצוה לומד הל' תפילין, כן צריך ללמוד ההתחייבות זה כלפי זה ולהשתדל לקיימם, ואם יעשו כן יונעם להם בזה ובבא. וי"ר מלפני אבינו שבשמים שישכון בפורנו אהבה ואחווה ושלוש וריעות מעתה ועד עולם אמן סלה ועד.

נתיב כט

כמה מחיובי הבעל לגבי אשתו

ולאדם ראשון אומר, הנה אמרו חז"ל לאוהבה כגופו ולכבדה יותר מגופו, וז"ל ויבמות ס"ב ע"ב, סנהדרין ט"ז ע"ב) ת"ר האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו עליו הכתוב אומר "וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא". וכתב הרמב"ם (סוף פט"ו מהל' אישות), ואם יש לו ממון מרבה בטובתה כפי ממונו, ולא יטיל אימה יתירה, ויהיה דיבורו עמה בנחת ולא יהיה עצב ולא רגז. ובתנאים שנהגו בינינו בשעת שידוכין כותבין להדיא: ואל יבריחו ואל יעלימו זה מזו ולא זו מזה שום הברחות ממון שבעולם, רק ישלטו בנכסיהון בשוה באהבה ואחווה ושלום וריעות. ובשטר כתובה תקנו בלשון זה: ואנא אפלח ואוקיר ואיזון ואפרנס יתיכי ליכי כהלכות גוברין יהודאין דזנין ומוקרין ומפרנסין לנשיהון בקושטא. ואמרו ז"ל שלא יצער אותה, כי אליו עיניה תלויות ודמעתי מצויה וב"מ נ"ט ע"א) לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו וכו' שמתוך שדמעתי מצויה וכו', ולכן צריך להזהר מאונתה ביותר משאר כל אדם. ואמר רבי אלעזר (ברכות ל"ב ע"ב) מיום שחרב ביהמ"ק ננעלו שערי תפלה שנאמר "שתם תפלתי" ואיכה ג' ה"א, ואע"פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו שנאמר ותהלים ל"ח י"ג "אל דמעתי אל תחרש". ואל יטיל אימה יתירה בתוך ביתו וגיטין ו' ע"ב) שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה אימה יתירה בתוך ביתו והפילה כמה רבבות מישראל ושם ז' ע"א), ומעשה דרבי חנניא בן גמליאל יוכיח שהטיל אימה יתירה בתוך ביתו וביקשו להאכילו אבר מן החי.

ואמרו חז"ל (וב"מ נ"ט) אין הברכה מצויה על אדם אלא בשביל אשתו, שנאמר "ולאברם הטיב בעבורה", ולכן יהא אדם זהיר בכבודה. ובגמרא (שם) אוקירו לנשייכי כי היכי דתתעתרו. ואמרו חז"ל לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו, שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה, שנאמר ותהלים קמ"ז י"ד) "השם גבולך שלום חלב חטים ישיבעך", אר"פ היינו דאמרי אינשי כד משלם שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא – פירוש, כשתכלה התבואה מן הבית השלום יוצא ומריבה נכנסת. ולכן ישתדל לעולם שיהיה תבואה

בביתו, ויבקש ממי שהעושר שלו ויתפלל אליו שיזמין לו די מחסורו
אשר יחסר לו.

נתיב ל

שיתנהג עצמו לעולם במדת הזריזות

הזריזות הוא יסוד גדול לשלום ולכל ההצלחות בעולם, וכבר אמר החכם (משלי כ"ב כ"ט) "ראיתי איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב". וההיפך העצלות שהוא סיבה לכל המכשולים. ואמר עוד החכם וקהלת י' י"ח) "בעצלתיים ימך המקרה" — כיון שהוא עצל לתקן הנקב הקטן שיש לו על התקרה, לבסוף נופלת כל התקרה ואח"כ הבית נחרב. ואמר "על שדה איש עצל עברתי והנה כולו עלה קמשונים", שאיש עצל שוכב על מטתו בשעה שהזריז מתקן שדהו ומסקלו שיעשה פירות. ואין לך מדה גרועה באדם מעצלות, ולכן יריגיל אדם עצמו בזריזות, יתגבר כארי בבוקר השכם, ובזריזות יעשה צרכיו וילך לביהמ"ד ללמוד קודם התפלה אם יש לו שיעור וכיוצא בו, ויתפלל ויעשה כל הדברים הכל בזריזות. ואפילו הוא בטבע אדם כבד שקשה לו הזריזות וגברה עליו הטבע, יתגבר כארי ויתרגל עצמו לעשות דברים בזריזות זמן רב עד שסוף סוף ישתנה טבעו, כי כבר אמר החכם ההרגל נעשה טבע שני באדם. ואל ישב בטל אפילו רגע כמימרא, אלא לעולם יעסוק בתורה ומצוות ויראת שמים ושאר צרכי הבית. ובפרט לעניני עבדות ה' שהזריזות הכרחי, עד שאמרו חז"ל (אבות פ"ד מ"ב) הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה, ולא שילך אלא רץ. ואפי' בשבת אמר אביי מריש הוה אמינא קמחללי רבנא שבת, כיון דשמענא דלדבר מצוה מצוה לרוץ גם אני רץ, לבד מלדבר עבירה שמותר ומצוה להיות עצל. וכשתראה אשתו שהוא באמת זריז ומלובן ואינו מבלה זמנו היקר, גם היא תכנס בה אהבתו אליו יותר ותעזרהו במלאכתו, וחפץ ה' בידו יצליח וטוב לו ולבניו אחריו.

נתיב לא

לקבוע עתים לתורה

קביעות עתים לתורה הוא יסוד גדול ועיקר לשלום בית, כי האשה שהיא פטורה מלימוד התורה רצונה שבעלה ילמוד תורה ולהשיג על ידי בעלה מה שהיא אינה יכולה להשיג. גם כי האשה שאינה מחוייבת בתורה אין לה יצר הרע נגד התורה, ממילא היא רואה התועלת הגדולה המגיע מן התורה. ומקטנותה מתחנכת בבית הוריה להנשא לבן ת"ח ושיהיה בעלה ת"ח וילמוד תורה. וכשנישאת היא מתארת לעצמה הכבוד והתועלת הגדולה שתקבל מבעלה ת"ח, ושהוא יושב ולומד תורה ויהיה זה חלקה בעולם הזה ובעוה"ב, ומטבע הדברים לשאוף ולהגיע לדבר שאינו יכול להגיע בעצמו. וכשתראה בעלה בא בין ת"ח והוא יושב ומפלפל עמהם, נתמלאה אהבה עליו שבעלה חשוב בין הת"ח. גם אם הוא טרוד בקביעת עתים לתורה, וכ"ש מי שהוא תורתו אומנתו ויושב כל היום על התורה, אין לו זמן לבטל לדברים בטלים ואז אין זמן לקטטות, מלבד שהרי אמרו ז"ל ויבמות ס"ג ע"א ופדר"א י"ב זכה נעשה לו עזר לא זכה מנגדתו, וכיון שיושב ועוסק בתורה אין לך זכה גדול מזה, וא"כ נעשה לו עזר ועוזרתו בכל דבר. גם הוא מביא רוח תורה בבית, ואם יזכה ויהיו לו בנים ממנו ילמדו וכן יעשו, וכל הבית כולו יהיה בנוי על יסוד התורה והיראה.

כלל גדול לקיום המצוות שצריך להיות דוקא בגלוי ובפרהסיא ובקול רם ולא במסתרים, שלא יהיה מקום לחשד, וגם תראה אשתו כוונתו רצוי' לה' כל ימיו ובכל דרכיו בקיום המצוות והתורה. אבל אם תראה שהבעל אינו קובע עתים לתורה ואינו מהדר אחר המצוות והתורה אין לה חשיבות אצלו, א"כ תהרהר בעצמה למה זה היה לי ליקח מי שהוא אינו בן תורה, והלוא היה טוב לי בחור שעכ"פ למד חכמות אחרות או שהוא בעל פרנסה גדולה מלישא זה שאינו לא בן תורה ולא בעל פרנסה ולא ירא שמים.

נתיב לב

ללמוד תורה בבית המדרש דוקא

ונכון מאד לקבוע עתים לתורה בבית המדרש, שהלומד בבית המדרש לא במהרה שוכח (ירושלמי ברכות פ"ה הל' א'). אמר ר' יוחנן ברית כרותה היא היגע תלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח, מה טעם, ואת צנועים חכמה. ועיין רמב"ם (פ"ג מהת"ת הי"ב) וטוש"ע (ו"ד סי' רמ"ז סכ"ב במהרה שוכח), גם כי בבית המדרש הוא תלמוד תורה דרבים וזכותה גדול, ואפילו כל אחד לומד בשלו, כל שלומד בין הרבים מקרי תלמוד תורה ברבים (וכמבואר בתוס' ובמג"א סי' תרפ"ז סק"ג ועיין מחצה"ש שם). וכבר אמרו (סוכה נ"ב) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, דבבית המדרש בין בני תורה מתחשק יותר ללמוד ובידו יותר לנצח היצר הרע, וכמו שאמרו (קידושין ל' ע"ב) אם אבן הוא נימוח. ובבית ימצא טרדות — פעם הטעלעפאן יצלצל, ופעם אשתו תגיד לו משהו, ופעם הילד וכיוצא בו, או שיכנס שכן או חבר אצלו ויבטל משיעור הקבוע לו, אבל בבית המדרש כל אלו הסיבות בטלות. גם כי בבית המדרש יש עוד מעלה, כי מדרך הנשים שאינם סובלות כשהבעל מסתובב בבית בלי תכלית, וכמו שנאמר (ותהלים מ"ה י"ד) "כל כבודה בת מלך פנימה", וכמו ששבח מקום האשה בבית כן הוא שבח הבעל בבית המדרש מקום תורה, וכתוב "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל", ודרשו ז"ל (סנהדרין ק"ה ע"ב) אבתי מדרשות.

ובכל עת שיש לו זמן פנוי ילך לביהמ"ד, וכמו שכשאדם הולך לעבודה האשה מאושרה מזה ואינה אומרת לו שב בבית אתי, אלא אדרבה אם לא ילך פעם לעבודתו תשאל עליו למה הוא יושב בבית ואינו הולך לעבודה, הכ"נ כן הוא בקביעות עתים לתורה. וכשחוזר מבית המדרש נמי לא יבטל, ואם לפעמים אינו יכול לילך לבית המדרש מפני איזה סיבה שהיא, לא יבטל הקביעות אלא ישלימו בביתו, וכשיראו אשתו ובניו שהוא אינו מבזבז ומבטל הזמן על לא־דבר אלא מנצל כל רגע שיש לו ונשמע קולו בבואו אל הקודש, ממנו ילמדו וכן יעשו גם הם, ויבנו בית תורה וגדולה לשם ולתפארת.

בקיצור ההסתובבות בבית גורם לקטטות שנראה כעצלן, והאדם צריך להיות עסוק בכל ימיו, ובכל עת ובכל שעה לא יבטל הזמן כלל וכלל, וכשתראה אשתו שהזמן אצלו יקר לא תבטלו כלל. ובקרא כתוב ואיוב ב' ז' "אדם לעמל יולד", ודרשו ז"ל (סנהדרין צ"ט ע"ב) זכה לעמלו של תורה, וכמו שכשתראה האשה שהבעל עסוק בעסק גדול להרויח הון רב לא תבלבלו שלא יטרידו ח"ו ויאבד ההון רב, כ"ש ומכ"ש לענין לימוד התורה כשתראה שבאהבת התורה ישגה בה תמיד לא תבלבלו מפני שגם היא רצונה בעוה"ב ע"י לימוד תורתו.

נתיב לג

עצה טובה ואזהרה לבעל

סגולה ועצה טובה לשלום בית שלא יהיה הבעל להוט אחר הבולמוס, וכתיב בתורה (בראשית ג' ט"ז) "ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך". והנה הכוונה בזה דהמתנהג בדרך התורה בצניעות ובקדושה ובזמנים שנקבעו ע"י חז"ל ועיין סנהדרין ק' ע"ב, יבמות ס"ב ע"ב, ובשו"ע או"ח סי' ר"מ) ע"פ תורה הכל כפי המצווה עלינו לש"ש בעונה האמורה וכתובה עלינו, ואינו הולך אחר תאות לבו ונפשו רק למלאות רצון קונו ב"ה וב"ש, אז מתקיים בו "ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך". אבל הלהוט אחר התאוות ומתנהג שלא כשורה בלי צניעות בכל המצוה ושלא במקומה ושלא בזמנו, אז עבודתו פסולה ומאס תמאס בו וליכא אל אישך תשוקתך. ובגמרא גיטין (ו"א ע"א) עבדא בהפקרא ניחא ליה זילא ליה שכיחא ליה פריצא ליה, ופירש"י זילא ליה שכיחא ליה פריצא ליה מתנהגת עמו בפריצות. הנה דוקא בעבד ושפחה אמרו זילא היא בעיניו זלזל בה לכל תאוות, אבל בנות ישראל הכשרות והצנועות לא יסבלו הזלזול בה והפריצות בה ח"ו, ואם יזלזל בה לכל תאוות ומאס בו ולא יהיה עוד אל אישך תשוקתך, ולכבוד ניתנה לו ולא לזלזול. וזה ג"כ מה שאמר שכיחא ליה, ולכאורה בת ישראל נמי שכיחא ליה. ובגמ' נדרים וכ' ע"ב) אבל אמרו חכמים אין הלכה כר' יוחנן בן דהבאי, אלא כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה וכו' ע"ש וועיין אהע"ז סי' כ"ה ס"ב בהג"ה. וא"כ למה דוקא שפחה. אבל פשוט דבת ישראל הכשרה והצנועה לא שכיחא ליה בכל עת וזכמבואר באו"ח

סי' ר"מ, והרבה יש לדבר מזה להגרגרנים שעי"ז אח"כ ממאסים עצמם בעיני נשותיהם.

ז"ל הרמב"ם ופ"ה מהל' דעות ה"ד, אע"פ שאשתו של אדם מותרת לו תמיד, ראוי לו לת"ח שינהוג עצמו בקדושה ולא יהא מצוי אצל אשתו כתרנגול אלא מלילי שבת ללילי שבת אם יש בו כח כו' ולא ינבל את פיו בדברי הבאי ואפילו בינו לבניה, הרי הוא אומר בקבלה "מגיד לאדם מה שיחור", אמרו חכמים ז"ל ומס' כלה רפ"ג וחיגה ה' ע"ב ויק"ר כ"ז ז' אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו מגידין בשעת מיתה ועתיד ליתן עליה את הדין, ולא יהיו שניהם לא שכורין ולא עצלנים ולא עצבנים ולא אחד מהן, ולא תהי' ישנה ולא יאנוס אותה והיא אינה רוצה, אלא ברצון שניהם ובשמחתם יספר וישחק מעט עמה כדי שתתישב נפשה, ויבעול בבושה ולא בעזות ויפרוש מיד, כל הנוהג במנהג זה לא די שקידש נפשו וטיהר עצמו ותיקן דעותיו, אלא שאם יהיו לו בנים יהיו נאים וביישנים ראויין לחכמה ולחסידות, וכל הנוהג במנהגות שאר ההולכין בחושך יהיו לו בנים כמו אותם העם, ע"כ. ובהל' איסורי ביאה (וכ"א הי"א) כתב עוד, אין דעת חכמים נוחה למי שהוא מרבה בתשמיש המטה ויהי' מצוי אצל אשתו כתרנגול, ופגום הוא עד מאד ומעשה בורים הוא, אלא כל הממעט בתשמיש ה"ז משובח, והוא שלא יבטל עונה אלא מדעתה, ולא תיקנו בראשונה לבעלי קריין שלא יקראו בתורה אלא כדי למעט בתשמיש המטה ע"ש.

נתיב לד

שתלמוד האשה חיובי האשה לבעלה ע"פ התורה

ולאשה נאמר, התנאי הראשון בזה שתלמוד לעצמה חיובי הנישואין שהתחייבה ע"פ התורה הקדושה ולקיימם במלא מובן, וכל שתעשה הדברים ע"פ התורה אז לא יהיה שום סיבה לקטטות ולמריבות ח"ו. ובתורה כתיב (בראשית ב' י"ח) "ויאמר ה' אלקים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו", ובגמרא (יבמות ס"ג ע"א) אשכחיה ר' יוסי לאליהו, א"ל כתיב "אעשה לו עזר" במה אשה עוזרתו לאדם א"ל, אדם מביא חטין — חטין כוסס, פשתן — פשתן

לובש, לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו. וכתב בחו"ת שמכאן יש רמז שמלאכות שהאשה עושה לבעלה הם מה"ת, כלומר שמחוייבת מה"ת לתקן לו לחם ובגדים. ובגמרא כתובות ו"ט ע"א אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה — טוחנת ואופה ומכבסת מבשלת ומניקה את בנה מצעת לו המטה ועושה בצמר, ופסקוהו הרמב"ם ופ"ט מה"א הל' ה' וטוש"ע ואהע"ז סי' פ"א, וע"ש חילוקים בין עניות לעשירות. ובמד' לק"ט, זכה עזרתו — זה מבחוץ עובד אדמתו, וזאת בבית מבשלת ואופה ועושה כל צרכי הבית.

והרמב"ם (פס"ו מהל' אישות ה"כ) כתב וז"ל, וכן צוו על האשה שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי, ויהיה עליה מורא ממנו ותעשה כל מעשיה על פיו ויהיה בעיניה כמו שר, וזה דרך בנות ישראל ובני ישראל הקדושים והטהורים בזיווגן, ובדרכים אלו יהיה ישובן נאה ומשובח. ומהר"י אבוהב וסי' קע"ז כתב שהאשה אע"פ שהיא בת זוגו של אדם, מ"מ אל תחשוב עצמה כחבר לבעלה אלא כאדון, ועל זה אמר דהמע"ה (וההלים מ"ה י"ב) "כי הוא אדוניך והשתחוי לו". ואם היא בעיניה כאדון, יאהבנה ותהא בעיניו כאחותו. וכן מצינו לשרה שקראה לאברהם אדון, שנאמר "ואדוני זקן" (בראשית י"ח י"ב). ואם תמעט הדיבור שלא לצורך תהא חביבה יותר על בעלה, ואם תדבר לפניו בחן ובענוה ויהיו עיניה תלויין לו כעיני שפחה אל יד גבירתה, אז תתייקר ותתכבד מאד בעיניו.

אמרו במדרש (והובא במנורת המאור סי' קע"ז פ"ב נר ג' כלל מ' ח"ד) שצותה חכמה אחת לבתה כשהיתה מוליכה לבית בעלה אמרה לה, בתי עמדי לפניו כלפני המלך ותשרתהו, ואם תהי' לו אמה הוא יהיה לך עבד ויכבדך כגבירה, ואם תתגדלי עליו יהיה לך לאדון בעל כרחך ואז תהא בעיניו נקלה כאחת השפחות, ע"ש מה שהאריך בזה.

ובספר שבט מוסר (פכ"ד), לעולם תהיה האשה נקיה במלבושיה, יהיו בגדיה לבנים בכל עת ושלא ימצא עליה שום כתם מדבר מה כדי שלא תמאס בעיני בעלה, דזהו סיבה לבטל אהבתו ממנה ולחשוב באחרת ח"ו. ואפילו תהיה עניה מחוסרת בגדים, עם כל זה אותם סחובי הבלאות שלובשת יהיו מכובסים ומנוקים מכל כתם. ועיין לעיל (נתיב י"ב) מה שכתבנו בענין קישוט הנשים, שיתקשטו דוקא בבתיהם

ולפני בעליהם ולא לאחרים בחוץ ובבית תמאס עצמה בפני בעלה. וכן תהיה האשה נזהרת בתיקון שערותיה ועשיית צפרניה, ושלא יטיף דבר מנחיריה, ואם יש בה איזה מום תכסה אותו מבעלה בכל מה שאפשר לכסות, ואם פרוחה עליה איזה נגע אל תראה אותו לבעלה משום שנמאסת בפני בעלה. ואם היא חולה, תראה לבעלה פחות ממה שמרגשת מהחולי ותתחזק בפניו – שכל אלו הדברים גורמים שתתחבב בעיניו ומחשבתו עליה תמיד, ובזה זוכים לבנים הגונים עוסקים בתורה ובמצוות. וגם תדמה האשה שאין גדול וחשוב בכל העיר כי אם בעלה דוקא, ואפילו שהוא פחות שבפחותים ואומנתו בורסקי. ותהיה השתדלותה להפציר בו שיקבע עתים לתורה בעתים שהוא פנוי ממלאכתו. וכל דעתה תהיה על בניה להדריכם בדרכי השם. ועיין בראשית חכמה בדרך ארץ של נשים.

נתיב לה

שתקום בעוד לילה ותשתדל בצרכי הבית בזריזות

לעולם תשתדל האשה לעשות מלאכה בביתה ולא תשב בטלה, כי הבטלה מביאה לידי שעמום [פי' תמהון הלב] והבטלה מביאה לידי הרהורים שונים לאיש, וכ"ש לאשה שדעתה קלה. ואמרו הנודר לאשתו שלא תעשה מלאכה יוציא ויתן גט, ואפילו יהיו לה כמה שפחות לא תשב בקתדרה אלא תעשה מלאכה כלשהו. והכתוב משבח את האשה (משלי ל"א י"ג) "דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה", כלומר בידיה ולא ע"י אחרים, וזה שבחה. וכמה עבירות באות ע"י בטלה – לשון הרע ורכילות, שאין לה מה לעשות או שעצלה לעשות מלאכה קוראת על הטעלעפאן לחברותיה שעצלניות ג"כ כמוה ומספרים לשה"ר רכילות וליצנות, ועי"ז אח"כ אין עושה צרכי ביתה, והבעל כשבא הביתה אינו מוצא שום דבר וכועס וגורם חורבן הבית.

וז"ל השבט מוסר וכ"ד ת"ה, שלא תהא האשה עצלנית לא בצרכי ביתה וכ"ש בדיבור היוצא מפי בעלה, לפי שהעצלות גורם העניות לבית, לפי שהעצלות מבטל הנקיות מן הבית והיא וביתה בלתי נקיות, והעניות עליהם כמשא כבד, שאף שיש מלבושים וכלים בבית כיון שמחמת העצלות הם מלוכלכים וקרועים – כמלבושי וכלי

העניינים דומים, והאישה הנכנס לבית אע"פ שיבוא שמח מן השוק, בראותו עיפוש טומאת הבית בכמה מיני מכשולים באמצע הבית – המוך והכר צפחת, ובכל זווית מזוויות קדירות מפוחמות שנשארו שם מבישול הלילה, וזהו מביאו לחמוד בית חבירו המנוקה מכל מכשול ומכל סרחון. ומחמדת הבית ימשך לחמוד גם אשת חבירו הנזהרת בנקיות הבית, ונמצא גורמת האשה העצלנית לבעלה לעבור על לאו "לא תחמוד בית רעך לא תחמוד אשת רעך". ובעלה מתפלל עליה תמיד, יענהו השם משמי מרומים שבמיעוט ימים תצא מן החיים, ובאים לידי מריבה וקטטה הגורם חירוב הבית והכלים. לכן תשליך האשה העצלנות מעליה ותהיה זריזה במעשה ידיה, ולשום עיני השגחתה בכל צרכי ביתה דוקא, שתהיה ביתה נקי כבית המלך אם ברב או במועט, ותשים עיניה בבגדי בעלה ובבניה לנקותם מכל כתם ולקפלים כדי שלא יהיו בעלה ובניה בזויים בעיני הבריות, כי בראותם אותם בזויים לא יכבדו להם, וגורמת לה קללה באמרם "ארורה האשה שאינה מנקה בגדי בעלה ובניה", ועוד גורמת העצלנות לאשה שלא תדקדק בכתמי נדותה וגורמת פסול בבניה היותם בני הנדה, וטורדת לעצמה ולבעלה מעולם הזה ועולם הבא ועונשה מרובה כי היא גורמת.

נתיב לו

תהא האשה מכבדת ביראת הכבוד את בעלה

תמיד אשה תצייר צורת בעלה כאילו הוא בפניה תמיד, ודמות צורתו תחקוק בלבבה כאילו הוא שר. וכשהוא עני בלבושים קרועין תדמה בדעתה שהוא כשר ששינה בגדיו כדי שלא יכירו אותו כדרך שהיו עושים, וכמו שמצינו בשאול כשהלך לבעלת אוב. אשר זה יגרום להתגבר אהבתו אליה, וזה יגרום שבניה זכרים כמו שכתב רבינו בחיי ז"ל (פ' תזריע פ"ב ד"ה אשה כי תזריע) שאשה מזרעת תחילה יולדת זכר, משום שכשגברה אהבת האשה על בעלה צורתו נגד עיניה, ומרוב תאותה עמו מזרעת תחילה והולד נוצר כפי הצורה שנגד עיניה, היינו בעלה ונוצר זכר כמוהו (ועיי' שם יותר באורך). ועוד בהיות האשה חושבת בבעלה ונותנת צורתו נגד עיניה, אף כשהוא בחוץ תדמה לה שהוא בפניה ומונעת עצמה מכל דבר רע בחושבה שבעלה בפניה ורואה

אותה, שהדמיון פועל. ועוד בהיותה חושבת בבעלה פונה לבה מלחשוב בדברים אחרים הגורמים מחשבת הזנות, או השחוק וקלות ראש הגורמים זנות, כנודע מרז"ל שהדמיון פועל לה דבעלה רואה אותה. ולכן כל מחשבות האשה לא תהיה כי אם בצרכי ביתה, ולצייר צורת בעלה כאילו הוא בפניה שם בבית. ובזה לא תבוא גם כן להרבות שיחה עם שום אדם בעולם, ואפילו בקרובותיה.

נתיב לז

דרך ישרה שיבור לו ושלא יהא הבעל קפדן בביתו

תניא בשלהי גיטין ו' ע"א, היה ר"מ אמר כשם שהדעות במאכל כך דעות בנשים, יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ואינו שותהו, וזו היא מדת פפוס בן יהודה שהיה נועל בפני אשתו ויוצא, ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ושותהו, וזוהי מדת כל אדם שמדברת עם אחיה וקרוביה ומניחה, ויש לך אדם רע שרואה אשתו יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק ופרומה משני צדדיה ורוחצת עם בנ"א, ופריך עם בני אדם ס"ד, אלא במקום שבני אדם רוחצין, זו מצוה מן התורה לגרשה, שנאמר "כי מצא בה ערות וגו' ושלחה מביתו וגו'".

ופירש"י דעות בנ"א חלוקות באיסטניסות של מאכל ומשתה. יש שהוא איסטניס וקץ במאכל מחמת מיאוס מועט ויש שאינו איסטניס כלל, כך דעות בנ"א חלוקות בפריצות, יש מקפיד על פריצות מועט ויש שאינו מקפיד כ"כ ויש שאינו מקפיד כלל. וקאמר פפוס בן יהודה, בעלה של מרים מגדלא נשיא היה, וכשיוצא מביתו לשוק נועל דלת בפניה שלא תדבר לכל אדם, ומדה שאינה מהוגנת היא שמתוך כך איבה נכנסת ביניהם ומזנה תחתיו. אבל להניחה להיות פרוצה ומופקרת עד שהיא רוחצת עם בני אדם, זו לדעת רש"י זונה היא ואסורה לו, ולתוס' עכ"פ מצוה לגרשה ואין שום אדם סובל זה מאשתו, ואפילו אשה קלה שבקלות אינה עושה כן.

הנה למדו לנו חז"ל דרך ישרה שיבור לו האדם בביתו עם אשת בריתו, שלא יהיה קפדן יותר מדאי. וכבר אמרו ז"ל וגיטין ו' ע"ב

לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה והפילה כמה רבבות מישראל, וכל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו אף בא לידי ג' עבירות ע"ז וג"ע וחילול שבת. ועוד שם וז' ע"א, גדול אחד הטיל אימה יתירה בתוך ביתו ורצו להאכילו איסורין. ובצוואת ר"א הגדול, ואל תטיל אימה יתירה בתוך ביתך כי כמה רעות גורמת האימה. ובאורחות חיים להרא"ש, אל תטיל אימה יתירה בתוך ביתך כי הרבה קלקולים באים על רוב מורא ע"ש. וזהו בכלל שלא יהא קפדן יותר מדאי.

ומיהו שמעינן מינה נמי דחייב הבעל להיות שומר על ביתו שתהא בית תורה ושלא תהא הפקר ח"ו. ולכן אמרו ז"ל שלא יטיל אימה יתירה, כלומר יתירה דוקא, אבל לא יניח על הפקר אלא ישגיח על כל דבר, וזהו דרך הממוצע והישרה שהוא מדת כל אדם שמקפיד על מה שצריך להקפיד ואינו כועס רק על מה שצריך, ולא על כל דבר.

ובמילי דשמיא אמר רב וב"מ נ"ט ע"א) כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנום, ובמילי דעלמא גחון ולחיש לה. ומה"ט קראו לו אדם רע שרואה אשתו יוצאה וראשה פרוע וכו'. ות"ר וביצה ל"ב ע"ב) ג' חיהין אינם חיים וא' מהם מי שאשתו מושלת עליו. ובגמ' וב"מ ע"ה) שלשה צועקין ואינן נענים וכו' מי שיש לו מעות ומלוה בלא עדים, והקונה אדון לעצמו, ומי שאשתו מושלת עליו.

נתיב לח

אשה שצנועה בביתה זוכה לבנים ראויין לכהונה גדולה

ועל האשה חוב גדול שתהיה צנועה בבית, וכל אשה שצנועה בביתה זוכה להיות לה בנים שראויין להיות כהנים גדולים. ובתמר שהיתה צנועה בבית חמיה וכיסתה פניה כתוב (בראשית ל"ח כ"ז) "צדקה ממני", ודרשו רז"ל שיצאה בת קול ואמרה "ממני ומאתי יצאו הדברים, לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים מישראל" (ועיין רש"י פרשת וישבו). מבואר דע"י צניעות שהיתה בה זכתה למלכות. וכן מצינו באשת מנוח, כשנולד שמשון הגבור ושאל מנוח "מה יהיה משפט הנער

ומעשהו", השיב המלאך שהאם בשעת הריונה תשמר מלאכול דבר טמא ומליכלך למקומות הטמאים וכיוצא בו. ובר' יהושע אמרו ז"ל אשרי יולדתו, ואמרו וירושלמי יבמות פ"ה ה"א, ועיין רש"י אבות על המשנה אשרי יולדתו) שכשהיתה אמו מעוברת עמו הלכה לבית הכנסת להתפלל לה' שיהיה צדיק, וכשילדתו הניחה מטתו בביהמ"ד כדי שיתרגלו אזניו לשמוע תורה. הרי שהצלחת הבנים תלויה בהתנהגות האם, והרבה יש להאריך בזה.

וצניעות צריך בכל הענינים — הן בדיבור ובשחוק והן בלבוש והן באכילה ושתייה, ועם בעלה ובני ביתה וכ"ש כשאחרים בבית. וגם מהצניעות שלא תהא יצאנית. ובמדרש רבה כתוב "וכבשָׁה" — האיש כובש את אשתו שלא תצא לשוק, שכל אשה שיוצאה לשוק סופה להכשל, מנלך, מדינה וכו'. ובאדר"נ (פ"א ד') בראשונה היו אומרים משלי ושיה"ש וקהלת גנוזים היו וכו' עד שבאו אנשי כנה"ג ופירשו אותם, שנא' ומשלי ז' י-ט"ו) "וארא בפתאים אבינה בבנים נער חס לב וגו' והנה אשה לקראתו שית זונה ונצורת לב, הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה, פעם בחוץ פעם ברחובות ואצל כל פינה תארוב, והחזיקה בו ונשקה לו העיזה פניה ותאמר לו זבחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי, על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך וגו'". וז"ל הרמב"ם (פי"ג מהל' אישות), גנאי הוא לאשה שתהא יוצאה תמיד פעם בחוץ פעם ברחובות, ויש לבעל למנוע לאשתו מזה, ולא יניחנה לצאת אלא כמו פעם או פעמיים בחודש לפי הצורך, שאין יופי לאשה אלא לישב בזוית ביתה, שכך כתוב "כל כבודה בת מלך פנימה", עכ"ל. וכשתצא לשוק כ"ש שתצא בצניעות. בקיצור, בכל דרכיה יהיה בהצנע לכת ואז טוב לה ולביתה ויהיה "שלום בחילך שלווה בארמנותיך וגו' ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".

ובס' קב הישר (פ"א) וז"ל, שמעתי מעשה פלא מהרמב"ן ז"ל שכתב בספר תורת ה' (ובפי' הרמב"ן עה"ת פ' האזינו) שכל בר ישראל שהמיר דתו לע"ז ח"ו אותו הבן אינו מזרע ישראל, ולימים בן אחד להרמב"ן המיר דתו, ושלח האפיפיור אחר הרמב"ן ז"ל ואמר ראה מה שדרשת וכתבת ועתה נכשל זרעך בדבריך, והרמב"ן היה מצטער ביותר והתענה ולא אכל ושתה עד שבאת אשתו ודיברה על לבו שלא יצטער, כי פעם אחת הלכה לטבילה, וכשחזרה לביתה ראה שר אחד ואנסה

וממנו נתעברה, ואם לא תאמין לי הרי אצבע שלו עדיין בידי שגרסה בשיניה, וכששמע הרמב"ן הלך לאפיפיור וסיפר לו הדברים, והאפיפיור שלח אחר השר והי' על ידו כפפה [הענטשק"ע], והסיר אותה בחזקה וראה האצבע חסר, ושאלו ובע"כ הודה לו שפעם אחת אנס אשת ישראל ונסכה אצבעו, והרג המלך אותו השר, ע"ש באריכות. נלמד מהמעשה זו דהכל תלוי בהאשה ובצדקתה, ואפי' אדם רע ויש לו אשה צדקנית יהיו לה בנים צדיקים, וכמ"ש לעיל מספר חסידים מלוט ובנותיו יש ראייה והבן.

נתיב לט

תוקפא בביתא כי קריא לשומשמא והכעס בחק כסילים ינוח

ובדרך כלל היה נלפענ"ד איזה עצות בענין זה. א', שיראו שניהם שלא לכעוס, "והכעס בחק כסילים ינוח" וקהלת ז' ט"א, וכל הכועס אינו יכול לדבר מן הישוב. ואמרו ז"ל (פסחים ס"ו ע"ב) אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, מנלן, ממשה רבינו, ואם על משה רבינו העידה תורה שע"י שכעס ח"ו חכמתו נסתלקה ממנו, כ"ש אנן שצריך ליזהר ביותר. ואמרו חז"ל (עירובין ס"ה ע"ב) בשלשה דברים האדם ניכר — בכוסו ובכיסו ובכעסו. ולכן מאד צריך ליזהר שלא לכעוס אפילו על דבר שיש עליו לכעוס, אלא ישתוק, ואחר שיעבור כעסו ישאל על הדבר למה ועל מה זה עשה או עשתה ככה, אבל לא בשעת כעסו. ובאבות (פ"ד מ"ז) אמרו אל תרצה את חברך בשעת כעסו ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו, והכוונה דבשעת כעסו אין האדם בדעתו שיוכל לרצהו, ואדרבה כל שתרצהו יוסיף לכעוס. ולכן כשתראה השני כועס, הניחהו ושתוק עד שיעבור הזעם והכעס, ואז בעצמו יתבייש ויבקש ממך מחילה, או שיראה שאתה לא השבתו יראה שאתה חכם ממנו ואז יקח לעצמו ראייה ממך ויכבדך יותר ג"כ, שרואה שיש בך חכמה יתירה. ובשו"ע (ואהע"ז ס"ב ב') הביא בשם הראב"ד דבזמן הזה השותק על המריבה הרי זה משובח, והשומע חרפתו בשאר דברים ושותק סימן שהוא מיוחס וראוי להתדבק בו. ולכן צריך כל בר דעת כשיראה שהתחיל צד אחד ח"ו ענין מריבה או כיוצא בו, ישתוק. ואם לא יוכל לסבול, אז יצא לחוץ ולא ישיב כלל ועי"ז לא יהיה מחלוקת,

כי למחלוקת צריך ב' צדדים, ואם האחד אינו רוצה לעולם לא יהיה מחלוקת.

והנה אמרו חכמינו ז"ל (סוטה ג' ע"ב) וא"ר חסדא זנותא בביתא כי קריא לשומשמא, וא"ר חסדא תוקפא בביתא כי קריא לשומשמא, אידי ואידי באיתתא, אבל בגברא לית לן בה. ופירש"י, תולעת של שומשומין אוכלתן, כך הזנות מחרבת את הבית, תוקפא – כעס, אידי ואידי – תוקפא וזנותא דאמרינן דמחרבת את הבית באיתתא, כשהאשה מזנה או כעסנית עכ"ל. הנה מבואר דקשה הכעס בבית כתולעת האוכלת את השומשומין, כן הכעס אוכל את השלום והחיים המשפחתיים, ולא נשאר ממנו כלום. וגם מבואר דהכעס הבא מן האשה הוא קשה מאוד עד שאמרו בגברא לית לן בה.

עוד שם (דף י"ז) דרש ר"ע, איש ואשה זכו שכינה שרויה ביניהן, לא זכו אש אוכלתן, אמר רבא ודאשה עדיפא מדאישי, מ"ט, האי מצרף והאי לא מצרף. פירש"י, זכו – ללכת בדרך ישרה שלא יהא הוא נואף והיא נואפת. ודאשה עדיפא מדאישי – אש של אשה קשה וממהרת לאכול וליפרע משל איש. מ"ט, האי מצרף – אש של אשה נוחה להדליק מהר, שאין אות של שם מפסיק אלא מחוברת הוא ונקרא אש, אבל של איש אין אותיות של אש מצטרפות יחד, שהיו"ד של שכינה מפסקת, ע"כ ע"ש. והמבואר מדרשת חז"ל דהגם דהכעס וניאוף ושאר ענינים קשה בשניהם, מ"מ העיקר מצד האשה, ועליה להתאמץ שלא תכעוס בבית כלל, והגם שתשמע מהבעל שכועס לא תשיבנו, שהבעל מתפייס מיד, וח"ו אשה כעסנית מחרבת הבית. ובכלל זה ג"כ אשה תקפנית וקפדנית, וודאי שגם מהבעל הוא מאוד מדה רעה, שכל הכועס כאילו עובד ע"ז בכלל, וכ"ש על אשתו אשת בריתו, שמחוייב לכבדה ולאוהבה וכמ"ש לעיל. אבל מ"מ אמרו בגברא לית לן בה לענין חורבן הבית ח"ו. ולפעמים אפילו מצינו שצריך להטיל קצת אימה בבית כדי להדריכם בדרך טובים, כמבואר בחז"ל שהיה שובר כלי על ראש שפחתו וכיוצא בזה, אבל כעס באשה ח"ו הוא חורבן בית ממש כי קריא לשומשמא. וכל אשה חכמת לב עליה לראות שכל דבריה יהיו בנחת ודרך חן ושפה רפה לא בקול רם, וכ"ש שלא בכעס וחרון.

ז"ל השבט מוסר ופכ"ד, כל דבריה עם בעלה יהיו בנחת ודרך חן ושפה רפה לא בקול רם וכל שכן שלא בכעס וחרון, פן יבער כאש חמת בעלה עליה ויבוא לקללה ולבזותה ולהכותה, וכיון שעושה כן פעם אחת ירגיל בזה ובאים לפירוד לבבות, וכל אחד יבחר דרך לחשוב – הוא באשה אחרת והיא באחר, ובנים הנולדים מביניהם בני מחשבה הם. והנולדים לומדים ממעשה אביהם, שבראותם לאביהם מכה ומקלל לאמם, גם הם עושים כך לקללה ולהכותה. לכן תהיה האשה סבלנית ולא כעסנית, דמסיבת רגע של כעס שכועסת על בעלה גורמת כל הרעה הזאת עליה. ואף על פי שבעלה יכעוס עליה תסבול, דכמה זעמו רגע, דהאיש אף על פי שיכעוס מיד מתרצה ומפייס אותה, שהאיש מן העפר ומיד מתפייס כארז"ל.

נתיב מ

הרבה תקנות חז"ל לאשה שלא תתגנה על בעלה

הרבה דברים תיקנו ז"ל (שבת ס"ד ע"ב) לאשה שלא תתגנה על בעלה, והרבה התירו לה לעשות שלא תתגנה על בעלה, והתירו לה לקשט עצמה אפילו בימי נידתה שלא תתגנה על בעלה. והנה אמרו ז"ל (שבת קנ"ב ע"ב) אשה חמת מלא דם והכל רצין אחריה, והוא משל לענין דבר מאוס הזב ממנה בכל עת, וכתוב "טומאתה בשוליה", ועיין רש"י שם ענין גנאי, ואמרה התורה "וספרה לה" – האמינה על הספירה לעצמה. ואם היה מותר לדרוש טעמא דקרא, היה נראה דהטעם בזה שהאמינה בכאן, הגם שאיתחזק איסורא ועיין גיטין ב' ע"ב ובתוס' והרמב"ן שם, ובשו"ת נוב"י ובשו"ת הגרע"א סי' קע"ד, האמנם י"ל דכיון דהוא ענין של דבר מאוס, ואם לא יאמינו לה ע"כ יצטרך הבעל לבדוק אחריה, ואז תתגנה עליו ו"דרכיה דרכי נועם". ולכן האמינה תורה שתספור לעצמה ולא תתגנה על בעלה.

והנה עצה טובה לאשה שלא תדבר מענינים אלו כלל עם בעלה, ואדרבה תסתיר כל מה שאפשר שלא תתגנה עליו, שהוא כדרך אשה שיש לה מום דרכה להסתירו מפני בעלה שלא יראהו, וגם זה מום הוא לה. והגם שהיא לא פשעה בזה, אבל כבר אמר החכם "אבות אכלו בוסר שיני בנים תכהינה" וירמיה ל"א כ"ח, והכ"נ כיון שחטאה חוה

נתקללו כל צאצאיה אחריה, ולכן צריכה להסתיר מבעלה כל האפשר. ובגמרא אמרו, בילתא אשת רב נחמן לא רצתה להראות דמים לרב נחמן בעלה כשהיה לה שאלה על המראות, אלא הלכה לחכם אחר. ופי' התוס' והמאירי ושאר ראשונים, כדי שלא תתגנה על בעלה, ואין לה לבדוק עצמה בפני בעלה שלא תתגנה עליו. וא"כ כ"ש כשתראה האשה לבעלה כל מיני דמים ומראות מאופשות שהוא גורם מיאוס, ואפשר ח"ו תתגנה על בעלה. ואם יש לה שאלה, תלך בעצמה אל החכם ותשאל, ולא תתן לבעלה. וכבר הארכתי בזה בתשובה, שמעיקר דינא על האשה לילך לשאול ולא הבעל, והדברים כתובים על ספר ומשנה הלכות ח"ז סי' קל"ה. ומצוה שלה היא, ואפילו לא ע"י שליח, וכ"ש שלא לשאול ע"י בעלה, ושאין לאנשים להתערב כלל בזה לראות עדי בדיקה, ובפרט לאברכים שמביא להם לידי הרהור, ולנשים לשמא יתגנו על בעליהן ולפעמים ממש מראות מאוסות עד שאפילו להחכם מתביישות להראותן וכמבואר בגמרא נדה להדיא ע"ש) שלא הראו טפה ראשונה. ופלא על המנהג הרע שהונהג פה במדינה שהבעל שואל בשאלת נשים.

ועוד יש טעם בזה, שע"י שילכו לשאול אצל ת"ח וצדיק תדבק נפשה בתורה ותצייר לעצמה שיתן לה ה' בנים לומדי תורה ותתפלל עליהם, וגם אם יהיה להם איזה עגמ"נ תספר להחכם ויפתור לה שאלותיה בשאר דברים, ואפילו מענין שלום בית ויכול יותר להשפיע על שניהם אם יהיה לה שייכות עם גדול בתורה צדיק עובד ה'.

ובגמרא וב"מ פ"ד) נפק ר"א לבי מדרשא, אייתי לקמיה שתין מיני דמא, טהרינהו וכו' היו כולם זכרים ואסקוהו ר"א על שמיה. וכתב במנה"מ, פי' הנשים הביאו דמן לר"א, ובעת החיבור זכרו הן מי הזקיקן לדבר, ודבקו מחשבתן בר"א ונוצרו כולם זכרים כשרים והגונים כמותו, כי לולי שהיו ראויים לא היו קוראים להם ר"א. והנה כמה מועיל מה שהלכו בעצמן לשאול השאלות אצל ר"א ולא שלחו לבעליהן לשאול, וגם מבואר שהנשים שאלו השאלות לעצמן. וגם ר' יוחנן יתיב אשערי טבילה כי היכי דליסתכלי ביה וילדן בן שפירן כוותיה. ואמנו רבקה הלכה לדרוש את ה' בבית שם ועבר בעצמה, ולא אמרה ליצחק לשאול.

נתיב מא

אל תרבה שיחה וסייג לחכמה שתיקה

ריבוי השיחה הוא כסם המות לשלום בית, וכבר אמרו וברוב דברים לא יחדל פשע שא"א לאדם לעולם לדבר חכמות, וכשמדבר הרבה בע"כ מוכרחים לדבר שטויות ודברים של מה"בכך. והנה האדם סובל לשמוע שטות פעם פעמיים ושלוש פעמים ועושה מזה בדיחותא, אבל כשכופלים השטויות האלו בכל יום ויום, הולך לו על העצבים [נערווי"ן בלע"ז] וא"א לו לסבול, ואז או שאומר לה למה לך לדבר בכל עת שטותים והבלים, או שהיא אומרת לו כן, או שיאמר בדרך יותר מקובל כבר שמעתי זה כמה פעמים, ושניהם לא מביאים אהבה. ולכן העצה לזה למעט בדיבור כפי האפשר, וכבר אמרו ז"ל ואבות פ"א מ"ה) ואל תרבה שיחה עם האשה, באשתו אמרו, וכל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו וסופו יורש גיהנם, ודברי חז"ל אמיתיים וקיימים. וגורם רעה לעצמו מיירי בעולם הזה, שהרי כתב וסופו יורש גיהנם וזה לעוה"ב, משמע דגורם רעה לעצמו היינו בעוה"ז, דע"י ריבוי דברים ע"כ גורם רעה לעצמו, שמביא לידי קטטות או שמבזה עצמו בשטויות שנמצא מבוזה בעיניה.

ואמר החכם (משלי י"ז כ"ח) "גם אויל מחריש חכם יחשב". ואמרו ז"ל (מגילה י"ח ע"א) מילה בסלע שתיקה בתרין. ואמרו ואבות פ"ג מי"ג, אדר"ג כ"ז א' סייג לחכמה שתיקה, ואמר החכם (ואבות פ"א י"ז) כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. הנה אפילו המגודל בין החכמים והוא חכם ראה שגם לחכמים ליכא טוב משתיקה, וקמ"ל דלא תימא דוקא לאויל ולפתי יפה השתיקה, אלא אפילו לחכם לא מצא טוב משתיקה. ודייק לומר לגוף, שלא תימא דוקא בענינים גבוהים מדבר לענין מדרגות, לפיכך אמר ר"ג לא מצאתי לגוף — היינו להגשמיות לא מצאתי טוב משתיקה. ובפרט האשה אשר אמרו ז"ל (קידושין מ"ט ע"ב) עשרה קבין שיחה ירדו לעולם תשעה נטלו נשים, וא"כ בטבעם הן דברניות, וכמ"ש רז"ל (ברכות מ"ח ע"ב) וכל כך למה לפי שהנשים דברניות הן. ואם הבעל חכם הוא ההיפך, וכשיראה אותה מדברת כ"כ תתגנה בעיניו מרוב דברים. וכתב רבינו יונה בספר היראה, איזה ריבוי שיחה שאסרו ז"ל, כאותו ששאל

החכם ועירובין נ"ג ע"ב) לברוריה באיזו דרך נלך ללוד, אמרה לו גלילי שוטה היה לך לומר באיזו ללוד ע"כ. ולכן מאוד מאוד יש ליזהר בזה הפרט הרוצה שטוב יהיה לו.

ובשו"ע (יו"ד סי' קצ"ה) חייב אדם לפרוש מאשתו בימי טומאתה וכו' ולא ישחוק ולא יקל ראש עמה [אפילו בדברים], ובביאור הגר"א ז"ל באבות דר"נ ה"א "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב", יכול יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים, ת"ל "לא תקרב" וכו' עכ"ל קדשו. הנה דאפילו לדבר דברים בטלים בעת נידתה הוא בכלל "לא תקרב", והמדבר עמה מה שאינו מוכרח עובר בלאו.

והנה השקרנים הקוראים עצמן ידענים מאדערני"ם המציאו דהאהבה תלויה בדיבור, וצריך לומר בפה להאשה בכל עת ערב ובקר וצהרים מאהבתו אליה. אבל ידוע כי אלו המבטיחים בכל יום וצריכים להבטיח בכל יום מאהבתם הוא משום שהבטחתם שקר ואינו כלום ושבע תועבות בלבם, ולכן ויפתיה בפייהם ולבם לא נכון עמהם. אבל האהבה האמיתית בא מן הלב, ואין צריך דיבור כלל אלא בלב ולב ידברו. כל מי שצריך להבטיח בכל יום מאהבתו אל אשתו סימן הוא שהכל שקר, ואין שם אהבה אמיתית אלא כאהבת אמנון ותמר, ופעמים ע"י מעשה קל מראה יותר כיבוד ואהבה מכל הדיבורים, וכמ"ש בר' חייא כשהיה מוצא דבר נאה היה כורכו במטפחת ומביאו לאשתו, הגם שהיתה מקניטתו, אמר די לן שמצילתן מן החטא ויבמות ס"ג ע"א, והרבה יש להאריך בזה.

וז"ל השבט מוסר (פכ"ד ת"ז), לא תרבה האשה לדבר בפני בעלה רק תהיה ככלה בחופתה, משום שהאשה כיון שדעתה קלה אין סדר לדבריה ורובם בלתייבהנה ובלי שום קשר. וכראות בעלה חוסר דעתה יבוא לשנאותה או לבקש מיתתה אולי יזדמן לו אשה בעלת שכל שכל דבריה במאזנים לעלות, שאינו יודע כי כולן שוות בזה כי לא נוסה, ובמה יתקן זה, שלא תרבה בדברים בפני בעלה כמדובר, וכל שכן וק"ו שלא תדבר בפניו דברים מאוסים, ולא תוציא דברי תיפלות מפיה עם בעלה. ונראה איסור מענין הנשים המגדלות בניהן בשירי עגבים ודברי חשוקים לפי ששירים אלו מטמאים הגוף והנפש, וגם האשה דעתה קלה ולוקחת אותם הדברים של אהבת זנונים כאילו עליה

נאמרים, ומדמה בדעתה כאילו סיפור המעשה נעשה בה, ומשם מגלגלת דעתה למחשבות זרות ויוצא צפע ופריו שרף מעופף צרעת ממארת הזנות. ועוד כיון שמורגלת האשה להוציא שירי עגבים מפיה, נמשכה לדברי תיפלות ומנבלת פיה. ויש נשים המדברות עם בניהם הקטנים דברי נבלה במצחקות עמהם, ימח שמש לעושות כד, דזהו מורה על רוע מזגן שחומדות אל הזנות, וגורמות חולי רעה שהבנים בהיותם גדולים שומעים ולומדים לדבר אותם דברי הטינוף, ומטמאים פיהם שלא מדעתם. לכן תהיה האשה נזהרת בכל דבריה שיהיו דברי חן וחסד דברים נעימים ומשובחים, ואל תהיה כבדה בדיבורה לכפול דבריה ב' פעמים. ואל תזכיר דבר מיאוס בפני בעלה לפי שהדיבור של מיאוס גורם למאוס מעשה ידיה.

נתיב מב

האשה לא תדבר בשבח אנשים אחרים

שלא תדבר האשה בשבח שום אדם לבעלה פן יבוא בעלה לחושדה שנתנה עיניה בו ובחשק אהבתו עמו משבחתו, ויבקש המיתו כדי שלא תזנה אשתו עמו, כי קנאה חמת גבר, ונמצאת גורמת בשפיכות דם נקי. גם אל תספר בפני בעלה יופי שום אדם אפילו מקרובין מהסיבה האמורה, רק אם הוא אביו ואחיו הקטן. ולא ביופי שום אשה, אפילו אמה ואחיותיה, כדי שלא יבוא בעלה להרהר בהן. וכל מה שיכולה אשה למעט בדיבורה זהו מעלת חן על בעלה ויקרה היא מפנינים וכל חפצים לא ישוו להן.

וז"ל רבינו יונה (ואבות פ"א מ"ה) ואל תרבה שיחה עם האשה, ששיחת הנשים מביאה לידי הרהור עבירה וביטול תורה, באשתו אמרו ק"ו באשת חבירו, כמרז"ל באבדר"נ באשתו נדה אמרו ק"ו באשת חבירו, ר"ל שלא ירבה דברים עם אשתו נדה שמא יתגבר עליו יצה"ר ויבוא לידי פשיעה, וק"ו באשת חבירו שיצרו תקפו עליה ביותר, שאם בזאת [אשתו נדה] שלמחר תהא לו מותרת ודומה לו פת בסלו אמרו, כ"ש באשת נכרי וכו'. ונראה לפרש כפשוטו באשתו אמרו, שלא להרגילה בדברים לעולם כדי שלא יהא מצוי עמה בכל יום, שאין לאדם להיות עם אשתו להנאתו אך לקיים המצוה להפריש בין האדם

ובין הבהמה, כמו שאמרו במס' ברכות ודף י"ז גבי בעלי קרי שלא יהו מצויין עם נשותיהן כתרנגולין וכו', והיא מדת הפרישות המביאתו למדרגות העליונות כדאמרינן וע"ז כ' ע"ב פרישות מביאה לידי טהרה.

מכאן אמרו חכמים כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו, כלומר גורם שהיצר מתגבר עליו שנקרא "רע", וזה האיש גורם הרע לעצמו שיתן לו מקום והזמנה להדבק בגופו על ידי השיחה והפריז על המדות יותר משאר בני אדם, שפעמים יצר מתגבר עליהם אבל בשלא יעשו הם דבר גורם ולא הגרמת עצמו תפתח עליהם הרעה ובוטל מדברי תורה, כי מחשבת התורה לא תכון לנגד עיניו בעוד לבו פונה אל האשה ואל שיחתה, כי הן שתי מחשבות שאין הלב סובלתן כאחד. וסופו יורש גיהנם, שסוף בא לידי עבירה אחר אשר בשרירות לבו הולך ומרבה דברים על פנים יעשה חטא וירד שאולה. וזה שאמר שלמה ע"ה וקהלת ז' כ"ו "ומוצא אני מר ממות את האשה וגו'", ר"ל כי המות יסירהו מן העולם מחיי עולם קטן, אבל האשה תאבד הנפש לעולמי עד, הנה כי היא מר ממות אשר היא מצודים וחרמים לאדם, כיון שמביט באשה נלכד הוא ברשתה אשר היא מצודה ולא יכול להמלט ממנה, כי האיש רואה אשר חשקה לבו ואינו רואה מה יהי' לו עליה באחרית הימים, כמו שאמר הפייטן "יונה פותה הולכת במדבר רואה את הבור ואינו רואה את המכבר". וחרמים לבה, כשהיא חושקת את האדם בלבה, אפילו אם לא יחשוק אותה, ומזלו הרע של זה האיש גרם שתחשוק היא בו, אסורים ידיה, שאם אחזה בידיה כבר לקוח הוא בבית האסורים ושוב אין לו תקנה ע"ש.

והרמב"ם (שם בפיה"מ) וז"ל, באשתו אמרו, ידוע שהשיחה עם הנשים על הרוב הוא בעיני המשגל, מפני זה אמר שהרבות השיחה עמהן אסור כי הוא גורם רעה, ר"ל שיקנה פחיתות מדות לנפשו והוא רוב התאוה ובוטל מדברי תורה. מבואר הוא שמאבד הזמן בעסקים אחרים וסופו יורד לגיהנום בעבור שתבוא עליו זאת השיחה מן המרי ויתחייב עליו העונש.

והראב"ד (בעה"נ שער הקדושה דף 82) כתב דאפילו באשה שצריך לרצותה לפני תשמיש שמותר לדבר עמה לרצותה, כגון שהיה לו כעס עמה שמותר לרצותה בכל עניני ריצוי, אבל אם אינו צריך

לרצותה אינו רשאי לדבר עמה בדברים אחרים חוץ מדברים הצריכים לתשמישה של אותה שעה, ואם סיפר ושימש, עליו אמרו "מגיד לאדם מה שיחו" — אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידין לו בדעת הדין. ועוד כתב רבינו הראב"ד ז"ל ושער הפרישה שם, הנה השלמנו כל הפרישות ומצאתי תשע וכו' ומוסיף עליהם בנדה שהוא חייב בכל מיני פרישה וחיבוק ונישוק ודברים בטלים, הנה דבשעת נידתה חיוב הוא יותר להפריש עצמו מלדבר עמה, והוא אחת מהפרשות שחשב בין תשע ההפרשות, והיינו כמו חיבוק ונישוק הכ"נ הפרשה מדברים בטלים, והוא אפילו ממה שמותר בשעת טהרתה.

והרשב"א ותורת הבית, בית ז' שער ב' כתב וז"ל, תניא בנדרים פ' שני וכו' ע"א אל תרבה שיחה עם האשה שסופך בא לידי ניאוף, ר' אחי ב"ר יאשי' אומר כל הצופה בנשים סוף בא לידי עבירה, וכל המסתכל בעקיבה של אשה הויין לו בנים שאינם מהוגנים, אמר רב יוסף ובאשתו נדה. עוד שם וז"ל, ועוד הקלו ליוצא בדרך וכו' ויש מי שאומר שלא התירו ביוצא לדרך אלא דבר הרגל, אבל תשמיש ממש אסור, ע"ש. מכלל דמי שאינו יוצא לדרך שאסור בשעת עונתה דברים כאלו אסורים, והיינו ריבוי שיחה, וזה ברור מאד.

והא לך לשון התוי"ט (אבות מ"ה פ"א) אל תרבה שיחה עם האשה באשתו אמרו, דברי ר' יוסי בן יוחנן הן שדבריו שהיה אומר מרגלא בפומי' הוה אבל מרבותיו קיבלם, כענין שפי' הרב בריש פירקין שכל הדברים שבזו המסכתא דברי קבלה עד מסיני, והיינו נמי דעל מכאן אמרו חכמים כו' מפרש הרע"ב רבינו הקדוש כתבה, ולא פי' כן אדהכא פי' דהו"ל קבלה למשה מסיני, ובעל מדרש שמואל כתב דרבינו הקדוש אמרה וכ"כ עוד בשם רבינו אפרים, וכתב עוד שם כל זמן שאדם מרבה וכו' גורם רעה וכו' בשם מדרש שמואל כל זמן בין בהיות אשתו טהורה בין בהיותה בימי טומאתה אין ראוי להרבות עמה דיבור, כי אם היא נדה וטמאה הדיבור מביאו לידי תאוה, והתאוה לידי מעשה, ואין לך רעה גדולה מזה שגורם רעה לעצמו, ואם היא טהורה יותר טוב היה שהזמן ההוא שיושב בטל בשיחה בטילה יהא עוסק בתורה. וז"ש ובוטל מדברי תורה כשמרבה שיחה באשתו טהורה ע"י.

עוד הביא בשם האברבנאל כעין זה, כי אף שלפעמים הרע מתגבר על שאר בני אדם הם לא גרמו ולא מגרמת עצמם תפתח הרע עליהם, אבל זה הוא גורם לעצמו ובוטל מדברי תורה, שאף אם יעסוק בתורה לא תתקיים בידו כי הן שני דברים שאין הלב סובלן כאחד, וסופו יורש גיהנום, דכיון שמרבה דברים עם האשה בודאי יבוא לידי עבירה וירד שאולה. וז"ש שלמה המע"ה (קהלת ז' כ"ז) "ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים", ביען כי המות יסירה מחיי עוה"ז והאשה תסיר אותו מחיי עוה"ב, אשר היא מצודים כי באשה נלכד במצודתה וכו', כי בהכרח נתפש ברשת כיון שהיא חשקה בו בלבה הרי לבה היא רשת ללכוד אותו כי היא תרגילנו לעבירה וכו' ע"ש.

ובאדר"ג (פ"ו ה"ג) אל תרבה שיחה עם האשה, כיצד, בזמן שאדם בא לבית המדרש ולא היו נוהגין בו כבוד או שערער עם חבריו, אל ילך ויאמר לאשתו כך וכך ערעתי עם חברי כך וכך אמר לי כך וכך אמרתי לו, מפני שבזזה את עצמו ובזזה את חבריו, ואשתו שהיתה נוהגת בו כבוד עומדת ומשחקת עליו כיון ששמע חבריו אומר, אוי לי דברים שבינו לביני הלך ופָחַן לאשתו, ונמצא אותו האיש בזזה את עצמו ואת אשתו ואת חבריו ע"ש. וכמה מחלוקות מונעין עי"ז, וזה היתה מחלוקת קרח שסיפר את הכל לאשתו, והיא אמרה לו ויעצה אותו לחלוק על משה, ולבסוף אבד עולמו עם אשתו וכל אשר לו.

והנה ביארו לנו חז"ל שריבוי שיחה עם אשתו גורם רעה לעצמו וסופו יורש גיהנום, וע"ש מה שהאריכו עוד בביאור הדברים, ועכ"פ פשוט מכולהו ראשונים ואחרונים דאין להרבות שיחה עם אשתו. ולא מיבעיא בשעת טומאתה שהדיבור מביא לידי תאוה והתאוה לידי מעשה, ואין לך רעה גדולה מזה, ואפילו אם יתגבר עצמו על היצר ולא יעשה דבר עבירה בעצם אבל מידי הרהור לא יצא, וכ"ש בימי נעורים, וח"ו יבוא לידי קישוי לדעת, ולפעמים לידי הו"ל ר"ל, ומי יודע עד היכן הדברים מגיעין, לבד הפגם שפוגם הדיבור באשה נדה שאפילו האומות העולם היו מתרחקים מהם בשעת נידתן, כמבואר כל זה בהתורה הקדושה ועיין רמב"ן עה"ת פ' תזריע, ויקרא י"ב ד'. והוא היפך מהמתחדשים שמנסים להסביר שצריך דוקא להרבות בדיבור ושיחות עם אשתו, וכל המרבה לספר הרי זה משובח. אבל באמת כי זה נגד התורה וההלכה ונגד הדעת השכל האנושי.

נתיב מג

לברור להם חכם אחד שיפטר ביניהם אם יהיה להם אי הבנה

עוד היה לי נסיון בדבר אחד, שכשיראו הצדדים שיש ביניהם הרבה חילוקי דעות ואינם רוצים לוותר זה לזה, והוא ימצא הרבה פעמים שנוגע יותר בכבוד המדומה [פרעסטיז"ש בלע"ז] מהעצם ענינים לוותר שאינם ענינים עיקריים, אלא שכיון שאמרתי כך כן צריך להיות. ולמשל הבעל רוצה לאכול הקאמפא"ט עם הבשר, והאשה אומרת לא אני הבעלת הבית ומה שאני נותנת יאכל, או שהוא רוצה לאכול דבר זה קודם וכיוצא בו, והיא רוצה דוקא להיפך, ומדברים כאלו יוצאים מחלוקת גדולות. וידוע מעשה מצדיק אחד שבאו אליו זוג צעיר שרוצים להתגרש, ונתנו טעם שבכל שבת קודש יש להם מחלוקת, שהבעל רוצה לאכול הבשר קודם ואח"כ הקוגע"ל כי כן נהגו בבית אביו, והאשה שהיא המביאה את האוכל נותנת הקוגע"ל לפני הבשר באשר שכן ראתה בבית אביה, ועי"ז השלום בית הושבת, ובכל שבת גיהנם בבית ואין להם ברירה רק להתגרש. והצדיק לאחר התיישבות עם שניהם ראה שאין כאן מקום לגירושין ח"ו, וביקש מהאשה לעשות קוגע"ל שני בכל שבת, ושמהיום והלאה תתן קוגע"ל אחד קודם אכילת הבשר והשני לאחר אכילת הבשר, והכל על מקומו יבוא בשלום, וכן הוה. ומה"ט נהגו בהרבה מקומות עד היום לעשות ב' קוגלע"ן. וכיוצא בזה דברים הרבה שמביאין לידי מחלוקת ופירוד על לא־דבר וצריך לעשות תיקון בזה.

ולכן עצתי למקרה כזה וכיוצא בו ששניהם יקבלו עליהם ללכת לרב חשוב בעירם, או אפילו לאדם חשוב שמקובל על שניהם, ובפירוש יתנו ביניהם שבשום אופן אין כוונתם בשביל גירושין, אלא להסתדר בעניני המחלוקת, ויחתמו אצל הרב שהאיך שהוא יאמר הם יעשו, ואז יספרו לו החילוקי דעות, והשליש יגיד להם כפי שכלו הישר והטוב, ואז שוב בע"כ יקבלו הדברים, כי באופן כזה נח לו לאדם לוותר על עמידתו, שמטבע האדם הוא להכניע ולקבל מצד השלישי. ובתורה כתיב וועיין מכילתא סוף פ' יתרו) וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם, והוא בנוי על יסודות

התורה שבכל מקום שיש שני כתובים המכחישים זה את זה לא יבוא הכתוב השלישי ויפריד ביניהם אלא יכריע ביניהם — יסכים קצת לצד זה וקצת לצד זה ויצא הכל לטובה, ויבואו שני המקראות למקומם בלי עיקש ופתלתול. עכ"פ הוא בדוק ומנוסה שכה"ג יש לסדר כמה מחלוקת לרצון שניהם.

גם הרבה פעמים סדרתי בין זוגים שלאחר שקיבלו עליהם בכמה ענינים אצלי התנתי עמהם שחוץ מאלו הדברים שהסכימו עליהם לקבל עכשיו, אם יהיה להם ויכוח על ענינים אחרים במשך ששה חדשים או כיוצא בזה לזמן מוגבל, לא יעשו שום דבר עד שישאלו את פי ואני אכריע ביניהם. וב"ה הצלחתי בזה, כי בדברים אלו רוב מהגיטין עושה מעשה ילדות או סתם שטויות — הוא רוצה מטאטא [וואקיו"ם קלינע"ר בלע"ז] בעד כך וכך ובצבע ארגמן, והיא רוצה מטאטא עבור כך וכך וצבע תכלת, ועוד דברים כאלו אשר ממש אין להם שום ממשות לחיי המשפחה שלהם. ועי"ז וכיוצא בזה הם באים להתגרש ולסבול כל ימי חייהם, וע"י השליש דברים כאלו באים לידי פשר בטוב.

נתיב מד

במצוה דפרו ורבו ומלאו את הארץ

גזרה חכמתו ית"ש על הבריאה כולה להוליד תולדות ועל המין האנושי להוליד בנים ובני בנים, כדכתיב ובראשית א' כ"ח "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה". והגם שקיים המצוה כשהיה לו בן ובת, והבן ובת ג"כ אח"כ היו להם בן ובת, מ"מ מהידור מצוה וחויוב להוליד כל מה שבידו להוליד. ועה"פ וקהלת י"א ו' "בבוקר זרע זרעך ובערב אל תנח ידיך", דרשו חז"ל ויבמות ס"ד ע"ב) נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו וכו'. ובאמהות מצינו ששקדו שיהיה להם ריבוי בנים — בלאה כתיב ובראשית כ' "עתה יזבלני אישי כי ילדתי לו ששה בנים", ונראה דריבוי בנים מוסיף אהבה. ואפילו לבן וביתו ברכו את רבקה בריבוי בנים ובראשית כ"ד ס' "אחותינו את היי לאלפי רבבה", ובדברי קבלה ותהלים קכ"ח ג' "אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשלחניך". ובמצרים וסוטה י"א ע"ב) דרש רב

עוירא בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים, בשעה שהולכות לשאוב מים הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן ושואבות מחצה מים ומחצה דגים, ובאות ושפתות שתי קדירות, אחת של חמין ואחת של דגים, ומוליכות אצל בעליהן לשדה, ומרחיצות אותם וסכות אותם ומאכילות אותם ומשקות אותם ונוזקות להם בין שפתים, שנאמר "אם תשכבון בין שפתים וגו'" ותהלים ס"ח, וכיון שמתעברות באות לבתיהם, וכיון שמגיע זמן מולדיהן הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר (ושיה"ש ח') "תחת התפוח עוררתיך וגו'", וכיון שמתגדלין באים עדרים עדרים לבתיהם, ע"ש. הרי דבשכר נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים שהיו מרבין בבנים, ואדרבה בתורה הבטיחו (שמות א' י"ב) "וכאשר יענה אותו כן ירבה וכן יפרוץ". ועמרם שפירש מאשתו וגירשה וסוטה י"ב ע"א, שמו"ד א' י"ז אמרה לו מרים בתו, אבא קשה גזירתך משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות, עמד וחזר ונשאה. ובכל מקום מצינו שבח באשה בריבוי בנים, ובקמחית ויומא מ"ז ע"א נשתבחה שזכתה לז' בנים כהנים גדולים. בקיצור, אין לך מצוה גדולה מפ"ו, והוא עושה סיפוק נפש להאשה ולהבעל ולהקב"ה.

והנה האשה הכשרה כאמהות, עושה כל מה שבידה כדי לקיים מצוה זו בשלימות והאם הבנים שמחה, ובעלה שמח בראותו מעשי ידיהם פרי עץ הדר בית מלא ברכת ה' בבנים ובנות. אבל בעונ"ה מעשה יצר הצליח גם בזה, שבכמה נשים או אנשים ח"ו אחזה להם רוח מאדערניזאציי"ע וממעטים במצוה זו באיזה אופן שהוא, ודבר זה גורם הרבה להשבתת השלום בבית, כי אם הבעל הוא יר"ש והרי רוצה לקיים המצוה כמו שנצטווה והיא אינה רוצה, ובזמן הזה שאסור לישא אשה על אשתו אין לו ברירה לישא אשה אחרת, א"כ החיוב על האשה זו שנשא לקיים בה כל מה דאפשר, שעל תנאי זה נשאה כיון שבשבילה הוא אינו יכול לישא אחרת, וכמ"ש בזה הראשונים והאחרונים ז"ל. וכן אם האשה כשרה והבעל אינו רוצה בקיום המצוה ג"כ הוא גורם להשבתת שלום בית, וכל זה פשוט. וזה מלבד האיסורים שעיי"ז באים לידי איסורים כל ימיהם, כל זמן שראויה להוליד כמובן, ואין להאריך בזה הרבה כי כל מי שיש לו מח בקדקדו יודע כמה איסורין כרוכין בזה.

בר מן דין הרי דרשו חז"ל (יבמות ס"ב ע"ב) "בבוקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידיך", שאי אתה יודע איזה מהם יתקיימו, וכוננתם או הראשונים או האחרונים יהיו צדיקים וראויים. אמנם ראו ראינו בעונ"ה בדרך החיים במשך המלחמות והשלום שהשטן מקטרג, וראינו שאותן המשפחות שהיו להם בנים הרבה הצליחו, ואותם שלא היה אלא אחד או שנים אם ח"ו יקרה מה שהוא אז ערירים ימותו. ובעיני ראיתי בעירנו אונגוואר באחד שהיה להם בן אחד ולא רצו יותר, ומסבב הסיבות גזר בחכמתו ואותו הילד נפל ביורה רותחת עם דבש ר"ל ומת, ונשארו ערירים כל ימי חייהם. וכן במלחמה שעברה האחרונה על עם ישראל ע"י הנאצים הערורים, המשפחות שהיו להם הרבה ילדים בחמלת השם נשארו כמה עכ"פ, אבל אותם שלא היה להם אלא אחד או שנים ע"פ רוב נעקרו כל המשפחות.

ומעתה יש לדון ק"ו, ומה אדם שיש לו מנה רוצה עוד מאתים, שאם ח"ו יאבד המנה ישאר לו מנה אחרת, ואם בבצע כסף שהוא גשמי שיכול בכל עת להרויח כך מבטיח עצמו שלא יאבד ממנו ומוסיף עוד ועוד, כ"ש בבנים שזה כל החיים שלו, ודאי צריך להבטיח עצמו בכל האפשר ועוד ועוד, עד שיהא בטוח שבעזה"י יעלה לו ויהיה לו עד עולמי עד ולא יאבדו ממנו ח"ו. והלכה מפורשת היא, דאפילו נשא אשה בילדותו והיו לו בנים חייב לישא אשה בזקנותו בת בנים, והוא חיוב מן התורה אם אין לו עדיין בנים, ואם יש לו כבר מ"מ יש חיוב מדרבנן. ואפילו אי נימא דהאשה פטורה ממצות פ"ו וממילא גם מ"לערב אל תנח ידיך", ואינה חייבת אלא ב"לשבת יצרה", מ"מ כיון שלא יוכל הבעל לישא אחרת א"כ ממילא חייבת בשבילו לקיים המצוה, כן כתבו הפוסקים. מלבד שבאמת גם היא מקיימת מצות עשה דאורייתא בזה, אלא שאינה מחוייבת ועיין ר"ן ריש קידושין.

ודע דנראה לפענ"ד דגם הא דינא ד"בערב אל תנח ידיך" שאמרו שהוא מדרבנן נראה דהיינו רק החיוב להשתדל כשכבר יש לו — זה הוא דרבנן, אבל אם היו לו בנים מקיים מצות עשה דאורייתא של פרו ורבו, שהרי מה שאמרו שיוצא בנן ובת היינו דאינו חייב יותר מצד הדין, אבל אם יש לו יותר כל וולד הנולד לו הרי הוא בכלל מ"ע של פרו ורבו, וממילא פשוט דמקיים מ"ע דאורייתא אפילו יש לו כבר. והא דאמרו "בערב אל תנח ידיך" שהוא דרבנן, היינו ההשתדלות

והחיוב, אבל אם השתדל וקיים עוד בנים קיים מ"ע דאורייתא, ושוב ראיתי שכבר קדמני קצת אחרונים גם בזה.

ועתה אהובי, היאך בעונ"ה נפלנו לבירא עמיקתא וטחו עינינו מראות בטוב ה' ובחרים ברע, כמאמר הנביא "הוי שמים לחשך אור ולאור חשך מר למתוק ומתוק למר". הנה ריבוי בנים מי שזוכה בהם הוא ברכת ה' שצונו ה' וברכנו בברכת "פרו ורבו", ובאברהם כתיב "והי' זרעך כעפר הארץ", ואמנו רבקה שבירכה לבן הרשע אמר לה "אחותינו את היי לאלפי רבבה" ובראשית כ"ד ס"ג, ועיין רש"י שם בשם חז"ל, והאמהות התאוו תאוה להוליד יותר, כמבואר כל זה בקרא — "הפעם אודה וגו'", "זבדני אלקים זבד טוב וגו'". ויעקב אבינו בירך את מנשה ואת אפרים בברכת ובראשית מ"ח ט"ז "המלאך הגואל וגו' וידגו לרוב בקרב הארץ". ובריש פ' "יוחי יעקב בארץ מצרים" דרשו שלא מת יעקב אבינו עד שלא ראה ששים רבוא מיוצאי חלציו, ועיין בעה"ט שם. וכתוב (שמות א' י"ב) "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוך", ודרשו ז"ל (שמו"ר א' ז', וסוטה י"ב) שילדו ששה בכרס אחד והי' זה להם לנס ולברכה גדולה, וכתוב (שמואל ב') "ויברך את עבד אדם [הגתי] ואת כל ביתו", ודרשו ז"ל (ברכות ס"ג) "ואת כל ביתו" — זה אשתו ושמונה כלותיו, שילדו ששה ששה בכרס אחד, וסמכו זה על מה שכתוב בד"ה "פעולתו השמיני כי ברכו אלקים", וכתוב "ששים ושנים לעובד והוא ושמונה כלותיה" — שילדו ששה ששה בכרס אחד הם ששים ושנים עם שמונה הבנים ע"ש. ובגמ' (וב"ב קמ"ג) "ובני דן חושים" — שהיו מרובים כחושים של קנה.

ובאיוב כתיב דבראשונה היו לו שבעה בנים ושבעה בנות, ולאחר הנסיון כתוב ואיוב מ"ב י"ג) "וה' ברך את אחרית איוב מראשיתו ויהיו לו שבענה בנים ושלוש בנות", כלומר "שבענה" הוא י"ד בנים, פ"י שהיו לו כפליים בנים ממה שהיה לו קודם הנסיון, והרי זה בכלל הברכה. ובדה"י (א' ד' י') "ויקרא יעבץ וגו' אם ברך תברכני והרבית את גבולי", ודרשו ז"ל (תמורה ט"ז ע"א) "אם ברך תברכני" בפ"ו, "והרבית את גבולי" בבנים ובבנות. ובאותו רשע המן כתיב, "ויספר המן לזרש אשתו ולכל אוהביו את כבוד עשרו ורוב בניו", ובגמ' ומגילה ט"ו) וכמה "רוב בניו", אמר רב ל', ורבנן אמרי תשעים, ורמי בר אדא אמר כולם מאתים ושמונה הוו, שנאמר ור"ב בניו.

ובגמ' שבת וט"ז ע"ב, ל' ע"ב, ובמס' כלה ב' יתב ר"ג וקא דריש עתידה אשה שתלד בכל יום, שנאמר "הרה ויולדת יחדו" וירמיה ל"א, לגלג עליו אותו תלמיד, אמר וקהלת א' "אין כל חדש תחת השמש", א"ל בא ואראך דוגמתו בעוה"ז, נפק אחוי ליה תרנגולת וועיין רש"י שם, ובענין יוסף בשם הגאון רבי יהונתן בספרו אהבת יונתן ובעיין יעקב שם. והנה מבשר לך ר"ג מטובות שיהיו בזמן ביאת המשיח. ואפילו לפי מה שפי' שם הכותב בעין יעקב דהכוונה בדרשות כאלו שבזמן המשיח תהי' הצלחה גדולה בריבוי ובשפע גדול, מ"מ הרי הוא בכלל בשורה לישראל שעתידין נשים לילד בכל יום והרי הוא בשורה טובה וברכה. ובפיוט מוצש"ק המבדיל בין קודש לחול וכו' זרעינו וכספינו ירבה כחול וככוכבים בלילה.

ובגמ' כתובות וי' ע"ב) ההוא דאתא לקמיה דר"ג הזקן, א"ל רבי בעלתי ולא מצאתי דם, אמר לה רבי ממשפחת דורקטי אני שאין להם לא דם נדה ולא דם בתולין, בדק ר"ג בקרובותיה ומצא כדבריה, א"ל לך זכה במקחך אשריך שזכית למשפחת דורקטי, מאי דורקטי — דור קטיע, אמר ר' חנינא תנחומים של הבל ניחמו ר"ג לאותו האיש, דתני ר' חייא כשם שהשאור יפה לעיסה כך דמים יפים לאשה, ותנא משום רבי מאיר כל אשה שדמיה מרובין בניה מרובין ע"ש. והנה דריבוי בנים הוי ברכה. ובגמ' סנהדרין וק"ד ע"א) "העיר רבתי עם", אמר רבה אמר ר' יוחנן שהיו משיאין קטנה לגדול וגדולה לקטן כדי שיהיו להם בנים הרבה, ועיין רש"י. ובגמ' וב"ב צ"ב ע"א) שתין בנין הו"ל לבועז. ועוד כמה מקומות בש"ס דריבוי בנים הוה ברכה, ומבואר לך מתורה נביאים וכתובים ומדברי חז"ל דריבוי בנים הוה ברכה גדולה לישראל.

נתיב מה

מחשבות טהורות בשעת הזיווג

גם צריכה האשה בשעה שמזדווגת עם בעלה שתחשוב באיזה חסיד וצדיק אמת כדי שיהיו לה בנים חכמים וחסידים. דמטעם זה וב"מ פ"ד ע"א ה' רבי יוחנן יושב על שערי טבילה, אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילת מצוה לפגעו בי כי היכי דלהו להו בני שפירי כוותי,

גמירי אורייתא כוותי, ע"ש ועיין תוס' שם וד"ה יתיב. וטוב לבעל היכא דאפשר לשמור לאשתו בשעת הטבילה כדי שתפגע בו תחילה ולא תפגע ברשע או כלב או חמור. ושמעתי שיש במלכות פרס מדינה שבית הטבילה בחצר היהודים במקום מוצנע מטעם זה, כדי שלא תפגע האשה בעלותה מן הטבילה ברשע או בדבר טמא כי אם ביהודים איש או אשה. ונראה דמה"ט נמי היו ברוב מקומות בתי טבילה אצל ביהכ"נ או תחת הביהכ"נ, ועיין שו"ת מוהר"ם מינ"ץ.

נתיב מו

הממאסים בברכת ה' ומושכים עליהם קללתו ח"ו

ולאידיך גיסא כתיב בתורה "בזיעת אפיך תאכל לחם", וזה הוא קללת אלקים לאדם על אשר אכל מעץ הדעת. והנה מן הפשוט ה' ליה לאדם להתרחק מהקללה כפי האפשר ולצמצם ממש שלא לעשות מלאכה רק כפי הצורך לאכילה, ולמי שאפשר להמלט לגמרי מהקללה, להמלט ממנה. ומהאי טעמא אמר ר' נהוראי וקידושי פ"ב ע"א וע"ב אין אני מלמד את בני אלא תורה, דקללת אלקים אינה שולטת במי שדבק בתורתו הקדושה וכמ"ש שם, אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, דכיון דאני נבראתי לשמש את קוני הרי מחוייב הוא לפרנסני שלא בצער ע"ש. ועתה באו אנשים ויהפכו את הקללה לברכה, ופוק חזי כמה פעמים נפגשתי עם אנשים ושאלתי מה שלומך, והשיב ב"ה יש לי עבודה כל ששה ימים בשבוע, וגם יש לי שעות נוספות [אווע"ר טיי"ם בלע"ז], והוא שבע רצון בשמחה רבה, גם אשתי אינה יושבת בבית כנשים בטלניות [צדקניות כבודה בת מלך פנימה שהיו יושבים כעקרת הבית ומגדלים את בניהם בקדושה ובטהרה, ועליהם אמר שלמה "אל תטוש תורת עמך"] אלא עובדת שעות מלאות [פו"ל טיי"ם בלע"ז], ושאלתי ומה עם הילדים — מי מטפל עמהם, צחוק עברה על פיו, יש לי שנים — הקטן הוא בנורסערי אצל . . . והגדול הוא כבר בקינדערגארטען, וזה די והוא ב"ה מאושר בחייו. ולאומת זה מצאתי איש ושאלתי מה שלומך, והוא נפלו פניו, נפלה עליו המרה שחורה כמעט שפרחה נשמתו, מה קרה והלוא אין עבודה ואני כבר בטל שבועיים מבלי עבודה, והגם שיש לו ב"ה ממה

לחיות וגם יש לו בבאנ"ק כסף מזומן, אבל מה זה וכי כסף זה ניתן לחיות, והלוא כסף זה שמור לבעליו.

ואתה עתה ראה שקללת אלקים "בזיעת אפיד" הם עושים לברכה ורודפים אחריה יומם ולילה, וברכת ה' שהוא ריבוי בנים, "אשתך כגפן פוריה ברכתי ביתיך בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך הנה כי כן יבורך ירא ה'", זה אצלו ח"ו קללה. וודאי דאין זה אלא עצת חטאין מצד היצר כח הס"מ, אשר עליהם אמר הנביא (ישעיה ה' כ') "הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר" ח"ו, שהרי אשר התורה לקללה תחשב הנה ברכה הוא אצלם, ומה שהתורה מברכת אצלו ההיפך. הכלל כי ח"ו להשתמש בשום אופן לעכב העיבור לנשים כשרות כי אם בפק"נ וע"י שאלת חכם גדול בתורה מיראי הוראה ויראת ה' בלבם שאינו הולך לרוח הזמן, כי בעונ"ה ישנם גם כמה מהמורים שמקלו יגיד לו ומקילים בדברים אלו, והמורה יורה כבן סורר ומורה. ומי שיראת ה' נוגע בלבבו יסביר הדברים לביתו בדברים של טעם, ובשכר נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים. ואפשר דהטעם נמי שהתאוו להוליד הרבה בנים כמבואר בחז"ל שיצאו לקראתן במראות הצובאות, ועי"ז נגמר השעבוד כמבואר בכמה ספרים דרביי האוכלוסין השלים הד' מאות שנה, ואין מקום כאן להאריך בזה. והכ"נ בזכות נשים צדקניות שבדורינו שירידו הרבה נשמות קדושות לעולם הזה, כמ"ש חז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ויבמות ס"ב ע"א, זהר א' כ"ח, מס' כלה ב' נזכה לביאת משיח צדקינו בב"א.

נתיב מז

להזהר מרופאי הזמן בלתי יראי ה'

ודע עוד אהובי ידידי כי מאד יש להזהר מרופאי זמנינו ועיין לעיל נתיב ז', יש מאותן שקוראים עצמן שומרי תורה שהם רשעים גמורים כידוע, ושומרי תורה באמת ויראים המה מעט, וראיתי בני עליה והמה מועטים תבוא עליהם ברכה. אבל רוב הרופאים הם מושחתים והם מסיתים הנשים שהולכות אצלם שיעשו פעולות לעכב העיבור, ואומרים שאין צריכין להגיד לבעליהן מזה, וממילא לא יאונה כל

און. אבל ח"ו לשמוע להם, וכמו שכתב להדיא הרדב"ז ז"ל דאם הנשים אינם מגידות לבעליהן עוברות משום לפני"ע וראויות לעונש גדול, כי הם משחיתים הזרע ומביאים מבול לעולם, ואם הבעל יודע ושותק יורד לגיהנם. מבואר דעד עכשיו מיירי אפילו אין הבעל יודע שייכי בה כל האיסורים. ולפעמים גם אומרים להם הרופאים ששאלו ממורי הוראה ועושים כן ע"פ הוראת רב גדול בתורה, ודברים אלה מעשה יצר לפתות נשי בני" הצנועות והקדושות לשמוע להם ולעצתם בזה, כי כולם נלכדים בזה, והא ראי' שהם בעצמם אין להם רק וולד אחד או שנים, וכן רוצה שיהיה אצל השני. וכיון שהוא חשוד לאותו דבר אינו מהימן בכלל על דבר זה.

יודע לך עוד אהובי תלמידי, כי שמעתי בזה אפילו מהנקראים בני תורה ואנ"ש שנתפסו בתר הולכי הזמן ומנסים לתרגם ולפרש גם דברי התורה לפי דרכם, ושאינו דומה זמנינו לזמנים הקודמים וכיוצא בזה. ולכן אומר לך בני לא תאבה ולא תשמע להם, כי זה הי' מעולם טענת המתחדשים והרעפארמע"ר שטענו שהתורה משתנית ח"ו לפי העת, אבל אנן קבלנו קבלה אמיתית שזאת התורה לא תהא מוחלפת ולא תהא תורה אחרת לא כולה ולא מקצתה, ואפילו קוצו של יו"ד לא תשתנה. וכבר אמר הנביא "אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם", ולדידן שומעין דאמרינן כהלכה וכך קבלנו קבלה אמיתית מגאוני עולם איש מפי איש עד משה רבינו עליו השלום להחמיר בדבר ולא להקל, כי זה נוגע לדיני נפשות ממש, ואפילו אם יאמר לך אדם גדול אשר לפי דעתך גובה ארזים גבהו לא תשמע לו בזה להקל, כי הוא נגד הקבלה האמיתית שקבלנו, והמיקל בזה עושה בדמיונו או שלא קיבל קבלה אמיתית, וכמ"ש משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צרכן, או שבסתם הוא הולך לפי רוח הזמן ומקלו יגיד לו, או שהוא משוכנע מהעתונים ורוח היום שברחוב. ולכן בכל אופן ואופן הזהר והזהר בזה בני ותזהיר גם לאחרים, כי הוא דבר שהיצה"ר מסית ומשתדל בפרט לנשים קלי הדעת בעוני"ה.

והמיקל בזה ח"ו נראה שאינו יודע חומר האיסור בזה, יעיין ספר מעם לועז ולמהר"י מלכו בעל הגהות על מל"מ) מה שכתב חומר האיסור בזה, והוא החטא הגורם בעוני"ה לגלות וכל הצרות, והרי התורה מעידה שער ואונן מתו על עון זה ונקרא "רע בעיני ה'". ואם אז

קודם מ"ת שלא נתחייבו בה הי' נחשב הדבר לחטא גדול כזה עד חיוב מיתה, והגם שהי' עדיין קטן שלא הגיע לשנים, וגם לא ניתנה תורה, כ"ש וק"ו היום, ונחשב כשפיכת דמים וע"ז וע"ז י"ג ע"א) וחייב נידוי, ואין לו זכות לראות פני השכינה [מדה כנגד מדה שגורם לשכינה שתסתלק מישראל], ונחשב כבהמה מאחר שאין לו חלק לעוה"ב, והוא מטמא נפשו בעוה"ז ועוה"ב. וזהו חמור מהריגת נפשות, שהרי הורג את בניו הוא וחמור מכל עבירות כי מטמא נפשו בעוה"ז ובעוה"ב, וכדי שיזהר האדם בזה אומר הכתוב "מזריע זרע למינהו" שצריך להיות במינו דוקא, ואם אסור לפרר פירורים ועונשו גדול, ק"ו למפזר טפות זרע קודם, ונעשה עני ואינו מבין התורה מה שלומד, ואין תפלתו מתקבלת כי י"ח ברכות הם כנגד ח"י חליות שבשדרה, וטפת הזרע הוא טפת הדם הבא מן המוח ועוברת השדרה, וגורם לאריכת הגלות. וז"ש הכתוב ובראשית ט"ו י"ג) "כי גר יהיה זרעך", וגורם למגיפה ושאר פורעניות, ובניו יוצאים רעים, וגורם למות בניו הקטנים. וכל העושה כן במזיד הרי הוא כמחלל שבת, שמוציא מרה"י לרה"ר, וזה הי' חטא דור המבול. ועיין בספר היכלות בראשית והיכל שש"ו מלמד שהוא מבטל ג"כ מ"ע דרבנן ד"בערב אל תנח ידיך".

נתיב מח

להזהר הרבה בחינוך הבנים

גם צריך ליזהר בענין החינוך להבנים שלא יבואו מזה לידי מחלוקת וקטטות. ופשוט דמצות חינוך מצד ד"ת חל על האב, אבל באמת העיקר מי שמחנך הבנים היא האשה עקרת הבית, שהיא עם הילדים בכל עת, לא כן הבעל שהוא טרוד על המחיה ועל הכלכלה ואין לו זמן בעונ"ה ע"פ רוב לחנך הבנים כראוי. ולכן תראה האשה ותשתדל בכל כחה לגדל הבנים לתורה, ואמרו חז"ל ואבות פ"ב מ"ט) ר' יהושע אשרי יולדתו. ואולי ע"ז אמר שלמה המלך (משלי א' ה') "ואל תטוש תורת אמך", דלכאורה תורה האב מלמדו והאשה פטורה מת"ת, ולהנ"ל ניחא שהיא הגורמת ומרגלת ומשדלת אותו ללמוד.

והנני להעתיק קצת בזה ממה שכתב בשבט מוסר (וכ"ד) וזה לשונו הקדוש, תהיה האשה צדקנית ורחמנית על כל בני ביתה ועל

העניינים לתת להם אם יש לה ליתן, או לפייסם בדברים, אך לא עם האנשים העניינים דאסור להרבות עמהם בדברים פן יבואו להרהר עליה. ובתורה ובראשית י"ח ו' "וימחר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עגות ואל הבקר רץ אברהם וגו' ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפנייהם והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו ויאמרו אליו שרה אשתך ויאמר הנה באהל". ועיין רש"י, צנועה היא וכדי לחבבה על בעלה. ונראה דהודיענו עוד הכתוב בשאלת המלאכים, שהרי אברהם אבינו היה חולה וזקן ובאו האנשים אליו ונתן להם לאכול בעצמו, ולכן תמהו האנשים ויאמרו אליו "איה שרה אשתך" – שאתה עושה בעצמך כל הדברים, "ויאמר הנה באהל" – צנועה היא ואין דרכה להתערב בין האנשים, ולכן לכבד אורחים אנשים אני הוא המכבד והיא מכינה האוכל, והבן את זה. ומבואר דאורחים אנשים יש לבעל לכבד.

ואולי זה מה שאמרו בגמ' קידושין (ע' ע"א) דא"ל רב נחמן לרב יהודה תיתי דונג תשקינן, א"ל הכי אמר שמואל אין משתמשין באשה כלל, ופרש"י שלא ילמדנה להיות רגילה בין האנשים. ותתרחק עצמה מהמדות אשר מנו חכמים עליה לגנאי, והוא שתתרחק בכל יכולתה מקלות ראש ולא תהיה סקרנית ולא יצאנית ולא דברנית ולא קנטרנית ולא משמשנית ולא פרסנית, משום שאם תהיה קלות ראש תבוא לזנות, כמאמר התנא שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה, כל שכן לאשה שדעתה קלה. ולא סקרנית, שהרואה אותה מרמזת בעיניה ידמה שרמזה לו ויבוא לפתותה ואפשר שיוכל לה. צייתנית, דזהו גורם שתשמע עליה דבר שאינו הגון ותבוא לידי קטטה ומריבה ומזלזלת עצמה ומאבדת כבודה. ולא דברנית, שריבוי הדברים מביא אותה לגלות דברים נסתרים שבינה לבין בעלה. ולא קנטרנית, פירוש קנאית מפני שהקנאה גורמת לה רעות רבות, שבראותה בתכשיטי חברתה ואין לה, תאמר בלבה מי יתן שבעלה יהיה בעלי, וגורמת לה כל מיני חלאים רעים ונאמנים, ועצמותיה נרקבין ובאה במחלוקת עם בעלה ואין מכבה ויצאה מן העולם בלא זמנה. ולא יצאנית, משום כשהאשה יוצאה מפתח ביתה גורמת אחרים שיכשלו בה ופוגמת עצמה, ומעשה דינה יוכיח. וכל הרואים אותה אומרים ראו את האשה הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה, פעם בחוץ פעם ברחובות וכו' ובניה אינן מבעלה. וגורמת פסול לבניה, וכשהם

גדולים כל משפחה מיוחסת בודלת מהם ומוכרחים לשאת נשים שאינן מהוגנות כיון שיצא עליהם מהדופי והכיעור, ונמצא האשה היצאנית גורמת פגם לה ולבניה וכל משפחתה. וכל אלו התנאים האמורים בנשים צריכים גם האנשים ליזהר מהדברים מנוגע להם, כגון הנקיות וכעס ודברי תיפלות ודברי מאוסים וקנאה ותאווה וכדומה, ועוד הרבה יותר ממה שכתבתי. ואם ינצל הזמן ויבלה אותו בתורה ממילא התורה תיישר אותו ותשמרהו ויתקיים בו "ובאהבתה ישגה תמיד".

נתיב מט

זריזות בשעת טבילה

גם צריכה האשה שתהיה זריזה בענין טבילה שתפנה לבה מכל מחשבה פגומה ומכל הרהור רע. וכשיוצאה מן הטבילה תהיה זריזה שלא תפגע בדבר טומאה ובהמה טמאה כגון כלב או חמור. ובספר שערי דורא ודף ס"א ע"א כתב וז"ל, האשה היוצאת מן הטבילה, חברתה תפגע בה פן יפגעו בה רשע או חזיר או כלב או חמור לקראתה. כי בספר המקצועות כתב אם טבלה ופגעה בכלב או בכל דבר טמא, אם האשה יראת שמים לא תשמש עם בעלה עד שתחזור ותטבול כדי שלא יהיה דבר רע יוצא ממנה או שלא יהיו לה בנים מכוערים דומה לכלב, וכן אם פגעה בעם הארץ וכו'.

ועתה ראה ממעשה באלישע כה"ג שלא היה לו בנים מתקיימים, נכנס לפני הקב"ה ואמר לפניו, רבון העולמים, מפני מה יש לצדיקים בנים ולי אין בנים, א"ל מפני שנוהגים בטהרה בשעה ששימשו מטותיהן, הלך והרצה הדברים לאשתו וקיבלו לעשות כן. פעם אחת ירדה לטבול ופגע בה מצורע, וחזרה וטבלה ועלתה ופגע בה גמל וכו', בששית כלב בשביעית חמור בשמינית סוס בתשיעית עם הארץ בעשירית ישמעאלי, ובכל פעם טבלה פעם אחרת. נכמרו רחמיו של הקב"ה, ואמר למט"ט שר הפנים צדקת זו מצטערת, לך ועמוד בפניה כדי שתתעבר הלילה הזאת ותלד קדוש וטהור. מיד ירד מטטרו"ן שר הפנים וישב על פתח המקוה, וראתה ורצתה לחזור ולטבול. אמר לה דעי שאני מטטרו"ן שר הפנים, כבר בא עלבונך לפני הקב"ה והוא

שגרני אצלך. מיד שמחה שמחה גדולה והלכה ונתעברה את רבי ישמעאל בן אלישע כ"ג, והנה דומה דיוקנו למטטרו"ן. מה עשה מטטרו"ן, נעשה סנדק שלו, לפיכך כל שעה שהיה רוצה רבי ישמעאל בן אלישע כ"ג לעלות אל הרקיע היה מזכיר השם שמסר לו מטטרו"ן ועלה. לכך אמרו בברכות שר' יוחנן היה יושב על שערי טבילה שלא יפגעו חמור או חזיר או כלב. ופירש ר"ח, ומנהג שפוגעת בחברתה שהולכת עמה לבית הטבילה ע"כ. ונ"ל שאם אין לה אפילו אשה לפגוע בה, תצייר צורת בעלה או צורת איזה צדיק זקן או חסיד שתכיר לה נגד עיניה, ותחשב לה כאילו פגעה באדם כשר תחילה (והביאו הרוקח).

הנה מבואר כמה שפוגם ח"ו בבנים ראיית דבר טמא או כיוצא בזה, שהנולדים אז ר"ל המה מקולקלים והקולר תלוי באבותיהם, וכ"ש שאם ח"ו הם חושבים בפועל בדברים טמאים או שיושבים ומבלים בשמיעת דברים על ראדי"א או טעלעוויזי"א או קוראים איזה ספרות מינות, וכיוצא בו דברים של איסור ח"ו וקלות ראש או בדיבור של ניבול פה שזה פועל ח"ו על בניהם ודורות הבאים אחריהם. ואיתא במדרש שמלך אחד נולד לו ילד שחור, והי' רוצה להרוג את המלכה שזינתה, והי' שם חכם מחכמי ישראל ואמר אולי יש לך תמונה על הכותל של אדם כזה וחשבה המלכה בתמונה זו בשעה שנתעברה ונולד ולד זה, וכן היה, ובירך אותו החכם וחיתה המלכה, והוא דבר פלא וברור. ולכן אמרו חכמי האמת דהמרהר בשעת מעשה באשה אחרת או היא באיש אחר, הולד ממזר, והאריכו בזה. ומה"ט תיקנו לשמש באמצע הלילה שאין עוברין ושבים שלא יבוא להרהר אחריהם.

ובאור זרוע הגדול ולרבינו יצחק בר משה מויען מגדולי בעלי התוס', באותיות זחט"י באלפא ביתא שלו ז' ח'ו' שבעה ושמונה, זשה"כ וקהלת י"א ב' "תן חלק לשבעה וגם לשמונה" וועיין קה"ר שם. ובמס' עירובין ומ' ע"ב ב' "תן חלק לשבעה" — אלו שבעה ימי נדות, "וגם לשמונה" — אלו שמונה ימי מילה, שאם אתה נזהר היטב בשבעת ימי הנדות אתה זוכה לבן שאתה מל אותו לשמונה. ושמה תאמר בן כל דהו ואפילו דלאו מעליא, ת"ש ט"י — שזוכה לבנים טובים טהורים ידידים יחודים בדור, שכל אשה שמתנהגת בטהרה ונזהרת בנידתה וטבילתה ופריעת ראשה זוכה לבנים צדיקים, כדאמרינן בפ' ידיעות הטומאה ושבעות י"ח ע"ב, ועיין כתובות ע"ב ע"א ת"ר "והזרתם את בני ישראל מטומאותם",

ספר בית רחל, חלק א, עמ' קכט, תשס"ח, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים.

אמר ר' יאשי' מכאן אזהרה לבנ"י שיפרשו מנשותיהן סמוך לווסתן, וכמה, אמר רב עונה רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל הפורש מאשתו סמוך לווסתה הוי' לי בנים זכרים, דכתיב "להבדיל בין הטמא ובין הטהור", וסמיך ליה "אשה כי תזריע וילדה זכר", ורבי יהושע בן לוי אמר הויין ליה בנים הראויין להוראה, דכתיב "להבדיל ולהורות", ואשכחן באמן של ר' ישמעאל כהן גדול שהלכה אמו לטבול ובעלותה מטבילתה פגע בה דבר טמא וכו' כנ"ל ונתעברה באותה לילה ברבי ישמעאל שהיה צדיק גמור. ובפ' הוציאו לו את הכף (וימא מ"ז ע"א) ת"ר שבעה בנים היו לה לקמחית וכולם שימשו בכהונה גדולה, אמרו לה חכמים מה עשית שזכית לכך, אמרה להם מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערותי, ואע"פ שמסיים עלה הרבה עשו כן ולא הועילו, היינו שרוצה לומר דזכות אחר הוה בהדה דהאי זכותא, מ"מ ודאי דהאי זכות נמי גרים, כי הדין נותן כי מגוף טהורה וצנועה יצא טהור וצנוע ע"כ.

נתיב נ

להשמר בטהרה כל הימים

גם צריכה האשה שתזהר להיות טהורה תמיד, כלומר שתטבול כשיגיע זמנה ואפילו אין בעלה בעיר, משום שבהיותה באותה טומאה מתפשטת באיבריה ומעפשת שכלה. וכן מצאתי בשערי דורא טובלות אע"פ שאין בעליהן בעיר, וכן הנהיג רבינו שמעון ז"ל את בתו לטבול אפילו בימי החורף בעת טבילתה אפילו שאין בעלה עמה ע"כ [הגם שבזה פסקו הפוסקים שלא תטבול אם אין בעלה בעיר ועיין שו"ע יו"ד סי' קצ"ז ס"ב ושו"ת שבוי" סי' ע"ז]. ולדידן מיהו עכ"פ כשבעלה בעיר תזהר להיות טהורה תמיד. גם תזהר האשה שלא תעכב טבילתה, שבבא זמנה לטבול אל תעביר רגע. וכן אמרינן בירושלמי וכו' אסור לאשה לעמוד בלא טבילה. וצריך שתדקדק האשה במקוה שטובלת בו אם רואה אותו חסר מה שלא היה כך מקודם שאפשר שנחסר שיעור. גם תכוין בטבילתה שירחמוה מן השמים לתת לה הריון מטבילה זו בן זכר ירא אלקים וסר מרע מוכן לעבודתו יתברך.

נתיב נא

להתפלל לה' בשעת עיבורה

ובחדשי עיבורה תבקש רחמים שהולד שתלד יהיה מתוקן באיבריו ולא יהיה נפל שפיר וסנדל או חולני, שלא יעכב חוליו לימוד התורה. שהתפלה מועלת לבטל הגזירה אף אם נגזר על הולד הזה איזה דבר מהנזכרים, ולאה תוכיח שהפכה לדינה מזכר לנקבה כארז"ל (ברכות ס' ע"א). גם תזהר שלא תכעוס בימי עיבורה, ואע"פ שהכעס רע בכל זמן, כ"ש וק"ו בימי עיבורה שמזיק לולד שיחלה ונחלש. ואפשר שתפיל מרוב כעסה, ונמצא הורגת בניה בידיה בכעסה, ונמצא בשביל כעס רגע תצטער כל ימיה. שאם יוצא הוולד חולני כמה מצטערת עמו, ואם תפיל אין צריך לומר שכל ימיה מכאובים. גם תהיה נזהרת האשה בימי עיבורה בענין המאכלים [עיין בראשית חכמה ז"ל שהמאכלים הרעים מזיק לולד עיין שם מה תאכל לתיקון הולד ומה לא תאכל], שהמאכל הרע מטפס לולד, שכל מה שאמה אוכלת הולד טועם כארז"ל וגם הולד מתהווה כפי המאכל. ובגמ' דאכלא אתרוגא הוה לה בני רוחני, ומעשה באותה מלכתא יוכיח ועיין כתובות ס"א ע"א, שבט מוסר פכ"ד) שהיתה אוכלת אתרוגים בימי עיבורה וילדה בת שהיתה מריחה ריח אתרוג, כדאיתא במדרש.

גם תהיה נזהרת בפרט בימי עיבורה שלא תכנס במקומות של טומאה ובמקומות שיש שם ריח רע, לפי שהולד נוצר כפי ראות עיניה. ועובדא דהתיא מלכתא יוכיח שילדה בן כושי על שהיתה בחדר משכבם צורה כושית ונוצר הולד כפי הצורה שראתה באותה שעה, כדאיתא במדרש (הבאתי לעיל נתיב מ"ט). גם אמרו רז"ל (הוריות י"ג ע"ב) עשרה דברים משכחים התלמוד, דחד מהם העובר במקומות מריח רע, והאשה העוברת בימי עיבורה במקומות אלו נוצר הולד טיפש או חסר דעת כי הריח רע מטפס דמו. אלא תשב בימי עיבורה במקומות קדושה וטהרה בבתי כנסיות ומדרשות ותמיד לראות ת"ח חסידים ואנשי מעשה ותשמע דברי תורה, שהדברים נכנסים באזנה ומתקדש הולד בקרבה, שהאוזן לגוף כקנקן לכלים כארז"ל שהולד שומע הכל ומבין. וכאם ר' יהושע שאמרו עליה ואבות פ"ב מ"ב) אשרי יולדתו שהלכה בשעת עיבורה לביהמ"ד שתשמע העיבור דברי תורה בשעת

עיבורה, וכעובדא גבי אותה מעוברת שלחשו באזנה ביה"כ ונח, כנודע מרז"ל (וימא פ"ב ע"ב) ויצא צדיק גמור. והדברים בהפכו במעוברת אחרת שנתאוה, ולחשו ולא נח, והאכילוה ויצא הולד רשע. לכן תהיה ישיבתה במקומות מקודשים בבתי כנסיות ומדרשות כדי שתשמע ד"ת וכארז"ל גבי ר' יהושע בן חנניא.

נתיב נב

השפעת האבות על הבנים

ועתה בא וראה כמה משפיע הנהגת האבות על הבנים. בתורה כתיב (דברים ב' ט') "ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר במלחמה", ובגמ' וב"ק ל"ח ע"ב) מלחמה הוא דלא, הא אנגריא עבוד בהו, פי' דמלחמה הוא דאסר לנו להלחם עם מואב, אבל להתגרות בהם ולשלול ולבוז ולצערם מותרים היו בני ישראל. אבל בבני עמון נאמר "ולא תתגר במלחמה" – שום גירוי אסר לנו הכתוב להתגרות בהם כלל. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה הטעם לזה, בשכר צניעות אמם שלא פירסמה על אביה כמו שעשתה הבכירה, שהבכירה קראה שם בנה מואב, כלומר שהוא מאב, והצעירה קראה לו בן עמי ועיין רש"י שם.

והנה מבואר דצניעות האם שקראה שם בנה בשם צניעות הועיל לבני בניה אחר ארבע מאות שנה שלא יתגרו בהם בני ישראל ולא יצערם, ועזות אמם הבכירה גרמה לבני בניה התגרות בהם וכמה צרות ויגון. והנה חכמינו ז"ל (נזיר כ"ג ע"א) אמרו דשתי בנות לוט שתיהן לשם שמים נתכוונו והעידו עליהם שהן בכלל "צדיקים ילכו במ", אלא משל ללוט ושתי בנותיו עמו הן שנתכוונו לשם מצוה "וצדיקים ילכו במ" הוא שנתכוין לשם עבירה "ופושעים יכשלו במ". ואעפ"כ כיון שבדבר אחד העיזה עצמה ולא צנעה נענשו בניה אחריה. כ"ש בנשים פרוצות שעושות דברים במזיד, כמה צער וצרות יגרמו ח"ו לבניהם אחריהם. ואיתא במדרש והובא בש"ד על התורה פ' בשלח דף נ"א) שחור בנה של מרים שנהרג מפני שמרים עברה על אונאה לפרעה כשאמרה לו "לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה", והיה לה להגיד האמת, ולפי שכיחשה לו, הגם שכוונתה לטובה, נהרג חור בנה ע"ש. עכ"פ

ברור הוא דמעשה אבות סימן לבנים, ומעשה האם משפיע על חיי בניה אפילו לאחר כמה דורות. והאם תתן על לבה כי כמה יגיעות מתייגעת האם לטובת בניה, ומוסרת נפשה עד שמגדלת אותם, ובשביל דבר קל בלתי צנוע וכיוצא בזה תיאבד הון רב ויסבלו ח"ו דורות אחריה, והסרחון יהי' תלוי בה, ולהיפך אם תצניע יהי' זכותה גורם לבניה עד סוף כל הדורות.

ובתורה ברבקה אמנו כתיב כשהי' לה צער הריון "ותלך לדרוש את ה'" ובראשית כ"ה כ"ב, כלומר כיון שראתה כשעברה דרך בית ע"ז עשו מפרכס לצאת ומ"ר וברש"י שם) תלתה החטא בעצמה, ותלך לדרוש את השם, והלכה לבית מדרשו של שם ועבר. ובגמ' מגילה וי"ג ע"ב) בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צניעות שהי' בו בשאול זכה ויצא ממנו אסתר. והתנא ר' יהושע כשמנו חכמים מדותיהם אמרו אשרי יולדתו ואבות פ"ב מי"א, ופירשו דכשהיתה אמו מעוברת ממנו הלכה לת"ח ולבתי מדרשות שיתפללו עליו שיהי' ת"ח וצדיק, וכשנולד נתנה ערסתו בביהמ"ד שישמעו אזניו ויתרגלו לדברי תורה ולא לדברים בטלים. ובכתובים ומשלי ט"ז כ' "בן חכם ישמח אב ובן כסיל בוזה אמו", ולכאורה מה להאם בזה, ולהנ"ל אתי שפיר דהיא שגרמה לו ח"ו.

ובדרכי משה וי"ד סי' פ"א אות כ"ו) פסק הרמ"א דכן המינקת אפילו ישראלית לא תאכל דברים האסורים, וכן התינוק בעצמו, כי זה מזיק לו בזקנותו. וכתב הפר"ח ושם סי' פ"א, ולפי שבזמנינו אין נזהרים מעניינים אלו, רוב הבנים יוצאין לתרבות רעה. ובתוס' ע"ז וי' ע"ב ד"ה אמר ליה) מביא מדרש חֶלֶב מטוהר חלב מטמא, ואמרינן בירושלמי שפעם גזרה המלכות שלא למול, ורבן גמליאל מל את בנו [רבינו הקדוש] וצוה המלך להביאו לראות אם עבר על גזירת המלך, ואשתו של רבן גמליאל נטלה את בנה והביאתו לבית המלך, ולפי שהיתה המלכה אוהבת אותה החליפה את בנה ונתנה לה את אנטונינוס בנה להביא לפני המלך, והניקתו אשת רבן גמליאל פעם אחת, ובשביל זה זכה אנטונינוס לבסוף שלמד תורה ומל ונתגייר עצמו ועשה טובות לישראל, והכל בשביל שינק פעם מחלב אשה ישראלית. וכ"ש ההיפך שיונק פעם אחד או אוכל דברים אסורים שיזיק לו בזקנותו, וכן אם תאכל אמו דברים אסורים. ומבואר עוד

בירושלמי וחגיגה, הביאה הר"ן במס' ע"ז, ועיין פר"ח יו"ד סי' פ"א) דאָחר רבו של ר' מאיר יצא לתרבות רעה לפי שכשאמו היתה מעוברת ממנו עברה על בתי עכו"ם והריחה מאותו המין, והיה אותו הריח מפעפע בגופו כארס, ולפיכך צריך ליזהר בדבר מאד.

וכשבא המלאך לבשר לידת שמשון הגבור, ושאל אותו אביו ושופטים י"ג י"ב) "מה יהי' משפט הנער ומעשהו", שרצה לדעת היאך להתנהג אתו, "ויאמר מלאך ה' אל מנוח מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר מכל אשר יצא מגופן היין לא תאכל ויין ושכר אל תשת וכל טמאה אל תאכל כל אשר צויתיה תשמר". ויש לדייק דמנוח שאלהו למלאך מה יהיה משפט הנער, והנה שאלהו על הנער והמלאך השיבו על האם "מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר", אלא כי הכל תלוי בהאם כי "נזיר אלקים יהי' הנער מבטן" צריך שיהי' קדוש מרחם ומלידה.

נתיב נג

שלא להתיימש מן הרחמים

גם אע"פ שתהיה האשה רבה בשנים ובן אין לה, אל תתיימש מן הרחמים אלא תרבה בתפלה ומצוות ומעשים טובים, ואפשר תועיל לה איזה זכות שיחדשה ה' להחזירה כימי נעוריה כאשר חידשה לשרה אמנו אחר צ' שנים ונפשטו קמטיה, ולחנה אחר ק"ל שנים כארז"ל. גם אם היו לה בנים ופסקה מלדת ונתרבו עליה השנים, אל תתיימש כי עוד השמש במרומים לחזור וללדת. ויוכבד אם משה רבע"ה ילדה בת ק"ל שנים כארז"ל. וכמה מהתימה על אותם הנשים שעברו משנת ארבעים ולא ילדה שמתיימשת מן הרחמים ואינן שמין על לבן לזכרות שחידשן הקב"ה בזקנותן, אלא לעולם תהיה בטחונה של אשה בהקב"ה שיכול לחדשה כאמהות, שאע"פ דבית מטרון לא היה להן וילדו. גם צריכה האשה שלא תרבה בתעניות תמיד בעבור הבנים, אלא תקבל גזירתו יתברך באהבתו, ותהיה מתפללת לפני הקב"ה בלי תעניות, כי התעניות נזק להולדה ומבטלת אותה מצרכי ביתה, והמחלוקת מתרבה בבית, וקשה מחלוקת בביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג כארז"ל. גם אין ראוי לאיש או אשה להרבות

בתעניות ותפלות על ענין הבנים, דכמה הפצירו על זה בתעניות ותפלות ויצאו מהם בנים בלתי מהוגנים ומובדלים מבני אדם במדות משונות ומכוערות, והורידו שיבת אביהם ביגון שאול. ושמעתי מפי זקן חכם, דלפעמים מונע הקב"ה בנים מאיש ואשה אע"פ שהם צדיקים גמורים, משום שרואה במזל שלהם שמחויב להיות להם בנים בלתי הגונים, כאשר היה מחייב מזלו של חזקיה, שלכך לא היה רוצה ליקח אשה כנודע. וכדי שלא לצערם מונע אותם מהם, אך כשמרבים בתפלה הוצרך לעשות שאלתם ובקשתם שרצה למונעם ממנו על היותו בלתי הגון וראוי. ומטעם זה תראה לפעמים חסידים שאין להם בנים הגונים, והוא על שמרבים בתפלה עליהם. לכן טוב לגבר ולאשה שלא להרבות תעניות ותפלות פעם אחר פעם על ענין הבנים, דאין טוב להפציר הרבה, דכמה הפצירו והיה לרע להם.

נתיב נד

תפלת האם לרחמי בנה

ואחר שזכתה האשה לבן ומגיעו השם לאויר העולם, תהיה תפלתה שייגיעהו למולו, ותכוין בלבה דמוסרתו למיתה לשמו יתברך. ותסכים בלבה שאם יצוייר שיאמר לה שתשחטהו לשמו הרי מוסרתו מעכשיו. ותתפלל שתהיה מכתו תמה ותאמר: יהי רצון מלפניך כשם שהוא רצוי לפניך עכשיו שאין בו לא חטא ולא עון, כך יהיה תמיד לפניך שלא יפגום בריתו, שאל תביאהו לידי נסיון ולא לידי בזיון ויהיה בריא אולם לעבודתך, ותמיד יהיה נגד פניו יראתך, ולא יסור דעתו ורצונו מלימוד תורתך ובעשיית מצותיך, ויהיה כן עמך עד יום מותו, ותזמין לו פרנסתו מידך ואל תביאהו לידי מתנת בו"ד דזהו מסך מבדיל שלא יוכל לעבדך בהיותו מכוסה בושה וכלימה לצפות מיד בו"ד נבל וקפדן ומתנתו מועט זעיר שם זעיר שם, וכיון שמצפה לאחרים חכמתו נסרחת ונפשו עליו נעצבת ובשרו עליו יכאב, לא כן המקבל מידך הטובה הפתוחה והרחבה והמלאה, ולא יצטרך מן הבריות עד יום מותו, ושיזכה לזקנה יהיה רצון שלא יבואו עליו יסורים לא כבדים ולא קלים ולא יארע לו חולאים בחייו, ותצילהו מכל פגעים ומקרים רעים כדי שתמיד יהיה מוכן לעשות רצונך, ותן ברצונו לכוין לעשות רצונך, ואל יבוא לידי שום מכשול דבר בעולם לא

בדברי תורה ולא בדברי צרכיו, ולא יפול בו מום מחמת חולי או מכה, ותגיעהו לזקנה בבנים ובנות שיראה בחופתן עוסקים בתורה ומצוות, ולא תהיה מיתתו מחולי כבד ומשונה, ויבוא אל הקבר שלם בכל איבריו אמן: עד כה תהיה תפלת האם על הבן בעת שנותנתו למילה, דַּעַת רצון היא.

גם בעניני האשה איך תתנהג עם בנה כשהוא קטן מוטל בעריסה, לא תשיר לו שירת עגבים, דמהבל תיפלות היוצא מפיה נברא שטן כנודע, ונמצא שאותו רוח רעה שנתהווה בדבריה שורה על בנה. וגם לא תשיר לו שיר של גוים ועיין ספר חסידים) אלא תשיר לו שירים המספרים מאורעות המוסרים מעניני ג"ע וגיהנום והדין והחשבון. וכשמתחיל התינוק לדבר, תרגילהו בפסוקים כגון "תורה צוה לנו" וכדומה, כמ"ש הרמב"ם ז"ל. ותגד לו אמו שיש אלוה בעולם והוא בראו ויצרו והוציאו מאפילה לאורה, והוא אדון הכל בורא כל הנבראים, והוא שולט בעליונים ובתחתונים, והוא המחיה והממית ועתיד להחיות מתים. וירגיל בפיהו י"ג עיקרי התורה. ותספר לו מענין גן עדן וגיהנום, ושכל העוסק בתורה ניצול מגיהנום ונוחל גן עדן. ותדמה לפניו ענין גן עדן וגיהנום בענין שיוכל דעת התינוק לסבול, ותאמר לו מגיהנום דברים המפחידים את הלב כדי שירשום בלבו פחד אלקים. וערב ובוקר וצהרים תרגילהו שיאמר אמן קודם שיאכל וישתה, כדי להרגילו ליתן הודאה לבוראו קודם אכילתו ושתייתו. וכשיגדל יותר תרגילהו בברכת נטילת ידים ואשר יצר וברכת הפירות וכדומה. ותמיד תהיה עיניה שלא יאכל בלי נטילת ידים. וגם תדקדק עמו שלא יוציא מפיו דבר שאינו הגון, ותכהו על כל זה ולא תחוש על בכייתו. ומאד תזהירהו על השקר, ואל תאמר עדיין קטן הוא, שכיון שירגיל בקטנותו עוד לא יסור ממנו, וכל הטורח שתטריח עצמה עכשיו בקטנותו משמחים לה באחרונה שתשמח עמו בעוה"ז ובעוה"ב.

נתיב נה

שלום בית אינו בא ממילא אלא צריך השתדלות כל ימי חיינו

ובדרך כלל יש לדעת כי שלום בית אינו דבר שבא ממילא, אלא צריך

השתדלות לזה משני הצדדים ומאחרים, והשתדלות לזה צריך כל ימי חייו. ובגמרא אמרו שלשה דברים צריך לומר ע"ש עם חשיכה, ואמרו וצריך לומר בניחותא כדי שיתקבלו דבריו. עיין שבת ול"ד ע"א) צריך למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלינהו מיניה, אמר רב אשי אנא לא שמיע לי הא דרבה בר רב הונא וקיימתי מסברא. ולפום ריהטא לא ידענא מה חידש רב אשי שקיים זה מסברא שאמר בלשון ניחותא ולא בצעקה. אבל נראה דדבר גדול משמיענו, דבכוון תיקנו ז"ל לומר בניחותא, אבל מעצמו יחשוב למרמי אימתא אינשי ביתו, אולי מותר לגעור, קמ"ל דמסברא קיימה משום שלום בית. ועיין שאילתות (פ' בהעלותך) דאי לא מערבי כיון שלא שרי טלטולי מאניה ליכא שלמא בביתו, ואי לא מדלקי שרגא ולא מעשרי ליכא שלמא בביתיה עכ"ל (ועיין גליון הש"ס שם). וכמה דברים תיקנו ז"ל בשביל שלום בית ושבת ס"ד ע"א, והתם אפילו לאנשים שכבר הגיעו לשנים זקנים גדולים מופלגים, ואפ"ה צריכים לעשות דברים אלו בכל עת משום שלום בית.

וגדולה מזו מצינו בתורה (בראשית י"ח ט') "ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל", ואמרו ז"ל (ב"מ פ"ז ע"א) יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה, אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחבבה על בעלה. והדברים מתמיהים, אין להם מובן — אטו אברהם אבינו בן מאה שנה ושרה אמנו בת תשעים שנה, קדושים וטהורים ראשי האבות בני ישראל, אכתי צריכים לחבבה על בעלה, וכביכול בעצמו שינה הכתוב מפני שלום בית, ששרה אמנו אמרה "ואדוני זקן" ובתורה כתיב "ואני זקנתי", ודרשו ז"ל (ב"מ שם) ששינה עליו הכתוב מפני שלום בית. אבל לימוד גדול הוא לנו, דאפילו צדיקים וקדושים כאלו הקב"ה מזהיר להזהיר על שלום בית, וצריך לעשות למען שלום בית כל ימיו, ולא להם בעצמו אלא לאחרים שבאים במחיצתם צריכים לעשות פעולה כדי לחבבה על בעלה.

ובשעת נישואין הנה אמרו ז"ל (כתובות י"ז ע"א) שכל מי שמשתתף בשמחת נישואין חייבים לחבבה על בעלה ולרקוד לפני הכלה ואומרים לפני כלה נאה וחסודה, ואמרו להן ב"ש לב"ה הרי שהיתה חיגרת או סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה "מדבר שקר תרחק", אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריכם מי שלקח מקח רע מן

השוק ישבחנו בעיניו או יגננו, הוי אומר ישבחנו בעיניו ועיין כתובות י"ז ע"א כמה עניינים בזה. והנה כל זה בשעת נישואין וקרוב להם, אבל התורה מעידה שאפילו עד למאה שנה לעולם צריך לחבבה על בעלה ויש ליזהר בזה, דלא כמו שישנם כמה אנשים גרועים שדרכם לעולם לעשות ליצנות מאשתו בפני בעלה וכיוצא בזה, או לעשות ליצנות מבעלה בפני אשתו. ובאם המלאכים שאלו לשרה על אברהם ולאברהם על שרה כדי לחבבם, כ"ש לדין שצריך לכל אחד ואחד להשתדל לעסוק בשלום בית, ואפילו יש שלום בית אם יזדמן לחבבה על בעלה כמ"ש בתורה.

והנה ידעתי גם ידעתי כי לא יצאתי ידי חובתי וישנם עוד כמה וכמה גורמים לזה, אבל העיקרים בזה לפענ"ד כתבתי, ואידך פירושא תן לחכם ויחכם עוד. והעיקר אצלנו בזה הוא כי הסבלנות הוא אב לקיום האדם ותולדה לשלום בית ולכל הטובות, והרגזנות הוא אב לקטטות ומריבות ותולדה להשבתת שלום בית, וכל ערום יעשה בדעת שיהיה צהלה בפניו אפילו כשח"ו דאגה בלבו, ואז ישיחנה בדרך שיחה נאה ו"טובים השנים מן האחד" (וקהלת ד' ט') שיוכלו לעבור על כל המכשולות ויצליחו בכל העניינים. והעושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל, ויזכו בני ובנות ישראל לחיות באהבה אחוה וריעות עבגצ"א.

אלו דברי אדם מועט לעולם עבד נרצע לאדוניו העומד לשרת עם קדשו החותם בשום שלום ובלב ונפש,

מנשה הקטן

משנה בפרק האיש מקדש

מהדורא תליתאי עם קצת הוספות

דעת תורה ובירור הלכה ליראי ה' בכלל ולבני תורה בחורי הישיבה
בפרט, שבאו לפ' האיש מקדש, כיצד להתנהג מתחילת השידוכין עד אחר
החתונה

אשר חנן ה' את עבדו מקים מעפר דל

מנשה הקטן

אבדק"ק אונגוואר וראש ישיבת בית שערים בברוקלין נוא יארק
בן לאאמו"ר הקדוש חסיד ועניו מרן ר' אליעזר זאב
שנהרג ונשרף עקה"ש הי"ד

יוצא לאור ע"י

מכון משנה הלכות גדולות

שנת ה'שבת"ן

דברים אחרים

הננו בזה מה שהביא אותנו להוציא קונטרס הזה, היות כי הרבה בני תורה נבוכים בהלכה זו ומבקשים דבר ה' זו הלכה ברורה עד כמה הדברים נוגעים ענין הסתכלות בנשים לצורך שידוכין ונישואין. יש אומרים שאין בזה איסור כלל אלא אדרבה מצוה יש בזה והוא הכנה למצוה של פרו ורבנו, ובפרט בזמן הזה שנשתנו העתים ממה שהיו מלפנים ואנחנו חיים כעת בזמן התשל"ו למספרם 1976 שהעולם מתקדם ולא דמי בזמן הזה איסור זה של הסתכלות למה שהיה מלפנים כי בזמן הזה מי שלא מסתכל בנשים נראה כאינו נארמאל, והנשים המה ג"כ ברואי ה'. ובפרט במדינה זו שיש להן שויון עם האנשים צריך גם הבן תורה להתחשב עם נימוסי המדינה. וי"א דמצוה ליכא מיהו איסורא נמי ליכא כיון דא"א באופן אחר וע"כ צריך להתחשב במקום ובזמן. ויש מיעוט האומרים דזאת התורה לא תהא מתולפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא ית"ש, והתורה למעלה מן הזמן ולא תתבטל ולא יתבטל ממנה אפילו קוצה של יו"ד והם האמתיים בחינת ראיתי בני עליה והמה מיעוטים. ולכן החלטנו להוציא ולפרסם תשובה זו שנכתבה לקבוצה תלמידים הצמאים לדבר ה' ולשמוע הלכה ברורה בלי פשרות לדעת כדת מה לעשות למי שרוצה להתנהג ע"פ התורה. והננו מקוים שבעזרת דברים אלו יעשו פירות ויתרבה הקדושה והטהרה בישראל ובזכות זה נזכה לביאת משיח צדקינו בב"א.

ועתה במהדורא תניינא הוספנו קונטרס בית ד' ד' דרך ישרה שיבור לו האדם לראות חיים אם האשה אשר אהב כל ימי הבלו אשר נתן לו תחת השמש, וכל אשר ירחק מדרכי ההבל וידבק בדרכי ה' יתקיים בו אתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום וידורו באהבה ואהבה ושלום ורעות לאורך ימים ושנים דשנים ורעננים בעולם הזה והקרן קיימת להם לעולם הבא.

תוכן הענינים בקונטרס „משנה בפרק האיש מקדש“

כיצד יתנהג בחור שהגיע לפרק האיש מקדש בענין ההתראות עם בתולות לסמוך על הזורים כמלפנים או לראות בעצמו — ביאור בגמרא האי צורבא מרבנן דאזיל לקדושי איתתא לידבר עם הארץ בהדיה ולמה לא יסתכל בעצמו — תמיה אמאי לא אמרו דאזיל לשדוכי איתתא דאסור לקדש בלא שדוכין — אי אסור לשדך בלא ראייה ג"כ — אי יש טעם שאפילו בשעת שידוכים (התנאים) לא יהיו זחזחן והכלה יחד בבית אחד — ביאור מחלוקת הרמב"ם והראב"ד אי מותר להסתכל בפניה כדי לבדקה אם היא נאה בעיניו לישאנה — בקושית ה"ה האיך התירו לע"ה להסתכל בה בשביל הצ"מ וכי אומרין לו חטא בשביל שיזכה תכרך — בדברי אבות דר"נ וא דאמר איוב לא אתבונן על בתולה — חילוק בין הסתכלות לראיה, וראיה למג"א מתרגום יונתן — ישוב לקושית ה"ה מהראב"ד — מבאר דמה דאמרו אסור לקדש אשה עד שיראנה ויזני ראייה ולא הסתכלות — תמיה על המרכה"מ וביאור דברי האדר"נ ובקושית היעב"ץ אמאי לא חישינן שמא תנשא לאחר ונמצא הסתכל ומתרהר בא"א — ישוב למחלוקת הרמב"ם והראב"ד בברכת אירוסין אי מברך קודם או אחר עשייתן — ישוב לקושית מהרש"א ב"ב האיך עבר אברהם אבינו על הא דאסור לקדש אשה עד שיראנה — ישוב למה השמים הרמב"ם גמרא מפורשת ולידבר ע"ה בהדיה — מבאר דלהרמב"ם שמתיר להסתכל כדי לבדקה רק פעם אחת מותר ויותר מזה אסור — תמיה על ה"ה שפירש דצ"מ לא יכירנה אפילו יסתכל בה פעם אחת מגמרא מפורשת דצ"מ המסתכל בה מכיר אפילו בפעם אחת — אי סמכינן אהבירא דטביעת קלא — לאחר שידוכין אסור להסתכל במשודכת קודם החתונה לכו"ע גמ"ש הנחל"ש (להפלאה ז"ל) והצ"פ ודלא כח"א שהשיג עליהם שלא כדין — לרבינו יונה איסור הסתכלות הוא איסור דאורייתא ולקצת פוסקים מדברי קבלה — ישוב לדברי הב"ש א"ע דהרהור באשה לכו"ע הוי דאורייתא ותמיה על תחכ"ש שהשיג על הב"ש — בתולות וידן בחזקת נדות הן כולם — אין יצה"ר שולט אלא במה שענינו רואות, וברואה פעם אחת יצה"ר שולט בו ויהרהר אחריה — סדר שידוכין מדורות הקדמונים — ההתראות קודם החתונה גורם שיקיצו זה בזה היפוך דעת והזמן שגורם התקרבות — החשק אין לו עינים ולכן תחושק אחר דבר גשמי יקוץ בו לאחר זמן — בחור שלא ראה בתולה מימיו וכן בתולה שלא ראתה בחור מימיה אם ישא יהיה היווג יותר מוצלח — ביאור הגמרא והאבה את אשתו כגופו והמשיא בניו ובנותיו סמוך לפן קן — רבוי ההתראות קודם החתונה גורם לרביי הגיטין שבזמנינו הוא דרך הפרוצים מאז ומלפנים — רע המעשה לבחור ובתולה היוצאים יחד בלילה בלי שומר וחורים אחר חצות ואין אפטרופוס לעריות — הכחשה ברורה מה שמכחו קצתם על קנה רצון שחכ"א התיר הסתכלות וראיה הרבה פעמים — מש"כ דאה"ח הקדוש עה"פ אל תחלל את בתך להזנותה שלא להראותה לפני כל אפילו שיתכוון להנאת זווגה — פסק הטאון מוהר"י אייבשיץ (בעל אורים ותומים) ז"ל דמי שמבקשין להרגו או יחבק וינשק בתולה נדה יורג ואל יעבור — צריך להתייעץ עם גדולי התורה מורי הוראה ראשי ישיבות רבנן ומרנן בכל אלו ענינים.

ב"ה, כ"ב טבת התשל"ו נ"י יצ"א
 מע"כ ידידינו מופלגי התורה והיראה וכו' תלמידי ישיבות
 קדושות. השם עליכם יהיה עבגצ"א.

אחדשה"ט וש"ת צידודת נאמנה,
 בדבר צקשחכס לצרר לכס כדת מה לעשות לצחור ירא שמים
 שצח לפרק האישי מקדש וכן לצחולה יר"ש שצחח לפרק
 צחולה ישחח החיך ינהגו כשרויים לצחח ידי חלקים ואדם
 כי ישנס אומרים שצריך לנהוג צח מנהג צבחוינו מלפנים שלא
 ראו איש אח רעבו קודם החופה ורק נשחדכו צחור וצחולה
 ע"י ההורים שנתקצלו יחד והסכימו שניהם זה אומר כמה אחח
 נותן לצחך כך וכך וזה אומר כמה אחח נותן לצנך כך וכך וכן
 הן הדברים שנקנו ציניהם ועשאו שטר תנאים ציניהם וחחמו
 עליהם וצחו וספרו לציניהם שהם השחדכו ורק קודם החופה
 ראה החחן אח הכלה כדי לקיים הח דאמר רב קידושין מ"א
 אסור לקדש אשה עד שיראה שחח ימלא צח דבר מגונה
 ותהגנה עליו והחורה אמרה ואחצח לרעך כמוך. וישנס
 אומרים לנהוג כפי מנהג המקום שילאו לשם, כי צמדינה זו
 נשחנו המנהגים והזמנים ולריך לראות ולהראות החחן והכלה
 כדי לצרר אח הם מחחיים זה לזה וכדי לצרר חוכן הנפש של
 שניהם ריך שיתראו הצחור והצחולה עד שיהי צרור אללם שיש
 להם השקפה אחח ודעה אחח ויחצו זה אח זה וצפרט כי
 רחינו שצעונה"ר נחצו הגיטין צזמן החחרון עד למדי, לכן
 צריכים הצעירים צעלמם לראות אח נושאים חן זה לזה. ויש
 שאומרים שחדרצה דבר זה גורם להגיטין המרובים אפילו צין
 צני חורה שהרי ראה רחינו שצערי יורחפך אשר לא ראו זה אח
 זה עד להחחונה אפ"ה הנישוחין נשאו פירות לחורך ימים
 והכח חדרצה כל שיוצאים יותר ונחחאים יותר מחגרשים ציותר
 והח רחי' דצני עם החרץ שיוצאים חדשים ולפעמים שנים זה
 עם זה וחח"כ נושאים זה אח זה וחעפ"כ הם מחגרשים כמעט
 חרצפים אחח מהם מחגרשים ולולי שהיו כמה מהם נולדים
 אשר ע"פ דתם חכורים להחגרש היו המחגרשים יותר מששים
 אחח וזה רחי' צרורה שהחחראות והחכרה לא מוסיק לשלום
 בית, ולכן שחלחכס צחיזה דרך ישכון אור חורה לצ"ת צזה.

ירדי היקרים, הקשתם לשלול, דממ"י אם באתם מלד ענת
 המליאות שצטונ"ה נתרבו הגיעין בזמן האחרון אפילו
 בין משפחות של בני תורה, ולריך להקדים הרפואה קודם
 למכה, ונסתפקתם אם מיעוט ההתרלות הוא הסיבה
 להגירושין כפי עענתם של היש אומרים, ואם יתראו ויפגשו
 יותר ויותר קודם השידוכין יתרבה השלום בית וימעטו הגיעין,
 ואם צעזל זה הרי שוצרו צלדו שאם נדון מהמליאות הרי
 החופשים ועמי הארץ שרואים ויולאים עם בתולות הרבה קודם
 הנשואין לפעמים חלי שנה או שנה שלמה ואפילו יותר ויש להם
 זמן רב להכיר זה את זה בכל אופני הכרה, יאפ"ה המליאות
 היא שהם מתגרשים לערך חמשים אחוז, זאת אומרת משני
 התונות אחת מתגרשת. ודבר ידוע ומפורסם הוא, וככל עתוני
 החפשיים מתריעים על זה ומציאים דאגתם ממשבר המשפחתי
 שצעולם החפשי, והמדעים שלהם מחפשים עלות להעמיד
 המגפה של הגיעין, והם מודים שאלל בני ישראל המרדים חיי
 המשפחה צרום המעלות. וא"כ אדריבה המליאות מכחיש סברת
 הי"א שרצוי ההתרלות קודם השידוכין והחתונה ממעט הגיעין
 אלא ההיפוך וא"כ מונה לימוד צרור נגד ההתרלות. ואני מליע
 לעשות צירור אלל מסדרי גיעין בין החרדים ויתצבר להם
 שאפילו אותו מיעוט גיעין הנמלאים בין החרדים רובם
 מהם הוא מאותם שהרבו צראיית, יהולאות והכנסות, ולא
 מאותם שלא התראו רק פעם אחת או פעמים, או ולא כלום,
 כי גם אני עסקתי בזה שנים הרבה ובעזה"י בקי אני צענינים
 אלו. וא"כ ממילא אין מקום להסתפק בזה והדבר צרור כשמלה
 ואין לי מה להוסיף. ואם באתם מלד מנהג המקום הגה בזה
 ודאי לא אוכל לכתוב כי לא ידעתי היעצ מנהגים אלו ומצטן
 של מי ילאו ולאן מר בר רב אשי חתום עליה ולא שום אדם
 גדול וירא השם הנהיג מנהגים אלו.

ובר מנהג שלא נקבע ע"פ גדולי הדור לאו מנהגה הוא וכ"ש
 שהוא נגד התורה והמקובל אללנו. והסתכלות בנשים
 אפילו בתולה ופנויה הוא איסור גמור וכ"ש בזה"ז דכל
 הצחלות בחזקת גדות הם ובסמוך אי"ה נבאר זה. אבל פשוט
 דמנהגים אלו וכיולא צהם הנהיגו פה המשכילים ופרושים שזה
 היה דרכם גם צערי יורחפך מאז ומלפנים ללאת בפומבי צחור
 ובתולה צרחוצית קריה כידוע, והם היו העזי פנים שצדור
 ומהם ילא העגל הזה אבל כל מי שיראת ה' נוגע בצצבו וכ"ש

בני תורה יבני ישיבה וצנות ישראל הנוטות ח"ו מעולם לא ילאו ברחובות לא קודם שידוכין ולא לאחר שידוכין, ולכן רבוי הדברים הוא למותר צזה, ומ"מ כיון שהענין עלה על הפרק ובני ישיבה מזדמזין בה ורואים לדעת חו"ד העני' ע"פ התורה, יהו"ל מזה שבאה לידך, אכתוב מה שנראה צזה עפ"י ההגכה צס"ד ומה' אבקש שלא חכשל בה ח"ו.

דבא שנלפענ"ד צזה ורחשון לליון גרסינן צגמ' צ"ב קס"ח אמר אציי האי צורבא מרבנן דאזיל לקדושי איתתא לידבר ע"ה צהדיה דילמא מחלפו לה מיניה ועיין רש"ס ע"ה שמסתכל ומכיר ועיין רגמאח"ג משום דל"מ לאו אורחיה למידק ולא להסתכל משום לניעות אצל ע"ה מסתכל ודייק שאינו ציישן ולא מחלפי שהוא מכירה יפה עכ"ל. ויש לדייק כיון דאמרו צגמ' רפ"צ דקידושין דאסור לקדש אשה עד שיראנה שמא ימלא צה דבר מגונה א"כ אמאי קאמר רגמ"ה דל"מ לאו אורחיה למידק משום לניעות ומאי לניעות איכא אדרבה מזה קעביד שמסתכל צה. עוד יש לדייק דקאמר דלמא מחלפו לה מיניה וקשה עובא כיון דקאזיל לקדושי איתתא ולא מכירה א"כ מאי קאמר דלמא מחלפו לה הא לא ראה אותה ולא יודע אלא עכשיו הוא דאזיל לראותה אם כן אותה שיתנו לו היא היא שמקדש ואין לומר דכוונתו דילמא מחלפו לה כלומר שלאחר שיקדש אשה זו יחלפו ויתנו אחרת ותרתי רעות יעשו חדא שהאשה שנתקדשה תשאר אשת איש והשנית שאותה שיתנו לו תהי' פנויה והוא ידור עם פנויה צלא קידושין, ועוד ע"כ מחלפו לה הכונה באחותה כמעשה דלצן וכי ח"ו יכשילו אותו באחות אשתו. עוד יש לדייק דקאמר דקאזיל לקדושי איתתא והא רב מנגיד אמאן דמקדש צלא שידוכי וא"כ היל"ל האי ל"מ דאזיל לשידוכי איתתא נידבר ע"ה צהדיה דילמא מחלפו לה מיניה ואז הוה אחי שפיר דבשדוכין יראה אחת וצשעת קידושין מחלפו לה מיניה, גם צגמ' קידושין שם דאמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה שמא יראה צה דבר מגונה ותחגכה עליו ורחמנא אמר ואהבת לרעך כמוך אמר דוקא לקדש והא רב הוא צעל מימרא דמנגיד אמאן דמקדש צלא שידוכי א"כ כשמקדש ע"כ צבר שידך וא"כ צבר ראה אותה צשעת שידוכין. **ואשר** נראה מזה מוכרח דעל שידוכין לא קאמר לא רב ולא אציי דצשעת שידוכין אחתי אין להסתכל צה דהשידוכין

עשו הכורים שזה דרכם ה' שהאב משיא אשה לבנו והאב משיא את בתו כדכתיב חנו צנותיכם לאנשים ובגמ' שם קדושין (כ"ט ע"ח) מלות הבן על האב, האב חייב לבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות, והיו האבות משדכים הבנים והן הן הדברים שנקנין באמירה עיין כתובות דף ק"ג ע"א מדרב גידל אמר רב ובש"ע ח"ע סי' נ"א ורמב"ם פכ"ג מה"א ה"ג (ולדעת י"א צעינן עמדו וקדשו מיד עיין עור והציאו הרמ"א) ורק על הקידושין הוא דאמרו דאסור לקדש עד שיראנה, ולפי"ז אחי שפיר מימרא דאביו ל"מ דאזיל לקדושי איתתא דמיירי ששידכו לו כבר אשה והיינו שאביו שידך לו אשה והחתן והכלה לא ראו זה את זה עד שעת הקידושין ובדקו אותה על ידי קרובים, כבגמרא כתובות ע"ה ע"ש, ואפילו אין לו הורים ואין לו קרובים ואפילו גר הוא צעיר בודק ע"י מיוחדעיו כ"כ הגאונים ז"ל הביאם הרא"ש ורי"ו נתיב כ"ג ח' שמיני וע"י ש"ע ח"ע סימן קי"ז מחלוקת בזה, איברא דהמרדכי בשם ר"י כתב דהבדיקה לא היתה אלא לאחר אירוסין דאין רגילות שיבדקה קודם אירוסין בקרובים עיין משנה הלכות כתובות סימן קל"ג ודו"ק.

וְלַפִּי"ז שפיר מיושב הא דאמרו אסור לקדש אשה ולא אמרו משידוכין דבזה ליכא איסור אדרבה ראו לעשות כן דאז אחתי אין להסתכל בה דאלו לא סלקה להו השידוך ולקמן נדבר עוד מזה ולפי"ז אחי נמי שפיר דילמא מחלפו ליה דהכי מיירי שכבר שדכו לו אשה ע"י הוריו וכיוצא בזה ויש לחוש דילמא מחלפו ליה מיניה וגם שאר הקושיות כולם יתראו בזה (וי"ל דמיירי שאמרו לו על אשה ידועה וראוי לדבר ע"ה בזהדיה שלא יחליפו ליה ול"ע). ואחתי שפיר נמי הא דקידושין דאמר ר"י אמר רב אסור לקדש דוקא ולא שיראנה קודם.

וְרֵאִיָּה לדברינו מאגודה פ"ק דכתובות שכתב ח"ל, ונמצא בשם גדולים שאפילו שידוכין יחד בלא אירוסין אין עוב לכהות יחד בבית ולא משום איסור אך שיקילו זה בזה וכן משמע במדרש, ובש"ס פ"ק דכתובות סי"ז העתיק לשון האגודה ח"ל, וכתב האגודה והקנין שאנו עושין אף שאין איסור בדבר לכהות יחד בבית אחד בדירה מאחר שאין מיוחדין

אך אין עוב הדבר שמא יקילו זה בזה וכן משמע במרדכי עכ"ל משמע דאפילו בשעת שידוכין לא היו החתן והכלה יחד צבית ועיין ד"מ ח"ע ס"י ג"כ וז"ל, ובכלכו כתב בשם ראב"י דארום וארוסתו אסורים לדור ציחד פן יתייחדו וגם יש לחוש משום שנאה שיקילו זה בזה ומיהו כתב הרי"ף אם רוב עם צבית אין לחוש עכ"ל, וכתב עליו הד"מ ז"ל וגראה משום יחוד קאמר דאין לחוש ובחידושי אגודה רפ"ק דכתובות כתב דנמלא בשם גדולים ואפילו שידוכין בלא אירוסין אין עוב שיכיו יחד צבית ולא משום אסור אלא שיקילו זה בזה עכ"ל, וכן איתא במדרש הנה מצוהר מהני רועי ישראל דאף בשעת שידוכין לא היו צבית אחד החתן והכלה משום שלא יקילו זה בזה, וא"כ אחי שפיר מאד דקאמר ר"י אמר רב לא יקדש אדם עד שיראה דבשעת שידוכין לא ראה אותה כדי שלא יקילו. ומיהו מצוהר נמי מדברי בני גדולי הפוסקים דהכו"י יחד והרא"י זה בזה קודם החתונה גורם שיקילו זה בזה.

ובהגהות מרדכי ריש כתובות ושאלת על זכר ונקבה שנתארסו יחד אם יכולים לדור צבית אחד, יש לחוש שמא יתייחדו וכו' וגם יש לחוש פן יבואו לידי שנאה מחמת שראין זה את זה תדיר כדאיתא בצ"ר פרשת ויפל ה' תרדמה. הגבה מהר"ם מ"י עכ"ל.

ועתה פקח עיניך דברי המדרש רבה בראשית פ' י"ז ז' מערונה אחת שאלה את ר' יוסי אמרה לו למה בגניבה אמר לה משל וכו' אמרה לו למה צמטמוניות ואמר לה בתחלה בראה לו וראה אותה מלאה רירין ודם הפליגה ממנו חזר ובראה לו פעם צ' אמרה לו מוספת אני על דצריך אמורה הייתי להנשא לאחי אחי ועל ידי שגדלתי עמו צבית התכערתו צעיניו והלך ונשא לו אשה אחרת ואינה נאה כמוני ופירש"י ח"ל את שאלת למה נעלה הימנו צמטמוניות כשהוא ישן ולא כשהוא ער בתחלה בראה צפרהסיא וראה אותה ולא ערבה לו והפליגה ממנו וחזר ובראה לו פעם שנית צמטמוניות וערבה לו אמרה לו מוספת אני על דצריך אמורה הייתי לינשא לאחי אחי וע"י שגדלתי עמו צבית התכערתו צעיניו

ונשא אשה אחרת שלא ראה אותה מעולם ואינה נאה כמוני
עכ"ל

ועיין חידושי הרד"ל שגרם אמודה הייתי במקום אמורה
הייתי ועיין פירוש מוהרז"א שכן גרם צרש"י. אמנם
צרש"י שלפנינו איתא אמורה ולפענ"ד הפי' פשוט אמורה
הייתי היינו שהיתה משודכת לו וזה לשון אמורה שהיתה
הצטחה כעין שדוכין שלנו אמנם לפי רצוי הראייה נחכרה
צעינו ומכאן למדו חז"ל על המשודכת שלא יתראו אח"כ.

ופלא על רצינו הקדוש רש"י ז"ל שפי' ונשא אשה אחרת
שלא ראה אותה מעולם. ונראה דדייק כן שהיה דומה
לחוב שג"כ לא ראה אותה מעולם ולכן היתה ערבה לו ולכן
פירש שלא ראה אותה מעולם ואם כן מצוהר על כל פנים
מדברי חז"ל שריצו בהתראות גורם שנאה. ואדרבה
המטרוניחא הוסיפה על דברי ר' יוסי שנשא אשה שלא ראה
אותה מעולם וזו היתה ערבה לו ואפילו לא היתה נאה
כמותה אלא מכוערת ממנה.

ועתה במסילה נעלה לבאר צד מחלוקת רצינו הגדול
הרמב"ם עם רצינו הגדול הראב"ד ז"ל. וז"ל הרמב"ם
פכ"א מהא"צ ה"ג, ומוחר להסתכל בפני הפנויה ולצדקה צין
בתולה צין בעולה כדי שיראה אם היא נאה צעינו ישאנה ואין
צדק לז' איבור ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, אבל לא יסתכל
דרך זנות, הרי הוא אומר צרית כרתי לעיני ומה אחצונן
על בתולה, ע"כ. וכתב עליו הראב"ד ז"ל, חכמים אמרו האי
ל"מ דאזיל לקדושי איתתא לידבר ע"ה צדקה דלמא מחלפא
ליה מיניה אלמא אין דרך ת"ח צכך עכ"ל. וה"ה המליץ בעד
הרמב"ם ז"ל וז"ל, ובהשגות א"א חכמים אמרו וכו' ואין זו
השגה לפי שז"מ אפילו נסתכל צד וצדקה צפעס אחת לא יכירה
אם יחליפיה לפי שאינו רגיל להסתכל בצורת נשים, אבל ע"ה
יכירה צפ"א ואילו היה אסור בהסתכלות כדי לצדקה לא היו
אומרים לע"ה עמוד וחתא צשביל חברך, והמימרא דרב דאמר
אסור לקדש אשה עד שיראנה חוכיה ע"ש, והבעל מגדל עז
הקשה נמי דהאיך החירו לע"ה וכו' ע"ש מה שכתב.

ובמוש"ע א"ע סימן כ"א הביא שיטת הרמז"ס ז"ל בסעיף ג' וז"ל, מותר להסתכל בפנויה לצדקה אם היא יפה שישאנה בין שהיא בתולה או בעולה ולא עוד אלא שראוי לעשות כן אצל לא יסתכל בה דרך זנות ועל זה נאמר ברית כרתי לעיני ומה אהבונן על בתולה ועי' ח"מ וצ"ש שם וצ"שילת יעקב סימן ק"ו הביאו באוה"פ ע"ש.

וקצת י"ל דהראב"ד פליג אעיקר דינא דהרמז"ס שכתב דמותר להסתכל בפנויה ולצדקה כדי שיראה אם היא נאה צעיניו ישאנה ומשמע דמותר לצדקה אפילו קודם שמוכן לקדשה ועי' פליג הראב"ד דהרי בגמרא אמרו האי ז"מ דאזיל לקדושי איתתא וכו' כלומר דעד דלא אזיל לקדושי איתתא לא התיירו לו לצדוק דל"כ אמאי קאמרו דאזיל לקדושי איתתא וא"כ פליגי בעיקר אי מותר לצדקה קודם הקידושין או לא אצל בשעת הקידושין גם הראב"ד מודה דיראנה אלא אפילו יראה שמה יחליפו לו ועי' לידבר ע"ה בהדיא וממילא לא תקשה מגמרא קידושין להראב"ד דממימרא דר"י א"ר, איצרא ע"כ מודה הראב"ד דבשעת קידושין יראה דהכי קאמר שמה יחליפו ומשמע דהוא ראתה וי"ל שיחליפו ממה שאמרו ליה.

ומה שנלפענ"ד צ"ד בישוב דברי הראב"ד, וראשונה נקשה עוד קושיא אחת אליבא דכ"ע דאפילו נימא דל"מ מותר לו להסתכל ולצדוק אשה מ"מ הא"ך אמרינן לע"ה עמוד וחטא בשביל חזרן הא האי ע"ה אינו רואה לכונסה ולו אסור להסתכל א"כ הא קושיא גופה שהקשה ה"ה והמ"ע להראב"ד תקשה לכו לדידהו הא"ך מותר לע"ה לעצור ולהסתכל בשביל חזריה שהרי עיקר דין הסתכלות לא הותר לגבי ז"מ אלא משום נישואין וע"ה אינו רואה לנשאה ובפרט לפמ"ש באדר"ג פ"ב ס"ה דמפני מה החמיר חיוב על עלמו ולא נסתכל אפילו בצתולה מפני שאמר חיוב אסתכל אני היום ולמחר יבא איש אחר וישאנה ונמלא שאני מסתכל בא"א, והגר"א הגיה אני מהרהר בא"א וא"כ כ"ש הכא שהל"מ מיד מקדש והע"ה מסתכל בה נמלא מהרהר בא"א או מסתכל בה והא"ך אומרים לו עמוד וחטא בשביל שיזכה חזרן ול"ע. ומה שתי' קלת אחרונים דבע"ה

ליכא חשש הרהור ל"ע דאין אפוטרופוס לעריות. ואדרבה
בשמחת בית השואבה היו מתקנין תקן גדול בשביל ע"ה.

והנראה לפענ"ד דדברי הראב"ד נכונים מקושיית ה"ה לפי
מ"ש המג"א או"ח סימן קכ"ה סקל"ה דמחלק בין ראוי
להסתכלות, להסתכלות הוא יותר מראוי וכל מקום שאמרו
אסור להסתכל ראוי בעלמא מותר והמפרשים הקשו עליו מגמ'
ע"ז דף כ' ועיין פתח עינים בשם קדמון אחד, ובספר עבודת
עבודה להגרש"ק ז"ל ומיחו בחידושי הבאתי ראוי גמורה
להמג"א בס"ד מתרגום יונתן ב"ע פ' מעות עה"פ ונקרב את
קרבו וגו' וז"ל, והוינן עיילין לערקליהון וחמץ בנתיבון יאתא
חטייתא וכו' ובכל דא חס לן למיתלי עינין בן ולא איסתכלין
בחדא מנהון ולא נמות צמיתותא דמיייתון זה רשיעיא לעלמא
דאתי ע"ש באריכות, הגה מפורש דראוי והסתכלות תרי מילי
ניגבו וראיה מותר והסתכלות אסור וזה שאמרו כשנכנסו
לנתיבון ראו בנתיבון היפות כלומר ראוי בעלמא וזה לא חשו
לה, אצל ח"ו למיתלי עיניהם בהם ולהסתכלא בהון היינו
הסתכלות שהוא צלית עינים כלומר להתצונן בהם וזהו
שאסרה תורה (וכנראה להסתכלות אסור מה"ת וי"ל) עכ"פ
מפורש להחנא אלקי ר' יונתן בן עוזיאל שמחלק בין ראיה
להסתכלות והארכתי עוד בזה. והוא ראיה ברורה להמג"א ז"ל
ומה שאמרו בגמ' ע"ז ולאסתכלי מי שרי ל"ל כיון שראה זה
ר"ע שיפה היא למאד וראה זה שעתיד לישאנה ע"כ היתה יותר
מראוי ולכן פריך והסתכלות מי שרי או יאמר דבאמת דא הוא
התי' שהמקשן הקשה ליה והסתכלות מי שרי כלומר דהי' חשב
שר"ע הסתכל זה ותי' לוי התרנן קרן זוית הוב ולא הסתכל
אלא פגע בע"כ וראוי בעלמא הוב ומותר. ובמקו"א כתבתי
דמה"ע ידע ר"ע שסופה לישאנה כיון שלא יאונה לזדיק כל און
אפילו בשוגג והשתא צהמתן של לדיקים אין הקצ"ה מציא
תקלה על ידן כ"ש ר"ע ולכן ידע שבדאי ישאנה ונתגלגל הדבר
שראה אותה ומה"ע נשא נמי יהושע לרחצ ויש צזה אריכות
דברים ואין כאן מקומו.

ורפמ"ש שפיר מיושב הכל דמימרא דר"י א"ר אסור לקדש
חשב עד שיראנה היינו ראוי בעלמא בלא הסתכלות,

דבסתכלות אסור לפולס ורחיב מותר אפילו לל"מ אלא דכיון דהל"מ אינו בקי בהן ובצורתן בראי' בעלמא לא יכירנה ולכן לידבר ע"ה בהדיה שלא יחליפנה לו, ולא תקשה קושית ה"ה האיד אמרינן לע"ה עמוד וחטא וכו' דהכ"ג אין זה ענין של חטא וראי' אפילו לל"מ מותר והכ"ג הל"מ ראה אותה קודם קידושין אלא כדי שלא יחליפנה לו ויתנו לו אחרת ויקדשה ולכן לידבר ע"ה והע"ה כיון שבקי בהן ובצורותיהן א"כ בראי' בעלמא נמי מכיר אותה ולא יחליפו אותה לרוב חריותו בהם (או יאמר דהאי ע"ה מיירי אשה או כיוצא בזה שמוותר להסתכל בה) ולפי"ז ממילא אזלא לה ראי' ה"ה וקושיתו מהא דא"ר יהודה א"ר דאסור לקדש דהראב"ד נמי מודה לזה ובסתכלות הוא דפליג עליו.

ובמה שכתבנו אחי שפיר נמי דברי רגמא"ה דל"מ לאו אורחי' למידק ולא להסתכל משום לניעות והקשיו כיון דאסור לקדש עד שיראה א"כ מאי לניעותא איכא ולהכ"ל אחי שפיר דרגמ"ה נמי מפרש דראי' שאני מהסתכלות וראי' בעלמא ודאי יראה אלא שאין דרכו למידק ולהסתכל משום לניעות וחיישינן דילמא מחלפו ליה ולכן לידבר ע"ה בהדי' וכדעת הראב"ד ול"ע.

וראי'תי במרכבת המשנה פכ"א מא"כ ה"ג שהקשה להראב"ד ז"ל ממש"כ הרמב"ם פ"ג מה"א הי"ט וז"ל, ודין זה ודאי אפילו בת"ח ומדקאמר לידבר ע"ה בהדיה עלמא דמלוה עליו שהוא עלמו יסתכל בה דאל"כ הל"ל לשר ע"ה ואיבו מה עבד בהדיה ע"ה ולפמ"ש גם זה לא קשה מידי דודאי מלוה על הל"מ בעלמו ולהדיא אמרו בקידושין מלוה בו יותר מצשלוחו והראב"ד מודה בזה, ומיכו אפ"ה צעי הע"ה בהדי' שבראי' בעלמא יחליפנה לו וכנ"ל. איצרא דע"כ הראב"ד מודה בזה דהל"מ צעי לראות דאל"כ נמצא מימרא דאבוי חולק אמימרא דר"י א"ר קידושין הנ"ל ולר"י א"ר אסור לקדש עד שיראה ולאבוי אין צריך לראות להל"מ כלל, והאיך אבוי חולק ארז בלי ראי' ובלי לומר שחולק עליו וע"כ הני תרי מימרי לא פליגי ודא קשיא גם לה"ה והמ"ע וע"כ ז"ל דהראב"ד מודה

דצני ראיב אלא דהסתכלות אסור וא"כ תרי מימרות לא פליגי
אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ודו"ק כי זה צרור.

ובזה יאירו לן דברי אדר"י פ"ב סימן ה' אהא דאמר חיוב
ברית כרחי ליעני ומה אהצונן על צחולה וז"ל, ומפני מה
החמיר חיוב על עלמו ולא נסתכל אפילו בצחולה מפני שאמר
חיוב אסתכל אני היום ולמחר יבא איש אחר וישאנה ונמלא
שאני מסתכל בא"ח והגר"א הגיה ונמלא שאני מהרהר בא"ח
ולכאורה האיך התירו אס כן בכלל להסתכל בצחולה אפילו
לנשואין נישוש שמא לא תתראה צו ונמלא מהרהר בא"ח, וראיתי
בהגריעב"ץ שם שהקשה מהא דרפ"ב דקידושין אסור לאדם
לקדש אשה עד שיראנה א"כ נישוש שמא יכרהר בה ותי' דבזה
חין לחוש שיסתכל בה כשנשאה לאחר שהרי לא ישרה צעיניו כיון
שלא נשאה כמו שהי' בדעתו אבל חיוב הי' נזכר שלא היה צריך
לו אלא להשיאה לבנו או לקרובו, ולפי"ז ראוי כל אדם ליזהר
ודאי שמא יבא להסתכל בה גם כשהיה א"ח עכ"ל ע"ש.
ולפום ריהטא הוא קושיא חמירא דא"כ האיך רואין להרמב"ם
ומסתכל בה שמא אח"כ תנשא לאחר ותי' הגריעב"ץ לכאורה
קשה צמה שכתב דחיוב לא מייירי אלא בצחולה שהיה צריך
להשיאה לבנו או לקרובו דסתם משמע שלא הסתכל בה.

ורפ"י ו"ש אחי שפיר דבחיוב מה אהצונן כתיב אהצונן הוא
לשון הסתכלות וההצוננות ולא אמר ומה אראה את
הצחולה והסתכלות ודאי דאסור הוא להסתכל בה דאחי
ומסתכל בה כשנשאה ונמלא מהרהר בא"ח, אבל ראוי בעלמא
שרי ולא תקשה א"כ מגמ' קידושין הנ"ל דלמא אחי להרהר
ומה"ע ס"ל להראב"ד דלא אזיל הל"מ לראות קודם השידוכין
ואפילו בשעת קידושין נמי לא התירו לו אלא ראוי בעלמא שמא
ימלא בה דבר מגונה ואכתי ישאנה אחר ונמלא מהרהר בא"ח
ולא התירו אלא ראוי בעלמא שאס לא תמלא חן צעיניו ותלך
ותנשא לאחר לא יהא מהרהר בא"ח דהרי לא יכירנה דבראי
בעלמא ליכח הרהור שהרי אינו מכיר בה. וראוי לדברינו מהא
דאמרו בגמ' מגילה ע"ז ת"ר רחב בשמה זינתה יעל צקולה
אציגיל בזכירתה מיכל צת שאלו בראייתה אמר רבי ינחק כל
האומר רחב רחב מיד ניקרי א"ל רב נחמן אגא חמינא רחב

רחב ולא איכפת לי א"ל כי קאמינא ציודעה וצמכירה והנה לא
 אמר בראה אותה אלא ציודע וצמכירה דצעי הכרתה וכל
 שאינו מכירה לא ניקרי בצרכון שמה דכל שאינו מכיר ליכא
 הרהור ואם כן רחיה צרורה דחיוב נמי לא אמר אלא להתצונן
 בה איכא משום שמה ישאנה אחר ונמצא מהרהר בא"א אבל
 צראי ליכא איסור זה כיון דאינו מכירה והוא כדברי הראב"ד
 ז"ל דלהרמז"ם אכתי תקשה כקושייתינו שמה תנשא לאחר
 ותי' היעצ"ן דוחק מפני שהוא לא רצה בה לא ירהר בה ועוד
 אם היא לא תתראה בו. ובגמ' קידושין מ"א ע"א אמרו ז"ל,
 אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה עד שתגדל ותימר
 בפלוני אני רוצה ועיין תוספות שם ד"ה אסור לאדם ועכשו
 שאנו נוהגים וכו' משמע מיהו דגם בגדולה אפשר שתאמר
 איני רוצה בזה וא"כ מליאות היא מאד שיסתכל הוא בצתולה
 ויתראה בה והיא לא תתראה בו ונמצא מהרהר בה לאחר
 נשואין לאיש אחר ובהא ליחא לתי' הגריעצ"ן כיון שלא רצה
 בה והגם שכתבו התוס' דבגדולה ליכא איסורא משום דעב
 למיתב ען דו היינו כשנתרצית בכך אבל כל שלא נתרצית עדיין
 גם בה יש איסור וא"כ הדרה קושית היעצ"ן ז"ל שמה ירהר
 בה לאחר שתנשא לאחר אבל להראב"ד אתי שפיר הכל.

ובזה נלפענ"ד לומר דבר נכון צס"ד, הראב"ד לשיטתיה
 והרמז"ם לשיטתיה שכתב הרמז"ם פ"ג מה"א הכ"ג
 וז"ל, כל המקדש אשה בין ע"י עצמו בין ע"י שליח צריך לצרף
 קודם הקידושין וכתב עליו הראב"ד ז"ל אין אנו נוהגין אלא
 מקדש ואח"כ מצרף, והטעם מפני שהדבר תלוי בדעת אחרים
 שאם תמאן האשה ולא תרצה הרי צרכה לצטלה ע"ש. ולפמ"ש
 נראה דלשיטתייהו אזלו, דלשיטת הראב"ד כיון דאסור
 להסתכל בה קודם הקידושין כלל וא"כ כמוצן שגם היא לא
 ראתה אותו וממילא יש לחוש בשעת קידושין תראה אותו ולא
 ישא חן צעיניה ותמאן בו ונמצא צרכה לצטלה, אבל להרמז"ם
 דמותר להסתכל בה לצדקה א"כ גם היא ראתה אותו ונתרצה
 בו וכיון שנתרצה בו אין לחוש שתמאן בו שהרי בראות נפשה
 אזלה ולכן שפיר ס"ל דמצרף קודם הקידושין ולא חיישינן שמה
 תמאן בו והוי צרכה לצטלה וי"ל.

ובמה שכתבו נלפענ"ד ליישב נמי קושיית מהרש"א ז"ל ע"ז
 בח"א שם שהקשה תהא דאמר איוז באחרינהו הוא דלא
 איסתכל אברהם צדיקה נמי לא איסתכל והקשה המהרש"א
 ז"ל הא אמרינן אסור לקדש אשה עד שיראנה ואברהם דרצון
 נמי קיים ואפי' ע"ת וע"ש מה שתי' וליון עליו בגה"ש קידושין
 הנ"ל ולפי מה שכתבו אחי שפיר דאברהם אציו ס"ל
 כהראצ"ד דאסור להסתכל לעולם ולאו מדות ת"ח הוא אצל
 ראי' בעלמא שפיר דמי ואיוז לענין הסתכלות אמר ולכן ודאי
 קיים ח"א הא מימרא דר"י אמר רב דאסור לקדש עד שיראנה
 אלא דהי' צראי' בעלמא ולא הסתכל בה עוד לעולם ואיוז
 באחרינהו הוא דלא איסתכל, וכשהלך ח"א למנאים הסתכל בה
 שאמר הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את ולדעת כי אשה
 יפת מראה ח"א בלא הסתכלות ולא די ראי' בעלמא, וכמ"ש
 לעיל בהא דר"ע כיון דאמר דכתי' אהאי שופרא דצלי בעפרא
 א"כ ראה שיפה היא והו"ל ככלל הסתכלות וראי' בעלמא סגי
 לראות דברים מגונים עליה שזה אפשר צראיה בעלמא אצל
 לראות היופי ח"א אלא בהסתכלות וזה פשוט. וזה מדויק
 לשון הרמב"ם שכתב ומותר להסתכל וכו' כדי שיראה אם היא
 נאה צעינו ישאנה ולכאורה בגמ' אמרו אסור לקדש עד
 שיראנה שמה ימלא בה דבר מגונה ותחגנה עליו ולא אמרו
 שתהא נאה לפניו אלא שלא תחגנה עליו והם שני דברים נפרדים
 ולמה שינה הרמב"ם וכו' כדי שתהא נאה צעינו ולא שלא תחגנה
 עליו אצל הרמב"ם כתב כאן לשון הסתכלות והסתכלות הוא
 לדעת אם היא נאה צעינו ושלא תמלא מגונה, כתב לעיל
 בפ"ג מה"א הט"ו.

ובמדד"ש בשלה ד"א שלא לך וכו' ר' יהושע אומר למה היו
 דומין למלך שזימן לבנו אשה נאה וצת טובים ועשירה,
 ח"ל הבן אלך ואראה אותה שלא היה מאמין לאציו מיד הוקשה
 הדבר והרע לאציו אמר אציו מה אעשה אם אומר לו איני
 מראה אותה לך עכשיו הוא אומר כעורה היתה לפיכך לא
 רנה להראותה לסוף ח"ל ראה אותה ותדע אם כזאתי לך
 ובשציל שלא האמנת צי קונם שאין אתה רואה אותה צביתך
 אלא לבדך אני נותנה וכן הקצ"ה אמר לישראל עוצה הארץ וכו'.

והנה המשיל המרגלים לבן מלך שלא רצה להאמין לאציו שהזמין לו אשה נאה לפניו אלא ירצה לראותה, ולכאורה אין המשל דומה למשל נישואין מלכה לראותה דאסור לקדש אשה עד שיראנה וצארץ אין ענין לראות אלא להאמין ואדרבה על המלך יש לתמוה שרצה להשיא לבנו אשה שלא יראנה שהוא נגד הנימוס וההלכה שכן צריך לראותה אבל פשוט דודאי ליכא מלכה צרתי למי שסומך על אציו ואדרבה גריעותא הוא אם אינו סומך עליו ולא מאמין לו ובשעת קידושין יראנה ושפיר המשל דומה למשל ולפי שהמשיל המרגלים לאלו מצוהר דהא פשיטא ל' ל' יהושע שכן הוא הענין. ולדעת הרמב"ם אכתי ז"ע אבל להראצ"ד שפיר מאד וגמלא ראי' עכ"פ להראצ"ד ז"ל.

ודעת הרמב"ם דלצדקה מותר להסתכל בה נמי לראות אם היא נאה צעניו לישאנה ו"ל דס"ל כהחולקים דאין לחלק בין ראי' להסתכלות ולולי דמסתפינא הייתי אומר דהרמב"ם מה"ע השמיט ולא כתב לידצר ע"ה בהדיה דס"ל דצאמת קשה קושיה ה"ה וכי אומרים לו לע"ה חטא בשביל שיזכה ל"מ חצרך והוא שמוחר להסתכל בה ולא הע"ה והא דאמרו לידצר ע"ה בהדיה חידחי לה מהילכתא לדעת הרמב"ם או שמיירי כשאינו רוצה להסתכל בה כלל וצפ"ג מה"א הי"ט כתב וכן האיש אין ראוי לקדש עד שיראנה לא הביא ג"כ דלידצר ע"ה בהדיה. ולה"ה צריך ליישב דלא תקשה ליה ע"ה גופיה מי החיר לו להסתכל בשביל החכם ז"ל דחכמים החירו הסתכלות לאורך נשואין בין לו ובין לאחרים וקלת נראה כן במדרש תנחומא פ' וישלח סי' ה' שמא ישאנה לעלמו או לבנו או לאחיו וזה לכאורה דלא כדעת אדר"י וי"ל. ועין ארחות חיים לרבינו הרא"ש ז"ל אות מ' וז"ל, והשמר מלהסתכל באשה ואפילו פנויה ובשם ארחותיו ומקב"ח דחקו בזה ליישב ובציונים והערות שנדפסו בסוף הספר כעת בירושלים עם ארחות חיים (תשל"ו) כתבתי שם בדעת הרא"ש ז"ל דהסתכלות וראי' תרי מיולי נינהו וכדעת הראצ"ד ז"ל ולהסתכל אסור ודלא כהמגיה שם.

איברא דאפילו לדעת הרמב"ם וה"ה פשוט דהסתכלות סתם אסור שהרי כתב ה"ה על השגת הראצ"ד ז"ל

דאין זו השגה לפי ש"מ אפילו הסתכל בה וצדקה צפעס אחת לא יכירנה אם יחליפה לפי שאינו רגיל להסתכל בצורת הנשים וכ"כ הח"מ ע"א סימן כ"א סק"ג ויש לדיוק אם ה"מ לא יכירנה צפעס אחת יצדקנה שנית וכירנה ומי גילה לו רח זה לה"ה דה"מ לא יצדקנה אלא פעם אחת ולכן לא יכירנה אבל נראה פשוט דס"ל לה"ה דאפילו להרמז"ס דמתיר להסתכל לא התיר אלא פעם אחת כדי שיצדקנה אם היא נאה לו אבל יותר מפעם אחת אסור ואם לא מלאה חן צעיניו צפעס אחת אסור להסתכל בה יותר ואם מלאה חן צעיניו אז ג"כ אסור להסתכל בה עד שיקדשנה ולכן אין לו ענה רק לידבר ע"ה בהדיה שלא יחלפה וזה פשוט וברור דעת ה"ה, נמלא דלהסתכל בצחולה לכ"ע אסור וכמ"ש חיוב ומה אצבון על צחולה ולא נחלקו אלא לצדקה ופעם אחת דלעת הראצ"ד אפילו פעם אחת אסור ולהרמז"ס פעם אחת מותר.

ומעתה לא מיציעא לדעת הראצ"ד דאסור להסתכל בצחולה אפילו לצדקה כדי לישאנה אלא יראנה קודם הקידושין בראי' בעלמא ולידבר ע"ה בהדיה שלא יחלפה מיניה והצדיקה יהי' ע"י קרוביו או הוריו או מיודעיו וכמבואר בגמ' כתובות עא"ה ע"ב וכמו שהבאתי לעיל בסמוך, אלא אפילו להרמז"ס נמי לא התירו אלא פעם אחת כדי לראות אם היא נאה צעיניו ולא יותר וכמ"ש ה"ה להדיא בצבריו וכל שאר ראיות הו"ל בכלל הסתכלות והו"ל כמסתכל לזנות שכתב שם אחריו. וז"ל שהוא ע"פ אדר"ג הנ"ל שאם ישאנה אחר, וגי' רש"י צפירושו על חיוב (ל"א א') שמה לאחר ימים תנשא ונמאלתי כרוך אחריה כן מפורש באדר"ג עכ"ל.

איברא דאכתי יש להקשות לה"ה לפימ"ש בגמרא גיטין כ"ז ע"ב רבה בר רב חנה חירכס ליה גיטא צי מדרשא אמר אי סימנא אית לי בגויה אי עביעות עינא אית לי בגויה אהדורא ניהליה אמר לא ידענא אי משום סימנא אהדרוה וקסברי סימנים דאורייתא אי משום עביעות עינא ודוקא אורבא מדרבנן אבל אינש בעלמא לא וכתב ר"ת בתוס' שם ד"ה ודוקא דע"ה נמי אית ליה עביעות עינא כדמוכח צפי

גע פשוט דק קס"ח האי ל"מ וכו' וצפ' גיד הנשה (חולין ל"ו)
 נמי מוכח דכ"ע אית לכו ע"ע ועיין צ"מ כ"ג ע"צ ר"ש צ"א
 אומר כל כלי הנפורה כי שצעתן עין מהדרינן ליה לנפורה
 מרדצנן הרי ל"מ אית ליה ע"ע יותר מע"ה ועכ"פ כע"ה
 ואפילו כלי הנפורה מהדרינן ליה צ"ע חלא דה"ה שיכל אח
 ידיו ותו' זה במה שכי' צפעס אי' לא יכירנה אם יחליפה לפי
 שאינו רגיל להסתכל בצורת הנשים. ולפענ"ד גם זה לא מספיק
 חדא שהרי ל"מ ודאי יש לו אם צבית או אחות או שניהם
 ולרוב יש לו קרובים כגון סבתא וכיוצא בו והרמז"ס לא מיירי
 צ"מ שאין לו שום קרובים ממין הנשים. והשני דהרי בגמרא
 צ"צ שם צסמוך דלורבא מרצנן לאו אורחיה למידק והוב
 הכוא תצרא דהוב חתים עלה רב ירמיה בר אבא אמר ליה
 לאו אבא הואי אמר לה איצרא אנת הות אמר אבוי אע"ג
 דל"מ לאו אורחיה למידק כיון דדק דק וע"ז אמר אבוי דיניה
 דהאי דל"מ דאזיל לקידושי איתתא יודבר ע"ה צהדיה, והנה
 העעס פשוט לפי שאין דרכיה למידק אבל היכי דק מודה
 אבוי דגם ל"מ מכיר אפילו צפעס אחת וא"כ הכא נמי כיון
 דהסתכל בה לצודקה אם היא גאה לו הרי דק בה וכיון דק
 בה הרי אפילו צפעס אחת נמי מכירה ול"ע, ואבוי לא מחלק
 בין פעס אחת או יותר חלא בין דק או לא דק.

עוד יש לדיוק צדצרי ה"ה דאכתי ע"ה למה לי הרי יכול
 להכירה צטביעת קלא שדיבר עמה כמבואר בגיטין מתקוף
 לה רב יוסף היאך סומא מותר באשתו היאך צנ"א מותרין
 צנשותיהם צלילה חלא צטביעת עינא דקלא הכ"י צע"ע דקלא
 ועיין סנהדרין ל"ח ע"א וצרש"י שם וחולין ל"ו, שוב מלאחי
 צמהרש"א צ"צ קכ"ג שהקשה ציעקב אבינו למה הי"ל למסור
 סימנים לרחל הוב ליה לסמוך אטביעת עינא דקלא ותו' דיעקב
 הו' עושה כן ע"ל היותר טוב שלא ירמה אחוה ע"ש וא"כ
 צדידן דלא ידוע ליה לרמאי אמאי אינו סומך אט"ע דקלא
 ולמה ליה לידבר ע"ה צהדיה וצשלמא להראצ"ד כיון שאסור
 לו להסתכל בה א"כ הכ"י דלא דבר עמה ולא הי"ל ע"ע
 דקלא אבל להרמז"ס וה"ה כיון שהסתכל בה לצודקה א"כ
 הכ"י דבר עמה ול"ל דהכ"י אפילו להרמז"ס מותר להסתכל

זה ולבדוקה אבל לא נדבר עמה דאל תרצה שיחה עם אשה
אמרו וי"ל, ולדברי הראב"ד אחי שפיר הכל בזה כמוצן.

וב"ש צעל מגדל עוז בשם הר"מ מקוני חין לו מוצן והמשיין
בסמ"ג עשין מ"ח וז"ל, אמרינן צפ"י שני דקידושין דף
מ"א שמלוה על האשה שתקדש עלמה ושיקדש אדם את אשתו
בעלמו יתר מעל ידי שליחו וגם חין ראוי לקדש אשה עד שיראנה
ותהי' ישרה צעיניו שמה לא תמלא חן צעיניו ותהיה מגורשת
או שוכב עמה והיא שגואה ע"כ, ולא כתב כלל מהסתכלות אלא
כתב עד שיראנה והוא כדעת הראב"ד.

ודאיתוי צאולה"פ סימן כ"א ס"ג שהביאו מנחל"ש סק"ה
דמשמע שם דדוקא כדי שישאנה מותר להסתכל בה אבל
לאחר שידוכין אכור ושוכב הביאו שבס' תורת הסתכלות סימן
ו' חלק עליו דכיון דלאחר קידושין או שידוכין דודאי מותרת
לו לאחר זה מותר מדין אשתו ע"ש, ואני אומר ח"ו לומר כן
להתיר הסתכלות בנשים בלי חפז"ק לא מיצטויא לאחר שידוכין
דאכתי חין לו שום ענין של אישות בכלל ואין לזה שום שייכות
לאשתו המזומנת לו ומקודשת לו ומותרת לו זמן ממילא זה וכבר
היא מותרת לו לא אסרו בה הסתכלות אבל בתולה פנויה
שהסכימה לשדך עמו אכתי חין כאן שום ענין של מותרת לו
לאחר זמן דאכתי מחוסרת קידושין ומסירה לחופה ומאן ימר
לן שיצא הזמן בהיתר ור"פ איעסק ליה לצריה ולא איסתייע
מילתא ובכמה לא מסתייע מילתא אח"כ, ומה"ע נחלקו
הרמב"ם והראב"ד בצרכת הקידושין די"א דאין מצרכין עובר
לעשייתן כיון שיכולה לחזור בה. וזה אפילו אי נימא לפי שיטתו
דחשוב ליה ממילא זה אבל באמת חין זה ענין כלל ואדרבה
הרי בזה יש יותר חשש משום הרהור שאסורה לו, וראי' מרופא
שהתירו לו יותר למשש בדפק נשים אחרות מבאשתו והכ"י
במשודכת דעתו עלי' ומרהרר בה יותר מבשאר נשים, ואין אלו
אלא דברים תמוהים. אלא אפי' לאחר קידושין כל שלא נכנסה
לחופה אכתי חסר מסורה לחופה ואין זה דמיון לאשתו, גם כי
התם כבר נח ילריה והרי אמרו כלה בלא צרכה אסורה לבעלה
כנדה ושייך בה הרהור.

אמנם כדי שלא יהיו דברי בני ראי' הנה מפורש כן מדברי ה"ה הנ"ל דרק פעם אחת מותר לראותה קודם ולא יותר, וגם להראצ"ד מצואר דאפילו פעם אחת לא ופשוט דכה"ג לא מקרי פת צסלו ועיין ש"מ כתובות י"ג מתני' וכו' וכבר הארכנו שהקשה וא"ת והא קיי"ל טענת צתולים עד שלשים יום צפ' הבא על יצמתו אליצא דר"מ י"ל התם כיון דאיכא פת צסלו דרכו לעמוד עד שלשים יום שלא לצעול אצל הבא דליכא פת צסלו מסתמא צא עליה מצואר דלא מקרי פת צסלו אפילו לאחר קידושין וזה פשוט, איצרא דדעת הצ"ח דאפילו צאשתו גדה הסתכלות אסור וכן הוא בצוה"ק וציראים אלא שהאחרונים חלקו עליו משום דשצב לו, אצל צמשודכת ודאי נהנה הוא צהסתכלות צה וכל הנהנה מהסתכלות עובר על הסתכלות ופשוט דמה שכתב הרמב"ם שם אצל לא יסתכל צה דרך זנות כלומר אפילו צפנויה שמתר לצודקה לשם אישות אצל לא יותר מזה וכמ"ש היפה ללצ הביאו האוה"פ שם ופשוט דההסתכלות מציא לידי הרהור והרהור מציא לידי טומאה וכמ"ש בגמ' ע"ז דף כ' וגשמרת מכל דבר רע שלא ירהר ציוס ויצא לידי קרי צלילה וכ"ש הסתכלות דאין יכה"ר שולט אלא צמה שעיניו רואות, וצחצעה ליגשא גזרו שחשצ ז' נקיים משום חימוד וכ"ש ציושצ ומסתכל צאשה האסורה לו שעיניו צנו מן הערוה דמ"ש הוא מאחר שהרי אשה צו פנויה היא והשידוכין לא עשו שינוי צה כלום.

והנה כתוב צתורה ולא תחורו אחרי לצצכם ואחרי עיניכם ודרשו ז"ל אחרי עיניכם צו זנות (צרכות מ"צ ע"צ) ופסק הרמב"ם צפ"ה מהל' תשובה דהמסתכל צעריות עובר על לא תחורו (ועיין צי"ש א"ע סימן כ"א סק"א שכתב והרמב"ם ס"ל מדרבנן ול"ע וכבר ראיתי מקשים עליו) וצשו"ת לרצינו יונה ש"ג כתב וז"ל וגם רצים נוקשים ונלכדים צחללס חוש הראות וכו' וגאמר על חוש הראות ולא תחורו אחרי לצצכם ואחרי עיניכם הוצהרנו צזה שלא יסתכל אדם צאשת איש וצשאר עריות פן יוקש צהן וכתב הצ"י צא"ע סי' כ"א וז"ל, כתב הא"ה צשם רצינו יונה אסור להסתכל צא"א מן התורה שגאמר ולא תחורו ואסור להסתכל צפנויה

מדברי קבלה ע"ש וממילא המסתכל במשדכת יותר מן הכיחור הרי הוא בכלל הזה ובגמ' זרכות ס"א ע"א ת"ר המראה מעות לאשה מיידו לידה כדי להסתכל בה אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם, ועיין רמב"ם פרק כ"א מא"ב ה"ב וסמ"ג לאוין קכ"ו, והגם ע"ש ודו"ק.

ומיידו כתב הפמ"ג א"ח סי' רמ"ז והמור וקליעה ושאר האחרונים דכתולות שלנו בחזקת נדות הן שהרי אין עובלות לנדתן ואיכא עלייהו לאו דלא תקרצו לגלות ערוה כמו על א"א ובקונטרס שערי קדושה שער ג' ושער ד' הבאנו מחלוקת לענין יחוד צפנויה נדה אי הוה דאורייתא או דרבנן וכן הדיון בהסתכלות ומש"כ הצ"י שהוא מדברי קבלה היינו צפנויה עהורה לפי שיטות הג"ל. וכתב הצ"ש דאפילו (להשיטות) דפנויה הסתכלות אסור רק מדברי קבלה הרהור אפילו צפנויה אסור מדאורייתא והחכ"ש שם הקשה עליו משלהי קידושין דר' יעקב מעשה חזא ופריך ודלמא מהרהר בעצירה הוה ומשני אין הקצ"ה מלרפה למעשה ולהצ"ש דילמא מהרהר בעריות הוה והוה דאורייתא וע"כ דלפ"ה לא הוה דאורייתא. ולפענ"ד תמהתי עליו דלכאורה מקרא מלא הוא ונקרצ את קרצן ה' (פ' מטות) אם מידי עצירה יאלנו מידי הרהור מי יאלנו ועיין שבת ס"ד ויומא כ"ט הרהורי עצירה ובמהרש"א שם ולענין קושית החכ"ש עי' מאירי קידושין ל"ט ע"ב לעולם יזהר אדם שלא להרהר בעצירה. וצח' הארכתי דבהרהור איכא חיבור דאורייתא אלא לענין פוגשין אין מלרפה דהתם לכאורה צא"א קמיירי.

והנה בגמ' מגילה ט"ו רחב בשמה זינתה וכו' ביודעה ומכירה ובגמ' סנהדרין מ"ה אמר רבה גמירי אין ילכ"ר שונט חנה צמה שעיניו רואות וצתום' שם הקשו והא דאמר ספ"ק דמגילה כל האומר רחב רחב מיד נקרי, הא אמר התם ביודעה ומכירה קאמינא ועי' תוס' סוטה דף ח' ד"ה גמירי שהקשו מחגיגה י"א עריות זין צפנוי זין שלא צפנוי נפיש ילרייבו ותי' דהתם ה"פ מאחר שראה הערוה פ"א שז מהרהר

אחריה לעולם אפילו שלא בפניו אבל מחמת שראה הנסקלת
 ערומה חינו מהרהר אחר אחרת ע"ש. הנה מצואר דכל
 שראה אשה פעם אחת מהרהר אחריה לעולם והרהור אסור
 מדאורייתא. ועי' שו"ת מהרשד"ם ח"ע סימן ל"א שדרך ומנהג
 האשכנזים שאין המשוך רואה משודכתו. שוב מלאתי צהרות
 לאורה"פ לס"ק כ"ט שהאריכו שם ג"כ לסתור את דבריו.
 שוב העיר לי ח"א דבשו"ת אז נדברו חלק ד' כבר דמו דבריו
 ואין לי הספר לעיין בו.

עיינ לקמן דף ל"א.

ומעתה נבא לשאלתן, ומראש אורים אראנו הנה החכם מבא
 אדם ניבא (משלי י"ט י"ד) בית והון נחלת אבות ומה'
 אשה משכלת ופי' המפרשים כי בית והון אפשר שינחלו האבות
 לצניהם אבל אינם יכולים להנחיל להם האשה המשכלת כי
 מאת ה' הוא ואין הדבר תלוי ביד אבותיו ואמר על זאת
 יתפלל כל הסיוד לעת מלא וגו' ודרשו זו אשה ואמר מלא אשה
 מלא טוב בדרך מליאה ובמדרש רבה פס"ח (בראשית) ר"י
 בר"ח פתח חלקים מושיב יחידים ביתה מערובה שאלה וכו'
 ח"ל הקצ"ה יושב ומזווג זווגים וכו' ח"ל לא כך אמרתי לך אם
 לפניך קלה לקצ"ה קשה בקריעת ים סוף הקצ"ה מה עושה
 להם מזווגן שלא צעובתן צע"כ, הדא הוא דכתיב מוליא
 אסורים בכושרות ככי ושירות מאן דצעי ככי מאן דצעי שירות
 ובגמרא סוטה צ' וקשה לזווגן בקריעת ים סוף עוד אמרו יש
 הולך אלל זווגו ויש שזווגו הלך אללו הכלל דשידוכין צעי רחמים
 גדולים ותפלה שיזכה לזווגו ולא כמו אותם הפתאים שחושבים
 שהם הצוררים לעצמם מה שרונים והדבר תלוי בתפלה וצרכים
 כי מה' אשה משכלת.

ואם יעשה תחבולות לישא אשה שאינה ראויה לו בין תחבולות
 גשמיות ואפילו ע"י תפילות לא יעלה לו כהוגן כי הא
 דרבא (צמ"ק י"ח ע"ב) דרבא שמעיה להבוא גברא דצעי
 רחמי וכו' ואמר תזדמן לי פלניתא ח"ל לא תיבצו רחמי הכי אי
 חזיא לך לא אזלא מייך ואי לא כפרת בה' בחר הכי שמעיה
 דקאמר או איבה לימות מקמה או איבה תמות מקמיה ח"ל לאו
 אמינא לך לא תיבצויה עלה דמילתא הכי אמר רב משום רבי
 ראובן בן אנטרובילי מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים

מה' אשה לאיש. מן התורה דכתיב וישן לבן ובתולל מה' יאל
 הדבר, מן הכזיאים דכתיב ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא,
 מן הכתובים דכתיב בית וכוון נחלת אבות ומה' אשה משכלת
 ע"כ.

ופירש"י שהתפלל על אשה זו ואם לא ימות הוא או תמות
 היא שלא יראה כשהשא לאהר וילטער וגם צזה פ"י כפרת
 צה' שלא תועיל תפלתך ותאמר ח"ו דלא תסייע ללותה כלום,
 וכן פ"י הערוך. אמנם הר"ן פ"י בשם רש"י שתתחרע לאחר זמן
 אם תשאנה ואח"כ כשהשאה התפלל או איהו למות מקמה פ"י
 קודם זמנו או איהו תמות מקמיה שיהי מתחרע על שגשאה
 וכן פ"י בשיטה לתלמידו של רבינו יחיאל מפאריש דלא היב
 עמה שלום והיה שונאה עד שהיה מתפלל שיפרד ממנה בכל
 אופן אפילו ימות וכנראה שהיתה כתובתה מרובה ולא היה יכול
 לגרש או אולי תרוייכו פ"י אמת שאכתי לאחר שגשאה ושנאה
 מ"מ לא היה רואה לראות שהגשאה לאחר שהיה זוגה והתפלל
 עליה שתמות או שימות הוא, ואמר ליה רבא לאו אמינא לך לא
 תיבטיא עליה דמילתא ועמה הבאת לך בעלמך הלאה.

והגדה השידוך הראשון הי' הקצ"ה השושבין והביא לו לאדם
 את חוב אשתו ולא ראה אותה אלא תרדמה נפלה עליו
 ולא הכיר צה מעולם וע"ז שמעתי שאומרים כשמחך ילריך
 צג"ע מקדס. אצרכס אצניו לא הכיר את שרה באצרכס כתיב
 פי הגב נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, ילחק אצניו לא
 הכיר את רבקה דכתיב (צראשית כ"ד ס"ג) וילא ילחק לשוח
 צשדכ ומיד נתקבלה תפלתו וישא עיניו וירא וכנה גמלים
 צאים וגו' ורבקה לקחה הלעיף ותחכם כדי שלא יראה ילחק
 ועיין רד"ק שם ח"ל, כיון שראתה אותו ואמר לה העצד שהוא
 ילחק השמיטה עלמה מעל הגמל ונפלה לארץ ולקחה לעיפה
 וכסתה צו פניה ואח"כ עמדה ובספור הזה למדה תורה דרך
 ארץ לניעות שראוי לאשה לבייש מארוסתה ושלא תתראה לו
 עד שתגשאה לו ע"כ (וזה נמי דלא כס' תורת הסתכלות הכ"ל)
 הנה מפורש שיחך לא ראה את רבקה ומן הלניעות הוא שלא
 תתראה כלל לחתן עד שתגשאה לו. יעקב אצניו ראה את רחל
 צבואו לפדן ארס כשהיתה צה שש שנים ושהה צבית לבן

ז' שנים ולכשנשא אשה לא הכיר זה כל הלילה של החתונה ולא כל הלילה עד הצקר שנאמר ויהי צצקר והנה היא לאה הרי דעד צקר לא ידע שהיא לאה וגם צצקר כנראה רק שאמרה לו שהיא לאה ומה"ט אמרו דל"מ לידצר ע"ה צהדיה דלא ליחלפו מינייה. והנה זה הי' סדר שידוכין מאצותינו.

וכבר הצאתי לעיל צעם האגודה והמרדכי והמדרש דאפילו צעת השידוכין יותר עוצ שלא יהיו החתן והכלה צצית אחד, והטעם שיקילו זה בזה, א"כ אדרבה מצואר צצברי חז"ל דההתראות קודם החתונה גורם שיקילו זה בזה ולא שיתקרצו וכל שנתראים יותר גורם להקיץ יותר, היפוך דעת המון עם שההוי' יחד גורם התקרבות וההצב על להצא והרבה טעמים לדבר מ"מ אין כאן המקום להאריך צאלו העניינים, ולדעתי מקרא מפורש צתורה פ' חלא וראית צצבי' אשת יפת תואר וחשקת זה ולקחת לך לאשה וגו' והיה אם לא חפצת זה ודרשו צספרי הכתוב מצשרך שסופך לשנאתה והענין כי החשק הוא צלא טעם שאמרו החשק אין לו עינים שהחומד דבר משום יפיו או למעלה אחרת שמלא צהדצר צעל דצר צעלה אהבה ולכן סופך לשנאתה וסופו להוליד ממנה צן סורר ומורה דצבר אמרו וצרותי מכס המורדים והפושעים אלו צני שנואה עכ"פ הנושא אשה ומסכל זה שיהי' לו חשק וחמדה ללקחה לשום יופי וכיוצא צו סופו צא 'לידי גירושין כי מו שמסתפל על היופי הגשמי צאשה ולשאר עניינים גשמיים וסומך עלמו לצרר לעולם מלא אחרת נאה הימנה או אפילו אינה נאה הימנה צתראה צעיניו נאה הימנה כמ"ש אפילו מכוערת והתורה אמרה לא דצרה תורה חלא כנגד יצר הרע דנשואין חאלו הם כנגד יצר הרע, חבל הנושא אשה לשם שמים הרי הוא אהבה שאינה תלויה צדצר כאהבת דוד ויהונתן וכל אהבה שתלויה צדצר צעל דצר צעלה אהבה ושאינה תלויה צדצר אינה צעלה לעולם ועד"ז אמר חכם מכל אדם שקר החן וחבל היופי אשה יראת הי' היא תחללל, ואשר נראה צזה.

(ח) **לפי** המצואר לפי תורתנו הקדושה היותר עוצ ונראה שהבורים משני הצדדים יצדקו אחר הצחור והצחולה כפי

חוקי התורה עם הם מתאימים זה לזה בתורה ויר"ש ויהיו
 ראויים לדור יחד ולצנות בית נאמן בישראל ואחר שיתברר להם
 לפי האפשר כל הצורך יודיעו להללדים הצחור והצתולה ויסבירו
 להם כל הדברים ויסכימו להם ואז האומר לדבק עוב מלא
 אשה מלא עוב ויתקשרו בקשר שידוכים ולפני החתונה ראו
 שיראה החתן את הכלה והקרוצים יראו שלא יחלפוה לו זה
 אחי אליצא דכ"ע צין להראצ"ד וצין להרמז"ס דגם הרמז"ס
 מודה להראצ"ד דמותר לעשות כן ולהראצ"ד אסור באופן אחר
 לת"ח ולצ"ח עכ"פ. וכבר הבאנו דמלשון אדר"י וריהטא
 דשמעתא דסוגיא דצ"צ וקידושין נראה כדעת הראצ"ד
 דהכתבלות לעולם אסור.

ב) מי שרואה לעשות כדעת הרמז"ס שיראנה הצחור אם היא
 נאה צעיונו ישאנה וכדעת ה"ה מ"מ אין להרבות
 צראיות לדעת הרמז"ס כפי מה שפ"י ה"ה הוא החיר רק
 פעם אחת לראותה, ולראותה שוב שנית וכ"ש יותר מזה הו"ל
 הסתכלות שלא לצורך ואסור דאם לא ישרה צעיונו צפעס
 הראשונה יעזבנה ואם ישרה צעיונו יקדשנה והראיות הגוספות
 בזה הוא ראוי שלא לצורך, ואפשר דזה כונת הרמז"ס ז"ל
 דכיון שלא ישרה צעיונו צפעס הראשונה א"כ הרי היא כבר
 ספק אללו ולכן יותר עוב שלא ישאנה שוב דכיון דמסופק בה
 א"כ אף שיוסיף לראותה ובהשתדלות ישאנה אבל יקון בה
 שוב באחרונה חולי, כיון דמעיקרא לא נראית נאה צעיונו ולכן
 אמר רק פעם אחת ולא יותר. ואם האשה לא תתראה בו צפעס
 הראשונה נראה ג"כ דעת הרמז"ס דאין זה זיווגו הנכון כיון
 שיש לה ספיקות אף שעכשיו ע"י הדבור ואיזה ערמות ולשון
 חלקות ילנית לדבר על לבה שתתראה בו אבל במשך הזמן
 יתעוררו בה הספיקות הראשונות ולא יועיל לשלום בית ולכן
 כל שלא נשאו חן זה לזה צפעס הראשונה ס"ל להרמז"ס דאין
 לראות יותר וצפרע לפימ"ש לעיל בשם האגודה דהתרתות
 גורם שיקיאו זה בזה ואף שנראה לפעמים ההיפוך יש לומר
 דעכ"פ באחרית הימים ילא לאור, או שעפ"י הרוצ נאמרה.

ואנ"י שמעתי בשם הרופא הכי גדול (סויקאלדזשיסט בלע"ז)
 שאמר שהשדוך הכי מוללח בעולם הוא אם נשא בחור

שלא ראה צחולה מעולם את צחולה אשר לא ראה צחור מעולם והם נשאו הוא הזוג הכי מוללל בעולם. ועי' חינוך מלוא ער"ב צמלוא דכה"ג שצחולה מעמיו יקח אשה כי ראוי לו למשרת הגדול להדבק באשה שלא קבעה מחשבתה באחר זולתי זו שהוא קדש קדשים ומתוך כך יהי' הזרע שיתן לו השי"ת ממנה עהור ונקי וראוי לעצוד בקדושה והצוגרת כיון שהיא גדולה דעותיה כבר נפסדות ואולי חשבה כבר באחר וקבעה מחשבתה זו ע"ש, הא לך דעת תורתנו הקדושה דצוגרת אולי חשבה כבר באחר וקבעה מחשבתה זו לא ראוייה לכהן גדול עוד שמה הפסידה דעותיה, וכל שכן כשתראה הצחולה בצחורים הרבה ותראה אותם הרבה פעמים ודאי מחשבתה כבר נפסדת ומעורבת עם כמה מהם יש שלא ראה אותם ויש שלא ראו אותה והיא תחשוב עליהם וכן הצחורים זה הוא הגורם היותר גדול אח"כ להמחלוקת שמשוה את בעלה עם אחר וחושבת עליהם. ואני זוכר פעם באת אלי אשה והראה ללום מבחור ובכתה צחור כזה ראה אותי ואני נשאתי לזה הלל יללל והרבה יש לדבר מזה כי זה הגורם הגדול לשבור השלום בית וחז"ל גינו את דינה בת יעקב שילאנית היתה וקרה לה מה שקרה לה.

ובהא נראה לפרש מה שאמרו בגמ' יצמות דף ס"ב ע"ב וסנהדרין ע"ז ת"ר האורב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו וצנותיו בדרך ישרה המשיאן סמוך לפירקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך וכתבו התוס' דאצניו נמי קאי ואע"ג דקטן לא תקינו ליה רבנן נשואין מ"מ להכי תקינו ליה נשואין דלא הוי צעילתו צעילת זנות וכ"כ עוד ביצמות דף ל' ע"ב והוסיפו ומלוא נמי איכא להשיא אשה לצנו קטן כדאמר בה' הגשרפין דעליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך וגו'.

ול' באורה למי דוקא צמשיא בניו וצנותיו סמוך לפירקן כשהן קטנים עדיין ע"י זה ידע ששלום אהלו ומה המהירות וצפרט דבן שמנה עשרה לחופה כתיב, ולפי דברי החינוך אתי שפיר מאוד דכל זמן שהבנים קטנים עדיין לא נתנו עיניהם באחרים לא הוא ולא היא ואם ינשאו זה לזה יהיו אורבים

זה את זה ויהי' שלום ציניהם וממילא יהיו אצותיהם צמוחה ושלה אצל אם ימתין האב עד שיגדלו ויתנו עיניהם צמה שיראו או צאנשים אחרים או צנשים אחרות וכ"ש שיוציאו ויצואו הרבה פעמים הרבה זוגים עד שימלאו מה שלדעתם הוא הנכון אז ממילא לאחר החתונה יחשבו על הראשונים ולא יהיה שלום ציניהם ולא יהיה שלום צאהלך נמי.

ג) אותן החושבים שרצוי הראי' לזוגות הצעירים קודם שיתחתנו ירבה להצנה ציניהם ולמעט הגירושין אומר רבי דזה טעות גמור מן המליאות ומן התורה מן המליאות שהרי אכן רואין אצל החפשים או מה שקוראים מאדערניס שהם יולאים ומתרחים זמן רב לפעמים חצי שנה או שנה ואפילו יותר והם כבר מכירים את עצמם כמשואין ואפ"כ לאחר הנישואין רוב הגיעין מהם הוא כידוע צמדינה זו וצמדינות אחרות, ולאידך גיסא צמדינות יוראפך וגם כאן אותם השידוכים שלא הכירו את עצמם קודם החתונה רק שציררו להם עפ"י התורה והמצואר צשו"ע א"ע. סימן צ' וסימן ד', אותם הלליחו עפ"י רוב ורובא דרובא שכמעט לא היו אולם גיעין כלל וכלל רק מיעוטא דמיעוטא וגם עכשו לפי הערך של החפשים אין בין החרדים הללו אפילו צ' אחוים ח"ו. ויש טעם לזה דבשעה שנתרחים צחור וצחולה הלך כל אחד מהם מנסה לדבר דברים מצוררים ושוקל צפלים כל את ודבור ומראה את עצמה צמראות הצביאות זה לעומת זה והם חושבים שככה יהיה כל ימי חייהם ועל זה הם נכנסים ואחר החתונה כל אחד מראה את הגוון האמיתי שלו ומיד הם מתחרטים וכי זאת נעמי והדברים הערצים נעשו מר כמות ומיד מתאשים, אצל אותם צבוררים אותם ההורים הם מחליטים לדור עם האשה ולנסות אחר החתונה שיהי' הכל ענביו"ט ולכן מלליחין וצחורה כתיב צינחק (צראשית כ"ד ס"ז) ויציאה ינחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה וחי לי' לאשה ויאהבה כלומר שהאהבה לא צאה קודם שלקחה אלא לאחר שלקחה והציאה לציחו והנה היא מתנהגת כשרה אמו, נר של קדושה דולק וצרכה מלוייה צפיסה וענן קשור על האהל הכל צקדושה אז ויאהבה ולא קודם שהאהבה הקודמת היא

אהבה גשמית ואין לה שום קיום אלא האהבה שלאחר הנשואין לריך שחצא אהבה וזה פשוט. ומן התורה הרי כבר נחננו דגורם שיקילו זה בזה ולא לאהבה.

והדבר ידוע ומפורסם כי הוא היתה דרך (המשכילים בלע"ז) והמתקדמים הנקראים מאדערנזירטע פריי דענקער והפרוילים שהיו נוהגים ללאת בדרך פרילות וילאו בחורים עם בתולות בקריות חולה יחדיו ידוצקו בלי צושה וכלימה והם היו בעזי פנים שצדור לא עמא יקרא להם, לא כן זרע קודש בני א-ל חי כל כבודה בת מלך פנימה ממשצרות זהב לבושה ובושה חכמה פניה להסתכל בפני איש וכן בני תורה לא הסתכלו בנשים עד שאפילו ראה אותה לא הכיר זה כדעת ה"ה וזה אפילו בצית הורים וכ"ש ח"י שלא ללאת בקרית חולות והרי אפילו באשתו או אחותו או בתו קיי"ל דאל יספר אדם בשוק דת"ר (ברכות מ"ג ע"ב) ששה דברים גנאי לו לת"ח וכו' ואל יספר עם אשה בשוק ואמר רב חסדא ואפילו היא אשתו תניא נמי הכא אפילו היא אשתו ואפילו היא בתו ואפילו היא אחותו לפי שאין הכל בקיאותו בקרובותיו וכ"ש צסתם נשים ובתולות והביא הרמב"ם פ"ה מהלי דיעות ה"ז.

ומה"ט רע המעשה שעשו מנהג אוחיות (גיהס) שיואלים בחור ובתולה בן ישיבה ונת יעקב שהלכה בצית ספר חרדי והם שניהם חרדים למלות ויראים לדבר ה' ורואים לקיים מלות ה' לישא אשה ועוזרים כמה איסורים בזה והרי היא מלוא הבאה בעצירה חוץ מההסתכלות בנשים יש בזה איסור משום דאל יספר עם אשה בשוק ולילך עם בתולה בשוק הגם שכוונתם לעושה חבל אין זה דרך התורה והוא דרך החופשים והמשכילים, וכמה חייבין אנו להתרחק מהם והרבה תלוי זה בהורים ומורים, אחס הורים חוסו על כבוד ה' וכבוד בניכם זרע קודש הרי כמה מסירות נפש עברתם כדי לגדל בן או בת יר"ש וגם כל הכוחות אחס מכניסים שיצנו אח"כ בית נאמן של קדושה ותורה בישראל והאיך לא ירחם לשלחה החולה עם בחור שאינו ידוע לכם בהון כלילה ותחזור הביתה אחר חלות לילה וכיוצא בן, כי מי לא יחוש לעצמו ליתן לבתו בת ישראל

הכשרה ללאת באישון לילה צלי שומר כלל עם צחור ואין אפוטרופוס לעריות אפילו לזקנים נאמרה וכ"ש צחור וצחולה וברי אפילו הנושא אשה צחופת נדה אסורים ללכת צלי שומר אם דכבר יש לו כעין פה צסלו שצמוד איזה ימים תהיה מותרת לו כ"ש כה"ג ללאת צחור וצחולה צלי שומר צמכונה קאר וכיולא צו. לצא לפומי לא גליא דצרו על לב הנערה ותסצירו לה וכן להצחורים. והשי"ת שמו ישלח זוגו הנכון לכל אחד וקלרתי צדצר.

ומה שנסחפקתם ממה שהציא צעתון צסם חכם אחד שאמר שצריך דוקא להתראות הצחור והצחולה קודם השידוכין לכה"פ ז' או ח' פעמים וכל המרצה הרי זה מצוה ח"ו לומר כן על חכם צישראל או צסם חכם מישראל שח"ו התיר איסורי עריות והסתכלות צהם וריצוי שיחה עם אשתו אסרו ק"ו צצחולה נדה וללאת עמהם צשוק וצכונה יחד ז' או ח' פעמים או יותר ללא דצר ואם לא תתרה או הוא לא ירנה צה ללאת ח' או ע' פעמים ילך עם אחרת וככה ילך עם עשרים או שלשים נשים ויהי' נצל צרשות התורה ואח"כ כשישא אחת ללאת שיראה שלשים לעולם יהי' דעתו על כמה מאותם שראה מקודם וכן היא תהיה דעתה עליהם וכמ"ש החינוך להדיא הצאתי דצרוי לעיל, וכ"ש הוא מהתם ואדרצה אין לך גורם גדול להפרת שלום צית מזה. וצפרע כי פשוט דלא אכשיר דרא ואותם ההולכים לראות ולהתראות גם ללאת השידוכין קודם החתונה עוד מתראים אלו עם אלו א"כ עד החתונה יתראו לא ז' או ח' פעמים אלא עד לחמשים פעמים או יותר לפעמים והכזונה יעשו את אחותינו ישחקע הדצר ולא יאמר כי הוא דרך המשכילים מעולם שרצו צה ומעשה שטן הבליה וח"ו אפי' לחשוד לחכם שיאמר כן, וכל שכן שלא לעשות כן ולכתוב צעתון ולפרסם צרבים וכבוד ה' הסתר דצר שצאם אפילו היה צמקרה אחת יולא מן הכלל שפסק כן.

ועיין אוב"ח הקדוש פרשת קדושים אל תחלל את צתך להזנותה וגו' וז"ל, פי' יאו הא-ל למי שיש לו צת שלא ינהג צה מנהג חולין להראותה לפני כל ולהתנאות לפניכם אלא כצודה צת

מלך פנימה והגם שיתכוין זה להנחת זיווגה כי זה יפה ונעימה
 היא ותנשא להרחאי לה עכ"ז יאז האל כי חילול הוא לה.
 והיולא מה הוא להזנותה ולא להשיאה כי יצטר זה אש
 הטבעי ותחלל כבודה ולא זו בלבד אלא שתהיה סיבה להצטיר
 אש בלב רואה וחומד ותזנה הארץ, ולבסוף ומלאה הארץ זימה.
 ונמלא עון כל הרשע תלוי בנאורו. ולא ולמד מה שפירשתי צפ'
 אחרי מות צפסוק כמעשה ארץ מזרים שחוש הראות יגדיל
 החפץ בדבר ויצטל כח הרצון צמניעה ויעהו אל חפץ המעשה
 רח"ל

ובפרשת אחרי שם כתב דלריך לדעת כי צ' מדרגות נתן
 חלקים בחדם ראות העין וכח המחשבה, וכל מלות ה' אשר
 אזה לעם קדשו הם מלות שיכול האדם לעמוד בהם ויעה
 עלמו אל הרצון לעשותם, זולת מלות פרישת העריות הוא דבר
 שנפשו של אדם מחמתן ואונסתו עליהם לעשותם זולת
 בהתעלמות הרחקת צ' דברים מהאדם והם מרחק הרגש ראות
 העין ומרחיק צחי החושב ואם צ' אלו לא יעשה אין אדם שליט
 ברוח והחושב בדבר ערוה תגביר החפץ ותשליענו ברצון ולא יושג
 הנלחון החפץ אלא דוקא באמצעות הרחקות הדבר מדעתו
 וממחשבתו לבל ראות הכיעור ולא יחשוב בו אבל אם עיניו
 יציעו בדבר הנה הוא מסתכן וכמעשה דהמע"ה כשנסתבב
 הדבר וראה מה שראה נתעורר לבו שהיה חלל ועשה מעשיו
 ואפילו תחלת המחשבה בדבר זה תגרום תגבורת והולדת
 טבעיות החפץ ותגבורתו ולזה נתחכם חכם החכמים שהע"ה
 ואמר בנ אם יפתוך חטאים פי' צחי החטא אל תאצה כי
 אריכות הרגשת החשוב אפילו לצחי השולל תפעיל הגברת החפץ
 ותהפך הרצון אליה וכו' ע"ש. ודבריו הקדושים אין לריכין
 ציבור ופשוט דהסתכלות בצחולה נדה והרהור המחשבה זה
 הם תרי סרסורי דעצירה וכמו שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם
 ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם.

אבל האמת יורה דרכו, כי אין לתלות צוקי וסרוקי בחכם
 צישראל ואדרבה הרי שוצרו בלדו דכפי שהציאו לי באותו
 עיתון עלמו הופיע מכתב מהחכם הנ"ל שמעולם לא כיון כלל
 לדברים אלו ושהכתב צעתון ליטע וכחצ סתם דברים שלא
 אמר כלל החכם הנ"ל ולא כיון ח"ו מעולם על בני תורה ת"ח

חסידים ואנשי מעשה ונחזרר לי מפי אנשים נאמנים שהמכתב הזה נכתב מפי החכם בעלמו להכחיש על מה שכתב הכותב בעתון שזריך ללאת לכה"פ ז' או ח' פעמים וא"כ כרי קוי"ל שמי שהעיד בשם חכם דבר זה החיר לי ושאלו את פי החכם והכחישו הוחזק כפרן ועי' ר"ן כתובות באשה שאמרה החיר לי חכם וזה הלכה פסוקה בכל התורה א"כ כיון דהחכם הכחיש את כל הנכתב בעתון עליו סמכינן וצפרע שהוא כהלכה ומה שכתב בעתון הוא נגד ההלכה וא"כ אפילו לא הי' מכחיש לא היינו סומכין ח"ו להחיר איסורים הסתכלות והיתר יציאות וציאות צטריות כמה פעמים אפילו הי' כיבושע בן מן לא היינו שומעין לו כ"ש שהדבר הוא מוכחש, ולכן הדריק לכל מה שכתבתי בס"ד הלכה וחם ושלום להקל באיסורי תורה ולשנות מנהג אבותינו בענין יסודי היהדות וצנין משפחה קדושה בישראל.

בקיצור אשרי מי שימלא זוגו בקדישה וצטברה ע"ד אבותינו הקדושים וכדעת הראב"ד וכמשל דר' יהושע למלך שזימן לבנו אשה נאה ובה עוזים ועשירה או כרמז"ס עכ"פ וכפי פי' ה"ה בו והכל לש"ש, ומיכו מי שלא זכה ולא ימלא לו זוגו באופן הנ"ל מפני שלא ימלא מי שיתרצה להנשא לו בלי ראות כלל או אפילו בראיית פעם אחת לא התרצה לו ולא חסמוך על הוריה, אז יצטר הרע צמיטעו וכל למעט צטפלה עדיף וכל ערום יעשה צדעת ונכון להתיעץ עם הראש ישיבה או ילך אלל זדיק ויתפלל עליו ויתיעץ כדת מה לעשות ויעשה ע"פ הוראתם ואל יקל צטניו לומר כי הוא מנהג העולם כי דבר זה לפעמים נכנס בגדר של אצזרייהו דגילוי עריות שהוא בכלל יורג ואל יעבור וכמו ששאלים על כל הלכה מפי מורה הוראה כ"ש בהלכה זו שנוגט ממש לאיסורי תורה כמה פעמים איסור הסתכלות והרהורי עצירה שהם איסור דאורייתא צין לפני שידוכין וצין לאחר שידוכין צחתן וכלה קודם ההתנוה ולפעמים טוב הי' לו שלא ישא אשה כל ימיו שהוא רק באיסור קיום מ"ע של פ"ו מלעבור ח"ו וליכנס באיסורים חמורים שהם בכלל יורג ואל יעבור, ומיכו אם יעשה ע"פ הוראת חכם וזדיק ע"פ התורה לא יעונה לו כל רעה.

וזה לשון הגאון מוה"ר יונתן אייבשיץ זל"ל **צעל** אורים ותומים צספרו יערות דבש ח"צ דף ס"א מדפי הספר, וצעוני"ה **אוי** לנו כי חטאנו ומרינו **צה'** להיות קריבה דג"ע היתר גמור לחבק צחולה ולנשקה והיא לא מטוהרת ונדה וכו', **אוי** לנו כי הותר לנחק בצחולה ואיך אחתפק ולא אוריד כחל דמעה אם נשאל שאל מאחי שמבקשים להרגו או ישק לצחולה **נדה** אני מורה וצא כחק ומשפט הש"ע להיות נהרג ואל יעבור וימסור נפשו למיתה וכו', וצעוב"ר צחטא הזה ימותו נערים וזקנים מצלי תשובה וכו', והעולם עושים לחוק צאי"ש זה אשר ימאן צה"ס, סחי ומאום ישימוהו וקראוהו חסיד שועה וכו' ואנחנו לוטקים מדוע למנו ולא ראינו עבר קיץ והסתיו ולא נושענו צעונה"ר ואין איש שם על לצ אשר צעוני"ה גורמים לשכינה שחסתלק מאתנו, עכל"ק.

ואבתי ר"ח למודעי כי לא צאלו צקונטרים זה לחדש דבר מה שלא ידוע ולא להנהיג חדשות בישראל צעניני שידוכין או לחוות דעה לצרע קודש עם בני ישראל הקדושים אשר מנהגיהם נשרשו אללם דור אחר דור עפ"י הוראת גאוני וחדושי עולם חלא לעורר ולהצביר הנשכחות ולחזק ולצרז למזורזים על מנהגי אצותינו ורצותינו הקדושים אשר יסודם צהררי קודש שלא לשנותם ח"ו ולא להתרפות מדרך אצותינו צעענות ופיתויים של שינוי הזמן והמקום והעצב שזה הוא מפיתוי וטענת המתחדשים שהתורה משתנית לפי האדם והמקום והזמן פעם צאדם ופעם צמקום ופעם צזמן ופעם צעצב אצל האמת ההיפוץ כי הנסיונות צמדינה זו עלו מאה פעמים צעוני"ה אצל זאת התורה לא תהא מוחלפת.

ומי שאינו צרור בעלמו כדת מה לעשות לאי לך צעקצי הלאן וישאל למורה הוראה כדת מה לעשות על פי התורה (ואי אפשר צזה לכחוצ כל הפרטים רק צדרך כלל). וכשישאל דעת תורה לא ישאל חלא ממני שהוא מורה הוראה ירא שמים צאמת שמורה עלה על ראשו ולא מאותם שהולכים אחר רוח הזמן כמוצן, ודי צזה למי שרולה לדעת האמת. גם על ההתראות צין השידוכים להנישואין הרצה יש להזהיר צדבר וכמו שכתבתי לעיל צצירור גדול ולאו כ"ע רב פפא הס, וצמקום אחר כתבתי צקונטרים מיוחד (קדושת ישראל) מענין חתן וכלה.

וידעתי כי רבים יתמהו מה לן צדור הזה וצמדינה זו לספר ולהנהיג מנהגים קדמונים אלטפראלעיטע הלואי שוכל

להמשיך מעמד כפי שהוא ומי ישמע לדברים כאלו לילך אחורנית
 בזמן שכל העולם מקדים בכל מיני חדשות, החרדים לדבר ה'
 ידאבו לצם בזכרם ימות עולם ומי יחנני כירחי קדם כשכל בית
 ישראל בקדושה וטהרה כשמתחך ילירך בגן עדן מקדם אבל בדור
 הזה מה נעשה לו ותפסת מרובה לא תפסת, והפרושים לחוק
 יחוקו. אמנם נשאלו לנו עוד לפליטה צם"ד מעט מצני עליה
 בחורים המסולאים צפז שומרי תורה אמיתים שרואים לדעת
 דבר ה' צלי פשרות וחדשות וכפתגם מן הח"ס חדש אסור
 מן החורה. וגם שלא יאמרו מדשתקו רצנן ש"מ מינח יחא
 להו, ולכן ליקעתי דברים אלו, וידעתי ג"כ שיותר ממה שכתוב
 כאן יש לכתוב מזה מ"נ לאו בעל מלאכה אחת אני. והרואה
 לסמוך עלי דברינו יכול לזכר ומי שרואה לדעת יותר הרי כל
 התורה לפניך זיל גמור. והשי"ח ישפות עלינו רוח טהרה ונזכה
 לגדל צנינו לתורה וגדולה בקדושה וצטהרה ולציאת משיח
 לדקינו.

ובזה הנני ידידכם המצפה לרחמי שמים וי"ר שיזכו כל בית
 ישראל לדור באהבה ואחזה ושלום ורעות ולראות בנים ובני בנים
 עוסקים בתורה ומצות על דרך ישראל סבא עדי יבא ינון ולו יקת
 עמים ויעביר רוח טומאה מן הארץ דושה"ט בלב ונפש.

משנה הקטן

שייך לעיל דף כ' :

וקצת היה אפשר לדייק דתלוי במחלוקת רש"י ותוס' קידושין
 כ"ב ב"פ"ת שדעת רש"י שאסור לבא עליה במלחמה והקשו התוס'
 היאך נתפיים יצרו בכך אכתי איכא יצה"ר במלחמה ובביתו עד ירח
 ימים ויש מיישבים רש"י דאיכא למימד דבטל הימנו היצה"ר כיון
 שיש לו פת בסלו שסופה להיות מותרת לו לאחר כל המעשים וא"כ
 לכאורה זה תלוי במחלוקת זו אננם לא דמי הני אהדי והבי לכו"ע
 לא מקרי פת בסלו חדא דרש"י לשיטתו דעיקר ההיתר ב"פ"ת
 שיכול לגור אתה בע"כ ולא התירה זה אלא כנגד יצה"ר עייק מקנה
 וא"כ כה"ג י"ל ד"ל פת בסלו משא"כ בדין והשנית דבאמת ה'
 מנוולה כל חדש ימים ובכתה את אביה ואמה כדי שימאס בה ועשה
 פעולות אדרבה לגרש את היצה"ר ואם לא הואיל אז מגיירה בע"כ
 אבל כאן אדרבה הרי היא מקשטת לפניו וכאש בנעורת ואין לו
 פת בסלו כ"ע מודו דלא נתפיים היצר וז"פ מאד. וא"כ אדרבה ראי'
 ברוחה מדברי התוספות דכה"ג לא מקרי פת בסלו.

שייך לעיל דף כ':

וקצת היה אפשר לרייך במחלוקת רש"י ותוס' קידושין כ"ב בפי"ת שרעת רש"י שאסור לו לבא עליה במלחמה והקשו התוס' היאך נתפייס יצור בכך הא אכתי איכא יצה"ד במלחמה ובביתו עד ירח ימים, ויש מיישבים רברי רש"י דאיכא למימד רבטל הימנו היצה"ד כיון שיש לו פת בסלו שסופה להיות מותרת לו לאחד כל המעשים וא"כ לכאורה דבר זה במחלוקת הראשונים שניה ותלוי' ולדעת רש"י כבר מקרי פת בסלו כל שיודע שלו תהי' ולדעת התוס' לא מקרי פת בסלו, האמנם לאחד העין לא דמי כעכלא לדונא ונידון לכ"ע לא מקרי פת בסלו חדא דהא רש"י לשיטתו דעיקר ההיתר של יפ"ת שיכול לגד אתה בע"כ ולא דברה תורה אלא כנגד יצה"ד ועיין מקנה שם וא"כ כה"ג ודאי דמקרי פת בסלו כיון שאחר ימים בע"כ רידה יבא עליה ויעשה אתה כרצונו משא"כ במשודכת שאינה בידו לבא עליה בע"כ ואכתי בידה לחזור ולמאס בו.

השנית דבאמת התם הי' מנוולה חודש ימים והסירה את שמלת שביה מעליה ולובשת שמלה מנוולת ומאוסה שהרבה שמלות עושה וכמ"ש דהעכו"ם מקשטין בנותיהן ושולחים אותן למלחמה לזנות עמהם ולכן כשהסירה את שמלת שביה מעליה ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים ועשתה את צפרניה וגלח את דאה הכל כדי שימאס בה ועשה פעולות לגרש היצה"ד ולא להתעלס אתה באהבים ודק אחד כל המעשה ואחד חודש אם אעפ"כ לא מאס בה בידו לגיירה וגם זה בע"כ שפיר י"ל דס"ל לרש"י דהו"ל פת בסלו שהינה כחומר ביד היוצר כן היא אצלו אבל כאן אדרבה הרי היא מקשטת לפניו וכאש בנעורת ומתעלס באהבים כ"ע מודו דאדרבה הרי מגרה בעצמו היצה"ד ולא מקרי פת בסלו.

ואולי י"ל דרש"י ותוס' לשיטתם הם לפ"מ שנחלקו בגמ' יומא י"ח ע"ב בכמה רבנן דהוי מכרזי מאן הוי ליומי ותי' בגמ' שם דייחודי בעלמא הוו לפי שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו ופרש"י ואין נזקקין להן אלא שהנשוי אשה אין מתאווה כמי שאין לו אשה ע"כ. והתוס' שם ד"ה יחוד האריכו להקשות אפרש"י דייחודי בעלמא הוו מייחודי להו ולא היו באין עליהן דא"כ ראסורין לבא עליהן מאי פת בסלו איכא והקשו מפ"ק דכתובות דף ד' דמי שהיתה אשתו נדה ולא בעל הוא ישן בין האנשים ואשתו ישנה בין הנשים ותי' דדוקא לבחוד ולא נשא מעולם דיצרו תקפו טפי אסרו כרמשמע בפ' כל היד (נדה דף י"ג) כל האוחז באמה ומשתין כאילו מביא מבול לעולם ומפליג התם בין בחוד לנשוי וע"כ הוה דכתובות בבחוד מיירי מדקתני מי שהיה טבחו ומת אביו של חתן או אמה של כלה דליכא איניש דטרודי ומוזה מוכיח ד"י התם דאיירי במי שאין לו בנים ולא נשא מעולם ע"ש.

ולפ"ז י"ל דרש"י לשיטתו דנתפייס בכך והכ"נ במלחמה נתפייס דמקרי כבר פת בסלו אבל התוס' לשיטתם דכה"ג לא מקרי פת בסלו ואדרבה אמרו הוא ישן בין האנשים וכו' והכ"נ ביפת תאר והבן.

ובעצם קושית התוס' על פי' דרש"י לולי דמסתפינא נלפענ"ד לישב שיטת דרש"י ז"ל דהתוס' מפרשים פרש"י שמתייחדין כלומד מייחדים ממש וע"ז הקשה להו מהא דקיי"ל הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים אמנם לפענ"ד רכזונת דרש"י שהיו מייחדין להם אשה כלומד ומקדשין אותה ולא היו מביאין אותן אצל רבנן אלא יושבין בביתם וכעין הכה"ג למ"ד ראשה אחרת מתקנין לו ולכן דייק דרש"י בלשונו ואין נזקקין להן אלא שהנשוי אשה אין מתאוה כמו מי שאין לו אשה, ועיין ד"ח שם איב"ע ח"ז שהיו עושין מעשה אלא ייחוד בלבד שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו כלומד מי שיש לו אין תאב למאכל כ"כ ומי שאין לו דעב עכ"ל. ונראה דתלוי בחלופי גירסאות דהתוס' ז"ל גרסי וז"ל פרש"י לא היו באין עליהן אלא מתייחדים עמהם ותו לא ע"כ ולפי הגירסא עמהם משמע דעמהם ממש ושפיר הקשו אבל בפרש"י שלפנינו הגידסא יחודי ואין נזקקין להן אלא שהנשוי וכו' ולפ"ז י"ל דלא הוי יחוד בבית אלא מייחדין אותן להם וזה פי' יחודי בעלמא.

והא דלא תקשה דא"כ יחוד כזה מה מהני והלא יש להם אשה בעיר שהלכו משם אם לא יחדו אותה לא קשה דשאני מי שיש לו אשה בעיר או מחוץ לעיר וכעין הא דאמרו בעלה בעיר מותר להתייחד עמה משום דאימת בעלה עליה וכן להיפוך אשתו בעיר יש לו פת בסלו אין אשתו בעיר אין לו פת בסלו ולא דוקא בביתו אלא בעיר. ועיין תוס' שם ויכולני לפרש וכו' ואדרבה שמשמע קצת כמ"ש, ובאמת קצת רציתי לומר לפמ"ש הרמב"ן והרא"ש דבזה"ז פילגש נמי מותר א"כ י"ל בכלל יחודי בעלמא כלומר לשם פילגש ואז לא היה קשה מידי והבן ודו"ק.

יהיה מאיזה טעם שיהיה ובאיזה אופן אבל הא פשוט דדוקא לאחר נישואין ואפילו בהא פליגי אבל בבחור פשוט לכ"ע יצרו תקפו עד שלא בעל אפילו שנשא כבר ולא מקרי בזה פת בסלו. וא"כ אפילו נימא דרש"י לשיטתו דכיון שנשא כבר מקרי פת בסלו ותוס' חולקין אבל וק"ו קודם שנשא רק שיוכין בעלמא לכ"ע דלא מקרי פת בסלו ונפשו מתאוה ואין זה צריך לפנים.

קונטרס

שערי קדושה

דעת תורה בעניני קדושה וגדרי טהרה
הנחויץ לכל בית ישראל ובפרט לבני ישיבות ובנות יעקב

מאת

מנשה הקטן (קליין)

אבדק"ק אונגוואר ור"מ ישיבת בית שערים
ברוקלין נ"י

ג
מלפנים זאת בישראל לכל יודעי דת ודין להעמיד דת על תילה וללמד את בני ישראל כדכתיב כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל בפהם (דברים ל"א י"ט) והיו כל בית ישראל מקטון ועד גדול יודעי דת ובקיאין בדיני התורה לשמור ולעשות ובפרט בתורה שבכתב וזכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שתקן וגזר והעמיד מלמדי תנוקות בכל אתר ואתר ובכל פלך ופלך ללמד כל בית ישראל תורה אחד עניים ואחד עשירים עד שמורגל בפי חז"ל לאמר זיל קרי בי רב הוא נראה דמרוב פשיטותא הוא דתמהו על מי שהקשה דבר כזה והא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין וא"א שלא למדה אדם ובגמ' שבת פרק כלל גדול לענין השוכח עיקר שבת מוקי לה בתינוק שנשבה בין העכו"ם ולענין ידיעה ידיעת בי רב מקרי ידיעה והיו כולם יודעין ובקיאין בדיני התורה טומאה וטהרה וקדושת ישראל שהוא יסוד היסודות לקיום התורה ועם ישראל כמאמר החכם קינין ופתחי נדה הן הן גופי תורה ובקרא כתיב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ואבדיל אתכם מכל מכל העמים להיות לי וכתוב קדושים תהיו כי קדוש אני ועל כל זה היו גדולי ישראל וב"ד של ישראל מזהירים ושומרים על קדושת ישראל בכל דור ודור ובפרט בי"ט ושאר אסופות אנשים ונשים וברגלים היו ב"ד מעמידים שוטרים שיהיו מסבבין ומחפשיין בגנות ופרדסים ועל הנהרות כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות אנשים ונשים בבתיהם לשמחה ולא ימשכו ביין שלא יבואו לידי עבירה עיין גמ' קדושין פ"א ורמב"ם פ"ו מהיו"ט הכ"א וטוש"ע א"ח סי' תקכ"ט.

ומיני אז התחיל היצה"ר בפתוי בדבר קטן להנהיג חדשות בישראל ולהכניס בכרם ה' שנוים במלבושים ומנהגים קלים שאינם מעקרי הלכה וכשהצליח בזה מיד הרהיב להסות את בני ישראל לעבור על לאוין שבתורה מקודם בצנעה ואח"כ בפרהסיא כיון שעבר ושנה וכעת כבר התחזק היצה"ר לעבור על חמורות שבחמורות בפרהסיא לעין כל ואפילו איסורי עריות כאיסור נדה וכיוצא בזה מאיסורי התורה אשר מדין תורה אם כופין לאדם לעבור עליהם הרי הוא ביהרג ואל יעבור כידוע ומפורסם ואפילו להסתכל לשם זנות כתבו בגמ' סנהדרין ע"ה ורמב"ם היסה"ת פ"ה ה"ט ועוד מקומות בש"ע א"ע דימות ואל יסתכל בה ערומה. ובעונ"ה מעשה שטן הצליחו פעמים באונס מחמת חסרון ידיעה בגודל האיסור שלא למדו אפילו ידיעת דבי רב ופעמים בשוגג קרוב לאונס שלא למדו כל צרכן ומחלקין לעצמן חלוקים וממציאין לעצמן התירים לחלק בין אשה פנויה לאשת איש ובין טהורה לטמאה וכיוצא בהן ושגגת תלמוד עולה זדון, ודברים האלו טעות גדול הם וכמו שנבאר אי"ה בפנים וכבר אמרו ז"ל חגיגה (י"א ע"ב) אין דורשין בעריות בשלשה מפני שנפשו של אדם חמדתו ומתאוה להן בין בפניו ובין שלא בפניו, ועיין רמב"ם פכ"ב מהל' א"ב הי"ח אין לך דבר בכל התורה כולה שהוא קשה לרוב העם לפרוש אלא מן העריות ובביאות אסורות לפיכך ראוי לו לאדם לכופ יצרו בדבר זה ולהרגיל עצמו בקדושה יתירה ובמחשבה טהורה ובדעה נכונה כדי להנצל מהן ויזהר מן הייחוד שהוא הגורם הגדול ע"ש, ולפעמים אנשים שבעצמן אינם עוברין על האיסורים היצה"ר מסיתן להפקיר את בניהם ובנותיהם לטבח יובלו בראותן הולכין ומתערבין תערובות בחורים ובתולות

אנשים ונשים ועוברים איסורין החמורים ביותר ח"ו ואש התאווה מתלקחת מיום אל יום ר"ל ולפעמים שולחין אותם ההורים להתערב ביניהם ואם הבנים שמחה שבניהם מצליחין במין השני אוי לאותה הצלחה ואבוי לאבותיהם ולנפשותם שגודמין לבניהם לרדת לבאר שחת והי' מוטב שימותו מיתת עצמן ולא יעברו עבירה כזו.

והא לך לשון הגאון מוה"ר יונתן אייבשיץ זצ"ל בעל או"ת על חו"מ בספרו יערות דבש חלק שני דף ס"א מדפי הספר וז"ל ובעונ"ה או לנו כי חטאנו ומרינו בה' להיות קריבה דג"ע היתר גמור לחבק בתולה ולנשקה והיא לא מטהרת נדה מג"ע וישים לחוק בישראל חתן וכלה לפרוץ בכל קריבות דג"ע ואם הבנים שמחה בראותם בתה ובעלה לטבח אש גיהנם יובלו אוי לנו כי הותר לצחק בבתולה ואיך אתאפק ולא אוריד כנחל דמעה אם נשאל שאל מאתי אחד שנמבקשים להרגו או ינשק לבתולה נדה אני מורה ובא כחק ומשפט הש"ע להיות נהרג אל יעבור וימסור נפשו למיתה ואני רואה בעונ"ה הפוכי מוסרים נפש ביגיעה לצחק ולעשות כל קורבא ובעונ"ה בחטא זה ימיתו נערים וזקנים מבלי תשובה וחרטה עכ"פ כי להם היתר גמור כאשר אמרתי כמה פעמים שאדרכה איפכא מסתברא העולם עושים צחוק באיש זה אשר ימאן בהם סחי ומאוס ישימוהו וקראוהו חסיד שוטה ובעונ"ה כמה כרכרים כרכרו הפוסקים ברופא אי מותר למשמש דפק אשה נדה והם פורצים פרץ ומקרבים ביותר עם א"א והולכים עמה בעגלה אחת לטיול וזהו באשתו נדה אסור מכ"ש בא"א ועבירה גודרת עבירה בעונ"ה אשר לא אוציא מפי בגנותן של ישראל אבל כל איש יודע מכאובו כמה פשתה נגע הצרעת הזה וזהו גורם סילוק שכינה כמ"ש וראה בך ערות דבר ושב מאחריך ונחנו צועקים מדוע צמנו ולא ראינו עבר הקיץ והסתיו ולא נושענו בעונ"ה ואין איש שם על לב אשר בעונ"ה גורמים לשכינה שתסתלק מאתנו עכ"ל ק.

הנה האנשים השרידים רואים את הלהב הגורא ונאנחים וצועקים וי וי מה יהי' אחריתנו הן בעודנו בחיים אין מתביישים הבנים לסור מדרכינו ואף כי אחרי מותינו וישארו לבדם ויעשו מה שלבם חפץ לעבור ח"ו על החמורות שבחמורות אבל מה יתרון על הצעקה והאנחה בבית צא לכם בעקבי הצאן ורעו את גדיותיך, ולכן לאחר התבוננות וידיעת הדור הזה החדש ראיתי כי דובם הם תמימים בלי ערמה ואפילו החוטאים גמורים אינם להכעיס אלא בלתי ידיעת האמת והתגברות התאווה הם תועים בדרך ע"י איזה רשעים מסיתים שמתעים אותם מפני מיעוט ידיעתם בעקרי ההלכות ועצת היצר גובר והם ממש כשה אובד שאינו יודע איך לחזור לבעליו ומצוה רבה לכל אחד לרחם עליהם ולהודיעם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ולכן נענתי לבקשת איזה אברכים לכתוב בקיצור נמרץ איסור נדה בפנויה שנתפרצה בו פרץ בעונ"ה וגם בדין יחוד וכיצא בזה דינים הנוגעים לכל איש ישראל ולהפיצם בין זרע יעקב הקדושים אולי יתפקחו עיני עורים ויראו גודל האיסור ועד היכן הדברים מגיעים וישובו לה', ולהיות כי הדבר נוגע לאלפים מבני עמנו שאינם מבינים בלשון הקודש נענתי לידידי הרה"ג מוה"ר ארי' קאפלאן

שליט"א שיתרגמו בלשון אנגלי בלע"ז והגם כי מתחלה חשבתי אי כדאי וראוי לעשות כן אמנם מזקנים התבוננתי רבותינו הצדיקים שרפי מעלה שנתנו לתרגם הלכות האלו דוקא לשפת המדינה הן בלשון אידיש דייטש הן בשאר לשונות במדינותיהם עם ועם כלשונו כמעין טהור וכמה הלכות שתרגמו אותם לנשים ולע"ה והמפורסם אין צריך ראי' ולכן נענתי ראשי לתרגמו בשפת המדינה זו שרוב הצעירים מדברים בה שיהי' בעזה"י לתועלת הרבים.

והנה ידעתי גם ידעתי כי להסיר מכשול לגמרי אין בכחי עם כ"ז אין אנו נפטרינן מלהציל כמה שאפשר להציל ואם נציל אדם אחד מיני אלף מאיסור נדה החמורה או באבזרייהו או משאר איסור המסתעף בשביל הצלת נפש אחת כדאי כל הטרחה ואפילו רק להציל מאיסור אחת פעם אחת, אף כי בעונ"ה א"א להעמיד הדת על תילה להיותם הכל חסידים אבל כמו כן אסור לעמוד מן הצד ולראות אלפים מאחינו בני" ח"ו טובעים בים, וכמ"ש הרמב"ן ז"ל באגרת השני ז"ל במרעה השלום תנהלו הצאן ובנאות אהבה תרביצו העדר ועוד ראוי לכם להזהיר בנחת את הכל להניח העסק מכל וכל ירא שמים ישוב וישקוד על ספר תורה שבכתב ושבע"פ כי הוא בית חיינו ובוה מעלתנו תגדל השומע ישמע והחדל יחדל שאי אפשר להוכיח לכוף כל ישראל להיות חסידים ובוה נהגו אבות העולם ליסר מזה חכמים גדולים אף כי למנוע מן ההגיון תלמידים המתחילים ללמוד כמו שמצאתי בתשו' רבינו האי גאון ז"ל לנגיד מ"כ שכתב לו בלשון הזה תקון הגוף ומישור הנהגת האדם הוא עסק המשנה והתלמוד ואשר טוב לישראל כי למוד התורה יועיל לעצמו ולחכמים שכמוהו ויועיל לעמי הארץ כי ימשכם לדרכי המצות והתורה עכל"ק.

והאמנם היות כי דברים אלו הם מעיקרי התורה והמצוה ולא ממדת חסידות על כן נקוה שעכ"פ כמה משוחרי האמת לאחר שיראו הדברים האמתים וההלכה המפורשת בתורתנו הקדושה יאירו עיניהם ויחזרו על הדרך התורה והקדושה, והשי"ת שמו יזכנו להיות ממזכי הרבים ולהיות מסייע בטהרת וקדושת ישראל וכל המטהר עצמו מעט מלמטה מטהרין אותו הרבה מן השמים ונזכה לביאת משיח צדקינו בדור השפל הזה ויעביר ה' רוח טומאה מן הארץ כאמור לפני ה' תטהרו ודרש ר"ע אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אבינו שבשמים כ"ר.

החותם ברעדה העמוס והטרוד בעבודת הקודש בכתף ישאו המצטער בצרתן של ישראל ומצפה לראות בנחמתן בלב ונפש.

מנשה הקטן

אבדק"ק אונגוואר ור"מ דישיבת

בית שערים בעמח"ס משנה הלכות בס"ד

ב"ה ט"ו טבת התשכ"ז. ברוקלין נ"י יצו"א

כבוד ידידי היקר וו"ח אי"א נו"נ לקח פי שנים תוי"ש
עוסק בצ"צ וכו' מבני עליה דכולל „אליעזר זאב"
דישיבתינו הקדושה

אחדש"ת, את נדרי אשלם בקן קולמוסי בשאלה הנוגע לקדושת
וטהרת ישראל היות שמתכונן להוציא לאור הלכות נדה בקצרה
בשפת המדינה לתועלת המון עם קודש ונזרקה מפי החבורה נחיצות
ולברר דין איסור נדה בפנויה והמסתעפים לזה כי יש טועים בזה
ח"ו וסוברים שאין דין איסור נדה בפנויה כמו בא"א, ויש טועים
סוברים שעכ"פ אין דין קריבה בפנויה כבא"א, גם בדין יחוד עם
פנויה נדה, ואי סתם בתולות רידן בחזקת נדה הן, ואיסור פנויה
טהורה, ואי יש חילוק בין נשים לאנשים לענין איסורים אלו,
ואימתי מתחיל איסור זה באשה.

ואמת אני כי לא רציתי לכתוב בזה כלל וכ"ש לא לפלפל בזה
כי ח"ו יבואו לטעות שיש בזה מקום לפלפל או יחטבו אשר יש
בזה איזה ספיקות או מחלוקת והוא דבר ברור לא נסתפק בה אדם
מעולם שאיסור נדה אין חילוק בין פנויה לנשואה לענין חיוב כרת
הבא עליה ושאר איסורים המסתעפים מ"מ מאחר שהפצירו כי
לברר מקור הדברים וגם ענינים המסתעפים בזה כי ישנם באמת
אנשים טועים בדבר, אמרתי להעלות על הכתב מקור הדברים מן
התורה, מן הסבלה, מן הגמרא, ומן הפוסקים, אולי יהיה לתועלת
לאנשים שלא שמשו כל צורכן לאפרושי מאיסורי אשר לא זכו
ללמוד דבר זה מן המקור.

ואומר אני הגם כי ידוע לכל נפש מישראל מקטנו ועד גדלו
מאיסור נדה ועונשה ומי מבני עמינו לא ידע את גודל חיובה
ועונשה ע"פ התורה ומחמת גודל פרסומה בין האומה היה זה לרבר
פלא ולתמהון אם היו מעתיקים להקורא גודל איסורה אמנם בעוה"ר
החלו אנשים קלי דעת ובורים לפרוץ פרצה בענין איסור נדה פנויה
ח"ו קצתם בשוגג שלא יודעים דהאיסור על הפנויה כמו על הנשואה
ואין חילוק ביניהם וקצתם במזיד אמרתי להעלות על הכתב מקור

מוצא האיסור הזה להזהיר להעם מהחטא הנורא הזה, ועדיין היה לבי מהסס וערכבותי דא לרא נקשן דלמא ח"ו לאחר שיראו כותבים מר"ז יחשבו שמא ח"ו יש מקום להסתפק בו ויבואו להקל והבאתי עלי קללה ולא ברכה עד ששטו רעיוני ונזכרתי מדברי קדוש ה' צים"ע זכה וזיכה את הרבים מרן החפץ חיים ז"ל בספרו ספר המצות הקצר ל"ת קל"ב לאחר שכתב דין טבילה לנדה ואיסורה ושצריך למסור נפשו ולא יעבור ע"ז שהוא שקול כמו עבודה זרה כתב וז"ל.

והנה מחמת גודל פרסומו בין האומה היה הרבר הזה לפלא ולתמהון אם היינו מעתיקים לפני הקורא גודל איסורה וכמו שאין צריך להזהיר לכל אחר שלא יחתוך את ראשו, אכן עתה בעונ"ה החלו אנשים קלי דעת ובורים לפרוץ פרצה בענין הטבילה לגמרי שנשותיהן אינן טובלות כלל לנדותן וחושבות שזה רק מנהג של יהדות בעלמא ע"כ אנחנו צריכין להאריך קצת בגודל העון הזה כדי להזהיר להעם מהחטא הנורא הזה (ואי"ה בסוף התשו' נעתיק כל דבריו הקדושים).

ואחרי התבוננות בדבריו הקדושים אמרתי אם בזמנו חש לה הקדוש ז"ל להאריך באיסור הנורא הזה ובעונשו ואפילו בעל עם אשתו שהקילו בזה ח"ו ק"ו לזמנינו ובפנויה נדה שישנם עמי הארץ אשר לא יודעים כי לא כולי עלמא ידעי מקרא ולא אפשר דרא ולאו עליהו נאמר זיל קרי בי רב ולכן אעתיק כאן מקור הדברים וכו'.

וראה מעשה ונזכרה הלכה וזכרני לפני לערך עשר שנים דברתי עם אדם אחר שהיה תלמיד באתת הישיבות הגדולות ביוראפ והיה כבר במדינה זו לערך שלשים שנה או יותר והי' ת"ח שומר התורה קובע עתים לתורה ועלתה לי לדבר אתו מענין נדה פנויה והי' לו דבר חדש אשר איסור נדה איסורו שוה בפנוי' כמו באשת איש ויפג לבו מלהאמין עד שהבאתי לו הדבר מפורש מש"ס ופוסקים וטוש"ע והחזיק לי טובה על העמידו על האמת ולכן אמרתי להעלות על הכתב מקור הדברים בס"ד בנדון דידן וחומר האיסור בו ככל הכתוב בתורה שהוא דבר פשוט לכ"ע ואין בו להסתפק כלל וכלל ח"ו ולא באתי לחדש שום דבר רק לציין מראה המקומות המבוארים בזה. ואבאר בס"ד בי' שערים.

ש ע ר א'

איסור נדה שייך בפנויה כמו באשת איש

כתוב בתורה בפ' מצורע ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זוכה בכשרה שבעת ימים תהיה בנדתה וכל הנוגע בה יטמא עד הערב וגו' ואם שכב ישכב איש אתה ותהי נדתה עליו וטמא שבעת ימים וגו' ובפ' אחרי (י"ח י"ט) ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרבו לגלות ערותה והנה דברה התורה בסתם ואל אשה בנדת טומאתה ולא הזכירה איזו אשה נשואה או פנויה אלא כל אשה בכלל בין פנויה ובין נשואה ולא אמר ואל אשת איש בנדת טומאתה לא תקרבו או ואשת איש כי תהיה זבה ופשוט דכל אשה בכלל, וביחזקאל (י"ח ו') ואיש כי יהיה צדיק וגו' אל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גילולי בית ישראל ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא קרב והנה פתח ואת אשת רעהו לא טמא וסיים ואל אשה נדה לא קרב ולא אמר ואל אשת איש נדה לא קרב רבזה אין נפ"מ אם היא א"א ואשת רעהו או פנויה ובתרגום אונקלוס שם ואל אשה נדה לא קרב ולות אתא מסאבא לא על ופי' אתא מסאבא ולא אמר ואל אתתיה או איתת רעהו לא על אלא כתב סתם אתא מסאבא כל אשה הוא ולא מיירי מנשואה או לא אלא מאיסור נדה שהוא בכל הנשים ולכן בכיון כתב הנביא ואל אשה נדה ולא כתב ואל אשתו נדה או ואל אשת רעהו נדה אלא כתב סתם אשה כל דהוא אשה היא נדה וזה פשוט, ועיין גמ' שבת י"ג ע"א.

ובגמ' נדה (מ"ד א') ואשה כי תהיה וגו' ואשה אין לי אלא אשה. בת יום אחד לנדה מנין, ת"ל ואשה, מכואר דאפילו תינוקת בת יום אחד וראתה דם הרי היא טמאה נדה כאשת איש גדולה, ובגמ' יבמות (י"ד א') ואל אשה לחייב על כל אשה ואשה ובגמ' נדה ב' שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן וכו' וברפ"ד טעמייהו דרבנן חכמים תקנו להם לבנות ישראל שיהיו בודקות עצמן שחרית וערבית להכשיר טהרות, וברפ"ז במשנה נשים דיין שעתן בתולה מעוברת מניקה וזקינה וקאמר איזהו בתולה כל שלא ראתה דם מימיה אע"פ שנשואה ומדקאמר אע"פ שנשואה דסתם בתולה פנויה דינא הכי אלא דאע"פ שנשואה נמי דין בתולה לה וברפ"ב ע"א א"ר יוסי מעשה בעין בול והטבילה קודם לאמה ואמר רבי מעשה בבית שערים והטבילה קודם לאמה עוד שם מאי אשה

ואשה אשה אין לי אלא אשה תינוקת בת יום אחד לנדה מנין ת"ל
ואשה אלמא כי מרבי קרא בת יום אחד מרבי ורמינהו אשה אין לי
אלא אשה תינוקת בת ג' שנים ויום אחד לביאה מנין ת"ל ואשה
אמר רבא הלכתא נינהו ואסמכינהו רבנן אקראי ומסיק בת ג'
שנים ויום אחד הלכתא בת יום אחד קרא.

עוד אמרו בגמ' סוטה דף י' ר' שמואל בר נחמני אמר שנתנה
עינים לדבריה כשתבעה אמר לה שמא נכרית את אמרה לי' גיורת
אני שמא א"א את אמרה ליה פנויה אני שמא קיבל אביך כך
קידושין אמרה ליה יתומה אני שמא טמאה את אמרה ליה טהורה
אני ופירש"י טהורה אני מנדה הרי דתרי מילי נינהו פנויה וטהורה
וברות רבה פ"ו וילפת לפתתו כחזוית מתחיל ממשמש בשערה אמר
רוחות אין להם שער אמר לה מי את רוח או אשה אמרה אשה
פנויה או אשת איש אמרו לו פנויה, טמאה את או טהורה אמרה
טהורה עיי"ש.

והרמב"ם פ"ד מהא"ב ה"א הנדה הרי היא כשאר כל העריות
המערה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב כרת ואפילו היתה קטנה
בת שלש שנים ויום אחד כשאר עריות שהבת מתטמאה בנדה
ואפילו ביום לידתה ובת עשרה ימים מטמאה בזיבה ודבר זה מפי
השמועה למדנו שאין הפרש בין גדולה לקטנה לטומאות נדות
וזכות ע"כ.

איברא דבשו"ת הריב"ש סי' תכ"ה נתבארה שאלה זו דשייך
בפנויה דין נדה ותמה השואל למה לא הזכירו הראב"ד והרשב"א
ז"ל בס' ת"ה ובכעה"נ ששייך גם בפנויה כי לפי לשונם לעולם
לא דברו אלא באשתו של אדם והריב"ש ז"ל השיב לו כי דבר
ברור הוא שאסור ביאת נדה בין באשתו בין באשת חבירו בין
בפנויה והביא ראיה מכריתות יש בא ביאה אחת וחייב עליה שש
חטאות הבא על בתו חייב עליה משום בתו ואחותו וכו' ואשת איש
ונדה ובמס' כתובות אלו נערות שיש להם קנס וקא חשיב בהדיהו
הבא על הנדה ומסיים בה אע"פ שהן בכרת אין בהם מיתת ב"ד
וזה דבר פשוט לא נסתפק בה אדם מעולם והדבור בו מותר. ומה
שהקשה לו מהראב"ד והרשב"א שלא הזכירו ביאת פנויה דאית
בה משום נדה משום דדבור בהוה או כי דבריהם היו ללמוד דעת
את העם איך יתנהגו עם נשותיהם בטומאתן וטהרתן ולא הצטרבו

לזה בפנויה שהרי ביאתה אסורה אף לא בימי טומאתה להרמב"ם
 ראורייתא ולהחולקים עליו עכ"פ מדרבנן ע"ש.

ולולי דבריהם הקרושים באמת מצינו לו לרבינו הראב"ד
 ולרשב"א שכתבו בספריהם הנ"ל דביאת פנויה יש בה איסור
 משום נדה והוא ההראב"ד בבעה"נ שער הספירה כתב ואשה
 שתבעה להנשא נתפייסה אע"פ שברקה עצמה אח"כ ונמצאת
 טהורה צריכה שתשב שבעה נקיים אחר יום התביעה וצריכה
 בדיקה תוך ז' וטבילה בליל ח' כשאר נדות הנוהגת עכשיו מ"ט
 משום דמחמרא ליום הנשואין ושמא ראתה טיפת דם כחרדל ואבוד
 נמצא יום תביעה חמור מיום הוסת ריום הוסת אם לא בדקה ולא
 ראתה ובסוף ברקה ומצאה טהור טהורה ואילו יום התביעה אע"פ
 שברקה אחר תביעה ומצאה טהור טמאה וכו' ולא שנה גדולה ולא
 שנא קטנה וכו' וכתב וז"ל כתבתי הענין הזה בזה השער מפני
 ענין הספירה והבדיקה ולא כתבתי אותו בשער הפרישה לפי שלא
 באתי לכתוב באותו שער אלא הפרישה שהאדם צריך לפרוש
 מאשתו הנשואה אבל זאת עדיין אינה אשתו ואינו רשאי לכונסה
 לחופה עד שתטהר מפני מגעה וקרוב ישיבתה אצלו ושתיית כוס
 של ברכה ויחודה החופה שהוא דומה לעליית המטה כי החופה
 והיחוד הוא לביאה ע"ש והנה מפורש כתב הראב"ד באשה שתבעה
 לינשאה והיא פנויה הרי היא בחזקת טמאה וצריכה בדיקה וטבילה
 כשאר נדות וכתב דזאת איננה אשתו וצריך לטהר ואינו רשאי
 לכונסה עד שתטהר וא"כ הרי כתב הראב"ד מפורש דפנויה ג"כ
 נדה היא כא"א ממש. והרשב"א הביא בת"ה בדיני הפרישה אשה
 שתבעה לינשא ונתפייסה צריכה לישוב ז' נקיים וטבלה הרי היא
 ככלה שפירסה נדה, עוד כתב שם בית ז' ש"ב וז"ל גרסינן בפ'
 תינוקות אמר רבא תבעוה לינשא ונתפייסה, צריכה לישוב ז' נקיים
 פי' שמא חמדה ומחמת חמדה ראתה ולא הרגישה ולא עוד אלא
 אפילו ברקה ומצאה טהורה חיישינן שמא ראתה טיפת דם כחרדל
 ונאברה וצריכה לישוב ז"נ חוץ מיום התביעה ול"ש גדולה ול"ש
 קטנה ומסתברא דאינה צריכה הפסק טהרה שהרי זו לא דאתך כלל
 ודי לך אם אתה חושש שמא ראתה ופסק הרם מיד ולא שתאסר
 אותה ברואה וראית שמעינה פתוחה עיין שם מבואר דאם רואה
 וראית צריכה גם הפסק טהרה והיא אסורה ככל נדה אף שהיא
 פנויה אלא ראנן לא מחזקינן זו ברואה וראית. עוד שם והשניה
 אשה שתבעוה לינשא ונתפייסה וכו' שאם נשאת קודם שישבה

ז' נקיים ושטבלה הרי היא ככלה שפירסה נדה עוד שם בש"ז ב"ז דף ל"ב ע"ב תניא בתוספתא ר"ש שזורי אומר בית הסתרים בנשואה חוצץ בפנויה אינו חוצץ פי' לפי שהנשואה מקפרת שלא תתנגה על בעלה ושפחתו של רבי שמא נשואה היתה א"נ בין השיניים אפילו פנויה מקפרת. וברף ל"ג עוד שם תוספתא השירין וכו' ר"ש זורי אומר בית הסתרים בנשואה חוצץ בפנויה אינו חוצץ עוד שם וכלל גדול וכו' וכדרך שחלקו בין דין נשים לאנשים בבית השחי ובית הסתרים ובנשים עצמן חלקו בין נשואה לפנויה וכו' ע"ש עכ"פ מבואר מדברי הרשב"א דכתב בפשיטות דפנויה נמי טמאה משום נדות ואף שהדבר למותר כתבתי שלא למעות דעכ"פ יש שואל שתמה למה לא הביא הרשב"א והראב"ד דין זה ומאחר דמי שבעונ"ה מקלו יגיד לו יצרף ח"ו קושית השואל לסניף מחשבה זרה כתבתי דמפורש בדברי הרשב"א וכן מפורש בבעה"ג דאין חילוק לדין נדות בין פנויה לאשת איש וכנ"ל ואין בזה שום חולק בעולם. אלא שנם הא ודאי אמת דעיקר חיבוריהם היו רק ללמד העם דעת האיך להתנהג בעל עם אשתו וכמ"ש הריב"ש ז"ל.

העולה מדברינו, דפנויה נדה הרי היא באיסור כרת לכא עליה כאשת איש ממש לכ"ע בלי שום חולק ואין חילוק בין פנויה לנשואה לענין נדות כלל כי כל הבא על הנדה חייב כרת וכ"כ להריא הרמ"א יו"ד סי' קפ"ג ס"א בהג"ה ע"ש וב"י ולית מאן דפליג בזה.

שער ב

באיסור לא תקרבו בפנויה נדה

אחר שביררנו דמפורש בתורה דלענין דין איסור כרת דנדה אין נפ"מ בין אשת איש לפנויה נדון בדיון לא תקרבו בפנויה נדה ובספרא דרשו ז"ל ואל אשה בנרת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה אין לי אלא שלא יגלה מנין שלא יקרב ת"ל לא תקרב אין לי אלא נדה בל תקרב ובל תגלה מנין כל העריות בל תקרבו ובל תגלו ת"ל לא תקרבו לגלות ע"כ משמע דס"ל דגם שאר קרבות לוקין עליהן מה"ת גם בסה"מ מצוה שנ"ג מנאה בכלל הלאזין וס"ל דלא קיי"ל כר' פדת שבת י"ג דלא אסרה תורה אלא קריבה של גלוי עריות ועיין חנוך מצוה קפ"ח ובספרי סמ"ה מצוה קפ"ח מה שכתבתי בזה. והר"ן פא"מ ונ"י ס"פ סורר ומורה וסמ"ג לאזין

סכ"ו והכתר תורה לאוין שכ"ט כלהו ס"ל דהוי דאורייתא ואף שהרמב"ן ז"ל בהשגותיו על סה"מ חלק על הרמב"ם שאין מלקות מה"ת אלא בביאה גמורה או בהעראה המגילת אסתר שם דחה דבריו והעלה כהרמב"ם גם הש"ך יו"ד סי' קנ"ז סק"י כתב כהרמב"ם והביא לעצמו דאיה מהך עוברא דהעלו ליבו טינא ובש"ע א"ע סי' כ' סתם כהרמב"ם וככ"ש שם כתב דלהרמב"ם אפילו אם אינו עושה דרך חיבה אסור מדאורייתא ועיין ב"י יו"ד סי' קצ"ה והב"ש הביא דברי הר"ן דאם יעמוד עמה אחורי הגדר איכא לאו דלא תקרבו ולמד כן מהמקשין שם בשלמא ע"ש בסק"א. והנה הש"ך יו"ד סי' קנ"ז סק"א השיג על הב"י וס"ל דלהרמב"ם נמי קריבה אסורה מה"ת רק כשעושה חבוק ונשוק וכיוצא בו דרך חיבה ובסי' קצ"ה הוסיף להביא ראי' לסברתו גם הפנ"י בשו"ת ח"ב סי' מ"ד וכנה"ג י"ד סי' קצ"ה ובעצי ארזים ס"ק א' כולם כתבו דהרין עם הש"ך ומיהו יש בזה הרבה חולקין עיין בספר אוצה"פ סימן כ' אות ג' אריכות בזה ועיין בספר אנרות משה א"ע סי' נ"ו דאסור ליתן יד לאשה דקשה לסמוך על הסכרא דאין זו דרך חיבה ותאוה גם בענין נגיעה בעצמה אי הוה בכלל קריבה עיין באוצה"פ הנ"ל באריכות.

ובגמ' ברכות ס"א ע"א ת"ר המרצה מעות לאשה מידו לירה כדי להסתכל בה אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנום שנאמר יד ליד לא ינקה רע לא ינקה מדינה של גיהנום ועיין רמב"ם פכ"א מא"ב ה"ב ובסמ"ג לאוין סכ"ו וברמב"ם הנ"ל הכ"ב.

מיהו היוצא לרידן דלכ"ע חבוק ונשוק דרך חיבה ושאר קריבות שיש בהן הנאה אסור בפנויה נדה שהרי בכלל עריות הוא כיון שהיא נדה ונדה הקשה לכל העריות כולן, ולא קריבה ממש אלא אפילו להסתכל בפני הפנויה לשם הנאה אסור אא"כ כדי שיראנה אם היא נאה לפניו שישאנה כדאמרינן בפ"ק דע"ז כ' ונשמדתם מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו היא פנויה בא"א ואפילו מכוערת ואפילו בכגרי צבע אשה המכירה וע"ז אמר איוב ברית כרתי לעיני ומה אתכונן על בתולה וכ"כ הרמב"ם בהל' איסורי ביאה וגרולה מזו דהני אסור אפילו בפנויה טהורה ואדרבה חמורה היא הפנויה אפילו אינה נדה מאשתו נדה שמותר להסתכל בה ובפניה ואפילו נהנה בראייתה ולא אסרו להסתכל אלא במקום

התורפה כראיתא בנדרים כ' ובש"ע יו"ר סי' קצ"ה ס"ז אבל פנויה אסור לעולם אם לא כשרוצה לישאנה ובאופן שכתבנו. ואיסור זה כפי שביארנו תלוי במחלוקת הראשונים ז"ל אי הוא דאורייתא או דרבנן ורובם מהם ס"ל שהוא דאורייתא וקצת מהאחרונים רצו להבין דגם להרמב"ן איכא איסור דאורייתא בזה מדין חצי שיעור עכ"פ ומיהו קצתם חולקים בזה וכן נראה שיטת הרמב"ן מ"מ רוב פוסקים פסקו בזה כרמב"ם ז"ל.

וממילא עלתה לן איסור קריבה לפנויה נדה לכ"ע הן דרך חבוק ונשוק הן שער קרבות, כגון שחוק ולקרוץ בעין ולהסתכל אפילו באצבע קטנה כל שמתכוין להנאה ועובר ע"ז לוקין אותו כמבואר ברמב"ם ובש"ע א"ע לרוב פוסקים מלקות ארבעים ולי"א מכת מדרות.

שַׁעַר ג

באיסור יחוד בפנויה נדה

ומעתה כיון שביררנו דדין נדה וקרבה של ג"ע שייך בפנויה כבנשואה א"כ פשוט נמי דדין יחוד שייך בה דמאחר דהיא בכלל העריות ומחייבי כריתות ואסור להתייחד עמה ככל שאר העריות ובגמ' יליף מקרא כי יסיתך אחיך בן אמך וכתבו תוס"פ פ"ק רשבת דיחוד אסור מדאורייתא וכ"כ תוס' סנהדרין ועוד בכמה מקומות וכ"כ הטור והריב"ש סי' תכ"ה והמחבר א"ע סי' כ"ב ס"א ול'הרמב"ם האיסור מְקַבְּלָהּ הוא ויש לו רמז מה"ת ופשוט נדה פנויה נמי בכלל האיסור והכין מבואר ביבמות נ"ד ע"א ובכריתות י"ד אלא ברין אחד חמורה פנויה נדה דבאשתו נדה אין איסור להתייחד עמה זולתי כשלא בעל בעילת מצוה משום דתקיף יצריה כראיתא בכתובות ד' ע"א וסנהדרין ל"ז ע"א ויו"ר סי' קצ"ה ובא"ע סי' כ"ב ובפנויה נדה אסור יחוד לעולם אם לא באותן שלא נאסרו כגון אב עם בתו והאם עם בנה ועיין רא"ש סוף נדה שכתב התורה אסרה יחוד עריות כולם וגם נדה היא בכרת כשאר עריות אלא הותר היחוד מרמז דקרא והיינו באשתו שרמזה התורה מקרא דסוגה בשושנים אבל בפנויה דליכא רמז דקרא להתיירה הרי היא בכלל שאר עריות ואסור וזה פשוט.

ובחייבי לאוין נחלקו הפוסקים אי אית בהו איסור יחוד מה"ת או דלמא רק בחייבי כריתות ובמ"ב, ורבו בזה הדיעות

והשיטות ועיין מנ"ח מצוה קפ"ח ובקריית ספר להמבי"ט פכ"ב דא"ב יחוד דעריות הוא דאסרה תורה אבל דחיי"ל נראה דלא אסור מדאורייתא והרבה פוסקים ס"ל דגם בחיי"ל אסור מדאורייתא אבל בפנויה נדה שהיא איסור כרת פשוט דאית בה איסור יחוד וכדעת הריב"ש וכ"כ מהר"ש אבוהב בס' הזכרונות להל' נדה וביותר מפורש בזכרון י' בענין אל תחלל את בתך דפנויה נדה עובר על היחוד מה"ת כבכל העריות וכ"כ מהרי"א הלוי ח"א סי' ט"ז דנראה פשוט דלהסוברים יחוד מה"ת ה"ה בפנויה נדה וכן פשיטא ליה לטוטו"ד מהדלת' ח"א סי' ה' וכ"כ בבית אדם דפנויות בזמן הזה שאין טובלות לנדתן הוי איסור היחוד דאורייתא וכ"כ הערוך השלחן ס"א וגו' א"ע סי' כ"ב דפנויה נדה הוי בכל יחוד דשאר עריות וכן נקטו רוב הפוסקים בפשיטות. אמנם יש מן האחרונים דס"ל דאיסור יחוד אפילו בפנויה נדה אינו אלא מדרבנן ומגזרת דוד ובית דינו הוא ומיהו נראה שרבו דעת הסוברים דמדאורייתא הוא אפילו בפנויה נדה וגזרת דוד ובית דינו לא היה אלא על פנויה טהורה.

ומה"ט יש להזהיר לאותם שמוציאין בתולה במכונה (קאר כלע"ז) ויוצאים עמה ביחוד לדבר על לבה ולהכיר זה את זה והגם כי בוונתם רק לשם אישות ואין מתכוונים לדבר רע מ"מ יש בזה איסור משום יחוד עם בתולה נדה והגם שכתבתי בספרי משנה הלכות ח"ג סי' מ"ח דאפשר עכשיו שברוב הדרכים כל הלילה ישנם עוברים ושבים במכוניות אפשר דהוי רה"ר לענין יחוד ולא מיבעיא ביום אלא אפילו בלילה ויחוד לא הוי אלא כשאין עוברים ושבים מ"מ היכי שהם יוצאין למקום מוצנע ויושבים במכונה בצדי צדדים ודאי יש בזה משום יחוד ובפרט כי ע"פ רוב הם בכיוון נוסעים למקום שלא יטרידם עוברי דרכים ובקעה שאין בה ג' אנשים הוי רשות־היחיד לענין טומאה וגמרינגן לה מסוטה.

העולה לדידן דייחוד עם פנויה נדה אסור לכ"ע ולרוב הפוסקים אסור הוא מדאורייתא ולמקצתם עכ"פ מדרבנן אסור להתייחד עם פנויה נדה ולדעה ראשונה הא דתקנו דוד ובית דינו איסור יחוד היינו בטהורה דאפילו פנויה וטהורה נמי אסור להתייחד עמה אע"פ שאינה ערוה בכלל יחוד דעריות כנסוה וגזרו עליה, וב"ד של הלל ושמאי גזרו אפילו על יחוד גויה נמצא שכל המתייחד עם אשה שאסור להתייחד עמה בין ישראלית בין בותית עובר באיסור

ולדעת הסוברים דאיסור יחוד בפנויה הוא מדאורייתא מכין אותו מלקות מה"ת ולמ"ד שהוא מדרבנן מכין אותו מכת מדרות האיש והאשה ומכריזין עליהן ועש"ע א"ע סי' כ"ב.

ש ע ר ד

אי בתולות דידן סתמן נדה הן

הנה פשוט רבתולות דידן כל שעברו ימי נערות בחזקת נרות הן וכ"כ הפרמ"ג בפשיטות באו"ח סי' רי"ז וכ"כ המור וקציעה וכן סתם המשנה ברורה א"ח שם סקט"ז רבתולות שלנו בחזקת נרות הן שהרי אינן טובלות לנרתן ואיכא עלייהו לאו דלא תקרבו לגלות ערוה ע"ש, ובחוברת אוהל תורה (שנה א' חוברת א') הביא כשם הרר"ץ ועהמזן היות כי בתולות דידן סתמן נרות הן ופנויה נדה הוה בכלל ערוה וכמש"כ הפרמ"ג ע"כ אף בפנויה אינה נאה אסור להסתכל בה כמו א"א אפילו מכוערה. ובאמת כי דבר זה פשוט הוא מאד דארח בזמנו בא ורק בימים הראשונים שהיו נוהגין במי חטאת וטהרה לקודש טבלו כולם לטהרות נשואות ופנויות אבל בעונ"ה בזמן הזה שאין לנו טהרות בטלוהו לטבילה זה של בתולות.

ואין להקשות למה באמת בטלוהו לטבילה זו דכבר תיקן לן הרמב"ן ז"ל בהל' נדה הביאו הריב"ש הנ"ל דאפילו נימא לטבילה בזמנה מצוה בטלוהו חכמים לטבילת בתולות פנויות כדורות האחרונים משום דהוה חומרא דאתי לירי קולא שיבאו בה לירי מכשול שיבואו להקל בה מכת איסור דרבנן ויכשלו בה בנ"א כמו שנכשל אותו תלמיד במס' שבת דף י"ג שמת בחצי ימיו שנכשל באיסור דרבנן, ולכן בטלוהו לטבילה זו של בתולות ונמצא כולן בחזקת נרות הן לכ"ע וז"פ מאד, וכל חומר דין נדה עלייהו.

ש ע ר ה

באיזה מקום אסרו יחוד

דע, כי מן האנשים שחושבים כי איסור יחוד ליכא אלא בבית או במקום סגור מוקף מחיצות אבל מקום פתוח כגון שדה או בקעה אין בו משום איסור יחוד ולכן לפעמים מתחכמים ויוצאים מחוץ לעיר על פני השרה מקום שאין שם מחיצות ודבר

זה הוא טעות נמור דודאי בשדות שנמצאים שם עוברים ושבים תדיר ליכא שם משום יחוד אבל מקומות דאין שם עוברי'ם ושבים כגון שהוא רחוק מן הדרך פשוט דיש שם משום איסור יחוד וכן בכל מקום שנמנעים משם עוברים ושבים אסור משום איסור יחוד איברא דבשדה איכא תומרא יותר מבעיר לענין איסור יחוד וכמ"ש במשנה קידושין פ' ע"ב לא יתייחד אדם עם שתי נשים אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים ובגמ' אמר רב יהודה אמר רב לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצים אפילו בי עשרה נמי לא הוה מעשה והוציאווה עשרה במטה ואמר רב יהודה אמר רב ל"ש אלא בעיר אבל בדרך עד שיהא שלשה שמא יצטרך אחד מהם להשתין ונמצא אחר מתייחד עם הערוה וכתב הטור א"ע סי' כ"ב וא"א ז"ל כתב שאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים בעיר ובשדה עם ג' אבל בפרוצים אפילו בעיר ובי' נמי לא ועיין ב"י ודרישה ודעת הרמב"ם דבזמן הזה ליכא אנשים כשרים ואסור להתייחד לאשה אפילו עם אנשים הרבה וכן פסק המחבר א"ע סי' כ"ב וכתב הרמ"א וי"א דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים אם הוא בעיר (טור בשם הרא"ש) וסתם אנשים כשרים הם (ר"ן פ"י יוחסין) אבל אם הם פרוצים אפילו עם י' אסור, וכ"ז בעיר אבל בשדה או בלילה אפילו בעיר בעינין ג' (ר"י בשם הראב"ד) אפילו בכשרים ע"ש ועיין ב"ש וח"מ שם מה שהאריכו אודות יחוד לאשה שצריכה ליסע בעגלה עם ב' אנשים דהמרש"ל אסור עכ"פ פשוט דאיסור יחוד הוא בשדה ג"כ.

ומה"ט רע המעשה מאד מה שמתייחדים בתור עם בתולה במקום מוצנע שרוצים להכיר זה את זה אם הם מתאימים זה לזה לינשא ואף אם נאמר דכוונתם לטובה ואין מתכוונים לשום דבר רע מ"מ הרי עצם הדבר הוא איסור נמור מצד איסור יחוד ובפרט יש להזהיר בימי הקיץ אשר מתגוררים במעוני קיץ (בקאנטרי"ס בלע"ז) ושם יוצאים לשדה או ליער ביום וכ"ש בלילה דיש בזה איסור נמור של יחוד ורמו לדבר מקרא כי בשדה מצאה צעקה הנערה ואין מושיע לה.

הנה כל זה כתבתי למי שכוונתו רצוי' ואין לו ח"ו שום פניות רק לשם אישות. אמנם לא אוכל לעבור מלהעיר דמה טוב הוא מנהג אבותינו ואבות אבותינו שלא דרכו בדרכים אלו וכל כבודה בת מלך פנימה ואם בא התתן לראות לא יצאו חוצה, ודרכו של איש

לחזר אחר אשה ואין דרכה של אשה לחזר אחר איש וכ"ש לפניו והם יוצאים בלילה בחשיכה יתהלכו יחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תכוונה וכמעט א"א שלא יבא ליד הרהור וח"ו לפעמים גם לידי קישוי לדעת וכיוצא בו וכבר הבאתי במקום אחר מה שכתבו האגודה ושאר ראשונים דחתן וכלה כל שמתראין ביותר נמאסין זה על זה.

ואל ההורים אשא עיני ואבקש מכם הורים ומורים הזהרו ומנעו את בניכם ובנותיכם והרחיקו אותם מדרך עתם דרך עקלתון ולא דרכיהם דרך ה' אם לא תרעי לך היפה בנשים צאי לך בעסקי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים ודרשו חז"ל אם לא תרעו לך להיכן תלכי לרעות צאנך את היפה בנשים שחרל לו הרועה מלהנהיג אותם צאי לך בעסקי הצאן הסתכלו בפסיעות דרך שהלכו הצאן והעסבים ניכרים ואותו הדרך לכי בדור הזה ובפרט במדינתנו אשר חרל לו הרועה מלהנהיג ואיש כל הישר בעיניו יעשה את היפה בנשים הסתכלו בפסיעות דרך שהלכו אבותינו הקדושים והדרך והעסבים שדרכו ניכרים ובאותו הדרך לכי ואז תזכה לרעות את גדיותיך היינו הדורות הבאים אחריו על משכנות הרועים שהם יזכו להיות רועי ישראל ועיין רש"י איכה תרעי ותינצלי מיד המציקים לך להיות ביניהם ולא יאברו בניך התכונני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתו ושמרו משמרתו ומצותיו ולכי בדרכיהם, הכלל מי שרוצה שלא יאברו בניו בין האומות ח"ו אין לו עצה אחרת אלא להתכונן בדרכי אבותינו וללכת בהם ואי נזכה לראות את גדיותיך הבנים על משכנות הרועים ור"ל.

ש ע ר ו

אסור לבא על פנויה אפילו טהורה בלי חופה וקדושו

ומה שטועים העולם ומורגל בפי ההמון פלונית פנויה ומותרת הנה לא מבעיא בתולות רידן דנדות הן אסורות מדאורייתא והבא עליהן בהיכרת ח"ו וכמו שבררנו בס"ד באות א', אלא אפילו בפנויה טהורה שמטבלה או שעדיין לא ראתה מעולם מ"מ אסורות הן ולדעת הרמב"ם פנויה אפילו טהורה אסורה מה"ת ויש בה מלקות כל שהכינה עצמה לכך להבעל דרך זנות והרי זו בכלל קדשה אע"פ שאינה יושבת בקובה של זונות ונם לא הפסירה עצמה אלא לזה ולדברי החולקים עליו שאין בביאת הפנויה לא לאו ולא מלקות

מ"מ יש כביאתה איסור דרכנן והרי גם על יהודה גזרו ואסרו כ"ש ביאתה, גם יש מי שאומר רביאית פנויה אסור מה"ת אף שאין כה לאו ולא מלקות מ"מ איסור עשה יש בה דכי יקח איש אשה ובעלה אמרה תורה כשירצה לבעול יבעול בקדושין עיין ריב"ש הנ"ל.

ועיין מ"ר רות פ"ו ר' ליני הלילה א"ר יוסי שלשה הן שבא יצרן לתקפן ונזדרזו עליו כל אחד ואחד בשבועה ואלו הן יוסף דוד ובוועז מנין שנאמר חי ה' שכבי עד הבקר ר' יהודה ור' חנינא ר' יהודה אומר כל אותו הלילה היה יצרו מקטרגו ואומר אתה פנוי ומבקש אשה והיא פנויה ומבקשת איש עמוד ובעלה ותהיה לך לאשה ונשבע ליצרו ואמר חי ה' שאינו נוגע בה ורות טהורה היתה כמו שמבואר שם במדרש והבאתי דבריו לעיל באות א'. ועיין תוספתא סוטה פ"ט וספרי בהעלותך פסקא פ"ח והנה אפילו פנויה וטהורה ורצה לישאנה אפ"ה אסורה לו בלא קידושין והתם ליכא עדים ולא קדשה קודם (ומיחוד לא קשה דאכתי לא גזרו על יחוד פנויה ודוד וב"ר גזרו). ואם בא עליה לשם אישות בינו לבינה אינו כלום אף דהוה עדיין קודם גזירת רב דמנגיד אמאן דמקדש כביאה מ"מ בלי עדים אינו כלום. עכ"פ ביאת פנויה לרעת הרמב"ם אפילו טהורה איכא לאו והסכימו עמו הרא"ש והטור וכן הוא דעת הי"א ברמ"א א"ע סי' כ"ו ס"א ועיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' כ"ה ובח' מהרי"ט ריש קדושין ולדעת פוסקים אחרים עכ"פ מדרכנן אסור ועיין ב"ח וב"ש א"ע הנ"ל וגם זה פשוט וברור, אלא דמה שאמרו פנויה היא ומותרת כלומר שמותרת לינשא לכל אדם אבל רק לאחר קדושין וחופה כדמו"י, אבל בלי חופה וקדושין אסורה היא לכ"ע אפילו היא טהורה, ואם היא טמאה נדה חייבים כרת ואם היא טהורה להרמב"ם בלאו ולוקין מלקות לאורייתא ולהחולקין לוקין מדרות וגם זה פשוט.

שער ז

אי שייכים כל האיסורין הנ"ל על הנשים כמו על אנשים

ובמה שיש טועים או עושין עצמן כטועים וסוכרים דאיסורין אלו על האיש נאמרו דברוב מקומות בלשון זכר נאמרו אסור לאדם להתיחד צריך אדם להתרחק מהנשים הבא על אחת מכל העריות וכיוצא בה מהלשונות עיין בש"ע א"ע סי' כ' כ"א כ"ב הנה דבר

זה טעות גמורה היא אין צריך בירור דקיי"ל השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה וכל שהאיש נהרג האשה נהרגת וכל שהאיש לוקה האשה נלקית וכל שהאיש במכת מדרות האשה נ"כ הכי ובתורה כתוב מות יומת הנואף והנואפת ובש"ע א"ע סי' כ"ב כל המתייחד עם אשה שאסור להתייחד עמה בין ישראלית בין עו"כ מכין את שניהם מכת מדרות האיש והאשה וזה פשוט בכל הפוסקים לית דין צריך בשש. ובתו"כ אשה מוזהרת ע"י איש מנין ת"ל לא תקרבו הרי כאן שנים ומובא ברש"י עה"ת ובס' עמודי אור טעה בכוונת החו"י ופשוט ובחנוך מצוה קפ"ח לאו זה נוהג בזכרים ונקבות.

וגדולה מזו כתב בס"ח סי' תרי"ד שאשה צריכה ליזהר שלא תשמע קול איש שמכל שהאיש מוזהר האשה מוזהרת ע"ש ובמערכי לב הביא מקור לדבריו מסוטה מ"ח ע"א זמרי גברי וכו' ולא ידענא למה ליה מקור אחר הלא ר' יהודה החסיד נתן מקור לדבריו שכל שהאיש מוזהר האשה מוזהרת ועיין ילקוט שמואל ט' רמז ק"ה וז"ל בבואכם העיר כל האורך הזה למה מביטות בנויו של שאול היו ולא היו שבעות ממנו דברי ר' יהודה א"ל ר"י א"כ עשית בנות ישראל כזונות והלא כשם שאי אפשר לזון את עיניו מאשה שאינה ראויה לו כך א"א לאשה לזון את עיניה מאיש שאינו שלא עכ"ל. וזה הוא על טעם הנ"ל ועיין מהרש"א ברכות מ"ח בח"א שהביא דברי הילקוט הנ"ל א"ל ר"י א"כ עשית בנות ישראל כזונות. ועיין שו"ת תשורת ש"י ח"א סימן קכ"ה.

ובתשובה אחת תמהתי על בעל שו"ת יביע אומר ח"א סי' ו' אות ה' שהביא להתיר הסתכלות נשים באנשים מגמ' ברכות מ"ח מרלא חייש הש"ס בברכות לקושית ר' יוסי והלא כשם שא"א וכו' אלמא דלא חיישינן בנשים דלאו בנות הרגשה נינהו וע"ש ואומר אני דח"ו לסמוך על זה ולהתיר ח"ו לבנות ישראל לזון עיניהן בהסתכלות באנשים האסורין להן ובאמת כי דברים הללו שנגה גדולה הם דודאי אין חילוק בין אנשים לנשים בזה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם גם להם נאמרה והא דלא חייש בגמ' לקושית ר"י אינו קושיא כלל דתרי מילי נינהו דהנה בגמ' ברכות אמר שמואל כרי להסתכל ביופיו של שאול דכתיב משכמו ומעלה נבזה מכל עם אבל בילקוט במחלוסת ר' יהודה ורבי יוסי הלשון כל האורך הזה למה מביטות בנויו של שאול היו ולא היו שבעות

ממנו א"ל ר' יוסי והלא כשם שאי אפשר לזון את עיניו מאשה שאינה ראויה לו כך א"ל לאשה לזון את עיניה מאיש שאינו שלה והנה המדקדק בשינוי הלשונות דש"ס דילן והילקוט יראה החילוק פשוט דבש"ס דילן ס"ל לשמואל דמסתכלות ביפיו היו משום דמשכמו ולמעלה גבוה מכל עם הי' והיה זה לדבר פלא בעיניהם והיו מסתכלים בו כאדם המתמיה על דבר פלא אבל ר' יהודה בילקוט ס"ל דההסתכלות היה לשבוע ממנו כמו שכתב להריא ולא היו שבעות ממנו א"כ לר"י כוונתם היתה לשבוע ולזון מיפיו והוא אינו ראוי להן וע"ז א"ל ר' יוסי והלא כשם שא"ל לזון את עיניו מאשה שאינה ראויה לו כך א"ל לזון את עיניה מאיש שאינו שלה. אבל להסתכל בלי הנאה של תאוה אין בזה איסור ובאמת הסתכלות בלי תאוה גם באנשים היה מותר אלא שא"ל ועיין ברכות כ' רב גידל היה רגיל דהוה קאזיל ויתיב אשערי טבילה אמר לה הכי טבילו הכי טבילו א"ל רבנן לא מסתפי מר מיצה"ר א"ל דמין באפאי כי קאסי חיורי אבל אנן אסור להסתכל לעולם וההסתכלות בשאול לפי דעת שמואל היתה לא לשם תאות הנאה ודו"ק.

והנה מבואר דהפירכא דפריך ר' יוסי משום דלר"י היה רצונם לזון לשבוע מיפיו של שאול בדרך תאוה של זנות וזה ודאי אסור אפילו כנשים משום דלא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ובהא ודאי הלכה כר"י וטעמו ונימוקו עמו וגם ד' יהודה לא חש ליה להשיב דאין זה דרך זנות ושתק ליה ומדשתק ליה ש"מ אודיה אודי ליה ע"ז אבל שמואל לא קאמר אלא כדי להסתכל ביפיו ולא לזון ולשבוע מיפיו אלא כעל דבר פלא ביופי ודבר זה אין בו איסור וזה ברור בס"ד.

וראיה ברורה לדברי מגמ' שבת ס"ד מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה מפני שזנו עיניהם מן העבירה ופירש"י זנו לשון מזון שנהנו במראית העין עיי"ש מבואר כשנהנה מהעבירה במראית העין נקרא מזון וז"ש לו ר"י לר' יהודה דלזון ולשבוע הוי בכלל זנות ולזה מ"ש איש ומ"ש אשה אבל הסתכלות בלי לשבוע ובלי ליהנות מעבירה ליכא איסור וז"ב מאד.

ועיין א"ע פ' יתרו לא תחמוד אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא

נחמד למראה עיניו, ועתה אתן לך משל דע כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה והוא ראה בת מלך שהיא יפה לא יחמוד אותה בלבו שישכב עמה כי ידע כי זה לא יתכן ואל תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד המשונעים שיתאווה שיהיה לו כנפים לעוף השמים ולא יתכן להיות כאשר אין אדם מתאווה עם אמו אע"פ שהיא יפה כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו כך כל משכיל צריך שידע כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו רק כאשר חלק לו השם אמר קהלת ולאדם שלא עמל בו יתנו חלקו ואמרו חכמים בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא ובעבור זה המשכיל לא יתאווה ולא יחמוד ואמר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו יותר הוא נשגבה בעיניו מבת מלך בלב הכפרי על כן הוא ישמח בחלקו ולא ישים אל לבו לחמוד ולהתאות דבר שאינו שלו כי ידע שהשם לא רצה לתת לו לא יוכל לקחתו בכוחו ובמחשבותיו ובתחבולותיו על כן יבטח בכוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו ע"כ העתקתי דבריו הקדושים כולם מפני האמונה והבטחון והתועלת גדול שיש בהם.

ובמס' ר"א זוטא פ"א אל תכשל בעיניך שאין מכשול אלא בעינים ואמרו רז"ל עינא וליבא תרי סרסורא רעבירה הם, ובגמ' סוטה דף ח' גמירי אין יצה"ר שולט אלא במה שעינו רואות במס' יומא אמרו הרתורי עבירה קשין מעבירה גופה ואף שרש"י פי' להכחשת הגוף אמנם אחרים פי' גם לאסור ועכ"פ אפילו לא חמור אבל עבירה הוא ובודאי דגם באשה יצה"ר שולט בה במה שעיניה רואות וזה פשוט מאד, ועיין עוד סוטה דף ט' סוטה נתנה עיניה במה שאין ראוי לה מה שביקשה לא ניתן לה ומה שבירה נטלוהו ממנה וכן מצינו בנחש הקדמוני מי שנתן עיניו במה שאינו ראוי לו וכו' ובמשנה שם דף כ' אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות הרי שנענשה על עיניה ועיין לעיל היא כחלה לו עיניה לפיכך עיניה בולטות ועיין שבת ס"ב ע"ב ומשקרות עינים ודו"ק בכל אלו עכ"פ ברור דגם באשה יש דין איסור של הסתכלות בערוה כמו באיש וכמבואר בילקוט בפשיטות. שוב ראיתי במ' פוקח עורים ח"א להגה"ק ארמו"ר מליובאוויטש זלה"ה בפ' ט' הביא ג"כ בפשיטות כי גם הנשים מחויבות לשמור עצמן מכל הנ"ל כאנשים ושמחתי כעל כל הון.

שער ח

איסור יחוד וקירוב לחתן עם הכלה

והנה בעונ"ה פרצה הפירצה אפילו בין שומרי התורה שמתיתחדים החתן עם הכלה ולפעמים ח"ו באים לידי קריכה של חיבוק ונישוק וזה איסור גמור ואין לזה שום היתר כמו שאסור להתייחד בכל נדה כן הוא עם הכלה שלו חדא דהרי בזמן הזה אין מקדשין קודם הנשואין א"כ הרי היא סתם כפנויה לכל דבר ואפילו בזמן שקרשו קודם אסורה היתה משום דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה וזה במהורה אבל בממאה אסורה משום נדה ממש עכ"פ פשוט דיחוד וקירוב בחתן וכלה הוא איסור גמור ועון פלילי ככל יחוד של אשה נדה וקרבתה ואין לזה שום היתר ואדרבה אם לדין גרע הוא שהרי כאן כיון שסופה להנשא לו אם יתרגל בה ח"ו לנגוע בה בנדרתה ח"ו יקל ראשו גם לאחר החתונה דמ"ש הוא ויבא ח"ו להקל באיסור כרת ועיין ביערות רבש מה שצווח ככרוכיא על מה שיוצאין החתנים והכלות למייל בשוק ובשרדה ובאין עי"ז ח"ו לידי הרהור וקישוי לרעת וח"ו להוצאת ז"ל ר"ל ולידי קירוב בערוה נדה ועכ"פ ליכא בזה שום חילוק בין שאר בתולה נדה לכל הדברים והעובר ע"ז הרי הוא חשוד על העריות ופסול לערות כמבואר בש"ע א"ע, ובס' שו"ת מעיל צדקה סי' י"ט כתב וז"ל בבית ישראל ראיתי שערוריה איכה נהייתה כזאת שאין איש שם לבו להוכיח בשער בת רבים על התפלה וקלקלת שוטים שקלקלו והרגלו הרגל דבר ער שנעשה טבע קיים לבלתי הרגיש ברעה אשר ימצאם באחרית הימים והוא אשר נעשה בכל יום ערוך השלחן וצפה הצפית מיום שגומרים שידוכים בין בחור ובתולה מושיבים אותם יחד ומוסרים הבתולה לזנות בית אביה בחבוקים ונשוקים ומעשה חרודים וכל הקרואים והמסובים מחזיקים בידו ואני מתמיה מזה ימים מדוע מחשים הנכורים אשר מעולם אנשי שם המוכתרים ככתר תורה ונתתי אל לבי לדרוש ולחקור אם יש מקום להניח לישראל במנהגם הגרוע הזה להיות שוננים ולא יחזרו מזידין כי כמעט ידוע לכל שלא יסבלו ולא ישמעו לקול ענות מוכיחיהם בדבר זה וע"כ יש לצרד ולכרר אם הנאסר הזה הוא מרברים שנוכל לומר מוטב שיהיו שוננים או אם הוא מאיסורי דאורייתא.

והנה נודע שכתב הרמב"ם בפכ"א מאישות ובס' המצות שלו ס' שנ"נ וז"ל הזהרנו מהתקרב ומהתערין אל אחת מכל העריות

ואפילו בלא ביאה אלא חיבוק ונישוק והרומה לו מפעלות הזרות המעמיקים בזימה והוא אמרו באזהרה מזה איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה ולשון ספרו לא תקרבו לגלות ערוה אין לו אלא שלא יגלה מניין שלא יקרב ת"ל ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב וכו' — ושם אמרו ונכרתו הנפשות העושות מאי ת"ל יכול יהא חייב כרת על הקריבות ת"ל העושות ולא הקריבות עכ"ל.

והנה כל הפוסקים הסמ"ג והטור והש"ע העתיקו פסק זה להלכה וכן פסק ח"ה דלוסקין על לאו זה אם הוא דרך חיבה וקירוב דעת וכן הוא דעת הר"ן פרס אין מעמידין וכו' וכ"כ הש"ך סימן קנ"ז דמשמעות הר"ן כהרמב"ם וכ"כ הרא"ה בספר החינוך אבל הרמב"ן בהשגות שלו חלק עליו ואמר שאין מלסין מה"ת אלא בביאה גמורה או בהערה. והנה הש"ך מביא ראייה לרמב"ם וכו' ואחרי כל הבא בדברינו מבואר שדין הרמב"ם בזה יש לו ראייה מש"ם וגם הרמב"ן כמדומה לא פליגי עליו אלא דלא נשוו לאו אבל אפשר דנאסרו כמו ח"ש מדאורייתא א"נ לפחות נכלל בהני כללים דכמעשה ארץ מצרים לא תעשו שכל אלו הן מעשיהם המשתגעים ומעמיקים בונות וכו' וא"כ הוי מדאורייתא ומן הראוי לגעור בכל אלה העושים כן כי ספק נדות הן נדות ומידי ספק לא נפקי וכו' ובים של שלמה דביצה ספק בספיא דאורייתא חייב לאוחיכינהו. (ובאמת לא ירענא למה כתב ספק נדות הרי ודאי אורח בזמנו בא והם בחזקת נדות ודאית לאחר שנתבגרו וזה פשוט כמו שכתבתי לעיל).

והנה אף אם נהי' כזאת עת לחשות מהוכיח אותם לנוכח בניהם שלא יקבלו ולא ישמעו לקול התורה עכ"פ כל מי שנוגע יראת אלקים בלכו יעזור כגבור חלציו וישים מצחו נגד ההמון עם לבלתי יעשה כמעשיהם וכו'. ואליכם אישים בחורים מבני תורה אקרא הלא לכם לדעת כי העבירה מטמטמת לבו של אדם דכתיב ונטמאתם במ מלבד העונשים המיועדים לו בזה ובבא והשומע לדבריני יראה זרע יאריך ימים אמן ע"ש לשון קרשו. ועיין בספר נדר עולם חתימת הספר מש"כ שהוא עון פלילי ומאבזריהו דעריות שצריך ליתרוג ואל יעבור ע"ז ואין שום היתר בזה מחמת שנתקשר אתה בתנאים עיי"ש וכ"כ עוד שם בפ"ח ע"ש דבריו הקדושים, לבר העונש שענוש יענש או שישוב אל ה' וירחמיחו.

שער ט

מאיזה גיל מתחיל איסור זה דפנויה

איסור זה דפנויה מתחלק דמה שתלוי באיסור נדה נותנין חזקת נדה משעה שרוב נשים רואות אבל מה שנאסר אפילו בפנויה טהורה נאסרה מבת ג' ויום אחד עיין ב"ח בקו"א לסו' כ"א דאיסור קריכה דג"ע פשיטא דאיכא איסור דאורייתא בקריכה לערוה אפילו היא קטנה ולא חלקה תורה בין גדולה וקטנה גם בתש' מעיל צדקה סו' י"ט כתב דעריות מבת ג' שנים נהרג על ידה, נמצא דמשעה שנאסר בה גילוי עדיות נאסר בה הקריכה ע"ש ומיהו האשה כל שאינה בת עונשין אין לוקין אותה ואם היתה א"א וזנתה לרצונה נאסרה על בעלה ואפילו קטנה וכל העובר על אלו או על קצתן מהם הרי הוא בכלל חשוד על העריות והרי הוא פסול לעדות אשה ושאר דינים המבוארים בה בתורת ה' תמימה.

והא לך לשון מורינו החפץ חיים ז"ל במצוה הנ"ל ראשון לכל צריך לדעת שכל העונשים הנאמרים כתר"ק ובחז"ל על מי שעובר על איסור עריות הוא גם עובר על איסור נדה, ושניהם חייבים כרת עבור זה העובר ע"ז בזדון לבו הוא רשע גמור ופסול לעדות ולשבועה ונקרא פושע ישראל בגופו עבור זה ודינו נפסק (במס' ר"ה דף י"ח) דמי שיש לו רוב עונות, ובתוך העונות נמצא גם עון זה נידון בגיהנם י"ב הרש ואח"כ גופו כלה ונשמתו נשרפת והרוח מפזרת לאפר תחת כפות רגלי הצדיקים ומי יוכל לשער נודל היסורים והצרות שיסבלו שניהם בניהנם אפילו על פעם אחת שעוברין על איסור זה וכל שכן אם הופקר ח"ו בעיניהם עון זה החמור לעבור עליו כמה פעמים.

עוד כתב שם ואיסור נדה מפורסם בכל ישראל אפילו לקטני שבקטנים שיש לו מעט ידיעה בחומש כי הלא מקרא מלא הוא ואל אשה בנרת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה וכתוב בסוף הפרשה כי כל אשר יעשו מכל התועבות האל ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם והיינו שגם האשה נכרתה עבור זה ונשנה הדבר הזה בפרשה כמה פעמים שהוא תועבה ומטמא הארץ ומטמא הנפש ונפשו נכרת מארץ החיים לגמרי ואפילו אם יכפוהו עכו"ם לזה צריך למסור נפשו ולא יעבור ע"ז שהוא שקול כמו עבודה זרה וע"ש מה שהאריך עוד.

שערי

פירות הנושרים

- (א) אין חילוק באיסור נדה בין אשת איש לפנויה והבא עליה הרי הוא בכרת לכו"ע.
- (ב) אסור לחבק ולנשק וכל שאר קריבות פנויה נדה כגון לשחק ולקרוץ בעין במתכוין להנאה ומלקין לעובר ע"ז (ועיין פיהמ"ש להרמב"ם פ"ז דסנהדרין דכל אלו נכללין בשני לאוין נזכרים בתורה האחד זה שאמר הכתוב לא תקרבו לגלות ערוה והשני מה שנאמר לבלתי עשות מחוקות התועבות עיין שם).
- (ג) אסור להתייחד עם פנויה נדה לכו"ע. ורוד ובית דינו גזרו שלא להתייחד אפילו בפנויה טהורה וב"ד של הלל ושמאי גזרו אפילו על יחוד נוייה נמצא שכל הנשים אסור להתייחד עמהם מהם דאורייתא ומהם דרבנן כמבואר בפנים.
- (ד) סתם בתולות דידן כל שעברו עליהן ימי נערות הם בחזקת נרות וכל אלו דינים נוהגים בהם.
- (ה) באיזה מקום אסרו יחוד.
- (ו) אסור לבא אפילו על אשה פנויה והיא טהורה בלי חופה וקידושין להרמב"ם ורע"מ' עובר בלאו דאורייתא ומלקין אותו ולהחולקין עכ"פ מדרבנן ומכין אותו מדרות.
- (ז) אין חילוק בין נשים לאנשים לענין איסורים אלו וכל שהאיש מוזהר עליו האשה מוזהרת עלה.
- (ח) אסור לחתן להתייחד עם הכלה וכל שאר איסורין בה.
- (ט) איסור פנויה וכל המסתעף לזה מתחיל מבת ג' ואילך.

והנה הארכתי קצת לברר הענינים אף שהם לא צריכים ביאור דמבוררין ועומדין הם ולא הבאתי דברים אלא בפרט זה דוקא ולא נכנסתי במחלוקת שאינה צריכה רק מה שנוגע לענינינו ואני מקוה שבעזרהי"ת יהי' לתועלת להרבנות קדושה בישראל וישמע חכם ויוסיף לקח וכל המקדש עצמו למטה מעט מקדשין אותו הרבה מן השמים וי"ר שנזכה לקדש עצמינו בתוך כלל ישראל כל ימי חיינו טהרת הגוף והנפש עד דאתי עם ענני שמיא ויתגלה כבוד שמים ויטהרינו ויקדשנו בקדושתו העליונה א"ס.

דברי ידירו עוז המקונן על חילול טהרת בית ישראל ומצפה לקדושתן לבלתי ירח ממנו נרח דושל"ת בלב ונפש.

ועתה נעתיק פה משי"כ רבינו אליעזר מגרמיזא (מבעלי התוס' ז"ל) בספר הרוקח הגדול בהלכות תשובה וז"ל :

פנויה נדה : עריות נפשו של אדם מחמתו בין בפניו בין שלא בפניו אם לבו השיאו לבא על פנויה בתולה או אלמנה בין כדרכה בין שלא כדרכה וחושב בלבו מה חטא באשה פנויה יתן אל לבו תבונה כשיבא עליה הלא לא טבלה וכל אשה היא רואה נדה אם כן בא על נדה שהיא בכרת.

תשובה הבאה : אם זאת האשה היתה מרוצה לו בביאה ולבו בוער בחשק אהבה עליה והיה יכול לבא עליה וסובר ומנתק מורשי לבבו ומתאפק ועוצר לבו מלבא עליה או על אשה אחרת שהיתה נשמעת לו והיא נתיחדה עמו ומתחרט ואינו חוסא ומונע תאוותו זו היא תשובת הבאה.

תשובת הגדר : לא יראה שחוק נשים ובתולות שנה או שנתיים או יותר ולא יראה פני אשה ולא בחזה ולא כנגד דדיה ולא כנגד ערותה אפילו באשתו נדה בעוד שלא טבלה ולא יאכל מאכל חס ולא דבר שמביא תאוה יתרחק עצמו ולא יראה בהמות וחי' ועוף בשעה שנוקטין זה לזה פן יתאוה לעבירה.

תשובת המשקל : כפי הנאה שנהנה בנשיקה במשמוש ובהעראה יש לו להצטער בדאגת הלב ויתענה לכל הפחות מי' יום ולא יאכל בשר ולא ישחה יין בלילה שיש לו להתענות למחר ולא בלילה לאחר תעניתו ויצטער בשכיבתו יומם ולילה לשקול הצעד כנגד חשק ונשק התאוה אשר נהנה.

תשובת הכתוב : הנה כרת היי חייב בביאתו שבא על נדה בעוד שלא טבלה על כן ישכב בקושי על הארץ או על דף וילבש שחורים וילקה ויתענה לא פחות מן מי' יום ויתודה בכל יום ג"פ בבכיית הלב ובדמע ולא ירגיל לילך בשחקות נשים ולפוס צערא אגרא וטוב לו, ועיין רמ"א יו"ד ובשאר אחרונים תשובה לח"ו הונכשל בה.

וכל המקדש ומטהר עצמו מלמטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה, אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים מה מקוה מטהר את הסמאים כך הקב"ה מטהר את ישראל. ואשריך ישראל שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה.

PRICE 0.75¢

שערי קדושה

THE GATES OF HOLINESS

(Shaarey Kedushah)

THE TORAH CONCEPT OF CHASTITY

By Rabbi Menashe Klein

(The Ungvarer Rav)

Dean of Yeshiva Beth Shearim

Adapted into English by

Rabbi Aryeh Kaplan

Published by the

Committee for Chizuk Hadas of

YESHIVAT BETH SHEARIM

5306 16th Avenue, Brooklyn, N. Y. 11204

Tel. 851-0089

INTRODUCTION

Many people have expressed a desire for a clear and unambiguous guide to the laws of chastity especially with regard to unmarried couples.

There are many people today who are not even aware of the rules of Niddah—the menstrual state that precludes physical contact between couples. Even those who are aware of the rules in general often do not know that they apply to single as well as married couples. The regulations forbidding any form of physical contact between unmarried couples (*negia*) are also not generally known in many circles. There is likewise considerable confusion regarding the laws forbidding a couple to be alone together (*yichud*). Besides these, there are many other questions in this area that need to be spelled out clearly.

At first we were very hesitant about discussing these questions at length. We were apprehensive that people might be led to think that there is room for discussion, that these are personal opinions, or that there is some question or dispute regarding these laws. Let us therefore preface this guide by stating that there is absolutely no question or argument regarding the laws themselves. The questions only arise as a result of the general ignorance of many of our people.

The laws of Niddah apply to all couples, whether married or single. Once a girl begins menstruating, no matter at what age, she automatically becomes a Niddah. She retains this status until she immerses in a Mikvah according to the law.

If a Niddah has sexual relations of any sort, both partners are punishable by the penalty of *Korais*—being cut off spiritually. This is true of single and married couples alike, and is one of the severest sins in the Torah.

Since we have been asked to clarify the question, however, and since many people do err, we felt it necessary to write this short guide. We shall explore this concept as it is discussed in the Torah, the Prophets, the Talmud, and the

Codes. Hopefully, this will clarify the entire concept for those not versed, and prevent them from violating this most serious prohibition.

The serious nature of the Niddah laws was once known to every Jew, and had been since time immemorial. What Jew did not know the seriousness of the sin and the punishment prescribed for it in the Torah? But today, unfortunately, there are many who are totally ignorant of these laws. Others have no idea how they involve unmarried couples. We will therefore go into detail in every important area.

In order to put the matter into perspective, let us quote the words of the sainted Rabbi Yisroel Meir Kagen, known to the world as the Chafetz Chaim. In his *Sefer Mitzvos HaKitzur*, he discusses the laws of Niddah. Stressing the importance of this, he states that one must even risk one's life to fulfill the requirements of Mikvah, and not violate the laws of Niddah. He writes further that violating the laws of Niddah is as great a sin as worshipping idols. He then says (*Prohibition No. 132*):

This is so well known that many might be surprised that I am even discussing the great sin of having sexual relations with a Niddah. It would seem like warning people not to cut off their own heads. But the sad truth is that many people in our generation are ignorant of this, and ignore the rules of immersion for Niddah completely. So great is the lack of knowledge, that there are even many who think that this is a mere custom, rather than one of the most serious laws in the Torah. In order to prevent people from committing this fearsome sin, we find it necessary to write at length, stressing the seriousness of these rules.

How much more true are the words of the saintly Chafetz Chaim today. If he could write at such length about the prohibitions involving married couples, which had always been quite well known, how much more so must we write about the

laws involving unmarried couples, which are not as well known.

Unfortunately, we live in a generation where many people are ignorant of the law. Even the Torah is a closed book for many. There was a time when we could simply refer people to the necessary sources and they would be able to find the truth themselves. Unfortunately, this is no longer true.

Since so much confusion exists, we felt it necessary to prepare this short guide, setting forth the serious nature of Niddah, as well as its sources in the Torah. Whatever is written here should be perfectly obvious to every believing Jew, with absolutely no question at all. We are not presenting any opinions of our own, but merely recording what our sacred Torah and traditions have to say.

Gate No. 1. The Concept of Niddah.

The Torah defines the state of Niddah by stating (*Leviticus 15:19*), "When a woman has a discharge of blood, where blood flows from her body, she shall be a Niddah for seven days." She retains this state until she purifies herself in a Mikvah according to the law.

The Torah then states the prohibition involving intercourse with a Niddah, saying (*Ibid. 18:19*), "You shall not approach and uncover the nakedness of a woman who is unclean because of her monthly period."

Finally, the Torah tells us of the grave penalty for violating this commandment, stating (*Ibid. 20:18*), "If a man lies with a woman who is a Niddah and uncovers her nakedness... both of them shall be cut off from their people."

In all of these places, no distinction is made between a married woman and an unmarried girl. The law applies equally in all cases.

The Prophet reiterates the rule of Niddah. In speaking of

the righteous man, he says (*Ezekiel 18:6*), "He never defiles his neighbor's wife, nor does he approach a woman who is a Niddah." We see two things here. First of all, we see that the Prophet equates intercourse with a Niddah to adultery. Secondly, we clearly see that it applies to the married and unmarried without distinction.

When we look in the Talmud, we find many of these concepts spelled out even more clearly. The Talmud thus defines a Niddah: (*Niddah 44a*):

It is written (*Leviticus 15:19*), "And when a woman has a discharge of blood . . . she will be a Niddah . . ." From this alone, we might think that this only applies to a grown woman. How do we know that it applies even to a one day old child? When the Torah adds the extra word "and" at the beginning of the verse, it does so to include even a day old child.

From this source we clearly see that even a very young child can have the status of Niddah. The law therefore obviously applies to single as well as married girls.

Elsewhere, the Talmud speaks of the prohibition and says (*Makkos 14a*):

It is written (*Leviticus 18:19*), "You shall not approach . . . a woman who is unclean." The Torah is speaking of all women.

In another place, the Mishneh discusses the laws of Niddah and says that they apply to (*Niddah 7a*), "the virgin, the pregnant, the nursing mother and the elderly."

The entire concept is most clearly spelled out by the Rambam (Maimonides) in his code (*Issurey Biah 4:1-3*):

Intercourse with a Niddah is forbidden by the Torah, just the same as adultery and incest. One who has intercourse with a Niddah in any manner incurs the penalty of *Korais* (being cut off) from the

moment of penetration. This is true of any girl over three years of age who has had a flow of blood. For a girl can obtain the status of Niddah even on the day of her birth . . .

The penalty of Korais applies to anyone who has intercourse with a Niddah during the first seven days after her period, even if it only lasted a single day . . .

This is only true, however, if she immerses in a Mikvah after the seven days. If she does not, the same penalty of Korais exists, even after many years. Both the counting of seven days and immersion are required for purification, as the Torah states (*Leviticus 15:18*), "And they shall immerse in water." It is therefore a general rule that anyone who is unclean in any way remains so until the ritual of immersion is observed.

The question of Niddah in relation to unmarried couples was discussed explicitly by Rabbi Yitzchok ben Sheshes over six hundred years ago. Citing numerous Talmudic sources, he writes (*Tshuvos Rivash 425*), "It is absolutely clear that the prohibition of Niddah applies equally to one's own wife, the wife of another, and to an unmarried girl."

The laws of Niddah are therefore most important in any discussion of premarital sex. One of our earliest codifiers, Rabenu Yonah therefore writes (*Shaarey Tshuvah 3:95*):

One who has intercourse even once with an unmarried girl is considered a sinner. However, there is also a much worse sin usually involved. In most cases a single girl is ashamed to immerse in the Mikvah, lest it become known that she is sexually active. She therefore retains the status of a Niddah.

From this discussion, it should be perfectly clear that the laws of Niddah apply with equal force to unmarried as well as married couples. We actually need go no further than our accepted Code of Jewish Law, the *Shulchan Aruch*, which clearly states (*Yoreh Deah 183:1*):

There is no difference between a single girl and a married woman in this respect. Whoever has intercourse with a Niddah incurs the penalty of *Korais*—being cut off spiritually.

Gate No. 2. Physical Contact (Negia)

Now that we have defined the concept of Niddah for both single and married girls, let us examine the question of physical and other contact, where no intercourse is involved.

In the *Sifra*, the oldest Talmudic commentary on Leviticus, we find the following discourse:

It is written (*Leviticus 18:19*), "You shall not approach and uncover the nakedness of a woman who is unclean . . .

We might think that only intercourse is forbidden. The Torah therefore specifies, "you shall not approach." This teaches us that all physical contact is forbidden.

This source clearly indicates that physical contact with a Niddah is forbidden by the Torah. This would then include all single girls, who normally have the status of Niddah.

In his code, the Rambam cites this opinion as law. He writes (*Issurey Biah 21:1*):

If a woman is forbidden, one violates a commandment of the Torah by merely lying with her, even if no intercourse is involved. The same is true with regard to lascivious kissing, hugging, or any bodily contact that arouses one's passions . . . The Torah thus says, "You shall not approach . . . a woman." What the Torah is forbidding is any approach or physical contact that would normally be a prelude to intercourse.

The Shulchan Aruch (*Even HaEzer 20:1*), our Code of Jewish Law, follows this opinion of the Rambam almost word

for word. There is absolutely no question that we consider this opinion as law.

It is well known that the laws of forbidden sexual intercourse are so severe that one must give his life rather than violate them. The Talmud gives the following example (*Sanhedrin 75a*):

A man once encountered a woman and was seized by such a violent passion that his life was endangered. His physicians clearly said that his life would be endangered if he did not have intercourse with her.

The Rabbis replied, "Let him die and not violate her."

The physicians said that he might be healed if the girl stood before him naked.

The sages replied, "Let him die, and let her not stand naked."

The physicians pleaded, "At least let him speak to her with a wall separating them so that they cannot see each other. Perhaps this will heal him."

But again the sages replied, "Let him die, and let her not say a word to him."

In his code (*Yesodey HaTorah 5:9*), the Rambam brings this opinion as law. If one is sexually aroused by a woman, he may not even quench his passions by speaking to her. This is true even if she is single and his life is endangered.

A number of codes, such as the *Sifsey Cohen (Shach, Yoreh Deah 157:10)*, state that the prohibition here is that of lascivious pleasure. If one has sexual satisfaction from a woman's speech, even that is forbidden to him. Even her voice is forbidden when it touches one's sexual passions.

In the case of actual physical contact, many authorities forbid it even where there is no sexual feeling at all. Foremost among them is Rabbi Yosef Karo, author of the *Shulchan Aruch*, in his *Bais Yosef (Yoreh Deah 195)*. According to this

opinion, even the most innocent touch is forbidden. Thus for example, in his *Iggeres Moshe (Even HaEzer 56)*, Rabbi Moshe Feinstein writes that it is forbidden to shake hands with a woman, even where there is no sexual connotation in the handshake.

We therefore see that all physical contact with a single girl is forbidden. This is especially true when one derives sensuous pleasure from such contact. A single girl has the status of a Niddah, and as such, is no different than another man's wife.

We furthermore see that it is not only physical contact that is forbidden. One may not even look at a girl's face if he derives sensual pleasure from it. The Talmud thus states (*Berachos 61a*):

One who hands money to a woman, and slowly passes the money to her in order to gaze at her beauty will not be cleared from the punishment of Gehenom. This is true even though he may have done as much good as Moses himself.

In another place the Talmud goes still further and states (*Shabbos 64b*), "One who gazes at even the small finger of a woman is counted as if he had stared at her nakedness."

This concept is brought by the codes as binding. The Rambam thus quotes the above Talmudic statement in his code (*Issurey Biah 21:2*) and states that it is true if even the slightest sexual intent is involved.

We therefore see that according to the majority of authorities, one violates a commandment of the Torah merely by having physical contact with Niddah. Furthermore, even the minority who maintain that it is not a Biblical injunction, nevertheless write that it is forbidden. There is absolutely no question that petting, kissing and caressing on the part of a single boy and girl are absolutely forbidden by Jewish law. Even holding hands would come under this category. The same would be true of any dancing involving bodily contact.

Gate No. 3. Seclusion (Yichud)

Whenever it is forbidden for a couple to have sexual relations, it is also forbidden for them to be alone together in a secluded place.

This rule is clearly cited by the Rambam in his code (*Issurey Biah 22:1*) quoted verbatim in the *Shulchan Aruch* (*Even HaEzer 22:1*):

It is forbidden to be alone with any woman or girl with whom one may not have intercourse under any circumstances where this can lead to sexual relations. It makes no difference whether she is a child or an old woman. The only exception is that mother may be alone with her son, and a father with his daughter.

Similarly, a husband may remain alone with his wife, even when she is a Niddah and forbidden to him. A newlywed couple, however, who have not yet consummated their marriage, may not be alone together if the bride is a Niddah. Until she purifies herself, they must live separately.

According to the majority of authorities, such seclusion is forbidden by the Torah. There is absolutely no question that a single girl, who has the status of Niddah, also falls within this category. One of our major codifiers, Rabenu Asher, thus writes (*Rosh*, end of *Niddah*.)

In general, the Torah forbids a couple to be alone when they are prohibited to each other. Since intercourse with a Niddah incurs a penalty of *Korais*, it certainly also falls within this category. Only in the case of a married couple does the Torah allow a man to live under the same roof with a Niddah.

This prohibition applies to any place where a couple might have enough privacy to engage in sexual play. Even if there is no sexual activity or physical contact, the command-

ment forbidding seclusion (*yichud*) is violated by their merely being alone.

A couple may therefore not be alone in a house, apartment, or closed room. The same is true of a car parked in a secluded area.

Couples must be particularly careful regarding the laws of seclusion when dating. For example, riding in a car alone together on a public highway may be permitted, as we have discussed in *Mishneh Halachos* (3:48). For a couple to park together in a secluded place, however, even to talk, is forbidden by this rule.

In general, any time a couple are together in a place where they have enough privacy for sexual activity, they are violating this rule. Where the girl has the status of Niddah, most authorities maintain that it violates a commandment of the Torah. The general law, however, even applies to younger girls who have not yet begun to menstruate. It likewise applies to Jewish and non-Jewish girls alike.

Another important area where this question pertains is in offices and other places of business. Care must be taken that at no time should a single boy and girl find themselves together. This is especially true after hours and at other times when they are not likely to be interrupted.

Even many people who are aware of the laws of *yichud* erroneously assume that this prohibition only applies to a place that is completely enclosed, such as a room or apartment. They do not realize, however, that it applies to all secluded places, even if they are open. The laws forbidding seclusion apply with equal severity to fields, hills and woods, as long as the couple has uninterrupted privacy.

Couples must therefore be very careful when going on dates outside the city. In fields and parks where people are constantly present, there is no prohibition. But in places where other people are not around, such as in fields and woods far from the main road, there is absolutely no question that the

laws forbidding seclusion apply.

In many ways, the rule applying to a secluded field is even stricter than that concerning a house or apartment in the city. The Mishneh thus states (*Kiddushin 80b*), "A man may not seclude himself with two women. A woman, however, may remain alone with two men."

In the Talmud, we find the following comment on this Mishneh:

Rabbi Yehudah said in the name of Rav: We say that a woman may remain alone with two men. This, however, is only true if they are virtuous men. If they are not, she may not be alone even with ten men. We see this from experience, for it once happened that ten men were alone with one girl, and they all had intercourse with her.

He furthermore taught: We say that a woman may remain alone with two men, but this is only true in the city. When they are travelling, however, this is forbidden. One man might have to leave to attend his needs, leaving her alone with the other.

The codes cite this opinion as binding. Thus, we have the words of the *Tur (Even HaEzer 22)*:

A woman may remain alone with two men in the city. In a field, she may be alone with three men. If the men are not known to be virtuous, however, she may not be alone with even ten men, even in the city.

The common custom of young couples to seek out secluded places to be together on dates is therefore very disturbing. Even where they have no bad intentions, they are still violating the basic prohibition against *yichud*. It is also well known how one thing leads to the other, and being alone is often the first step. In any case, being secluded together is in itself forbidden, even where the couple's intentions are completely innocent.

Gate No. 4. The Assumption of Niddah

As a general rule, every girl is assumed to have the status of Niddah once she reaches the age when girls usually begin to menstruate. This is usually true as soon as a girl begins to show the first signs of physical development.

Since unmarried girls do not attend the Mikvah, they retain this status of Niddah continuously. The Chafetz Chaim thus writes in his code (*Mishneh Berurah 217:16*):

In general, we always assume that a teenage girl is a Niddah, since unmarried girls do not attend the Mikvah.

Every single girl therefore continuously maintains this forbidden status. We find an interesting example where this applies. The Talmud states (*Avodah Zarah 20a*):

It is written (*Deuteronomy 23:10*), "You shall keep yourself from all evil." This teaches us that it is forbidden to gaze at a girl who arouses him, even if she is unmarried. If she is married, however, one may not gaze at her, even if he finds her unattractive.

The author of *Ohel Torah (1:1) Comments* on this:

We assume all single girls to have the status of Niddah, and they are therefore all in the forbidden category. When the Talmud states that one may look at a single girl who does not arouse him, it is only speaking of a girl who is not forbidden. A girl who has the status of a Niddah, however, is in the same category as a married woman. Since we assume that all single girls have this status, they are all in the forbidden category.

One may reasonably ask why it was never instituted for unmarried girls to immerse in the Mikvah just like married women, and thereby avoid the status of Niddah for three weeks every month. The great codifier, Rabbi Yitzchok ben Sheshes, provides us with an answer (*Tshuvos Rivash 422*):

Even if we say that it is a Mitzvah for a woman to purify herself when the time comes, our sages have forbidden this in the case of a single girl. Although the immersion itself might be a Mitzvah, it may lead to general immorality. Even if a girl does immerse, it is still forbidden to indulge in premarital intercourse. Allowing a girl to purify herself from the more serious status of Niddah, may open the door for couples to violate the lesser, but still serious, prohibition against premarital sex.

Gate No. 5. Premarital Intercourse

Premarital intercourse is always forbidden. If the girl has not immersed in the Mikvah, as in the usual case, she has the status of a Niddah, and intercourse with her incurs the penalty of *Korais*—being cut off from the Jewish people. However, even where a girl has not yet begun menstruating, or in the rare case where she has immersed since her last period, we still must consider the more general prohibition against premarital intercourse.

The Torah clearly states (*Deuteronomy 23:18*), "There shall be no harlot among the daughters of Israel." The Torah likewise says (*Leviticus 19:29*), "You shall not prostitute your daughters and make them harlots, lest the land fall into harlotry and become filled with lewdness."

According to the Torah's definition, harlotry does not necessarily mean a girl selling her body. Most authorities write that it includes all forms of premarital sex and has nothing to do with payment for the act. Thus, the Rambam writes in his code (*Ishus 1:4*):

It is written, "There shall be no harlot among the daughters of Israel." Any unmarried couple who engage in intercourse are guilty of violating this commandment, for this act gives the girl the status of a harlot.

The Rambam expands upon this in his *Sefer HaMitzvos* (*Prohibition No. 355*):

The Torah forbids every couple to engage in sexual intercourse without first being married according to the law. This is what the Torah means when it says, "There shall be no harlot among the daughters of Israel." This prohibition is repeated again when the Torah says, "You shall not prostitute your daughters." The *Sifri* clearly states, "This prohibition applies whether a father gives his daughter to another for the purpose of premarital intercourse, or whether the girl does so of her own free will." . . .

This prohibition applies even when both parties consent and there is no element of rape or seduction. The Torah therefore concludes, "lest the land fall into harlotry and become filled with lewdness."

The seriousness of this is also illustrated in the story of Ruth. Unknown to Boaz, Ruth had spent the night sleeping near his feet on the threshing floor. When he awoke and discovered her, their reaction is recorded (*Ruth 3:9*): "He asked, 'who are you?' and she replied, 'I am your servant Ruth. Now spread your cloak over me.'"

In the Midrash (*Ruth Rabbah 6*), we find the details of their conversation:

He: Are you a vision or a woman?

She: I am a woman.

He: Are you married or single?

She: I am single.

He: Are you a Niddah, or have you purified?

She: I have purified myself.

Immediately after their conversation, the scripture tells us that Boaz declared (*Ruth 3:13*), "As G-d lives, lie still until morning." The Midrash explains this:

Rabbi Judah said: All that night, Boaz's passions

tormented him. He said to himself, "I am single and seeking a woman, and she is single, seeking a man. Let me lie with her and make her my woman." In order to quiet his passions, Boaz then made an oath, "As G-d lives I will not touch her!"

We have seen that Ruth had previously purified herself. Nevertheless, Boaz felt it necessary to make a sacred oath not to touch her, so great would the sin be.

We therefore see that all premarital intercourse is absolutely forbidden, even where the girl immerses and no longer has the status of Niddah. Intercourse is forbidden in all cases until a couple is married.

Gate No. 6. Engaged Couples

It should be obvious that becoming engaged does not in any way alter the status of a couple. Everything that was forbidden before their engagement remains forbidden afterward.

It is most important to emphasize this fact. Many otherwise religious couples seem to ignore these prohibitions as soon as they become engaged. They begin spending many hours alone together, and often one thing leads to the next. What might begin with mere conversation might end with a touch, a caress, a kiss, and much worse. Once the dike is breached, the water can pour through. The initial prohibition against being secluded together (*yichud*) is the safeguard against all further sins. When that is violated, the door becomes open to everything else. This is especially true in the case of an engaged couple, where being alone together is more than likely to lead to undue familiarity.

Beyond this, physical contact between engaged couples can lead them to ignore the prohibitions surrounding Niddah even after they are married. If it was permitted before, why should it be forbidden now? All too often, this leads married

couples to ignore the laws of Niddah even with regard to actual intercourse. They thus incur the dire penalty of *Korais*—where the Torah says that they will be cut off from their people and not live out their days.

We need only to take a look and see what our sages of previous generations wrote. Thus, in his *Yaaros Devash*, Rabbi Yonasan cries out against the prevailing custom, where engaged couples would go for walks together. Even though they remained in public places and there was no question of *yichud*, he emphasized that even this could lead to all sorts of sensual thoughts and deeds. The boy would be all too likely to be aroused by his fiancée's proximity, and be led to sin in private. The sins of masturbation and onanism are very serious in their own right, and are often a natural by-product of such "innocent" strolls. This is even true when there is no actual physical contact. But when a couple spend many hours alone together, such contact becomes almost impossible to avoid.

The author of *Me'il Tzadakah* (No. 19) expresses this in even stronger terms:

It has become a common occurrence to allow a couple to satiate themselves with each other's presence from the time they become engaged. They are often left alone together and encouraged to spend hours in each other's company. There is no question that this often leads to kissing, petting and worse, and we can literally say that they are being encouraged to perform acts of whoredom. I find it impossible to remain silent and not berate my generation for this evil.

Gate No. 7. No Double Standard

All of these prohibitions apply equally to both boys and girls.

This should be perfectly obvious, but there are some people who mistakenly assume that these laws only relate to

men. Since most of the codes were written by men and were usually read by men, most of them were written in the masculine gender. This does not, however, mean to imply that these laws only involve the male.

The Talmud (*Baba Kama 15a*) gives us a general rule: "Men and women are equal with respect to every prohibition in the Torah." Furthermore, whenever there is a penalty involved, it applies equally well to both the man and the woman. To take one extreme example, the Torah states (*Leviticus 20:10*), "Both of them shall be put to death, the adulterer and the adulteress."

We therefore see that in the case of actual intercourse, both the boy and the girl incur the same sin. The same is true of all forbidden physical contact or *negia*. The *Sifra*, the first commentary on Leviticus, thus teaches us:

It is written (*Leviticus 18:6*), "None of you shall approach any. . . to uncover their nakedness." We might think that the laws forbidding physical contact only apply to men. The Torah therefore uses the plural form—*Tikrevu*—to teach us that it applies to men and women alike.

In the codes, we find that it is forbidden for a woman to derive any sensuous pleasure from looking at a man, just as it is forbidden for a man to do so in the case of a woman. We thus find in the *Yalkut Shimoni* (*No. 247*):

Just as a man may not satiate his eyes by looking at a woman whom he cannot marry, so may a woman not satiate her eyes by gazing at a man whom she cannot marry.

We therefore see that the concept of the lascivious gaze applies equally well to a woman as to a man. The only reason why our sages forbade it in stronger terms to a man is because a man is more easily aroused by looking at an attractive woman. The prohibition, however, is equally serious in the case of a girl. The Talmud (*Sotah 9a*) thus teaches us:

A wanton woman (*Sotah*) set her eyes on someone who is not permissible to her. What she desired is not given to her, and what she has is taken from her. (She may not marry the adulterer, and must divorce her husband.)

From all this we see that there is no double standard. Just as a man must keep himself from all lascivious deeds and thoughts, so must a woman.

Gate No. 8. Desire

Every Jew is aware of the Ten Commandments. The tenth Commandment states (*Exodus 20:14*), "You shall not desire your neighbor's wife." This is true of all forbidden sexual activity. The Torah tells us that it is not enough just not to do the deed. We are not even allowed to desire it. This concept is very clearly explained by Ibn Ezra in his commentary on this verse:

Many people wonder about this commandment. How is it possible for a man not to desire something that is beautiful and pleasing to the eye.

Let me answer this with an example. A simple poor farmer may see a beautiful princess pass by. Still, he cannot truly desire her. For in his wildest dreams, he cannot imagine himself having intercourse with this princess. He knows full well that for him to possess this princess would be as impossible as to sprout wings and fly.

To take a more common example, we know that no man desires his mother, no matter how beautiful she might be. From his earliest childhood, he has been conditioned to realize that she is forbidden to him . . .

When a man knows that G-d Himself has forbidden another man's wife, and truly realizes it in his

heart, then he knows full well that she is as distant from him as the princess is to the simple peasant. G-d has said, "do not take this," and the decree stands like a wall of iron before all his desires, thoughts and schemes.

The Torah warns us (*Numbers 15:39*), "You shall not stray after your eyes and after your heart." The Talmud (*Yerushalmi Berachos 1:3*,) interprets this to teach us that, "the eyes and the heart are the two agents of sin."

In *Derech Eretz Zuta (No. 1)* we likewise find, "Do not stumble with your eyes. Man has no greater stumbling block than his eyes." The Talmud (*Sotah 8a*) likewise states, "Man's evil passions are drawn to what his eyes see."

Our sages furthermore teach us (*Yoma 29a*), "Thoughts of sin are worse than sin itself." Man's mind is his highest faculty, and to pollute it with sin is like bringing garbage into a king's palace.

* * *

It may well be that all of this is in vain. It may be that many people will close their ears and refuse to listen. But still, we must cry out. Let the man who has the fear of G-d in his heart stand up and denounce the evils of our times. Let those who still respect the Torah stand up and be counted, and refuse to follow the degrading customs of our generation. We all know in which direction this leads.

Besides all this, these sins harden a man's heart. One who allows himself to become trapped by his passions loses that element of sensitivity that is taught by the Torah. He begins to see other human beings as things to be lusted and conquered, rather than as fellow humans, to be respected and loved. His eyes become blinded to the teachings of the Torah, and his heart loses its ability to feel G-d's presence in its words. It is not in vain that all our sacred writings teach us that there is nothing that can divorce a man from the G-dly as much as

lasciviousness and sexual permissivity.

Above and beyond this, we must not lose sight of the sin involved. Physical contact between boys and girls also involves the grave prohibition surrounding Niddah. The saintly Chafetz Chaim writes that one who violates the laws against such contact is considered a sinner in no uncertain terms. He is considered so wicked that he even loses his status as a dependable witness. He is further counted among those who "sin with their body," whom the Talmud (*Rosh HaShanah 17a*) says are punished by the total decomposition of the soul. This can be true even when one violates this law even once. How much more true is it of those who ignore these laws time after time and violate them continuously.

In his *Sefer Mitzvos HaKitzur (Prohibition No. 132)*, the Chafetz Chaim concludes:

The laws involving Niddah have always been known to even the most ignorant Jew. Does the Torah not openly proclaim (*Leviticus 18:19*), "You shall not approach and uncover the nakedness of a woman who is unclean because of her monthly period?" And at the end of this section, does the Torah not clearly state (*bid. 18:29*), "If anyone does any of these unseemly things, then the souls doing them shall be cut off from among their people." From this, we see that both the boy and the girl are punished by the dread penalty of *Korais*. This is repeated in the Torah many times, where it openly states that this sin "defiles the land," defiles the soul, and causes one to be ultimately cut off from eternal life. Even if one is forced to violate this law, he must give his life rather than do so.

SUMMARY

1. The laws of Niddah apply to all women, whether they are married or single. In every case a violation is punishable by *Korais*—being cut off from eternal life.
2. It is forbidden to even touch a girl who has the status of Niddah. One may likewise not gaze at her beauty.
3. Every girl is assumed to be a Niddah from the time she begins to show the first signs of physical development.
4. It is forbidden to be alone with any girl, even if she does not have the status of Niddah. This is true of any girl over the age of three, whether she is Jewish or not.
5. It is forbidden to be alone with a girl in any secluded place, whether it is enclosed or not.
6. Premarital intercourse is forbidden, even where there is no question of Niddah.
7. All these prohibitions apply to boys and girls alike.
8. All of them apply with equal severity to engaged couples.